

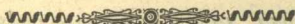
ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

1874.

ΕΤΟΣ Ε΄.

ΤΟΜΟΣ Θ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ ΝΒ΄. ΑΘΗΝΗΣ. 30. ΑΠΡΙΛΙΟΥ.

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Π. Δ. ΖΑΝΟΥ,

ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει αὐτοῦ ὡς διδάκτορος τῆς νομικῆς,
γενομένη ἐν τῷ ἔθν. Πανεπιστημίῳ τῇ 24 Νοβρίου 1873.

Τινὰ περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Ποινικῆς Νομοθεσίας (τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ).

Σκοπὸν δὲν προτιθέμεθα τὴν κατ' ἄρθρον ἀνάπτυξιν τοῦ
περὶ στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας νόμου, διότι ἡ ἐργα-
σία αὕτη δὲν εἶναι τῆς παρούσης περιστάσεως. Οὐχ ἤττον,
καλούμενοι ὑπὸ τῶν Πανεπιστημιακῶν θεσμῶν διατριβὴν τινὰ
εἰς τὴν τῶν νομικῶν σχολὴν νὰ ὑποβάλωμεν, εὐκαιρον ἐνομί-
σαμεν ἂν τὸν λόγον ἡμῶν φέρωμεν ἐπὶ τινων (ἀμφιβαλλομέ-
νων) τῆς στρατιωτικῆς ποιν. νομοθεσίας θεμάτων, νέμοντες
τὴν ὕλην ἐν τοῖς ἐξῆς πέντε παραγράφοις.

I.

Στρατιωτικὰ ἀδικήματα.

Ὡς πᾶσα πολιτεία ἄνευ συντεταγμένου στρατοῦ δὲν δύνα-
ται τὸν προορισμὸν αὐτῆς νὰ ἐκτελέσῃ, οὕτω καὶ ὁ τὰ σπου-

δαιότατα ἐμπειστημένους στρατὸς ἀδυνατεῖ τὴν ἰδίαν ἀποστολὴν νὰ πραγματώσῃ, δίχα αὐστηρᾶς πειθαρχίας καὶ νόμου τιμωροῦ καὶ διαδικασίας εὐκινήτου πρὸς κολασμὸν τῶν ἀδικούντων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἰδίας στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας.

Ἄλλὰ τίνα τὰ στρατιωτικὰ ἀδικήματα; ποῖον δὲ τὸ ὄριον τῆς καθ' ὕλην ἀρμοδιότητος (ratione materiae) τῶν στρατοδικείων; — Οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡ ἀσφάλις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως· πᾶσα πράξις τὰς δύο ταύτας ἐννοίας προσβάλλουσα καθαρὸν στρατιωτικὸν ἐστὶ ἀδίκημα, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀρμοδιότητα ὑπακτέον, κἄν τε βαρὺ, οἷον προδοσία ἢ αὐτομολία πρὸς τὸν ἐχθρὸν, κἄν τε ἐλαφρότατον καθ' ἑαυτὸ, οἷον κλοπὴ εὐτελεστάτου πράγματος ἀνήκοντος εἰς στρατιωτικὸν, οἷον βελόνης· καθόσον ὅμως ἐκ τῆς πράξεως τοῦ στρατιώτου οὐδαμῶς ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία καὶ τάξις προσβάλλεται, τὸ ἀδίκημα μένει κοινόν, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὴν κοινὴν ὑπακτέον ἀρμοδιότητα, ἧτις ἐστὶν ὁ κανὼν.

Τὴν διαστολὴν ταύτην καὶ ἡ ἡμετέρα ποινικὴ δικονομία ἐν ἄρθρῳ 37 καθιέρωσε διὰ τοὺς ἐν ἀδείᾳ ὄντας καὶ ἀδικοῦντας στρατιωτικούς, καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἡμῶν Κώδῆξ ἐν ἄρθρῳ 46 ἐπαναλαμβάνει, πλὴν μόνον διὰ τοὺς ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ὀπλίτας τῆς χωροφυλακῆς, ὑπαγαγῶν αὐτούς διὰ μὲν τὰ καθαρῶς στρατιωτικὰ ἀδικήματα [ἦτοι τὰ πλημμελήματα καὶ κακουργήματα, τὰ προβλεπόμενα καὶ τιμωρούμενα ὑπὸ τοῦ β' τμήματος τοῦ δ' βιβλίου αὐτοῦ, ἐξαίρεσει τῶν ἄρθρων 238 § 4, 240, 250 καὶ 252 § 3] εἰς τὰ στρατιωτικὰ δικαστήρια, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ, εἰς τὰ κοινὰ.

Ἐσφαλεν ὅμως ὁ ἡμέτερος νομοθέτης, ὅστις ἀντιγράψας τὸν Γαλλικὸν στρατιωτ. ποινικὸν νόμον, περιώρισε τὴν ἐν λόγῳ διαστολὴν εἰς μόνα τὰ ρηθέντα πρόσωπα· εἶδει γὰρ αὐτὸν ἐπε-

κτεῖναι πλειότερον καὶ καθιερώσαι ταύτην ὡς κανὼνα δι' ὅλους τοὺς στρατιωτικούς, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐλευθεροφρονούσῃ Ἀγγλίᾳ κρατεῖ. — Ἔστι δὲ καὶ ἐλευθεριώτερον καὶ λογικώτερον τὸ τῆς διαστολῆς σύστημα, ἀντικρῶ δὲ τοῦναντίον καὶ κατὰ πολὺ βλαβερὸν τὸ ἕτερον, ὡς πᾶν σύστημα ἀκράτως προνομιακόν. Καὶ ἀληθῶς πᾶς στρατιώτης πρῶτον μὲν ἐστὶ πολίτης, ἔπειτα δὲ στρατιώτης· καὶ ὡς πολίτης μὲν ὑπόκειται εἰς τὰς κοινὰς τῆς πολιτείας ἀρχὰς καὶ εἰς τὰ κοινὰ δωσικὴ δικαστήρια διὰ πᾶν κατὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἀδίκημα, δικαζόμενος καὶ τιμωρούμενος ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ δικαστοῦ, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, ἐὰν ποτε ἤθελεν ἀδικήσαι αὐτόν· οὕτω δὲ τηρουμένης τῆς μεταξὺ πάντων ἰσότητος, δὲν παύει ἐνθυμούμενος ὅτι ἐκ τῆς πολιτείας ληφθεὶς, εἰς τὴν πολιτείαν καὶ ἤδη ἀνήκει, ἴσος τοῖς συμπολίταις αὐτοῦ. Τοῦναντίον δὲ τὸ ἀκρατον σύστημα, ὃ αἰ παμβασιλείαι θηρεύουσι, διχάζει τὸ ἔθνος εἰς δύο ὁμάδας, τὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἐνότης ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξιν δεσμοῦ σφιγκτοτέρου, συνενοῦντος τὰ άτομα εἰς οἰονεῖ τινα στρατιωτικὴν οἰκογένειαν, ναί, ἡμεῖς δὲ προστίθεμεν ὅτι καὶ βίου στρατιωτικοῦ καὶ διαίτης ἰδίας ἀνάγκη, πλὴν ὅλα ταῦτα ἀφορῶσιν εἰς τὰς ἐσωτερικὰς σχέσεις τῶν ατόμων πρὸς ἄλληλα καὶ τὰς προϊσταμένας ἀρχὰς, καὶ ἀναγκαῖα εἰσὶ πρὸς ἀσφάλισιν τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως. Εἴ ποτε λοιπὸν ὁ στρατιώτης ἤθελεν ἀδικήσαι εἴτε τὴν στρατιωτικὴν ἀρχὴν, εἴτε μέλος τι τῆς στρατιωτικῆς οικογενείας, καὶ δίκαιον καὶ πρέπον ἐστὶν ὑπαχθεῖναι αὐτὸν εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν ἀρμοδιότητα τῶν στρατιωτ. δικαστηρίων· καθόσον ὅμως δὲν πρόκειται περὶ τούτου, ἐὰν οὐχὶ στρατιώτην, ἀλλ' ἰδιώτην ὁ στρατιώτης ἠδίκησε, περιττὴ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ κανόνος ἐξαίρεσις, ἄτε μηδαμῶς δικαιολογουμένη,

τόσφ δὲ μᾶλλον, καθόσον ἡ ἐξαίρεσις αὐτῆ καθαρὰ ἐστὶ προνομία, κακῶς δ' ἐννοουμένη, ὡς ἀποτέλεσμα φέρει τὸν ρηθέντα διχασμὸν, πρόσθετος δὲ ὅτι καὶ θρασυτέρους, ἐστὶν ὅτε δὲ καὶ ἀδικιωτέρους τοὺς ἀπλουστέρους τῶν στρατιωτῶν ἀπεργάζεται. — Ἄλλὰ διατί τοῦτο; εὐδήςλος ὁ λόγος. — Γινώσκων ὁ στρατιώτης ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ἐστὶν ἀφηρημένος τῆς δικαιοδοσίας (jurisdictio) τῶν κοινῶν δικαστηρίων, εὐκολώτερον, περιστάσεως δοθείσης, ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ πολίτου, σκεπτόμενος τοῦτο μὲν ὅτι δὲν θέλει δικασθῆ παρ' ἄλλου ἢ παρὰ τῶν ὁμοτίμων αὐτοῦ, τοῦτο δὲ ὅτι οἱ δικασταὶ του κλίνουσι τὴν πλάστιγγα μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ ἢ ὑπὲρ τοῦ παθόντος, ὅστις οὐ τυγχάνει μέλος τῆς στρατιωτικῆς οἰκογενείας· τὸ δὲ παραδοξότερον, καὶ αὐτοὶ οἱ δικασταὶ, ὅσον ἀμίλεικοι δείκνυνται κατὰ τῶν ἐνόχων καθαρῶς στρατιωτικῶν ἀδικημάτων, τόσον ἐπεικέστεροι φαίνονται δικάζοντες περὶ τῶν κοινῶν περὶ τούτου δὲ δύναται τις νὰ πεισθῆ ἐὰν διεξέλθῃ τὰς ὑπὸ τῶν στρατοδικείων ἐκδιδόμενας ἀποφάσεις, παραβάλλῃ δ' αὐτὰς πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἐγειρομένων κατηγοριῶν.

II.

Ἀρμοδιότης τῶν στρατιωτικῶν δικαστηρίων.

Ἡ ἀρμοδιότης ἐν γένει τῶν δικαστηρίων καὶ ἐπομένως ἡ δωσοδικία τῶν ἀδικούντων προσδιορίζεται ἢ ὡς ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ἀδικήσαντος (ratione personae), ἢ ὡς ἐκ τῆς ὕλης, ἢτοι ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ ἀδικήματος (ratione materiae). Ὑπάρχει καὶ τρίτον εἶδος ἀρμοδιότητος, ἢτοι ἡ ἐκ τοῦ τόπου ἀρμοδιότης (ratione loci), προσδιοριζομένη ἐκ τοῦ τόπου, ἐνθα ἠδίκησεν ἢ κατοικεῖ ὁ ἐν αἰτία, ἀλλὰ περὶ ταύτης δὲν ἐνδιαφερόμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ τῶν στρατ. δικαστηρίων ἀρμοδιότης εἶ-

ναὶ διττῆ· προσωπικῆ καὶ λόγῳ ὕλης. Καὶ λόγῳ μὲν τῆς προσωπικῆς ἀρμοδιότητος ὑπάγεται ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ πολέμου εἰς τὰ στρατ. δικαστήρια πᾶς στρατιωτικὸς ἢ μὴ στρατιωτικὸς ἐξομοιούμενος κατὰ τὰς διακρίσεις, ὡς ἀνωτέρω ἐποιήσαμεν καὶ καθὰ εἰδικώτερον διαλαμβάνουσι τὰ ἄρθρα 43 καὶ ἐπ. τοῦ περὶ στρατ. ποιν. νομοθεσίας νόμου. Λόγῳ δὲ ὕλης, ἢτοι ἐκ τοῦ εἶδους τῆς πράξεως ἢ τοῦ τόπου, ἐνθα ἡ πράξις ἐγένετο, ὑπάγεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν στρατ. δικαστηρίων πᾶς ἀδικήσας, στρατιωτικὸς ἢ μὴ, ἀκολουθῶν δὲ δι' ἀδειίας τὸν στρατόν· ἐπίσης δ' ἀδιακρίτως εἰς τὴν αὐτὴν ἀρμοδιότητα ὑπάγεται καὶ ὁ ἐν χώρᾳ ἐχθρικῆ ἀδικήσας ἢ ἐν χώρᾳ Ἑλληνικῆ, ἐνῶ ὁ Ἑλλ. στρατὸς εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ, καθὰ εἰδικώτερον διαλαμβάνουσι τὰ ἄρθρα 49—51, 55, καὶ 59 τοῦ αὐτοῦ νόμου. Ὡστε ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ στρατ. ἀδικήματα διαιροῦνται εἰς δύο κατηγορίας, ἢτοι α) ἀδικήματαπραχθέντα ὑπὸ στρατιωτικοῦ, καὶ β) ἀδικήματαπραχθέντα ὑπ' οἰουδήποτε μὲν, ἀλλ' ὑπ' ὠρισμένης περιστάσεως. Δικάζουσι δὲ τὰ στρατ. δικαστήρια μόνον περὶ τῶν ἀξιοποιούνων πράξεων, καὶ οὐδέποτε περὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πηγαζουσῶν πολιτικῶν ἀποζημιώσεων, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ 59 ἄρθρου, καθ' ὃ τὰ ἀστυνομικὰ στρατ. δικαστήρια δικάζουσι καὶ περὶ τούτων, ἐὰν τὸ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως δὲν ὑπερβαίῃ τὰς 150 δραχμάς.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀρμοδιότης τῶν στρατ. δικαστηρίων, ἀλλὰ τίς ἡ ἀρμοδιότης ἐν περιπτώσει συναιτιότητος καὶ συνεργείας; Συναιτίτοι καὶ συνεργοὶ κακουργήματος, πλημμελήματος καὶ πταισματος, λέγει τὸ 60ὸν ἄρθρον τοῦ στρατ. ποιν. κώδικος, ὑπαγόμενοι τινὲς μὲν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν στρατ. δικαστηρίων, τινὲς δὲ εἰς τὴν τῶν κοινῶν, εἰσάγονται ἅπαντες εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια, ἐπιφυλαττομένων τῶν ρητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου

ἐν τῷ ἄρθρῳ 36 ἀριθ. 1—2 τῆς αὐτῆς δικονομίας ἀναγραφομένους στρατιωτικούς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, ἐπειτα ὅτι ἐπὶ συνενοχῆς ἐν γένει ὁ κανὼν εἶναι ὅτι ὁ ἐξαιρετικῆς ἀπολαύων δικαιοδοσίας συμπαρασύρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν κοινῶς δωσιδικουῦντα, μόνον δὲ ἐπὶ συνενοχῆς στρατιωτικῶν τῆς ξηρᾶς ἢ τῆς θαλάσσης μετὰ πολιτῶν συμβαίνει τὸναντίον, καὶ τοῦτο κατ' ἐξαιρέσειν (δι' ὃν ἴσως ἐσημειώσαμεν λόγον), ὡς διαγορεύουσι καὶ τὰ ἄρθρα 60 τοῦ περὶ στρατιωτικῆς καὶ 7 τοῦ περὶ ναυτικῆς ποιν. νομοθεσίας νόμου. Ἐπὶ τούτων δὲ στηριχθεὶς καὶ ὁ κ. Σαρίπολος ἀπεφῆναι τὴν ἐξαιρέσειν ὡς κανόνα.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν γένει τὰ περὶ ἀρμοδιότητος ἐν περιπτώσει συνενοχῆς, πλὴν τὰ ἄρθρα 61 καὶ 69 τοῦ στρατ. κώδικος ἐπάγονται ἀμέσως καί τινες ἐξαιρέσεις.

Ζήτημα Α'. Εἰς τὰ στρατιωτ. δικαστήρια ὑπάγονται κατὰ τὸ ἄρθρον 81 ἄνευ διακρίσεως οἱ συναίτιοι καὶ συνεργοὶ κακουργήματος ἢ πλημμελήματος α) ἐὰν ἅπαντες ἦναι στρατιωτικοὶ ἢ ἐξομοιούμενοι μετὰ στρατιωτικούς, ἂν καὶ διὰ τὴν θέσιν των κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς πράξεως εἶς ἢ πλείονες ἐξ αὐτῶν ἐξαιρῶνται τῆς στρατιωτικῆς δικαιοδοσίας κτλ. Ἀλλὰ τίς ἡ ἔννοια τῶν λέξεων ἐὰν καὶ διὰ τὴν θέσιν των εἶς ἢ πλείονες ἐξ αὐτῶν ἐξαιρῶνται τῆς στρατ. δικαιοδοσίας; οὐδεμία ἄλλη εἰμὴ ὅτι καὶ ὁ ἐπ' ἀδείᾳ στρατιωτικός, καὶ ἂν κοινὸν διεπράξατο ἀδίκημα μετ' ἄλλου, ὡς παρόντος ἐγγεγραμμένου εἰς τοὺς ἐλέγχους στρατιωτικοῦ, ὑπαχθῆσεται οὐχ ἥτιον εἰς τὸ στρατοδικεῖον λόγῳ τῆς συναιτιότητος, ἐνῶ ἂν ἠδίκηε μόνος ἤθελεν ὑπάγεσθαι εἰς τὰ κοινὰ δικαστήρια.

Ζήτημα Β'. Ἀλλ' ἐὰν χωροφύλαξ μετὰ στρατιώτου διαπράξῃ κοινὸν ἀδίκημα, ποῖον τὸ ἀρμόδιον δι' αὐτοὺς δικαστήριον; Ἀντιφατικὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὁ Ἄρειος

Πάγος ἐξέδοτο ἀποφάσεις, πρῶτον μὲν εἰπὼν ὅτι, ἐπειδὴ ὁ χωροφύλαξ διὰ τὰ κοινὰ ἀδικήματα εἰς τὰ κοινὰ δωσιδικεῖ δικαστήρια, ἐπειτα ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 60 συνεφέλκεται μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν στρατιώτην, εἶτα δὲ τὴν ὀρθοτέραν ἐξήνεγκε γνώμην, ὑπαγαγὼν τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἰς τὸ ἄρθρον 61ον, καθ' ὃ εἰς τὰ στρατιωτ. δικαστήρια εἰσάγονται ἄνευ διακρίσεως οἱ συναίτιοι καὶ συνεργοὶ κακουργήματός τινος ἢ πλημμελήματος, ἐὰν ἅπαντες ἦναι στρατιωτικοὶ ἢ ἐξομοιούμενοι μετὰ στρατιωτικούς.

Ζήτημα Γ'. Στρατιωτικὸς ἀδικήσας, εἶτα δὲ λαβὼν τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἄφρασιν, εἰς ποῖον ὑπάγεται δικαστήριον; ὑποβληθήσεται εἰς τὴν κοινὴν δικαιοδοσίαν, ἅτε πολίτης ἤδη ὢν, ἢ ἐξακολουθήσει δωσιδικῶν ὡς πρὸς τὸ διαπραχθὲν ἀδίκημα εἰς τὸ στρατ. δικαστήριον; Τοῦ νόμου σιωπῶντος περὶ τούτου, πολλοὶ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πανεπιστημίῳ καθηγητῆς τῶν ποινικῶν, φρονοῦσιν ὅτι παύει ἡ ἐξαιρετικὴ δικαιοδοσία ἅμα τῇ παύσει τῆς στρατιωτικῆς ιδιότητος, ἧς ἔνεκα τὸ πρὶν ἀπενέμετο, τὸναντίον ὅμως ἡ πρᾶξις τῶν ἑλλ. στρατοδικεῶν καθιέρωσε, καὶ ἴσως οὐχ ὄλως ἐσφαλμένως· εἰδ' ἐπιτρέπεται καὶ ἡμῖν τὴν ἰδίαν ἐξενεγκεῖν γνώμην, λέγομεν ὅτι διὰ μὲν τὰ κοινὰ ἀδικήματα ἀρμόδια εἰσὶ τὰ κοινὰ δικαστήρια, δι' οὓς λόγους μόνον τὰ δικαστήρια ταῦτα ὡς ἀρμόδια διὰ τὰ κοινὰ τοῦ στρατιώτου ἀδικήματα παρεδέχθημεν, ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὰ καθαρῶς στρατιωτικά, καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, πάλιν τὰ στρατ. δικαστήρια νομίζομεν ὡς ἀρμόδια, καθότι ἡ ἐξαιρετικὴ στρατιωτ. δικαιοδοσία δίδεται οὐ μόνον λόγῳ τῆς ιδιότητος τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἀνάγκης, ἄλλως τε καὶ στρατιώτης ἦτον ὁ δράστης, ὅτε ἠδίκησε, καὶ τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν καὶ τάξιν ὕβρισεν· ἀνάγκη λοιπὸν ὑπὸ τοῦ στρατ. δικαστηρίου

νά δικασθῆ, τιμωρηθῆ δὲ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν τῶς συναδέλφων αὐτοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ εἰδικοῦ στρατ. νόμου καὶ διδασκαλίαν τῶν λοιπῶν.

(ἀκολουθεῖ)

ΜΕΛΕΤΑΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΩΝ ΣΙΤΙΩΝ

(DES ETAPES) (*),

συλλεγείσαι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870—71 ὑπὸ ἀξιωματικοῦ τῆς Γενικῆς Βαυαρικῆς διοικήσεως τῶν σιτίων.

Μετάφρασις ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΟΦΙΑΝΟΥ,
ὕπολοχαγοῦ τοῦ Μηχανικοῦ.

Σ'. Εἰσηγητῆς τοῦ μηχανικοῦ.

Ζ'. Ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τηλεγραφικοί.

Η'. Περὶ τῶν σιδηροδρόμων.

Ὁ εἰσηγητῆς τοῦ μηχανικοῦ ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἅπαντα τὰ εἰδικὰ στρατεύματα. Συντάττει τὰ σχέδια καὶ προτείνει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀναγκαίων ἐργασιῶν διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν διατροφήν τοῦ στρατοῦ, πρὸ πάντων ὅμως ἐνασχολεῖται εἰς τὴν σύστασιν καὶ συντήρησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν τηλεγράφων τῶν εὑρισκομένων πρὸς τὰ ὀπισθεν τοῦ στρατοῦ.

ἔχει διὰ συμβούλους, ὡς βοηθοὺς καὶ διὰ διοικητὰς τῶν γραμμῶν, ὑπαλλήλους ἀνωτέρους, τεχνίτας τοῦ σιδηροδρομοῦ καὶ τῶν τηλεγράφων.

Οἱ ὑπάλληλοι, ὄντες ὑπεύθυνοι τῆς πρακτικῆς ἐκτελέσεως, ὀφείλουσι νὰ βασιανίζωσι τὰς γνώμας αὐτῶν ἐπὶ τῆς διανομῆς καὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων. Ὅταν ᾖναι ἀνάγκη νὰ γίνωσι μέγαρα ἔργα εἰς τὰ μέρη τῶν σιτίων—στεγάσματα διὰ

(*) Συνέχεια* ἴδε προηγούμενον φυλλάδιον.

τὰς ἐγκαταθήκας καὶ διὰ τὰ στρατεύματα, παραπήγματα τοῦ νοσοκομείου κτλ. — ὑποβάλλονται τὰ τοιαῦτα σχέδια εἰς τὸν εἰσηγητὴν τοῦ μηχανικοῦ, ὅστις κρίνει περὶ τῆς ἀξίας των, καὶ δίδει, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐργάτας πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

Ὁ εἰσηγητῆς τοῦ μηχανικοῦ, ἔχων πλείστην ὄσσην ἐργασίαν, ὀφείλει νὰ ᾖ πεποικισμένος μὲ νοῦν ἐξυδερκῆ καὶ ἀκάματον ἐπιμέλειαν.

Ὅποια ἔργα θὰ ἐκτελῶσι τὰ στρατεύματα ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῶν; πῶς θὰ δυνηθῶσι ταῦτα νὰ προμηθευθῶσιν ἐργαλεῖα καὶ ἐφοδιασθῶσι μὲ τὰ ἀπαιτούμενα, ὅπως ἐπιτευχθῆ μεγαλύτερον ἀποτέλεσμα εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτερον χρονικὸν διάστημα; Δὲν δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν ἀμέσως εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, τῶν ὁποίων μάλιστα ἡ λύσις μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων.

Θ'. Εἰσηγητῆς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας.

Ἡ γενικὴ ἐποπτεία τῶν σιτίων ἔχει ὁμοίως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἀριθμὸν τινα νοσοκομείων. Τὰ νοσοκομεῖα ταῦτα, κείμενα ὀπισθεν τοῦ στρατοῦ καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν πλησιέστερα τῶν ὁδῶν τῶν σιτίων, ὀφείλουσι νὰ δέχωνται ἀμέσως τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους τὰ φορητὰ νοσοκομεῖα τῆς ἐκστρατείας ἀπολύσωσιν, εἴτε διὰ νὰ κενωθῶσι θέσεις, εἴτε διότι δὲν δύνανται νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀσθενείας ἐκ τῶν ὁποίων πάσχουσιν οἱ ἀσθενεῖς. Δέον ὡσαύτως ὅπως περιλαμβάνωσι τὸ εἰσοστὸν περίπου τοῦ στρατοῦ.

Ἡ γενικὴ διοίκησις τῶν σιτίων, οἱ διοικηταὶ αὐτῶν, οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν καὶ ὁ εἰσηγητῆς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, ὀρίζουσι τὰς θέσεις τῶν νοσοκομείων, ἐκλέγοντες τὰς καταλληλοτέρας πρὸς τοῦτο διὰ τὸν στρατόν. Εἰς τινὰς περιπτώσεις δέχονται πολλοὺς στρατιώτας, καθὼς μετὰ

μεγάλας και αίματηράς μάχας ἢ ἐν καιρῷ ἐπιδημίας.

Οἱ διευθυνταὶ λοιπὸν τῶν νοσοκομείων ὀφείλουσι νὰ συνεννοῶνται μετ' ἐκείνων τῶν σιτίων ἢ μετὰ τοῦ πολιτικοῦ ἐπιτρόπου, ὅστις ἐκπληροῖ τὰ χρέη τοῦ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τῆς οἰκονομίας, καὶ νὰ ζητῶσι τὴν συνδρομὴν των, ἵνα καταλαμβάνωσι τόπους ἱκανῆς ἐκτάσεως καὶ ἀσφαλεῖς· προσπαθοῦσιν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον νὰ αὐξάνωσι τὴν χωρητικότητα τοῦ καταστήματός των, ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὑγειονομικοῦ αὐτῶν προσωπικοῦ.

Ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναρρώοντων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν πληγωμένων αὐξάνῃ τάχιστα, τὰ εἰσιτήρια τῶν εἰσόδων εἰς πολυαριθμότερα ἐκείνων τῶν ἐξόδων, καὶ τότε καθίσταται ἀπαραίτητος ἢ μεταφορὰ αὐτῶν εἰς τὰ νοσοκομεία τὰ κείμενα μᾶλλον εἰς τὰ ὀπισθεν ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὅταν τὸ νοσοκομεῖον ὑπάρχῃ ἐν πόλει κειμένη ἐπὶ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, βεβαίως τότε τοῦτο εἶναι εὐκόλον· οἱ ἀσθενεῖς μετακομίζονται ἐν ταῖς ἀμαξοστοιχίαις διὰ τῶν ἀμαξῶν τοῦ νοσοκομείου, ὅπερ τοῖς προμηθεύει πᾶν ὅ,τι τοῖς εἶναι ἀναγκαῖον, τὴν τροφὴν των καὶ ἰατροὺς δι' ἐνόπλου συνοδίας· ἄλλως βεβαίως γίνεται ὅταν ἐν νοσοκομείον (καὶ συμβαίνει ἐνίοτε), βεβιασμένον ν' ἀποβάλλῃ 300 σχεδὸν ἀσθενεῖς ἐκαστὴν ἡμέραν, ἀπέχῃ, ὡς ἐκεῖνο τῆς Κορβίλλης, τριῶν ἡμερῶν πορείας σιδηροδρόμου.

Ἐπιχειροῦμεν τὴν περιγραφὴν τοῦ νοσοκομείου τῆς Κορβίλλης, ὡς γνωρίζοντες αὐτὸ, αἱ δὲ ἰδιαίτεροι περιστάσεις, εἰς ἃς εὐρίσκειτο, θὰ ἀναγεννηθῶσιν ἴσως ἐν προσεχεῖ πολέμῳ.

Ἡ Κορβίλλη ἦτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν σιτίων τῆς τρίτης στρατιάς, εὐρισκομένης τότε ὑπὸ τοῦς Παρισίους. Ἡ πόλις περιείχεν ἐν κύριον Βαυαρικὸν νοσοκομεῖον, καὶ ἐν τοιοῦτον ἐκστρατείας, τοῦ πρώτου ἔχοντος 600 θέσεις, τοῦ δὲ δευτέρου 300.

Ἐπῆρχε πρὸς τούτοις ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σηκουάνα, εἰς τὰς Στιόλλας (ἡμίσειαν ὥραν ἀπεχούσας τῆς Κορβίλλης), ἕτερόν τι κύριον νοσοκομεῖον, καὶ εἰς Κοωδράι (ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ Ν. Α. τῆς πόλεως) ἐν Πρωσσικὸν νοσοκομεῖον ἐκστρατείας. Ἡ Κορβίλλη περιείχεν ἐπὶ πλέον μεγάλας τινὰς οἰκίας, ἐν ταῖς ὁποίαις οἱ ἐκουσίως κατατασσόμενοι νοσοκόμοι (ἰππῶται τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου) ἐδέχοντο τοὺς ἐλαφρῶς πάσχοντας, καὶ πλεῖστα ἄλλαι οἰκίαι ἀδελφότητος (maisons derassemblement), ἐπὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ἐπανέλθει ἀργότερον.

Ἄπαντα τὰ ὑπάρχοντα νοσοκομεία ἐν Κορβίλλῃ ἢ ἐν τοῖς πέριξ αὐτῆς εἶχον σχεδὸν διπλασιάσει τὴν χωρητικότητα αὐτῶν, καταλαμβάνοντα κατάλληλά τινα πρὸς τοῦτο οἰκήματα, κατελαμβάνον δὲ αὐθαίρετως τὸ ὑλικὸν τοῦ νοσοκομείου· ταῦτα ἠδύνατο νὰ περιλάβωσι, καὶ πολλάκις ἐγένετο τοῦτο, 4,000 ἀσθενῶν.

Ἡ Κορβίλλη ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἐγκαταθήκη τῶν ἀμαξῶν τῆς γενικῆς πρωσσικῆς ἐποπτείας τῶν σιτίων καὶ ἀκολούθως τῆς βαυαρικῆς, ἐπιφορτισμένης τὴν μεταφορὰν τῶν ζωοτροφῶν ἐκ Λαγνὸν εἰς Βερσαλλίας καὶ εἰς Σατεναῦ.

Ὅλα τὰ ἀποσπάσματα τὰ μεταβαίνοντα εἰς Λαγνὸν καὶ εἰς Μαγέντην λ' Ἄρτῳ ἐπεφορτίζοντο τὴν μετακομίσιν τῶν ἀσθενῶν ἐκ τῶν ἄλλων νοσοκομείων εἰς Κορβίλλην.

Καθημερινῶς, διαρκοῦντος τοῦ φθινοπώρου καὶ τοῦ χειμῶνος, διέβαινον συνοδίαὶ ἐξ 60 μέχρι 200 ἀμαξῶν, καὶ ἐν τούτοις αἱ χολοστιαῖαι αὗται μετακομίσεις πολλάκις δὲν ἐξήρουν, ὥστε ἐχρειάσθη νὰ προσκολληθῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην αἱ τῶν νοσοκομείων ἀμαξαι.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις πόσα δεινὰ ὑπέφερον οἱ ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς διημέρου ἢ

τριημέρου ὄδοιπορίας των ἐπὶ τῶν ἀμαξῶν (charettes), καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἀθλιεστέραν ἐποχὴν τοῦ ἔτους· ἀλλ' ἄς ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ ἄς χαρῶμεν κατὰ πρῶτον ὅτι ἠδυνήθημεν νὰ τοὺς μετακόμισωμεν. Τὰ ἐν Κορβίλλῃ συμβάντα δεικνύουσι πόσον ἡ μετακόμισις εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸν πόλεμον, καὶ πόσον ἀπαραίτητος εἶναι ὁ καλὸς αὐτῆς ὀργανισμός.

Τοῦτο εἶναι καθήκον τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, τοῦ προσκεκολλημένου εἰς τὴν τῶν σιτίων γενικὴν διοίκησιν. Ὅθεν τὸ κατὰστημα τῶν νοσοκομείων ὀφείλει νὰ βεβαιουῖται, περὶ τῶν μέσων μεταφορᾶς τῶν ἀσθενῶν, χωρὶς οὐδὲν νὰ παραδίδῃ εἰς τὴν τύχην. Ὅμοίως ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς πᾶν ὅ,τι αἱ διοικηταὶ τῶν σιτίων, διερχόμενοι τὰς συνοδίας τῶν ἀσθενῶν, τοῖς δίδουσιν, οἷον καταλύματα καὶ τροφὰς καταλλήλους. Ὅταν οἱ σταθμοὶ οὗτοι δὲν ἔχωσι στρατιωτικὸν τι θεραπευτήριον, ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν ἱατρὸν καὶ ὑγειονομικὸν προσωπικόν· ἐὰν περιέχωσι θεραπευτήρια, τότε ὑποχρεοῦνται νὰ ἐποπτεύωσι τὰς συνοδίας τῶν ἀσθενῶν, καὶ ν' ἀναφέρωσι ποιοὶ εἰσὶν οἱ ἀσθενεῖς οἱ ἐν τοιαύτῃ σωματικῇ καταστάσει εὐρισκόμενοι, ὥστε ἡ μετακόμισις αὐτῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος. Πρὸ πάντων ὅμως οὐδενὸς πρέπει νὰ φείδωνται, ὅταν πρόκηται περὶ ἀσθενῶν, ἐπειδὴ τὸ καθήκον τοῦ κράτους εἶναι νὰ κινή πάντα λίθον ὑπὲρ ἐκείνου, ὅστις φέρει πληγὴν τινὰ ἢ νόσον, γεννηθεῖσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς τιμῆς.

Ὁ εἰσηγητὴς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας ἀποστέλλεται ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῶν σιτίων, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰ νοσοκομεία καὶ τὰ θεραπευτήρια· ὡσαύτως δίδεται αὐτῷ τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλλῃ ἀμέσως τὰς διαταγὰς τῶν διευθυντῶν τῶν σταθμῶν, ὅταν αὐταὶ ὦσιν ἐναντία εἰς τοὺς κανόνας τῆς ὑγιεινῆς, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ὅμως τοῦ νὰ

δίδῃ λογοδοσίαν. Τὰ νοσοκομεία συνεχῶς ἀναφέρουσι περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἀσθενῶν καὶ περὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν· ὁ δὲ εἰσηγητὴς ὀφείλει νὰ ἐξετάζῃ τὰς ἀναφοράς. Αἱ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ κανονιζόμεναι ἀποστολαὶ τῶν φαρμάκων καὶ τοῦ ὕλικου τῶν νοσοκομείων ζητοῦνται, καθὼς καὶ ἅπαν τὸ ὕλικόν τοῦ στρατοῦ, δια τοῦ ἐπιμελητηρίου ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ πολέμου.

* Ἄριστον μέτρον εἶναι ἡ ἀνίδρυσις καταστήματος ἐκ τῶν καλουμένων «καταστήματα τῆς ἀδελφότητος» (maisons de rassemblements), ἢ κάλλιον «καταστήματα ἀναψυχῆς» (maisons de repos).

Τὰ καταστήματα ταῦτα περιλαμβάνουσι συγχρόνως τὸν στρατῶνα καὶ τὸ νοσοκομεῖον. Μόνον εἰς τὰ μέρη, ἐνθα ἡ φρουρὰ εἶναι μόνιμος ἢ ὑποκειμένη εἰς μικρὰς μεταβολὰς, εἶναι δυνατὴ ἡ ἀνίδρυσις τοιούτων καταστημάτων. Ἐν γένει τὰ τοιαῦτα καταστήματα καθιδρύνται ἐπὶ θέσεων οὐχὶ μεμακρυσμένων τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τῆς συνενώσεως πολλῶν ὁδῶν. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν θέσεων ἀνήκει εἰς τὴν γενικὴν ἐποπτείαν τῶν σταθμῶν, ἢ μᾶλλον εἰς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, ὅστις ἔχει τὴν ἀνωτέραν ἐπίβλεψιν ἐπὶ παντὸς ἀναγομένου εἰς τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπίβλεψις ἀνήκει εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν χωρῶν, ἢ τοὺς διοικητὰς τῶν στρατευμάτων.

Καθὼς πᾶν ὅ,τι στίλβει δὲν εἶναι χρυσός, οὕτω καὶ ὅλοι οἱ στρατιῶται, ὡς καὶ ἐκεῖνοι τοῦ ἀρίστου στρατοῦ, δὲν εἶναι ἀνδρεῖοι. Αἱ στερήσεις, αἱ τλαιπωρίαι, τὰ αἰφνίδια δυστυχήματα πολλάκις καταβάλλουσι τὸ ἠθικόν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου. Τότε δὲ πλεῖστοι στρατιῶται εἰσέρχονται ἐν τοῖς νοσοκομείοις διὰ νὰ διαφύγωσι τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς κόπους. Ὁ κανονισμὸς τῶν καταστημάτων τῆς ἀναψυχῆς ἐμποδίζει

τὴν τάσιν ταύτην· τὸ ζήτημα τοῦτο, ἄλλως τε ἀπλούστατον, δεῖται καταλλήλου θεραπείας.

Δέον ἐκάστη συνοδία ἀσθενῶν, ὀρυμμένη ἐκ τοῦ στρατοῦ, νὰ ἐπισκέπτεται ὑπὸ ἰατρῶν πεπειραμένων καὶ γιγνωσκόντων ὅλους τοὺς δόλους καὶ τὰ στρατηγήματα τῶν στρατιωτῶν. Οἱ ὡς εἴρηται ἰατροὶ διαίρουσι τοὺς ἀσθενεῖς εἰς δύο κατηγορίας· α) εἰς ἀσθενεῖς τῶν θεραπευτηρίων, καὶ β) εἰς ἀσθενεῖς τῶν καταστημάτων τῆς ἀναψυχῆς. Εἰς ἀξιωματικὸς ἐπιβλέπει τοὺς τελευταίους τούτους, τοῖς παρέχει οἰκήματα κατ'ἀλληλα, διατάσσει τὴν ἀνανέωσιν, ἐὰν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ, τῶν ἐνδυμάτων αὐτῶν καὶ ὀθονῶν· τοῖς δίδει τροφὴν ὑγιεινὴν καὶ ἐνδυναμωτικὴν οὐδόλως τοῖς ἐπιτρέπεται ὁ περίπατος, μόνον δὲ δύναται νὰ ἐνασχολῶνται εἰς καθαρισμὸν τῶν ὄπλων αὐτῶν καὶ τῶν ἀποσκευῶν των καὶ εἶτα ἀναπαύονται. Ὅταν δὲ ἀναβρῶσωσιν, ἀσχολοῦνται εἰς στρατιωτικὰ γυμνάσια ἐπὶ δύο ὥρας τὴν ἡμέραν· εἶναι ὥραϊον νὰ βλέπῃ τις μετὰ πόσης ταχύτητος ἄνδρες νέοι, οἵτινες δὲν πάσχουσιν εἰμὴ ὑπὸ ἐλαφρᾶς ἀσθενείας, ἀναβρῶνουσιν ἐντελῶς, καθιστάμενοι αὖθις ἱκανοὶ πρὸς ὑπηρεσίαν. Πολλάκις ἀρκοῦσι τέσσαρες ἢ πέντε ἡμέραι, σχεδὸν δὲ πάντοτε ὀκτὼ ἡμερῶν ἀνάπαυσις. Ἐὰν τοῦναντίον, ἀντὶ ν' ἀναβρῶσῃ ὁ ἀσθενής, τρέπεται ἐπὶ τὰ χεῖρω, ἀμέσως ἀποστέλλεται εἰς τὸ πλησιέστερον νοσοκομεῖον.

(ἀκολουθεῖ)

ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΑΡΧΟΥ ΒΑΖΑΙΝ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΥ.

ΠΡΟΕΔΡΕΙΑ ΤΟΥ ΔΟΥΚΟΣ ΤΗΣ ΩΜΑΛΗΣ ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΥ.

Συνεδρίασις τῆς 15ης Ὀκτωβρίου 1875.

Πρόεδρος. Πρὶν ἢ προῶ εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ κ. στρατάρχου, ὀφείλω νὰ γνωστοποιήσω πρὸς τοὺς κ.κ. δικαστὰς, πρὸς τὴν ἐπιτροπίαν, καὶ τὴν ὑπεράσπισιν καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν κ. στρατάρχην, τὰς διαιρέσεις ἃς σκοπῶ νὰ εἰσαγάγω ἐν τῇ ἐξέτασει ταύτῃ, καὶ ἃς προτίθημι νὰ ἐπαναλάβω κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων. Οὕτω θέλω συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ κ. ἐπιτρόπου τῆς κυβερνήσεως, ὥστε οἱ μάρτυρες οὐς προσεκάλεσε, νὰ συνενθῶσι καθ' ὁμάδας, αἵτινες μέλλουσι νὰ ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὴν διαίρεσιν τῆς ἐξετάσεως, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀκουσθῶσιν, ἐπὶ τινων γεγονότων, οἱ αὐτοὶ μάρτυρες ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου, οἵτινες δυνατὸν νὰ προσκληθῶσι, συνεπῶς, ἐκ νέου.

Προσκαλῶ τὴν ὑπεράσπισιν νὰ λάβῃ σημείωσιν τῶν διαιρέσεων τούτων, καὶ νὰ λάβῃ τὰ αὐτὰ μέτρα διὰ τοὺς κατ' αἵτησιν αὐτῆς προσκληθέντας μάρτυρας. Μέλλω γνωστοποιήσῃ αὐτῇ τὴν τάξιν, ἐν ἣ ἐπιθυμῶ ν' ἀκουσθῶσιν οἱ μάρτυρες οὗτοι.

Ὅφειλό ἐν τούτοις νὰ κάμω ἐπιφύλαξιν τινα, δεικνύων τὴν χρησιν ἢν σκοπῶ νὰ κάμω τοῦ δικαιώματος αὐτεξουσιότητος, ὅπερ μοὶ χορηγεῖ ὁ νόμος, ὅπως εἰσαγάγω ἐν τῇ ἐξέτασει τῶν μαρτύρων μέθοδον, ἣτις δυνατὸν νὰ ἦναι ἀσυνήθης, ἀλλ' ἣτις ἐξηγεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως.

Ἐπιφυλάττομαι νὰ ἐνεργήσω, ἐὰν ὑπάρχῃ λόγος, τοιαύτην τροποποίησιν, ἣτις ἤθελε μοὶ φανῆ ἀναγκαία πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ ὃν ἐπιδιώκω, ὃν ὀφείλω νὰ ἐπιδιώξω, ὅστις εἶναι ἡ συζήτησις καὶ ἀνακάλυψις τῆς ἀληθείας.

ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤ. ΦΥΛΛ. ΝΒ'. ΤΟΜ. Θ'.

Αί διατάξεις, περί ὧν ὠμίλησα, εἶναι τὸν ἀριθμὸν ἐννέα·
1ον Κατάληψις τῆς ἀρχιστρατηγίας.

2ον Στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 13ης μέχρι τῆς 19ης Αὐγούστου.

3ον Κοινωνία μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μετὰ τῆς κυβερνήσεως,
μετὰ τοῦ στρατάρχου Μὰκ-Μαὼν καὶ ἄλλων.

4ον Ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 19ης Αὐγούστου μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου 1870.

5ον Ἀμυνα καὶ ἐφοδίασις τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς.

6ον Ἐπεισόδια καὶ διαθήματα διάφορα κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον.

7ον Κοινωνία μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης.

8ον Τελευταῖα διαπραγματεύσεις.

9ον Συνθηκολόγησις.

1ον Κατάληψις τῆς ἀρχιστρατηγίας.

Πρόεδρος πρὸς τὸν στρατάρχην. Τὴν 12ην Αὐγούστου ὠνομάσθητε ἀρχιστρατήγος ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ἀρχεται ἡ σειρά τῶν γεγονότων, ὧν εἴσθε ὑπεύθυνος. Ἐλάβετε μέρος εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν συνάθροισιν τῶν στρατευμάτων;

Στρατάρχης. Ποσῶς.

Ἐρώτ. Ὀνομάσθητε ἤδη, τὴν 5ην αὐγούστου, ἀρχηγὸς τῶν 2ου, 3ου καὶ 4ου σώματος; — Ἀ π. Ναί, ἀλλὰ μέ τινα περιορισμὸν.

Ἐρ. Τίς οὗτος;

Ἀ π. Ὀνομάσθη διὰ μόνας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἐρ. Ἀλλὰ τὸ γράμμα τοῦ διορισμοῦ δὲν περιελάμβανε πλέον τὸν περιορισμὸν τοῦτον. — Ἀ π. Ὅχι· ἦτο ἀπόλυτον.

Ὁ πρόεδρος δεικνύει ὁποῖα ἦτο ἡ τοποθέτησις τῶν σωμάτων τὴν πρωίαν τῆς 6ης, ὡς ἦτο ὀρισμένη ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου (1).

Ἀ π. Ἀκριβῶς, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ἀλλ' ἐγνώσκατε τὰ σχέδια;

Ἀ π. Ὅχι· δὲν μ' εἶχον εἰσεῖτι ἀνακοινωθῆ.

Ἐρ. Τὴν 7ην αὐγούστου, τὴν ἐπαύριον τοῦ ἐν Σπίκεριν ἀγῶνος, ἡ

(1) Σημειώτεον ὅτι ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ὑπῆρχον τεταμέναι χάρται καὶ πρότυπα, δεικνύοντα τὰς θέσεις τῶν στρατευμάτων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῶν ἀγῶνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

τοποθέτησις τοῦ μεγαλύτερου μέρους εὐρίσκειτο συγκεντρωμένη εἰς Πυτελάγην καὶ εἰς Ἄγιον Αὐόλδον; — Ἀ π. Μάλιστα, κύριε.

Ἐρ. Δὲν λαμβάνω ἢ τὰς μεγαλύτερας μάζας, αἵτινες δὲν εἶχον ὑπερηγήσει τὰ Βόσγια. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐδόθη διαταγὴ πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ὑμῶν σώματα νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐπὶ τὴν Σιαλὼν; Τὸ 7ον σῶμα ἔμεινε εἰς Βελφόρ. Ἐλάβετε γνῶσιν τοῦ συνόλου τῶν διαταγῶν τούτων;

Ἀ π. Δὲν ἔσχον γνῶσιν τῶν διαταγῶν τῶν ἀφωρωσῶν τὴν δεξιὰν πτέρυγα.

Ἐρ. Ἐν τούτοις εὐρίσκει διαταγὰς, παραγγελλούσας τῷ 2ῳ σώματι νὰ ἀποσυρθῆ ἐπὶ τὴν Σιαλὼν.

Ἀ π. Ναί, ἀλλ' αἱ διαταγαὶ αὗται δὲν διήλθον διὰ τοῦ στρατηγείου μου.

Ἐρ. Τὴν 8ην τὸ 4ον σῶμα καὶ ἡ φρουρὰ ἀποσύρονται εἰς τὴν γαλικὴν γραμμὴν, τὸ 2ον εἰς Φουλγουεμόν, τὸ 3ον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς Σαρβουεμίνης. Ὅτε κατείχετε τὴν θέσιν τῆς Φουλγουεμόν, ἐσυμβουλεύθητε ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐξεφέρετε τὴν γνώμην ὑποχωρήσεως ἐπὶ τὴν Νανσού;

Ἀ π. Ναί, ἐφρόνουσιν ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ τὸ πράξωμεν μετ' ὠφελείας. Ὀμίλουσιν περὶ ὅλου τοῦ στρατοῦ.

Ἐρ. Εἶπεν ὑμῖν ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τίνα ἀφορμὴν ἀπέφριπτε τὴν γνώμην ταύτην;

Ἀ π. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπροτίμα τότε τὴν ἐπὶ τὸ Μέτς συγκέντρωσιν, μὴ ἐξηγῶν ὁμῶς τὸν λόγον.

Ἐρ. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ κάμῃ δύο μεγάλα κέντρα, τὸ μὲν ἐπὶ τὸ Μέτς, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ Παρισίου. — Ἀ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ὀμίλησε ὑμῖν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, νὰ δώσῃ ὑμῖν τὴν ἀρχιστρατηγίαν; — Ἀ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Αἱ διαταγαὶ τῆς 5ης ἐδόθησαν τῇ ὑμετέρᾳ πρωτοβουλίᾳ;

Ἀ π. Ὅχι, κύριε.

Ἐρ. Τὴν 10ην ἐδόθησαν διαταγαὶ ἀνεκοινώθησαν ὑμῖν αὗται;

Ἀ π. Ὡσαύτως ὄχι.

Ἐρ. Εὐρίσκει ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ στρατάρχου Λεδέρ, ἀπευθυνομένη ὑμῖν, τὴν σημείωσιν τῶν τοποθεσιῶν, αἱ ὠφελεῖτε νὰ καθίξητε τὴν 11ην.

Ἄ π. Τὰ λοιπὰ σώματα ἦσαν εἰσέτι μεμακρυσμένα τὰ μὲν τῶν δέ.

Ἐ ρ. Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν διαταγῶν, ἡ ὀρίζουσα τὴν ἐπὶ τὸ Μῆτις συγκέντρωσιν τοῦ στρατοῦ, δὲν εἶναι ὑμέτερον ἔργον ;

Ἄ π. Ὁχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐ ρ. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς 12ης καὶ 13ης εὐρέθητε εἰς θέσιν νὰ ἐξελέγητε τὰς ληφθείσας διατάξεις διὰ τὴν ἀμυναν τῶν ἐρυμάτων καὶ τὴν ἐφοδίασιν τοῦ φρρυρίου ;— Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Δὲν ἀνεκοινώθησαν ὑμῖν τὰ μέτρα τὰ ληφθέντα διὰ τὴν ἀνανώσιν τῶν πολεμφοδίων ;— Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Καὶ διὰ τὸν γενικὸν τῶν μαχῶν ὀργανισμόν ;— Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Βλέπω ἐν τῷ φακέλλῳ ἔγγραφον παραγγέλλον ὑμῖν νὰ ἀνιχνεύετε μετὰ μερίμνης. Παρηγγεῖλατε μακρονὰς κατοπετεύσεις πρὸς τὴν Σαρβελούην καὶ τὴν Νανού ; Τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον ἀνεκοίνωσεν ὑμῖν τὰς διαταγὰς ταύτας ;— Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Εἶπον ὑμῖν ὅτι οἱ δρομεῖς τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν εἰς Πόντ. α-Μουσόν ;

Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Ὅτι ὁ στρατηγὸς Μαργαρίτης ἐδίωξε τοὺς ἐχθρικοὺς δρομεῖς ;

Ἄ π. Ὁχι. Ἐξεπλάγην ὅτε εἶδον, πολὺ ἀργότερα, τὸ ἔγγραφον τοῦτο.

Ἐ ρ. Μόνον ἐκ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς 13ης, ἐμάθετε ὅτι ὁ ἐχθρὸς κατέλαβε τὴν Πόντ. α-Μουσόν ;— Ἄ π. Ναί.

Ἐ ρ. Ἡ διαταγὴ ἡ προσκαλοῦσα ὑμᾶς εἰς τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν ἐδίδεν ὑμῖν τὴν τῶν ἐρυμάτων διοίκησιν. Ἡ ἐξουσία ὑμῶν ἦτο πλήρης τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης πᾶς περιορισμὸς ἐπαύσατο ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα ὑμῶν. Εἴθετε περιβεβλημένοι τὰ νέα ὑμῶν καθήκοντα, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγεν ὑμῖν δι' ἔγγραφου, ὅτι ἦτο ἀνάγκη λήψεως ἀποφάσεώς τινος ; Ἄ π. Μάλιστα, κύριε.

Ἐ ρ. Ποία ἦτο ἡ ἀπόφασις αὕτη, περὶ ἧς ὠμίλει ὁ αὐτοκράνωρ (4) ;

(1) Ὁ αὐτοκράτωρ ἔγραψε τῷ στρατάρχῃ Βαζαῖν τῇ 12ῃ αὐγούστου·

« Ὅσον πλεῖστον σκέπτομαι περὶ τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ὁ στρατὸς, τόσῳ μᾶλλον τὴν εὐρίσκω κρίσιμον, διότι ἐὰν μέρος αὐτοῦ ἐλεικισθῇ καὶ ἀποσυρθῇ ὁ στρατὸς ἐν ἀταξίᾳ, τὰ ἐρύματα δὲν ἦθελον ἐμποδίσει τὴν τρομερωτέραν σύγχευσιν. Ἰδέτε τί πρέπει νὰ γενῆ, καὶ εἰ μὴ προσβληθῶμεν αὐρίον, λὰ θ ω μ ε ν ἀ π ό φ α σ ί ν τ ι ν α ».

Ἄ π. Δὲν τὴν ἔμαθον.

Ἐ ρ. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἠλλοιώθη. Οὕτω ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἔλεγον πρὸς τὸ σῶμα τοῦ Φαιλλῦ νὰ ἀποσυρθῇ, ὅπως ὑποχωρήσῃ κατὰ περίστασιν εἰς Νανού ἢ Σαρβελούην, τὴν δὲ πέμπτην ὄραν καὶ ἡμίσειαν ἐμηδένιζον τὴν διαταγὴν ταύτην.

Ἄ π. Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ δώσας τὴν διαταγὴν ταύτην· εἶναι ὁ γενικὸς ἐπιτελάρχης. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν εἶχον εἰσέτι λάβει τὸ ἔγγραφον τῆς ὑπηρεσίας μου.

Ἐ ρ. Γραμματεῦ! Ἐρευνήσατε ἐντὸς τοῦ φακέλλου Ζ' τὸ ἔγγραφον 20, τηλεγράφημα τῆς 12ης Αὐγ., ὡραν ἕκτην τῆς ἐσπέρας, πρὸς τὸν στρατηγὸν Φαιλλῦ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 12 Αὐγ., ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Μοξέλλα γεφυρῶν. Ἐπετηρήσατε τὸ μέτρον τοῦτο ;

Ἄ π. Ὁχι. Τὸ ἐγνώρισα τὴν αὐτὴν ἡμέραν μεταβάς εἰς τὸ ἀρχηγεῖον.

Ἐ ρ. Παρηκολουθήσατε τὴν ἐκτέλεσιν ;

Ἄ π. Ὁχι· ἐπανῆλθον εἰς Βορνύ. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐπιθλέπω πάσας ταύτας τὰς λεπτομερείας, ὀφείλων νὰ ἐπιθλέπω τὸν ἐχθρὸν, ὅστις ἦτο ἐνώπιον ἐμοῦ.

Ἐ ρ. Εἶπατε ἡμῖν, κύριε στρατάρχα, ὅτι ἐμείνατε ξένος εἰς πᾶν διάστημα, ὅπερ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὸν διορισμὸν ὑμῶν ;— Ἄ π. Ἀπολύτως ξένος.

Ἐ ρ. Δὲν τὸν ἐπεριμένετε ;— Ἄ π. Οὐδὲν ὄλως. Ὅτε μετέβην εἰς τὸ στρατηγεῖον, ὁ στρατάρχης Κανροβέρ ἦτο παρῶν, καὶ βλέπων ποία ἦτο ἡ ἀπόφασίς μου, μοι εἶπε· « ἀλλ' εἶναι ἡ γνώμη τοῦ κόσμου· εἶναι ἡ γνώμη τοῦ στρατοῦ ὅλου. Δὲν δύνασθε νὰ πράξῃτε ἄλλως ἢ νὰ ὑπακούσητε » (1).

Ὁ αὐτοκράτωρ τῷ γράφει τὴν 13ην αὐγούστου· « δὲν πρέπει ν' ἀπολεσθῇ οὐδὲ στιγμὴ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἀποφασισθέντος κινήματος ». Ὁ στρατάρχης τῷ ἀπεκρίθη· « Ὁ παρ' ἐμοὶ τὴν στιγμὴν ταύτην εὐρισκόμενος στρατηγὸς Κοφφινιέρ μὲ διαβεβαίωσεν, ὅτι, μετ' ὄλην τὴν δυνατὴν ταχύτητα, αἱ γέφυραι μόλις ἔσονται ἔτοιμοι αὐρίον πρῶϊαν ».

M.

(1) Κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἐρωτηθεὶς ὁ στρατάρχης ὑπὸ ποίους ὄρους ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν, ἐὰν συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, ἐὰν ἔλαβε γνώσιν τῆς γενικῆς καταστάσεως καὶ τῶν θέσεων τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἐρῖνου, ἀπεκρίνατο οὕτως·

Ἐρ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν ὑμῖν διαταγὰς, ὁδηγίας, ἐμπιστευόμενος ὑμῖν τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ὅπως θέσητε τὸ φρούριον τοῦ Μῆτος εἰς κατάστασιν ἀμύνης; Ἄ π. Οὐδόλως.

Ἐρ. Ἐγνωστοποίησεν ὑμῖν τὰς διαταγὰς τὰς δοθείας εἰς τὰς ἐφεδρείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν ἀπὸ Σιαλῶν ἢ ἄλλοθεν;

Ἄ π. Πῶσως. Ἄλλως τε, δὲν ἐνόμιζα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔμελλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἤμην, ὡς εἶπειν, ὑπὸ τὰς διαταγὰς του.

Ἐρ. Ἐκάμετε ἀντίστασιν τινα, ὅτε ἐγνωρίζατε τὸν διορισμὸν τοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ στρατοῦ;

Ἄ π. Οὐδέμην. Δὲν εἶχον λόγον νὰ ὑποθέσω ὅτι ἠδυνάμην νὰ λάβω ἀφορμὴν νὰ παραπονέθω κατὰ τοῦ στρατηγοῦ Ζαβῆζ.

Ἐρ. Καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ;

Ἄ π. Δὲν ἔκαμον οὐδ' ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην, ἀλλ' ἀργότερα ἔκαμον παρατηρήσεις.

Ἐρ. Πῶς ἦσαν κανονισμένοι αἱ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑμῶν σχέσεις;— Ἄ π. Ἐκοινωνοῦμεν διὰ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου.

Ἐρ. Ἦδη δὲν ἔχω ἐρωτήσεις ἄλλας νὰ ἀπευθύνω ὑμῖν ἐπὶ τῶν παραστάσεων, αἵτινες προηγήθησαν τῆς 13ης Αὐγ. Μέλλω λοιπὸν νὰ μεταβῶ εἰς τὸ δεύτερον θέμα, ἦτοι εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 13ης μέχρι τῆς 19ης αὐγούστου. Ἐὰν πρὸ τούτου ἔχετε νὰ δώσητε διαφωτίσεις τινας, ἔχετε τὸν λόγον.

Ἄ π. Ἐπὶ πολὺ ἐγένετο λόγος, ἐν τῇ ἐκθέσει, περὶ τῆς ἡμέρας τῆς

«Ἐλαβον τὴν εἰδησιν τοῦ διορισμοῦ μου τὴν δεύτην τῆς 12ης αὐγούστου» μετέβην πάραυτα νὰ παρατηρήσω τῷ αὐτοκράτορι, ὅτι ὑπῆρχον στρατάρχαι ἀρχαιότεροί μου καὶ καταλλήλοτεροί μου νὰ δεχθῶσι τὴν ἀρχηγίαν ἐν τῇ δυσκόλῃ θέσει, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα. Οὐδεὶς λόγος ἐγένετο, περὶ οὐδεμιᾶς λεπτομερείας τῆς υπηρεσίας, μήτε περὶ μεταγενεστέρων σχεδίων, μηδὲ περὶ τῆς υποχωρητικῆς πορείας τοῦ 4ου, 5ου καὶ 7ου σώματος, μηδὲ περὶ πληροφοριῶν, εἰ δυνατόν νὰ εἶχον περὶ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ γενικὸς ἐπιτελάρχος (πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ στρατάρχου Λεδέφ), ὅστις ἦτο πρῶτος, ἐπίσης οὐδὲν εἶπε. Ἐπίσης δὲν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ συναντήσει αὐτῆ περὶ συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σιαλῶν, καὶ αἱ πρὸς τούτο σχετικαὶ διαταγαί, σπαλεῖσαι τῷ στρατάρχῳ Μάν-Μανῶν, πρέπει νὰ ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔλαβον γνῶσιν αὐτῶν.

Φορβὰχ, καὶ ἐφρόνουν βεῖ οὐκ. πρόεδρος ἔμελλε νὰ μ' ἐρωτήσῃ περὶ τῶν γεγονότων ἐκείνων, διότι ἔχω ὅλως ἐταμίους ἐξηγήσεις.

Ἐρ. Φρονῶ ὅτι τὰ ἐπεισόδια ταῦτα, ξένα τῆς ὑποθέσεως ἥτις δέον νὰ ἀπασχολήσῃ τὸ συμβούλιον, εὐρήσουσιν κάλλιον τὴν θέσιν αὐτῶν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μαρτύρων.— Ἄ π. Πολὺ καλὰ.

Ἐρ. Φρονῶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀπλουστερά ὁδὸς καὶ τὸ λογιώτερον μέσον ἵνα εὐρεθῆτε εἰς θέσιν νὰ προσφέρητε τὰς ἐξηγήσεις ὑμῶν. Ὁ πρόεδρος ἐρωτᾷ ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς κατηγορίας, πιστοποιεῖ τὴν ἀπόκρισιν, ἐνταῦθα σταματᾷ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ. Ἡ ὑπεράσπις καλεῖ τοὺς μάρτυρας αὐτῆς, ὀρίζει τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν δέον νὰ ἀκουσθῶσι, τοὺς ἐρωτᾷ. Ὁ ὑπόδικος δύναται νὰ προσφέρῃ τότε ὠφελίμως τὰς ἐξηγήσεις αὐτοῦ.— Ἄ π. Μάλιστα, κύριε πρόεδρε.

2ον Ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 13ης—19ης Αὐγούστου.

Πρόεδρος. Μεταβαίνο λοιπὸν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 13ης μέχρι τῆς 19ης Αὐγ. Ὅλαι αἱ διαταγαὶ ἐδόθησαν τότε ὑπὸ τὴν ὑμέτεραν ἔμπνευσιν;— Στρατάρχης. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Οὕτως ἐγινώσχετε ὅτι ὑπῆρχε διαταγὴ διὰ τὰ διάφορα σώματα, ὅπως διαβῶσι πὸν Σεῖλλον καὶ τὸν Μοζέλλαν, καὶ ὅπως βαδίσωσι κλιμακῆδόν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βερδύνου;— Ἄ π. Ναί.

Ἐρ. Ἦτο ἀποφασισμένον ὅτι, πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς διαβάσεως ταύτης, ἠθελον κατασκευασθῆ τρεῖς σειραὶ γεφυρῶν. Ἐκάμετε νὰ κατοπτευθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς αἱ ἐξοδοὶ καὶ τὰ περίξ τῶν διαβάσεων τούτων;— Ἄ π. Γινώσκω ὅτι ἔδωκα διαταγὰς πρὸς τοῦτο.

(Ὁ κ. πρόεδρος μεταβιβάζει συμμείσιν τινα τῶν κατηγορουμένων).

Ἐρ. Δύνασθε νὰ μοι εἴπητε, μὴ εἴσοθε ὑμεῖς ὁ γράψας τὴν σημεῖωσιν ταύτην; Δὲν εἶνε μήτε τοῦ στρατηγοῦ Ζαβῆζ, μήτε τοῦ στρατηγοῦ Μανέκ (Manèque);— Ἄ π. Δὲν εἶναι τῆς χειρὸς μου.

Ἐρ. Ἀλλὰ δὲν τὴν ὑπηγορεύσατε;

Ἄ π. Γινώσκω ὅτι ὑπηγόρευσα διαταγὰς τὴν πρῶτην τῷ στρατηγῷ Μανέκ.

Πρόεδρος. Ἀναγνωσθήτω ἡ πρώτη φράσις.

Ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει· «Βεβαιωθήτω εἰς ποῖαν κατάστασιν διαβάσεως εὐρίσκονται αἱ γέφυραι, αἱ προσπελάσεις, αἱ κοινωνίαι μετὰ τῶν μεγάλων ὁδῶν, κτλ.»

Ἐρ. Αἱ παραγγελίαι αὐταὶ ἐξετελέσθησαν;

Ἄ π. Οὐχί κατὰ τρόπον ἐντελῆ.

Ἐρ. Ἐν τῇ ἡμέτέρᾳ διαταγῇ πρὸς πορείαν ὀρίζονται οὕτω

α' Ὁ στρατηγὸς Ζαβράς θέλει βεβαιωθῆ.

Ἄ π. Ἀνεξαρτήτως τῆς διαταγῆς ταύτης ἔδωκα ἄλλας ὁδηγίας.

Ἐρ. Αἱ δύο ὁδοί, αἱ σημειούμεναι ἐν τῇ διαταγῇ ταύτῃ, συγχωνεύονται μετὰ ὁρμόν 15 χιλιομέτρων, καὶ δὲν ἀποτελοῦσι πράγματι ἢ μίαν μόνην ἀπὸ Μῆτς εἰς Γραβλόττην. Ὄρισσατε ἕτερον ὁρομολόγιον;

Ἄ π. Ὀφείλω νὰ ἐπαναλάβω ὑμῖν, κύριε πρόεδρε, ὅτι ἤμην ἀπέναντι τοῦ ἔχθρου, ὅτι ὁ ἔχθρος οὗτος ἦτο πολυάριθμος, καὶ, ὀφείλων νὰ ἐπαγρυπῶ ἐπὶ τῶν κινήσεων αὐτοῦ, δὲν ἠδυνάμην ν' ἀσχοληθῶ εἰς ἴλας αὐτὰς τὰς λεπτομερείας, αἵτινες ἀπέβλεπον μᾶλλον τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον.

Ἐρ. Δὲν ἠδύνασθε νὰ κάμητε χρῆσιν τῶν γεφυρῶν τῆς Μαγνύ (Magny) καὶ Μαρλύ (Marly), ὅπως διαβῆτε τὸν Σείλην, καὶ τὰς γεφύρας τῆς Ἄρς, ὅπως διαβῆτε τὸν Μοζέλλαν;

Ἄ π. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ δώσω ἢ ὁδηγίας γενικὰς, καὶ ὅτι μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ δώσω λεπτομερείας.

Ἐρ. Ἐὰν τοῦλάχιστον αἱ γέφυραι αὐταὶ ἐκόπτοντο ἐγκαίρως, οἱ ὁρομῆες τοῦ ἔχθρου δὲν ἤθελον δυνηθῆ νὰ πλησιάσωσιν ὑμᾶς. Ἐπειτα διαταγῇ ἐδόθη εἰς δύο ἴλας τῆς ἐφεδρείας νὰ ἀνιχνεύωσι τὴν ἀριστερὰν ὄχθην. Ἡ μεραρχία τοῦ Φορτὸν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ κίνημα τοῦτο, καὶ εἰδοποιήθητε διὰ δύο ἐγγράφων;

Ἄ π. Δὲν ἔλαβον αὐτῶν γνῶσιν. Ἄν ἔμειναν παρὰ τῶ ἐπιμελητῆ τοῦ μεγάλου ἐπιτελάρχου, δὲν γνωρίζω.

Ἐρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι αἱ δύο αὐταὶ μεραρχίαι τοῦ ἵππικοῦ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι κάλλιον πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν, ὅπως ἀντιστῶσιν εἰς περιστροφικὸν κίνημα τοῦ ἔχθρου;

Ἄ π. Οἱ Πρώσοι ἦσαν ἤδη ἐν λίαν μεγάλῳ ἀριθμῷ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης, τὸ δ' ἵππικὸν ἤθελον εἶσθαι λίαν ἐκτεθειμένον.

(Τὰ ἔγγραφα τοῦ στρατηγοῦ Φορτὸν παρουσιάζονται τῷ στρατάρχῳ, ὅστις δηλοῖ ὅτι δὲν τὰ ἔλαβε).

Στ ρ α τ α ρ χ η ς. Δέον νὰ γινώσκητε, ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς 13ης τὴν διήλθον ἐφ' ἵππου, ἀσχολούμενος νὰ ἐγκαταστήσω τὴν εἰς μάχην

παρατάξιν τοῦ 3ου καὶ 4ου σώματος* ὥστε δὲν ἠδυνήθην βεβαίως νὰ λάβω τὰ ἔγγραφα ταῦτα.

Ἐρ. Ἐὰν εἴχετε τὴν αἴσθησιν ὅτι ὁ ἔχθρος ἐπέσπευδεν ἐπὶ τοῦ μετώπου ὑμῶν, δὲν ἠδύνασθε νὰ πιστεύητε ὅτι ἦτο ταυτοχρόνως ἀπειλητικός ἐπὶ τὰς γραμμάς τῆς ὑποχωρήσεως ὑμῶν; Ἐνῶ ὁ ἡμέτερος στρατὸς συνεσπειροῦτο, δὲν ἠδύνασθε νὰ διευθύνητε τοὺς περιβόλους ὑμῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου;

Ἄ π. Εἶχον δώσει διαταγὴν νὰ προπορευθῶσι καθ' ἡμίσειαν ὁρμόν ἡμέραν πρὸ τῶν σωμάτων.

Ἐρ. Ναι, ἀλλὰ τοὺς σταματᾶτε εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ Μῆτς ἀπόστασιν, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν ἐπισώρευσιν, ἐνῶ ἠδύνασθε, μοὶ φαίνεται, νὰ τοὺς διευθύνητε διὰ τῶν ἄλλων εἰς τὴν διάθεσιν ὑμῶν ὁδῶν. Ἐγινώσκετε τὴν κατοχὴν τῆς Ναυσὺ καὶ τῆς Ποντ-α-Μουσσόν, ἦτοι τὴν θέσιν τοῦ ἔχθρου ἀρκετὰ ἀφ' ὑμῶν μακρὰν. Εἰσέρχασθε εἰς μακρὰν στενωπὸν· δὲν ἐκρίνετε ὠφέλιμον νὰ γινώσκητε τί εἴχετε ἐνώπιον ὑμῶν;

Ἄ π. Ἀναμφιβόλως, καὶ ἔγραψα ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

Ἐρ. Ἐὰν τὸ ἐπιθυμῆτε, ἀναγινώσκειται πρὸς τὸ συμβούλιον ἢ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολὴ ὑμῶν. Ἐξ αὐτῆς προκύπτει, ὅτι ἠθέλητε νὰ προετοιμασθῆτε κίνημά τι ἐπὶ τὴν Ναυσὺ.

Ἄ π. Ἐξήτουν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἄδειαν νὰ ποιήσω τὴν ἐπιθετικὴν ταύτην ἀναστροφὴν (4). Δὲν ἔσχ'ε τὴν αὐτὴν γνώμην. «Δὲν

(4) Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν γράφει τῷ αὐτοκράτῳ, τὴν 13ην αὐγούστου, ὥραν 9 1/2 μ. μ.: «Τοῦ ἔχθρου φαινόμενον πλησιάζοντος ἡμᾶς καὶ θέλοντος νὰ ἐπιτηρήσῃ τὰς κινήσεις ἡμῶν οὕτως, ὥστε ἡ διάθεσις ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν νὰ ἐπενέγκῃ ἀγῶνα δυσάρεστον εἰς ἡμᾶς, εἶναι προτιμότερον ἢ νὰ τὸν περιμεινωμένον ἐν ταῖς γραμμαῖς ἡμῶν, ἢ νὰ προσώμεν κατ' αὐτοῦ διὰ γενικοῦ ἐπιθετικοῦ κινήματος. Μέλλω νὰ προσπαθῶσω νὰ τύχω πληροφορητῶν θέλω τότε διατάξαι τὰς κινήσεις, αἵτινες δέον νὰ ἐκτελεσθῶσι, καὶ δώσω τῇ Γ. Μ. παρατετακὰ γνῶσιν».

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ στρατάρχου, ἐπιθυμοῦντος νὰ μείνῃ ὁ στρατὸς ἐπὶ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Μοζέλλα, ὁ αὐτοκράτωρ τῷ ἀποκρίνεται αὐθιγόν, ὥραν 11ην μ. μ. «Τὸ ἔγγραφο τῆς αὐτοκρατείας, ὅπερ πέμπω ὑμῖν, δεικνύει καλῶς τὴν σπουδαιότητα, ἣν ὁ ἔχθρος ἀποδίδει εἰς τὸ νὰ μὴ διέλθωμεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης· δέον λοιπὸν τὸ πᾶν νὰ πράξωμεν πρὸς τὸν σκο-

«Δὲν ὑπῆρξαμεν εὐτυχεῖς ἄχρις ὥρας, μοι εἶπε· δεῖον νὰ μὴ βίψοκιν-
δυνεύσωμεν τίποτε.»

Πρόεδρος. Ἡ διάβασις λοιπὸν τοῦ Μοξέλλα ἔλαβε χώραν τὴν
πρωίαν· προσεβλήθητε δὲ πρὶν ἢ πραγματοποιηθῆ αὕτη ὀλοσχερῶς.

Ἡ μεραρχία τοῦ στρατηγοῦ Μέτμαν προσεβλήθη πρώτη αὐτῇ. Ἐν
τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης τῆς Βορνὺ ἐκτυπήθητε ὑπὸ τεμαχίου ὀδοῦζιου,
ἀφ' οὗ προσφυλάχθητε κάπως ὑπὸ τὴν ἐπωμίδα ὑμῶν. Ὁ μάλωψ οὗ-
τος δὲν ἐσταμάτησεν ὑμᾶς. Ἐμείνατε ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης οἰδων
διαταγὰς πρὸς διεύθυνσιν τῶν τοῦ στρατοῦ κινήσεων.

Στρατάρχης. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Αἱ διαταγαὶ ἄς ἐδώκατε ἐντὸς τῆς ἡμέρας ὡς πρὸς τὴν διάβα-
σιν τοῦ Μοξέλλα, ἐπὶ ἐνδοχομένης ἐπιθετικῆς ἀναστροφῆς, εἶχον γε-
νικὸν χαρακτῆρα;

Ἄ π. Ἀνέφερον περὶ αὐτῶν πρὸς τὸν αυτοκράτορα. Ἐμείνα εἰκασ-
λεπτιὰ παρ' αὐτῷ, τῷ ἐγνωστοποίησα τὰς ἐντυπώσεις μου περὶ τῶν λη-
πτῶν διατάξεων, καὶ ἔπεμψα ἐν τηλεγράφημα τῇ αυτοκρατείᾳ. Ἦτο
συμφωνημένον ὅτι ἠθέλομεν ἐξακολουθήσει τὴν ἐπὶ τὸ Βερδῦνον πο-
ρεῖαν ἡμῶν, χωρὶς ἐν τούτοις οὐδὲν νὰ βίψοκινδυνεύσωμεν. Οὐδόλωσ
τοῦτο ἦτο ἀπάλυτον· τοῦτο ἦτο ὑποτεταγμένον εἰς τὰς περιστάσεις.

Αἱ τῆς ὑπηρεσίας διαταγαὶ διὰ πολεμοφόδια, τροφὰς, φορτῶς, ὄσπρια,
ἐφεδρείαν πρὸς ἐξασφάλισιν πορείας πλείονων ἡμερῶν καὶ διὰ τὰς το-
ποθετήσεις τῶν στρατευμάτων ἐδόθησαν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδυνήθην νὰ
εἰσέλθω ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Ἡ μάχη τῆς Βορνὺ διήρκησε μέχρι τῆς
ὀγδόης ὥρας τῆς ἐσπέρας, ἀλλ' ὀφείλω νὰ προσθέσω, ὅτι αἱ λεπτομέ-
ρειαι ὑπηρεσίας, αἱ ὑπὸ τῶν κανονισμῶν παραγγελλόμεναι, ἡμελήθη-
σαν σχεδὸν ἀπανταχοῦ.

Ἐρ. Οὕτω πᾶσαι μὲν αἱ διαταγαὶ ἐδόθησαν, δὲν ἐξετελέσθησαν
ὅμως ὀλοσχερῶς.

Ἐχω ἤδη νὰ ἀπευθύνω ὑμῖν ἐρωτήσεις τινὰς ἐπὶ τινων ἐπεισοδίων
τοῦ ἀγῶνος τῆς Βορνὺ. Δὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ληφθῶσι προφυλάξεις π

πὸν ταῦτον. Ἐὰν φρονῆτε ὅτι δεῖον νὰ γενῆ κίνημα ἐπιθετικόν, πρέπει νὰ μὴ
παρασύρη ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ μὴ δυνηθῶμεν νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν διάβα-
σιν ἡμῶν. Μ.

νὲς διὰ τὸ ἔρυμα τῆς Βορνὺ, ὑπερ τὸσον ζωηρῶς ἐκανονοβολήθη ὑπὸ
τοῦ ἐχθροῦ; — Ἄ π. Ναί.

Ἐρ. Δὲν ἦτο καλὸν νὰ ἐνεργηθῆ ἡ κοπή τῶν γεφυρῶν τοῦ Νευέαν
καὶ τῆς Ἄρς, αἵτινες ἠκόλυναν τοῖς Γερμανοῖς τὴν διάβασιν τοῦ Μο-
ξέλλα καὶ τὴν συγκέντρωσιν τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἐναντίον τοῦ στρα-
τοῦ τοῦ Μέτς; — Ἄ π. Ὁ ἐχθρὸς διέβη ἤδη.

Ἐρ. Συνεπεία τῆς καταστάσεως τῶν ἐρυμάτων, δὲν ἐχρησιάσθη νὰ
τηρηθῆ ἡ φρουρὰ εἰς ἐφεδρείαν, καὶ δὲν ἐχρησιάσθη νὰ ἀντικαταστή ὁ
ἀνεπαρκὲς ἐξοπλισμὸς τῶν ἐρυμάτων, νὰ ληφθῆ πρόνοια διὰ μιᾶς κα-
νονοστοιχίας μυδροβόλων ὀπισθεν τοῦ Λαυεωκουπέ;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε, τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸ ἔρυμα τοῦ Ἀγίου Ἰου-
λιανοῦ.

Ἐρ. Δὲν μνημονεύω τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο παρ' ὅπως δεῖξω τὴν ἀνάγκη-
ν ἵνα προνοήσῃτε περὶ τούτου. Ὁ ἀγὼν τῆς Βορνὺ ἠρροπήρησε τὴν
ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὑμῶν διάβασιν τοῦ Μοξέλλα;

Ἄ π. Ὡ βεβαίως, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ἡ ἀργοπορία αὕτη δὲν ἦλθε μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν συσ-
σφρεύσεως; Ποῖον εἶναι τὸ σῶμα ὅπερ ἠδυνήθη νὰ ἀργοπορήσῃ διὰ τὸν
ἀγῶνα τῆς Βορνὺ; Δὲν εἶναι αἱ μεραρχίαι Λαδμυρῶ, αἵτινες ἐπανήλθον
ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς διὰ γεφυρῶν εἰς οὐδένα χρησιμευσῶν;

Στρατάρχης. Τὸ βον καὶ ἄον σῶμα ἠθέλον δυνηθῆ νὰ διαβῶσ-
τὴν Ἰβὴν ὑπῆρξε σφάλμα τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐπιτελείων δὲν ἠδυνάμην
νὰ δεῖξω παρὰ τὰς γενικὰς διευθύνσεις.

Ἐρ. Ἡ στάσις τῶν στρατευμάτων τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τῆς Βορνὺ,
δὲν προσέφερεν ὑμῖν τὸ δείγμα ὅτι ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσι τὴν μετὰ
τοῦ ἐχθροῦ συνάφειαν;

Ἄ π. Βεβαίως ἐν τούτοις πρῶτον ἦδη ἐχρῶντο τὰ ταχυβάλα ὀ-
πλα. Ἐκάθησαν πλέον τοῦ δέοντος φυσίγγια ἔστερουντο ὀλίγον γα-
λήνης.

Ἐρ. Δὲν ἐλυπήθητε ἕκτοτε ὅτι ἐγκαταλείπετε τὴν ιδέαν ὑμῶν περ
ἀγῶνος ἅμα τῇ πρώτῃ;

Ἄ π. Βεβαίως ἠθέλομεν τότε ἀπωθήσει τὸ πρῶτον ἐχθρικὸν σῶμα.

Ἦθέλομεν ἔχει, φρονῶ, καλὸν ἀποτέλεσμα.

Ἐρ. Ἐν τῇ νυκτὶ, ἣτις ἐπηκολούθησε τὴν μάχην τῆς Βορνὺ, ἐφέρετε
τὸ ἀρχηγεῖον ὑμῶν εἰς Μουλέν; — Ἄ π. Ναί, κύριε.

Ἐρ. Ἐδώκατε διαταγὰς;

Ἀ π. Ὅχι· ἤμην κεκμηκώς· εἶχον μείνει ἐπὶ τέσσαρας, ἡμέρας ἔφυ' ἵππου. Ἄλλὰ τὴν 14ην, τὴν πρωίαν, ἔππευσα καὶ μετέβην μόνος, ὅπως ἐπιταχύνω τὴν κίνησιν τοῦ ἔκτου σώματος.

Ἐρ. Δὲν ἐδείξατε ὡς ὁδὸν τὴν ἀπὸ Οὐλύ (Huly) εἰς Βριεὺ ὁδόν;

Ἀ π. Ὁ στρατηγὸς κ. Λαδμιρὼ τὴν ἔλαθε· ἔπραξε καλῶς.

Ἐρ. Καὶ τὸν δρόμον τὸν ἀπὸ Λοβοὰ (Lobou) διερχόμενον, δὲν τὸν ἐχρησιμοποίησατε;— Ἀ π. Δὲν ἐσημειούτο ἐπὶ τῶν χαρτῶν.

Ἐρ. Δὲν ἀπησχολήθητε ποτὲ περὶ τοῦ τί συνέβαινε πρὸς τὸ μέρος τῆς Θιομβίλλης;— Ἀ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ἄλλως αἱ τοῦ σιδηροδρόμου ἀμαξοπομπαὶ ἐκυκλοφόρουσαν ἐλευθέρως;— Ἀ π. Ναί, κύριε.

Ἐρ. Οὕτως οὐδένα εἶχετε φόβον κινήματος κυκλώσεως ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου;— Ἀ π. Ὅχι, κύριε.

Ἐρ. Δὲν εἶναι ὁ φόβος οὗτος, ὅστις ἔκαμεν ὑμᾶς νὰ καταλίπητε τὰς τοποθεσίας ὑμῶν καὶ νὰ θέσητε τὸ ἄκρον σῶμα εἰς Δονκοῦρ (Doncourt), τὸ ζον εἰς Βερνεβίλλην (Berneville), μέτωπον πρὸς δεξιὰ, τὸ 2ον σῶμα εἰς Μάρσ-λά-Τοῦρ, τὴν φρουρὰν εἰς Γραβελόττην, εἰς Βιομβίλλην (Vionville) διὰ τί ἄρα αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐξετελέσθησαν; Ἐλάβετε γνώσιν ὅτι ὁ ἔχθρος ἐφαίνετο εἰς Σαμβλάϊ (Chamblay);

Ἀ π. Τὸ ἔμαθον μόνον τὸ ἑσπέρας. Ὑπελόγιζον ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἔμελλε νὰ λάβῃ τὰς ἀναγκαίας διατάξεις.

Ἐρ. Διαταγῇ ὑμῶν κατεστράφη ἡ γέφυρα ἡ ἀπὸ Λογγεβίλλης εἰς Ἄρς ἄγουσα;— Ἀ π. Ναί, κύριε.

Ἐρ. Τίνος ἔσκεν;

Ἀ π. Τὸ πρωσικὸν πυροβολικὸν ἐπεμψεν ἤδη ὀσούζια, ὅθεν προέκυψε πανικὸς τις φόβος· ἐφοβήθη μὴ, ὠφελοῦμενος ἀπὸ τοῦ πανικοῦ τούτου, ὁ ἔχθρος φθάσῃ καὶ τὸν διαβῆ καὶ διαταράξῃ τὴν ἄκραν ὀπισθοφυλακὴν ἡμῶν.

Ἐρ. Ἡ ἐπισηθητικὴ ἀμαξοπομπὴ περιελάμβανε 2,588 ἀμάξας διαμοιρασμένας εἰς τὰ διάφορα σώματα, ἐκτὸς τοῦ θου. Ἐδώκατε προφορικὴν διαταγὴν, παραγγέλλουσαν νὰ τὰς διευθύνωσιν εἰς Μῆτς πρὸς διάλυσιν; Ἡ διαταγὴ αὕτη δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελεσθῇ ἢ ἀτελῶς. Δὲν ἐδόθη λίαν ἀργά; δὲν ἠθύναντο νὰ διευθυνθῶσιν αἱ ἀμαξιαὺται πρὸς τὸ Βερδῦνον καὶ Μονμιεδῦ;

Ἀ π. Ἀνήκον εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μῆτς.

Ἐρ. Δὲν ἤθελεν εἰσθαί ὠφελιμώτερον εἰς Βερδῦνον ἢ εἰς Μονμιεδῦ;

Ἀ π. Δὲν ἐσκέφθην τοῦτο ποσῶς· τὸ ὁμολογῶ. Ἐδώκα τὴν διαταγὴν ν' ἀπολυθῶσι, διότι ἄλλως ἤμεθα ὑπερβαλλόντως βαρεῖς. Αἱ πορεῖαι ἡμῶν ἦσαν δύσκολαι. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐποίησατο περὶ τούτου τὴν παρατήρησιν. Αἱ ἀμαξιαὶ αὗται ἐπήνεγκον τὸν πανικὸν τὴν πρωίαν τῆς 16ης.

Ἐρ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγνωστοποίησεν ὑμῖν, τὴν πρωίαν τῆς 16ης, ἐν Γραβελόττῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ νὰ προπορευθῇ ὑμῶν εἰς Βερδῦνον;

Ἀ π. Ἦδη τὴν 15ην μοι ὁμίλησε περὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ νὰ προπορευθῇ ἐμοῦ εἰς Βερδῦνον τὸν παρεκάλεσα δὲ νὰ μὴ ἀναχωρήσῃ. Τὴν πρωίαν τῆς 16ης ἦλθον καὶ μ' εἶπον· «Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέβη ἀμάξης· μέλλει ν' ἀναχωρήσῃ» θέλει νὰ ὁμιλήσῃ ὑμῖν. Μετέβην παρ' αὐτῶν.

Ἐρ. Ποίας διαταγὰς ἀφήκεν ὑμῖν τότε;— Ἀ π. Οὐδεμίαν.

Ἐρ. Δὲν ἐποίησατε αὐτῶν οὐδεμίαν παρατήρησιν;

Ἀ π. Τῷ εἶχον ποιήσει τὰς παρατηρήσεις μου μετὰ τὴν νύκτα τῆς 14ης. Ἦτο συμπεφωνημένον ὅπως, ἐὰν εὐρισκόμην ἐνώπιον λίαν ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως, ἀποσυρθῶ ὑπὸ τὸ Μῆτς, τῆς διαταγῆς μὴ οὐσης ἐπιτακτικῆς νὰ ὑποχωρήσω ἐπὶ τοὺς Παρισίους.

Ἐρ. Οὕτω, δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεχώρησε πεπειθὸς ὅτι ἐπορεύεσθε πρὸς τὸ Βερδῦνον;

Ἀ π. Ὅχι, δὲν ἐπερίμενον, ὡς οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς, νὰ προσβληθῶ τόσον ζωηρῶς, ὅσον τοῦτο ἔλαβε χώραν.

Ἐρ. Ὡς πρὸς γεφυρωγαγεῖόν τι, δὲν εἶπετε ἀξιωματικῶν τινα· ἀδὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ κρατήσητε· δὲν θέλομεν διέλθει τὸν Μῆτς (1);

(1) Κατὰ τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον ἀξιωματικῶν, καὶ στρατάρχης, ὁμιλῶν οἰκείως μετ' αὐτοῦ, παρεπονείτο περὶ τῶν δυσχερειῶν, ἃς τῷ ἐγένων αἱ διαταγαί, αἵτινες διεσταύρουσαν ἰδικὰς του (ἦτοι αἱ τοῦ αὐτοκράτορος). Μοι εἶπεν ὅτι ἐπιτόμιμα νὰ σὺρῃ ὀπισθὲν του πᾶν ἕτερόν τι καὶ οὐχὶ τὴν ἐπὶ λέμβων γέφυραν, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ, ὅπως διευκολύνῃ τὴν διάβασιν τοῦ Νεούση, διάβασιν, ἣτις, κατὰ τὸν στρατάρχην, δὲν ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν. Ὁ στρατάρχης, προστίθησιν ὁ ἀξιωματικὸς, ἐνόησε μετὰ τούτου, ὅτι ἤθελε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μῆτς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ αὐτοκράτορος; ἢ νὰ μεταβῇ πρὸς νότον; Δὲν δύναμαι νὰ τὸ ὀρίσω.

'Α π. Ὁφειλομένον νὰ τοποθετηθῶμεν εἰς Φρέσνην (Fresnes) οὕτω δὲν εἶχομεν νὰ διέλθωμεν τὸν Μούσσην.

'Ε ρ. Οὕτω, οὐδεμίαν ὑπάρχει σχέσηιν μεταξύ τῆς ὀμίλιας ταύτης καὶ ἐκεῖνης, ἣν ἔσχετε πρὸς τὸν ἐπιμελητὴν Βόλφφ, ὅτι ἠθέλατε νὰ ποιήσητε ἐπίδειξιν τινα εἰς Πόντ-α-Μουσσόν (1);

'Α π. Δυνατὸν νὰ εἶπον τοῦτο· δὲν δύναται τις ὅμως νὰ ἐξαγάγη ἐκ τούτου συνεπειάς.

'Ε ρ. Οὕτω, ἐκ μέρους ὑμῶν δὲν ὑπῆρξεν ἰδέα ἀποφασισμένη;

Στρατάρχης. Θεέ μου! Ὁ κύριος πρόεδρος γινώσκει κάλλιστα, ὡς καὶ ἐγὼ, ὅτι ἐν πολέμῳ αἱ ἰδέαι τροποποιοῦνται ἀνά πᾶν τέταρτον ὥρας, ἀνά πᾶσαν στιγμὴν.

'Ε ρ. Τὴν περὶ πορείας διαταγὴν, τὴν δοθεῖσαν διὰ τὴν πρωΐαν τῆς 16ης, τίς τὴν ἀνέστειλε μέχρι τῆς μιᾶς μετὰ μεσημβρίας;

'Α π. Ἐπιστολή τις τοῦ στρατάρχου Λεβέφ.

'Ε ρ. Ἡ διαταγὴ ἔλεγε μάλιστα, ὅτι δυνατὸν νὰ σταθῶσιν ἐκ νέου αἱ σκηναί;

'Α π. Ἦτο πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ ἐχθροῦ. Κατ' ἐμὴν γνώμην ὁ ἐχθρὸς ἔσφαλε δίδων ἡμῖν μάχην εἰς Βορνύ.

'Ε ρ. Δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ δώσητε τὴν διαταγὴν νὰ ἐκκενωθῶσιν αἱ ὁδοί;

'Α π. Δὲν ἠδυνάμην ν' ἀφήσω δυνάμεις ὅπισθὲν μου· δὲν ἠδυνάμην νὰ τὰς ἀφήσω μόνας. Ὁφείλον νὰ μὴ ἀφήσω οὐδὲν εἰς τὴν τύχην.

'Ε ρ. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς 16ης, μετὰ τὴν συνήθη ὑμῶν ἀνδρίαν, δὲν συνεπλάκητε, καὶ παρ' ὀλίγον συνελαμβάνεσθε;

'Α π. Εἰς ἀσπασμά τι οὐσσάρων τοῦ Βρουνοβικ εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σύρω τὸ ξίφος.

'Ε ρ. Πότε ἐμάθητε τὰ εὐτυχεῖς ἐκείνα ἀποτελέσματα, ἅτινα τὸ 4ον σῶμα ἐκέρδισεν εἰς τὸ δεξιὸν ὑμῶν;—'Α π. Τὸ ἑσπέρας.

(1) Ὁ ἐπιμελητὴς Βόλφφ κατέθηκεν εἰς τὴν ἀνάκρισιν, ὅτι ἤλθε τὴν πρωΐαν τῆς 16ης αὐγ. παρὰ τῷ στρατάρχῳ Βαζαῖν, ὅπως τῷ ἀγγείλῃ τὰ περὶ τροφῶν μέτρα, ἅτινα ἔλαβεν, ἵνα τὰς εὕρῃ ὁ στρατὸς κατὰ τὴν ἀπὸ Βερδύνον διάβασιν του. Ὁ αὐτὸς λέγει, ὅτι ὁ στρατάρχης τῷ εἶπεν ὅτι ἐσκόπει νὰ ἐνεργήσῃ ἐπίδειξιν τινα πρὸς Πόντ-α-Μουσσόν πρὶν ἀναχωρήσῃ εἰς Βερδύνον, ἐνθα ἐσκόπει νὰ φθάσῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

'Ε ρ. Τὴν ἑσπέραν τῆς 18ης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λάβητε ἐκ νέου τὰς θέσεις τῆς Μὰρς-λά-Τούρ;—'Α π. Δὲν τὸ φρονῶ.

'Ε ρ. Διὰ τί ν' ἀποσύρητε τὴν μεραρχίαν Μοντωδὸν καὶ τὴν κατακάμψητε (1) ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὑμῶν;

'Α π. Ἡ ἀριστερὰ ἤρξατο ἀποκάμνουσα.

'Ε ρ. Δὲν ἦτο προτιμότερον νὰ τὴν ἀφίνετε ἐπὶ τὴν δεξιάν; Ἐκρίνετε ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς 16ης ἔκλειεν ὑμῖν τὴν ὁδὸν τοῦ Βερδύνου διὰ τῆς Μὰρς-λά-Τούρ;

'Α π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε· ἐνόμιζον ὅτι ἠδυνάμεθα ἀκόμη νὰ διαβῶμεν βορείως.

'Ε ρ. Τὴν πρωΐαν τῆς 17ης δὲν ἦτο δυνατὸν, μετὰ τὰς ἐλθούσας ἐνισχύσεις (μεραρχίαι Λορενσέζ (Lorencez) καὶ Μέτμαν νὰ ἀνακτήσητε τὰς τοποθεσίας σας;

'Α π. Δὲν ἤμεθα ἀρκούντως συνεταγμένοι.

'Ε ρ. Ἐὰν ἐφρονεῖτε ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ γενῆ τοῦτο, δὲν ἦτο τοῦλάχιστον δυνατὸν νὰ ἀχθῆ ὁ στρατὸς ὑμῶν πρὸς τὴν Κονφλὰνς (Conflans) καὶ τὴν Μομμεδύ;

'Α π. Ἦθελεν εἶσθαι δύσκολον. Αἱ ὁδοὶ δὲν συνετέλουν εἰς τοῦτο· ἠθέλομεν πάραυτα παρακολουθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἶχον μείνει 30,000 ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης.

'Ε ρ. Οὔτινες δὲν εἶχον γέφυραν ὅπως διαβῶσιν. Δὲν ἠδύνασθε οὕτω νὰ διατηρήσητε τὰς θέσεις τῆς 16ης;

'Α π. Ὅχι· ἐσκέφθην νὰ τὰς ἀνακτήσω, ἀλλ' ἦσαν κακαὶ θέσεις. Τὸ κυματώδες ἔδαφος μ' ἐμπόδιζε νὰ ἴδω ὅ,τι συνέβαινεν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, καὶ ἔπειτα δὲν ὑπῆρχον ἢ μιᾶς ἡμέρας προφαί ἐν τοῖς σάκκοις τῶν ἀνδρῶν.

'Ε ρ. Ὡς πρὸς τὰ πολεμφοδία, εἶπετε ὅτι, στηριζόμενος ἐπὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ, ἐπιστεύετε ὅτι ταῦτα ἔλειπον. Ἐξέτάσατε τὸ ἀκριβὲς τῆς πληροφορίας ταύτης παρὰ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων;—'Α π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε.

'Ε ρ. Οὕτω, τὸ ἑσπέρας τῆς 16ης δὲν ἐσκέφθητε νὰ ἐπαναλάβητε τὴν ἐπίθεσιν; 'Α π. Ἦτο λίαν ἀργά.

'Ε ρ. Καὶ δὲν ἐφρονεῖτε ὅτε ἦτο δυνατὸν νὰ κάμψητε νὰ διαμοιρα-

(1) Replier=κατακόμπω.—Χαντζερῆς.

σθώσι μεταξύ τῶν σωμάτων τὰ πολεμεφύδια, ἐπὶ τῇ σκοπῇ νὰ δυναθῶσι νὰ πληρωθῶσιν ἐκ νέου αἱ παλάσκαί καὶ τὰ κιβώτια;

Ἄ π. Τὸ ἀποκαλύψαι τὸν ἄγιον Πέτρον πρὸς κάλυψιν τοῦ ἁγίου Παύλου, εἰς οὐδὲν ἔμελλε νὰ μ' ὤφελήσῃ.

Ἐ ρ. Ἄλλ' ἀναχωρῶν ἀπὸ Μέτς εἰς Βερδῦνον, εἴσθε ἔτοιμος νὰ δώσῃτε πλείονας μάχας, καὶ ὤφειλετε νὰ προβλέψῃτε ὅτι ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν μεγάλη καταγλώσις πολεμεφύδιων, καὶ νὰ λάβῃτε μέτρον, ὅπως προβῆτε εἰς ταχίαν διανομὴν τῶν πολεμεφύδιων τούτων εἰς τὰ διάφορα σώματα;

Ἄ π. Ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ ὤφειλε, κατὰ τὰς προβλέψεις μου, νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην.

Ἐ ρ. Τὴν 14ην, ἢ τὴν 15ην, εἶχε γενῆ διανομὴ τροφῶν, αἵτινες διήρκεσαν μέχρι τῆς 17ης, καὶ ἔμεινον ἐπομένως μετὰ τὸν ἄγωνα τῆς 16ης ποσότης τις τροφῶν, αἵτινες ἠδύναντο νὰ διανεμηθῶσι;

Στρατάρχης. Εἶχον δώσει τὴν διαταγὴν νὰ τὰς διανείμωσι.

Πρόεδρος. Ἐκάθισαν...

Ἄ π. Διαταγὴ τοῦ ἐπιμελητοῦ Σαπελαίν (Chapelain).

Ἐ ρ. Διὰ τί διατάξατε νὰ σταματήσωσι τὰς 450 ἀμάξας, ἃς ὁ ἐπιμελητὴς Πρευαὺ ἐνήργησε νὰ ἔλθωσιν;

Ἄ π. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ποσῶς νὰ ἔδωκα τὴν διαταγὴν ταύτην.

Ἐ ρ. Δὲν ἐμάθῃτε διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βόλφφ, ὅτι προμήθειαι συγκεντρώθησαν εἰς Ἐταίν, εἰς Κονφλὰν καὶ εἰς Βερδῦνον;

Ἄ π. Ἦλθε τὴν 16ην νὰ μοὶ δώσῃ ἐξηγήσεις· εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ θαλάμου μου λίαν πρῶτ'. Ἐκοιμώμην ὡς ἄνθρωπος κεκμηκῶς ἐνθυμοῦμαι μόνον ὅτι μοὶ ὠμίλησε περὶ Βερδῦνου.

Ἐ ρ. Ἐν τῷ πρώτῳ ἡμῶν ἐγγράφῳ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τῆς 16ης, τῷ ἠγγεῖλατε τὸν σκοπὸν ἡμῶν νὰ λάβῃτε τὴν γραμμὴν τὴν ἀνατολικήν. Τί ἐνοήσατε με τοῦτο;

Ἄ π. Ἐφρόνουν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦτο ἡ καλῆτέρα διεύθυνσις· ἀλλ' ἀφοῦ ἔλαθον γινῶσιν ἐργασίας τινοῦ περὶ τῶν ὁδῶν, ἐσκέφθην ἀντιθέτως.

Ἐ ρ. Φρονεῖτε ὅτι εἶναι ὠφέλιμος ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἔργου τούτου;

Ἄ π. Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα.

Ἐ ρ. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὸ ζήτημα, ὅπερ προτιθέμεθα νὰ λύσωμεν;

Ἄ π. Τὸ φρονῶ.

(Ὁ στρατάρχης ἀναγινώσκει ὑπόμνημά τι περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς χώρας ἐκεῖνης, καθ' ὃ πορεία πρὸς βορρᾶν ἐπαρουσίαζε πάσης φύσεως δυσκολίας).

Ἐ ρ. Εἶχετε ἐφεδρείας ἰσχυρῶς κατηρτισμένας. Πρῶτον μὲν ἐφεδρείας εἰδικάς, εἶτα δ' ἐφεδρείας γενικάς, αἵτινες ἦσαν κεκλημέναι νὰ διαδραματίσωσι πρόσωπον μέγα ἐν τῷ ἔργῳ. Τὸ ἐπενθυμίζω ὑμῖν, ὅπως δώσω ὑμῖν τὴν ἀφορμὴν νὰ εἰπῆτε πρὸς τὸ συμβούλιον πῶς τὰς μετεχειρίσθητε. Οὕτω, ποῖαν θέσιν ἐδώκατε τῷ ἱππικῷ ἡμῶν; Τὸ διετάξατε νὰ ἀνιχνεύσῃ τὰς ὁδοὺς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Μοζέλλα, ἢ καὶ τὸ ἐπιλησιάσατε εἰς τὸ δεξιὸν ἡμῶν, διότι φαίνεσθε ὅτι εἴσθε πάντοτε πεπεισμένοι ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ σημεῖον τὸ μάλλον ἀπειλούμενον;

Στρατάρχης. Τοῖς διοικηταῖς τῶν ἐφεδρειῶν ἀνῆκε νὰ κρίνωσι περὶ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὤφειλον νὰ ἐπιτεθῶσι.

Πρόεδρος. Εἶχετε τὴν φρουρὰν, ἣτις εἶχεν ὄργανισμὸν τόσον ἰσχυρόν.

Ἄ π. Ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἀξιωματικοῦ λίαν εὐφυοῦς, μεγάλης ἀνδρείας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην, ὅστις ἔδει νὰ μὲνῃ ἐλεύθερος πρὸς ἐκλογὴν τῆς στιγμῆς ἵνα ὀρμήσῃ.

Ἐ ρ. Ἦτο καλόν, πιστεύω, νὰ ἐπιφυλαχθῆτε τὴν διεύθυνσιν τῆς γενικῆς καὶ ἰσχυρᾶς ταύτης ἐφεδρείας. Διὰ τί διευθύνεσθε πρὸς τὸ μέρος τῆς Λεσσύ; — Ἄ π. Ὅπως πλησιάσω τὸ Μέτς.

Ἐ ρ. Ἡ προαπασχόλησις λοιπὸν ἡμῶν ἦτο μὴ ὁ ἔχθρος τεθῆ μετὰ τοῦ Μέτς καὶ τῶν θέσεων ἡμῶν. Δὲν ἦτο τόσον πιθανόν.

Ἄ π. Σύγγνωτε· ἰδοὺ σημείωσις προερχομένη ὑπ' ἀξιωματικοῦ λίαν ἀρμοδίου, καὶ ἣτις ἐδείκνυε τὸν κίνδυνον τῆς στενωποῦ τῆς Λεσσύ.

Ἐ ρ. Ἀλλὰ μὲ στρατὸν 450,000 ἀνδρῶν δὲν ἠδύνασθε ν' ἀναπτυχθῆτε πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο;

Ἄ π. Ἦθελον ἀναπτυχθῆ ἐπὶ τὴν Βιγνιέλλην.

Ἐ ρ. Ἐλέγετε ὅτι ἠθέλετε νὰ ἐπαναφέρετε τὴν γραμμὴν ἡμῶν ἀπὸ Βιγνιέλλης εἰς Λεσσύ, ὅπερ δὲν ἐδείκνυε τὴν σκέψιν νὰ συγκεντρώσῃτε τὸν στρατὸν ἡμῶν παρὰ τὸ Μέτς;

Ἄ π. Ναί, μετέβαλα σχέδιον, καὶ παρατηρήσατε ὅτι ὤφειλον, τὸ δυνατώτερον, νὰ κρύψω τὴν πορείαν μου.

Ἐ ρ. Ἡ Βιγνιέλλη καὶ ἡ Λεσσύ εἰς τὸ ἀντίγραφον τοῦ ἐγγράφου
ΕΛΛΗΝ ΣΤΡΑΤ. ΦΥΛΛ. ΝΒ'. ΤΟΜ. Θ'.

ἀντικατεστάθησαν διὰ τῆς Ῥοζεριελλης καὶ τοῦ Ἁγίου Πριβάτου. Ἐὰν εἴχετε ἀκολουθήσει τὴν πρώτην ἡμῶν ἔμπνευσιν, ἤθελετε λοιπὸν παραιτήσῃ τὴν ὁδὸν τῆς Βριεῦ;

Ἄ π. Ὅχι· ὤφειλον τότε νὰ παραιτήσω τὴν ὁδὸν τῆς Κονφλάν.

Ἐ ρ. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 17ης, ὅτε ἐπλησιάζετε τὰ στρατεύματα ὑμῶν πρὸς τὸ Μέτς, ποῖα μέτρα ἐλάβετε πρὸς κατοπτεύσιν τῶν θέσεων τοῦ ἔχθρου;

Ἄ π. Ἐκαστον σῶμα ἐποίησατο κατοπιεύσεις, καὶ ἕκαστος ἀρχηγὸς σώματος ὤφειλε νὰ λάβῃ τὰς πληροφορίες αὐτοῦ.

Ἐ ρ. Ἡ θέσις τοῦ Ἁγίου Πριβάτου, ἥτις κατελήφθη ἐπὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ, ὅστις ἐκρατεῖτο εἰς αὐτὴν ἡρωικῶς, εἶχε τὸν λόγον νὰ ὑπάρχῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει. Ἐλάβετε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ὑποτήρησιν τοῦ θου σώματος ἐν τῇ θέσει ταύτῃ; Ἐλάβετε ὅλας τὰς προφυλάξεις, ὅπως τὸ διατηρήσῃτε ἐκεῖ;

Ἄ π. Τῷ ἔδωκα πάσας τὰς δυνατάς βοηθείας. Τῷ ἀπέστειλα πυροβολικὸν, καὶ ἔπειτα ἐφρόνου ὅτι πρὸς τὸ μέρος του τὸ πᾶν καλῶς ἤγαστο.

Ἐ ρ. Ἐὰν, τῶντοι, ἐμένετε ἐπὶ ἐτέρου σημείου ἰαντὶ ἐκείνου, εἰς ὃ διεμείνατε, ἤθελετε δυνηθῆν νὰ κρίνητε καλῆτερον περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ;

Ἄ π. Δὲν ἠδυνάμην ποσῶς νὰ προβῶ πλειότερον ἔπειτα ὤφειλον νὰ ἐπιβλέπω καὶ ἔμπρὸς καὶ ὀπίσω.

Ἐ ρ. Ποίας αἰτήσεις ἐλάβετε παρὰ τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ;

Ἄ π. Ἐλαβα μίαν περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἢ τὴν μεσημβρίαν, ἀλλ' οὐδὲν ἐφεξῆς ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

Ἐ ρ. Ὁ στρατάρχης Κανροβέρ ζητεῖ παρ' ὑμῶν πυροβολικὸν καὶ μίαν μεραρχίαν τῆς φρουρᾶς. Περὶ τὴν τρίτην ὥραν μ. μ. ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει παρ' ὑμῶν οὐδεμίαν διαταγὴν νὰ πορευθῆ. Ἦτο ἀκόμη εἰς τὰς θέσεις αὐτοῦ τὴν ἕκτην ἔσπερινὴν ὥραν.

Ἄ π. Δὲν ἠδυνάμην νὰ τῷ μεταβιβάσω ἐτέραν διαταγὴν ἐκείνης, ἣν ἔλαβε παρ' ἐμοῦ τὴν ἐβδόμην τῆς πρωίας ὥραν, τουτέστι νὰ ὀρήσῃ ὅτε ἤθελε τὸ κρίνει πρίπον.

Ἐ ρ. Φρονεῖτε ὅτι ὁ ἀρχηγὸς ἐφεδρείας τινὸς ὀφείλει νὰ ἦ κριτὴς τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὀφείλει νὰ ἐφορμήσῃ;

Ἄ π. Ὁ στρατηγὸς Βούρβαχης ἐγίνωσκε καλῶς ὅ,τι συνέβαιναν εἰς τὸ δεξιὸν μου, καὶ ἔπειτα ὁ στρατάρχης Κανροβέρ ἠδύνατο νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ.

Ἐ ρ. Δὲν συνητήσατε περὶ τὴν τετάρτην ἢ πέμπτην μ. μ. τὸν ταγματάρχην Βωμόν (Beaumont), ὑπαπιστήν τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχης, καὶ δὲν τὸν ἐπεφορτίσατε νὰ εἴπῃ τῷ στρατηγῷ αὐτοῦ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς θέσεις αὐτοῦ;

Ἄ π. Εἶπον restez καὶ ὄχι rentrer (4). Ὁ ταγματάρχης καλῶς ἤκουσεν ἤτο τὸ συμπλήρωμα τῆς διαταγῆς τῆς πρωίας, διότι ἐφοβόμην μὴ ὁ Βούρβαχης ἀναμιχθῆ ἐν τῇ πάλῃ πλείον τοῦ δέοντος κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Ἐ ρ. Πάντοτε ἢ πραπασχόλησις αὐτῆ τοῦ νὰ ἦθε ἀποχωρισμένος τοῦ δεξιῦ εἶναι ἐκείνη, ἥτις ἀναμφισβότως ἔκαμεν ὑμᾶς νὰ θέσητε, τὴν 18ην αὐγ., εἰς τὸ ἀριστέρον ὑμῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δυνάμεων ὑμῶν, ὅπως, τὴν 16ην, ἐφέρετε πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοὺς εὐζάνους τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν μεραρχίαν Μοντωδόν.

Ἄ π. Εἶχον διαταγὰς βήτας τοῦ αυτοκράτορος νὰ μὴ παραδώσω τίποτε εἰς τὴν τύχην. Τὸ καθήκόν μου ἦτο λοιπὸν νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσω τίποτε, καὶ δὲν ἠδυνάμην νὰ ριφθῶ μεταξὺ τοῦ Μείσου καὶ τοῦ Μοζέλλα. Τὰ κατόπιν ἀπέδειξαν, ὅτι πραγματικῶς ἤθελεν εἶσθαι κίνημα δυστυχές. Αἱ πληροφορίες, ἃς ἔλαβον ἀργότερα παρὰ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου, τὸ ἀποδεικνύουσιν.

Ἐ ρ. Ὡτῷ ἢ σκέψις ὑμῶν δὲν ἦτο νὰ λάβητε εἴτε τὴν ὁδὸν τοῦ Βερδύνου, εἴτε τὴν ὁδὸν τῆς Μονμεδύ; — Ἄ π. Ὅχι.

Ἐ ρ. Ἀλλὰ δὲν φρονεῖτε ὅτι ἂ αυτοκράτωρ, ἀπατῶν ἑαυτὸν ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς ὑμῶν, δυνατὸν νὰ ἐνόμισεν ὅτι εἴχετε σκοπὸν νὰ πορευθῆτε εἴτε πρὸς τὸ Βερδύνον, εἴτε πρὸς βορρᾶν;

(4) Ἐθέσαμεν τὰς γαλλικὰς λέξεις restez καὶ venez, διότι ἐπὶ τῶν δύο τούτων λέξεων παίζεται τὸ δρᾶμα. Οἱ κατηγοροῦντες τὸν στρατάρχην Βαζαῖν (ἐν αἷς πρὸ πάντων ὁ εἰσπηγῆς, ὡς εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ἐν τῇ ἐκθεσὶ αὐτοῦ), ὅτι δὲν ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ τὸν στρατάρχην Κανροβέρ, φέρουσι τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἰς τὸν ταγματάρχην Βωμόν εἶπε νὰ εἴπῃ ἐκ μέρους του τῷ στρατηγῷ Βούρβαχί ν' ἀπουρθῆ (revenir) εἰς τὰ ἴδια. Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν καὶ ὁ διαγγελεύς αὐτοῦ ἰσχυρίζονται ὅτι εἶπε τὴν λέξιν restez (μένειν) εἰς τὴν ἐν τῇ μάχῃ θέσιν αὐτοῦ.

Ἄ π. Ὅχι· δὲν τὸ φρονῶ.

(Ὁ στρατάρχης ἀναγινώσκει ἀπόπασμά τι ὀφειλόμενον εἰς τὸν κάλαμον Ναπολέοντος τοῦ Αου περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀρχιστρατήγου).

Ἐ ρ. Οὕτω ἐκ τῶν ἀποκρίσεων ὑμῶν ἤθελε προκύψει, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχηγείου τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο νὰ κρατήσῃ τὰς γερμανικὰς στρατιάς ὑπὸ τοῦ Μέτς;— Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε.

Ἐ ρ. Δὲν ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα στρατηγικὰς ἐπιχειρήσεις, μὴδὲ τὴν μεγάλην πολιτικὴν τοῦ πολέμου· ἔχομεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐὰν ἀποφάσεις, ἃς ἐλάβετε, ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὰς ἀνταλλαγείας γνώμας μεταξύ ὑμῶν καὶ τοῦ ἀρχηγείου, καὶ ἐὰν τὰ συμβάδντα συμφωνοῦσι μὲ ὅ,τι ἤδη εἶπετε. Οὕτω, δὲν ἀμφισβητεῖτε ὅτι τὴν 18ην αὐγ. οἱ λόγοι ὑμῶν ἐδείκνυον τὸν καλῶς ὠρισμένον σκοπὸν νὰ ἐπαναφέρητε τὸν στρατὸν ὑπὸ τὸ Μέτς μᾶλλον ἢ νὰ τὸν φέρητε πρὸς τὴν Βριεῦ;

Ἄ π. Δὲν λέγω τοῦτο κατὰ τρόπον ἀπόλυτον. Δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπανεέλθω εἰς τὴν ἰδέαν ν' ἀναλάβω τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν, παραδείγματος χάριν.

Ἐ ρ. Ἐν συνόψει, φρονεῖτε ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς 18ης ἔκαμεν ὑμᾶς νὰ ἀπολίσητε τὴν ὁδὸν τῆς Βριεῦ, ὡς ἐκεῖναι τῆς 16ης καὶ τῆς 17ης ἔκαμαν ὑμᾶς ν' ἀπολίσητε τὴν ὁδὸν τοῦ Βερδύνου;— Ἄ π. Ναί.

Ἐ ρ. Οὕτω, αἱ μάχαι αἱ δοθεῖσαι ὑπὸ τὸ Μέτς ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ κάμωσιν ὑμᾶς νὰ παραιτηθῆτε τοῦ νὰ διατηρήσητε μίαν πρὸς τὴν Βριεῦ διέξοδον, ὡς προηγουμένως παρητήθητε τοῦ νὰ διατηρήσητε διέξοδον πρὸς τὸ Βερδύνον;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε. Ὑπῆρχον συντάγματα, ἅπαντα δὲν διοικοῦντο πλέον ἢ ὑπὸ λοχαγῶν δὲν ὑπῆρχον πλέον στελέχη.

Ἡ συνεδρίασις ἀνεβλήθη εἰς τὴν 14ην.

Συνεδρίασις τῆς 14ης ὁκτωβρίου.

3ον. Κοινωνία μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μετὰ τῆς κυβερνήσεως, μετὰ τοῦ στρατάρχου Μὰκ-Μαὼν καὶ διὰφόρων ἄλλων.

Πρόεδρος. Θέλω ζητήσῃ παρ' ἡμῶν ἤδη λεπτομερείας ἐπὶ τῶν εἰδήσεων ἃς ἐπέμψατε, ἐπὶ τῶν ἀποστολῶν, ἃς ἀπεστείλατε τῷ στρατάρχῃ Μὰκ-Μαὼν, θεμένῳ ὑπὸ τὰς διαταγὰς ὑμῶν. Θέλω ζητήσῃ παρ' ὑμῶν

ἐπίσης ὅποιας ἀποστολὰς ἐλάβετε, εἴτε τῆς κυβερνήσεως, εἴτε τοῦ στρατάρχου Μὰκ-Μαὼν.

Γραμματεῦ! λάβετε τὸ ἔγγραφον τὸ φέρων ἀριθμὸν 142.

Ἐ ρ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, διευθυθὲν παρ' ὑμῶν τὴν 17ην αὐγ. τῷ ὑπουργῷ τοῦ πολέμου, εἶναι τὸ πρῶτον ὑπερ ἐπέμψατε;

Ἄ π. Εἶχον ἤδη ἀποστείλει ἐν τῷ αὐτοκράτορι.

Ἐ ρ. Γραμματεῦ! ποίας ὥρας εἶναι τὸ ἔγγραφον τοῦτο;

Γ ρ α μ μ α τ ε ὕ ς. Τῆς τρίτης καὶ ἡμισείας.

Ἐ ρ. Διὰ τί ἐν τῷ τηλεγραφίματι τούτῳ οὐδένα ποιεῖτε θπαινιγμὸν περὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφθῶν, καὶ τὸ πέμπετε διὰ τῆς βραδείας ὁδοῦ;

Ἄ π. Δὲν ἦτο ἔλλειψις ἀπόλυτος, διότι εἶχομεν ἀκόμη τρόφιμα καὶ πολεμοφθία διὰ τινὰς ἡμέρας· ὠμίλουν περὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐ ρ. Παρατηρῶ ὑμῖν ὅτι εἶναι ἀποκρίσις εἰς ἔγγραφον τῆς 15ης.

Ἄ π. Ὅπερ δὲν ἔλαβον ἢ τὴν 16ην.

Ἐ ρ. Τὴν 17ην, κατὰ τὴν δέλιχον, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπευθύνετο τηλεγραφικῶς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ, ὅπως τῷ δώσῃ εἰδήσεις περὶ ἡμῶν; (1)

Ἄ π. Φρονῶ ὅτι ἀπέστειλε τὸ τηλεγράφημα τοῦτο εἰς ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐ ρ. Τὴν 17ην, ὥραν 4 1/2 μ. μ. ἀπεκρίνεσθε διὰ τοῦ ἐπομένου τηλεγραφίματος (ἔγγραφον ἀρ. 141).

«ΜΕΤΣ, 17 αὐγούστου.

» Ἐσχον τὴν τιμὴν νὰ γράψω τῇ Ὑμ. Μεγαλειότητι χθὲς τὸ ἐσπέρας (2), ὅπως τὴν πληροφορήσω περὶ τῆς μάχης ἣν ἔσχομεν ἀπὸ τῆς 9ης

(1) Τὴν πρωΐαν τῆς 17ης (τὴν ἐπαύριον τῆς μάχης τῆς 16ης) ἐστάλη ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ γραφείου τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ τὸ ἔξῃς τηλεγράφημα· «Ἐχετε εἰδήσεις τοῦ στρατοῦ; Πέμψατε αὐτὰς κατεπειγόντως τῇ Α. Μ. εἰς στρατόπεδον Σιαλὼν.» ἐφ' οὗ αὐτοῦ ἀπήντησε· «Χθὲς, 16ην, ἔλαβε χώραν λίαν σοβαρὰ συμπλοκὴ πρὸς τὸ μέρος τῆς Γραβελόττης. Ὑπερισχύσαμεν ἐν τῷ ἀγῶνι, ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν εἶναι μεγάλαι. Ὁ στρατάρχης συνεκεντρώθη ὑπὸ τὸ Μέτς καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ τῶν ὑψομάτων τῆς Πλαππεβίλλης. Αἰτού· μεθὰ δίπυρον καὶ πυρίτιδα. Τὸ Μέτς εἶναι σχεδὸν ἀποκεκλεισμένον».

(2) Ἡ ἄνωξις μνημονευομένη ἀναφορὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, γραφεῖσα τὸ αὐτὸ ἐσπέρας τῆς μάχης τῆς 16ης αὐγ., ἔχει οὕτω·

πρωϊνῆς ὥρας μέχρι τῆς 9ης τῆς ἑσπέρας κατὰ τοῦ πρωσσοικοῦ στρατοῦ, ὅστις προσέβαλεν ἡμᾶς ἐν ταῖς θέσεσιν ἡμῶν τοῦ Δονκούρ καὶ Βιομβίλλης. Ὁ ἐχθρὸς ἀπαυθῆθη καὶ διήλθομεν τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν κυριευθεισῶν θέσεων. Ἡ μεγάλη κατανώδισις, ἧς ἐγένετο τῶν πολεμικοφιδίων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ, αἱ τροφαὶ αἱ διὰ μίαν μόνην ἡμέραν, αἷτινες ἕμενον εἰς τοὺς ἄνδρας, μετ' ὑπεκρέωσαν νὰ πλησιάζω τὸ Μετς, ὅπως ἐφοδιάσω ἐκ νέου καὶ ὅσον οἶόν τε ταχύτερον τοὺς περιδούλους καὶ τὰς ἀμαζοπομπὰς ἡμῶν.

» Ἐτοποθέτησα τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν περιλαμβανομένων μεταξύ ἀγίου Πριδάτου καὶ Ροξεριέλλης. Φρονῶ ὅτι, θὰ δυνηθῶ ν' ἀρχίσω τὴν πορείαν μου ἐκ νέου μεθ' ὑρίου, λαμβάνων διευθύνσιν βοριωτέραν εἰς τὸν ὅρον, ὥστε νὰ ἐξέλθω ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν τῆς θέσεως τῆς Ὁδιόμον (Haudiomont), καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ ἐχθρὸς ἤθελε τὴν κατέχει ἐν δυνάμει, ὅπως φράξῃ ἡμῖν τὴν ὁδὸν τοῦ Βερδύου, καὶ ἵνα ἀποφύγῃ ἀγῶνας ἀνωφελεῖς, οἵτινες ἀργοποροῦσι τὴν πορείαν ἡμῶν.

» Ὁ σιδηρόδρομος τῶν Ἀρδένων εἶναι πάντοτε ἐλεύθερος μέχρι τοῦ Μετς, ὅπερ δεικνύει ὅτι ὁ ἐχθρὸς σκοποῦν ἔχει τὴν Σιαλὸν καὶ τοὺς Παρισίους. Λόγος πάντοτε γίνεται περὶ τῆς ἐνώσεως τῶν στρατιῶν τῶν δύο πριγκίπων. Εἶχομεν ἀπίναγτι ἡμῶν, χθές, τὸν πριγκίπα Φρεδερίχον Κάρολον καὶ τὸν στρατηγὸν Στέινμετς» (1).

« ΓΡΑΒΕΛΟΤΤΗ, 16η αὐγ., ὥρα 11η μ. μ.

» Μεγαλειότατε! Σήμερον πρωΐαν, ὡραν 9ην, ὁ ἐχθρὸς προσέβαλε τὴν κεφαλὴν τῶν στρατοπέδων ἡμῶν εἰς Ρεζομβίλλην. Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἀπὸ τῆς πρωΐας ταύτης μέχρι τῆς 8ης ὥρας τῆς ἑσπέρας. Ὁ ἀγὼν οὗτος ὑπῆρξε μακροδύνης ἐμείναμεν ἐπὶ τῶν θέσεων ἡμῶν, ἀφοῦ ὑπέστημεν ἀνωφελεῖς αἰσθητάς. Ἡ δυσκοιλία σήμερον κείται κυρίως εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐφεδρικοῦν περιδούλων ἡμῶν, καὶ δυσκόλως δυνάμεθα, δι' ὅσον ἐν τοῖς κίβωτίοις ἔχομεν, νὰ ὑποστῶμεν μάχην ὅμοιαν τῆς σήμερον. Ἐπίσης σπανίζομεν ζωοτροφίῶν ὅσον καὶ πολεμικοφιδίων δι' ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποσυρθῶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Βιγνιέλλης εἰς Λεσσὸν, διὰ νὰ ἀνανεώσω τὰς προμηθείας μου. Οἱ πληγωμένοι ἐστάλησαν τὸ ἑσπέραις τοῦτο εἰς Μετς. Πιθανὸν καθ' ἃς πληροφορικὰς λάθω περὶ συγκεντρώσεως τῶν στρατιῶν τῶν πριγκίπων, νὰ ὑποχρεωθῶ νὰ λάθω τὴν ὁδὸν πρὸς Βερδύον διὰ τοῦ βορρᾶ». Μ.

(1) Ὁ στρατάρχης ἐπτελεγράφει ταυτοχρόνως τῷ ὑπαυργῷ τοῦ πολέμου « Προσεβλήθημεν τὴν 14ην εἰς τὰς γραμμὰς ἡμῶν πρὸς τὸ Βορνύ, καθ' ἣν στίγ

Ἐρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ, ὅπως πιστευθῇ ὅτι ὁ σκοπὸς ὑμῶν ἦτο νὰ λάβητε τὴν ὁδὸν πρὸς Βριεῦ;

Ἄ π. Αὐτὴ ἦτο ὡσαύτως ἡ σκέψις μου, ἀλλ' ἠδυνάμην; Συχνὰ ὁ ἐχθρὸς ἀνθίσταται δέον νὰ γινώσκῃ τις νὰ ἐξηγῇ τὰ ἔγγραφα. Δὲν εἶχον διαταγὴν ἐπιτακτικὴν καὶ δὲν ὑπῆρχε τὸ κατεπεῖγον. Ἡδυνάμην νὰ ἐκλέξω τὴν ἡμέραν μου, ὅπως ποιήσω τὸ κίνημα τοῦτο.

Ἐρ. Ταυτοχρόνως μετὰ τοῦτο τὸ ἔγγραφον ὁ αὐτοκράτωρ ἐλάμβανεν ἕτερον τοῦ στρατηγοῦ Κοφφινιέρ (1).

Ἄ π. Δὲν ἔσχον αὐτοῦ γνώσιν. Δὲν ἤθελον οὕτω νὰ ῥίψω ἐν τῷ μέσῳ τὴν ταραχὴν. Ἐγινώσχομεν καλῶς ὅτι ὑπῆρχον ἐν Μετς πόρνοι, δὲν ἠθέλαμεν ὁμως νὰ τοὺς λάβωμεν, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἀπολέσωμεν τῆς πείνης τὴν πόλιν.

Ἐρ. Τέλος, τῆς 17ην, ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεμπέν ὑμῖν τὸ τηλεγράφημα τοῦτο « εἰπέτέ μοι τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς ὑμέτερας καταστάσεως, ὅπως χανονίσω τὴν διαγωγὴν μου ἐδῶ. » Δὲν ἐνομίσατε ὅτι ἠδύνασθε νὰ δώσητε τὰς πληροφορίας ταύτας τῷ αὐτοκράτορι διὰ τοῦ τηλεγράφου;

Ἄ π. Ὁ αὐτοκράτωρ μόλις μ' εἶχεν ἀφήσει πρὸ 48 ὥρων. Ἐγὼ νῶσθε κάλλιστα τὴν γενικὴν κατάστασιν. Αἱ λέξεις αὗται (τὴν ἀλήθειαν) δὲν ἐσημαῖναν δι' ἐμὲ ἢ αἰτήσιν πληροφοριῶν περὶ τῆς καταστάσεως ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς τακτικῆς.

Ἐρ. Καὶ δὲν ἐκρίνατε κωλύμιον νὰ ἀποκριθῆτε;

Ἄ π. Δὲν δύναται τις, ἐν ἔγγραφῳ κρυπτογράφῳ, νὰ δώσῃ τὰς ἀναπτύξεις ἃς ἀπῆται τοιαύτη ἀπόκρισις.

Ἐρ. Δὲν ἠδύνασθε νὰ τῷ καταστήσητε γνωστὰ τὰ σχέδια ὑμῶν;

Ἄ π. Ἀλλὰ, δὲν εἶναι τὰ ἐμὰ σχέδια εἶναι τὰ σχέδια τοῦ αὐτο-

μὴν μέρος τοῦ στρατοῦ ἡμῶν ἧσο ἦεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Μοζέλλα ὄχθης. Χθές, 16ην, εἶχομεν μάχην ἀπὸ τῆς 9ης ὥρας π. μ. μέχρι τῆς 8ης μ. μ. ἐπὶ τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχομεν μεταξύ Δονκούρ καὶ Βιομβίλλης κατὰ τῶν ἠνωμένων σωμάτων τοῦ πριγκίπου Φρεδερίκου Κάρου καὶ τοῦ στρατηγοῦ Στέινμετς. Ὁ ἐχθρὸς ἀπεκρούσθη εἰς τὰς δύο συμπλοκάς, ὑποστὰς σημαντικὰς ζημίας. Αἱ ἡμέτεραι εἶναι αἰσθητά. Μ.

(1) Ἐμνημονεύσαμεν τοῦτο προηγουμένως ἐν σημειώσεϊ. Μ.

κράτορος. Τὰ ἐγίνωσκε λοιπὸν καλῶς. Ἐγνωστοποίησα ὑμῖν τὰς βή-
 τὰς ὁδηγίας, ἃς μοὶ ἀφῆκεν· εἶχον διαταγὴν νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσω
 οὐδὲν, νὰ μὴ ἀφήσω οὐδὲν εἰς τὴν τύχην.

Ἐρ. Ποία εἶναι ἡ ἀποστολὴ, ἣν ἐδώκατε τῷ ταγματάρχη Μαγ-
 νιάν, ὅτε τῷ παρεδώκατε τὸ ἐξῆς ἔγγραφον;

«ΜΕΤΣ, 17 αὐγούστου.

»Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ ἐπιβεβαιώσω πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὸ τη-
 λεγραφικὸν μου ἔγγραφον τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ νὰ ἐπισυνάψω ἐν
 τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ ἀντίγραφον ἐκείνης, ἣν ἀπέστειλα τῇ Ὑ. Μ.
 χθὲς τὸ ἑσπέρασ ὥραν 11ην.

»Λέγεται σήμερον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εὐρίσκεται εἰς
 Πάγγην (Pange) ἢ εἰς τὸν πύργον τοῦ Ὁβιγνύ (d' Aubigny), ὅτι
 ἀκολουθεῖται ὑπὸ στρατιᾶς ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν, καὶ ὅτι πολυά-
 ριθμα στρατεύματα ἔφθασαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου (Berdun)
 καὶ Μοντ-σὺρ-λὲ-Κότ (Mont-sur-les-Kotes). Ἐκεῖνον τὸ ὅποιον ἠρώ-
 νατο νὰ δώσῃ πιθανότητά τινα περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως τῆς
 Πρωσσίας, εἶναι ὅτι, τῇ στιγμῇ ταύτῃ, καθ' ἣν γράφω τῇ Ὑ. Μ., οἱ
 Πρῶσσοι διευθύνουσι σπουδαίαν προσβολὴν κατὰ τοῦ ὀχυρώματος
 Κουελὲ (Queleu). Θὰ ἔσταναν κανονοστάσια εἰς Μαγνύ (Magny),
 εἰς Μερσύ-λὲ-Χῶ (Mercy-Ie Haut) καὶ τὸ δάσος Πουίλλύ (Pouilly).
 Τῇ στιγμῇ ταύτῃ ὁ πυροβολισμὸς εἶναι μάλιστα ζωηρός.

»Ὅσον ἀφορᾷ ἡμᾶς, τὰ σώματα εἶναι πτωχὰ εἰς τροφάς. Θέλω
 προσπαθῆσαι νὰ κάμω νὰ ἔλθωσι διὰ τῆς γραμμῆς τῶν Ἀρδένων,
 ἣτις εἶναι εἰσέτι ἐλευθέρα. Ὁ στρατηγὸς Κ. Σολεῖλ (Soleille), δὲν
 ἐπεμψα εἰς τὸ φρούριον, μοὶ ἀναφέρει ὅτι ἔχει ὀλίγα πολεμοφόδια,
 καὶ ὅτι δὲν δύναται τοῦτο νὰ μᾶς δώσῃ ἢ 800,000 πυριτοβολῶν,
 ὅπερ διὰ τοὺς στρατιώτας ἡμῶν εἶναι ποσὸν μιᾶς ἡμέρας. Ὑπάρχου-
 σιν ἐπίσης ἐντὸς μικρὸς ἀριθμὸς βολῶν διὰ πυροβόλα τῶν 4ων, καὶ
 τέλος προστίθωσι ὅτι τὸ πυροτεχνικὸν ἐργοστάσιον δὲν ἔχει τ' ἀναγ-
 καῖα μέσα πρὸς κατασκευὴν φυσικῶν. Ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ ἠναγ-
 κάσθη νὰ ζητήσῃ εἰς Παρισίους πᾶν ἀναπόφευκτον πρὸς διοργανώσιν
 τῶν ἐργοστασίων· ἀλλὰ θὰ ἔλθωσι ταῦτα ἐγκαίρως; Τὰ συντάγματα
 τοῦ στρατηγῶ Φροσσάρ δὲν ἔχουσι πλέον τὰ χρειώδη στρατοπεδίας
 οὐδὲ δύναται νὰ μαγειρεύσῃσι. Θέλομεν ἐνεργῆσαι ὅτι δυνατὸν,
 διὰ νὰ ἀνασυγκροτήσωμεν προμηθειᾶς παντὸς εἶδους, ὅπως ἐπανα-

λάβωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν ἐντὸς δύο ἡμερῶν, ἐὰν τοῦτο ἦναι δυνα-
 τόν. Θέλω λάβει τὴν ὁδὸν τῆς Βριεύ (Brévy) δὲν θέλομεν ἀπολίσει
 χρόνον, ἐκτὸς ἐὰν νέοι ἀγῶνες ματαιώσωσι τοὺς συνδυασμοὺς ἡμῶν.

»Διευθύνω τῇ Ὑ. Μ. τὴν μετὰφρασιν διαταγῆς τῆς ἡμέρας,
 ἣτις ἐδρέθη ἐπὶ συνταγματάρχου Πρῶσσο, φονευθέντος εἰς τὴν μά-
 χην τῆς 16ης.

»Θέλω τηρήσει τὴν Ὑ. Μ. εἰς γνώσιν τῶν κινημάτων τοῦ ἐχθροῦ.

»Ἐπισυνάπτω ὡδὲ σημείωσιν τοῦ στρατηγῶ Σολεῖλ, ἀρχηγῶ
 τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ στρατοῦ, δεικνύουσαν τὸ σμικρὸν τῶν πόρων,
 οὗς παρουσιάζει τὸ Μέτς πρὸς ἀνανέωσιν προμηθειῶν τοῦ πυροβολικοῦ
 καὶ τοῦ πεζικοῦ.»

Ἄ π. Τὸ μόνον ἔγγραφον, ὅπερ εἶχον νὰ ἀπευθύνω τῷ αὐτοκρά-
 τορι, δὲν ἠδύνατο νὰ σκοπῇ ἢ τὸ ἐξηγεῖν αὐτῷ πῶς ἠκολούθησα τὰς
 ὁδηγίας αὐτοῦ.

Ἐρ. Ἴδου σημειώσις τις ἀνευρεθεῖσα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τοῦ πολέμου
 (ἔγγραφον 501).

(Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν αἰτεῖται ἄδειαν νὰ γνωστοποιήσῃ πρὸς τὸ
 συμβούλιον ἔγγραφόν τι, ὅπερ τῷ ἀφῆκε δῆθεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἦτο
 γνῶμη ἀποτενημένη εἰς Πρῶσσον διπλωματικὸν πράκτορα ἐν Κων-
 σταντινουπόλει, γνωστοποιούσα αὐτῷ τὴν πρόθεσιν τῶν Πρῶσσων
 στρατηγῶν νὰ μὴ βαδίσωσι κατὰ τῶν Παρισίων καὶ σταθῶσιν εἰς
 Σιαλῶν).

Π ρ ὀ ς ρ ο ς. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο περιληφθῆσεται εἰς τὸν φάκελλον.

Ἐρ. Ἴδου τώρα τὸ περιεχόμενον τῆς σημειώσεως ταύτης (ἔγγρα-
 φον 501).

Ὁ γραμματεὺς τὴν ἀναγινώσκει.

(Ἡ σημείωσις αὕτη, σταλεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατάρχου, δεικνύει τὰς
 ποσότητας τῶν πολεμοφοδίων, ἃς ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ δύναται νὰ
 προσφέρῃ τῷ στρατῷ (836,500 φυσίγγια), καὶ δὲν μένει ἢ ἐν ἑκα-
 τομμύριον ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἐπειτα ἡ ἀπαριθμησις τῶν πολεμοφοδίων
 τοῦ πυροβολικοῦ, ὧν ἡ ὑπηρεσία τοῦ φρουρίου δὲν δύναται νὰ δια-
 θέσῃ οὐδὲν διὰ τὸν στρατόν. Αἱ καταναλώσεις τῆς χθὲς δὲν δύναται
 νὰ ἀντικατασταθῶσι, λέγει ὁ στρατάρχης ἐν τῇ σημείωσει, καὶ ὁ
 ὑπουργὸς ἀνάγκη νὰ σπεύσῃ ὅσον τάχιστα τὴν ἀποστολὴν πολε-
 μοφοδίων).

Ἐρ. Ἡ σημείωσις αὕτη ἐγένετο ἐν τῷ ἐπιτελείῳ ὑμῶν;

Ἄ π. Δὲν ἐνθυμοῦμαι. Πιθανῶς μοι ἐπαρουσιάσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγῶν Σολεῖλ.

Ἐρ. Ἡ σημείωσις αὕτη μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Μαγνιάν;

Ἄ π. Λίαν πιθανῶς.

Ἐρ. Εὐρέθη ἐν τῷ ὑπουργείῳ τοῦ πολέμου;

Ἄ π. Πιθανῶς ἐφέρθη ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Μαγνιάν. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πολὺν χρόνον τὸ ἐζητήσαμεν, ἀλλὰ δὲν τὸ εὗρομεν.

Ἐρ. Ἡ σημείωσις αὕτη ὑπεγράφη παρ' ὑμῶν τὴν ἀναγνωρίζετε, ἀλλὰ δὲν ἤξεύρετε ἐὰν ἐτοιμάσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγῶν Σολεῖλ;

Ἄ π. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε πάντοτε παρ' αὐτῷ ἓνα γενικὸν ἐπιτελετάρχην, ὅστις ὤφειλε νὰ ἦ ἐν γνώσει τῆς καταστάσεως τοῦ Μίτς.

Ἐρ. Ὁ ταγματάρχης Μαγνιάν δὲν ὤφειλε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι ἐμέλλετε νὰ πορευθῆτε κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῆς Μονμεδύ;

Κύριε Γραμματεῦ! ἀνάγνωτε τὸ ἔγγραφον, τὸ ἀπευθυνθὲν ἀπὸ Βάν-Σαιν-Μαρτέν, τὴν 19ην, τῷ αὐτοκράτορι.

Ὁ στρατὸς ἐπολέμησεν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν θέσεων ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πριβάτου εἰς Ῥοζεριέλλην καὶ τὰς διετήρησε κατεβίβασα ἐκ νέου τὴν πρῶταν ταύτην τὸν στρατὸν ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Μοξέλλα. Προτίθεμαι πάντοτε νὰ λάβω τὴν διεύθυνσιν τοῦ βορρᾶ καὶ πέσω κατόπιν διὰ τῆς Μονμεδύ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἁγίας Μενεχούλδης (Sainte-Menehould) εἰς Σιαλὼν, ἐὰν μὴ κατέχεται ἰσχυρῶς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, θέλω ἐξακολουθήσει πρὸς Σεδὰν ἢ καὶ Μεζιέρας, ὅπως φθάσω εἰς Σιαλὼν.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς ἀνακρινώσεις προγενεστέρας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἢ τὸν στρατάρχην Μάκ-Μαῶν; Δὲν ἐγνωστοποιήσατε τῷ αὐτοκράτορι διὰ τοῦ ταγματάρχου Μαγνιάν, ἢ διὰ ἄλλης τινὸς ὁδοῦ, ὅτι ἐσκέπτεσθε νὰ λάβετε τὴν διεύθυνσιν τοῦ βορρᾶ;

Ἄ π. Βεβαίως. Ἄλλ' ἐν τῷ πολέμῳ εἶναι πάντοτε δύο κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὑπάρχει πάντοτε ὁ ἔχθρος, ὅστις ζητεῖ νὰ ἐμποδίσῃ ὅ,τι τις θέλει νὰ πράξῃ. Ἡ πορεία πρὸς βορρᾶν δὲν ἦτο βεβαίως κατάλληλος, διότι ἤγαγεν ἡμᾶς λίαν πλησίον τῶν μετὰ τοῦ Βελγίου μεθοριῶν,

ἀλλὰ τέλος ἦτο τὸ μόνον μέτρον, ὅπερ ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἐν τῇ θέσει ἡμῶν.

Ἐρ. Οὕτω, παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ἐπεριμενον μετὰ θετικότητος τὴν πρὸς βορρᾶν πορείαν ὑμῶν, ἀφοῦ ἀπέσυρον τὰς προμηθείας ἀπὸ τοῦ Βερδόνου.

Ἄ π. Εἶπον, ὡς πρὸς τὰς προμηθείας τοῦ Βερδόνου, νὰ μὴ ἀφήσωσιν ἐκεῖ ἢ οὐτινος ἦθελον ἔχει ἀνάγκην, ἐὰν μετέβαινον ἐκεῖ ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ εἶπω κατὰ τρόπον βέβαιον, ὅτι ἐμελλον νὰ διευθυνθῶ πρὸς βορρᾶν. Ἐν πολέμῳ οὐδέποτε εἶναι τις βέβαιος περὶ τοῦ τί θέλει πράξει.

Ἐρ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ ἐπιμελητὴς Βὸλφφ διεύθυνεν ἐπὶ τὴν Μονμεδύ, κενόνων τὸ Βερδόνον, μεγάλα ποίμνια καὶ μεγάλας προμηθείας. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἔπραττεν ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν, οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον ἀκόμη τὸ σχέδιον ὑμῶν νὰ πορευθῆτε πρὸς βορρᾶν.

Ἄ π. Δὲν γινώσκω τίς ἔδωκεν ὁδηγίαν τῷ κ. ἐπιμελητῇ.

Ἐρ. Ἐξ ἔγγραφων, ἡμερομηνίας 12 Αὐγ. μετὰ μεσημβρίαν, προκύπτει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγεν ὑμῖν νὰ δώσητε διαταγὰς τῷ στρατηγῷ Φαιλλὺ καὶ τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν;

Ἄ π. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰ ἔγγραφα ταῦτα.

Ἐρ. Τέλος, ἠγγείλατε τὸν διορισμὸν ὑμῶν τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν καὶ τῷ στρατηγῷ Φαιλλὺ, τὴν 13ην Αὐγούστου, ὥραν 8 1/2 μ. μ. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο πρέπει νὰ ἔφθασε λίαν ταχέως, διότι τὴν 14ην καὶ ὥραν 2 μ. μ. ὁ στρατηγὸς Φαιλλὺ ἀπηύθυνεν ἡμῖν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα: «ἐλήφθη ἡ εἰδοποίησις τοῦ διορισμοῦ ὑμῶν ὡς ἀρχιστρατήγου τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου. Θέλω πορευθῆ, ἐκτὸς ἐναντίων διαταγῶν, πρὸς Παρισίους.» Ἐσημείου ὑμῖν τὴν ἀκριβῆ κατάστασιν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὅπως λάβη τὰς ὁδηγίας ὑμῶν, καὶ ὁ ὑπουργὸς, τὴν 15ην Αὐγ., ἐτηλεγράφη ὑμῖν αἰτούμενος τὰς διαταγὰς ὑμῶν διὰ τὸν στρατηγὸν Φαιλλὺ καὶ διὰ τὸν στρατηγὸν Δουαί (Douay). Οὕτω δὲν ἐδῶκατε διαταγὰς τῷ στρατηγῷ κ. Φαιλλὺ καὶ τῷ στρατηγῷ Δουαί καὶ τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν, ἀφοῦ προσεκέλευ ὑμᾶς νὰ τοῖς δώσητε διαταγὰς;

Ἄ π. Δὲν ἔσχον γινῶσιν τῶν ἐγγράφων τούτων: ἐκρατήθησαν; δὲν γνωρίζω τίποτε πρῶτον ἢ ὅθι ἀκούω νὰ ὀμιλῶσι περὶ αὐτῶν.

Ἐρ. Ἦσαν εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐπιτελείου τοῦ Μῆτς θαυμάζω πῶς, ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν, δὲν ἐτέθησαν ὑπ' ὄψιν ὑμῶν, ὑμῶν ἕστις ἦσθε ὁ ἀρχιστρατήγος.

Ἄπ. Ἐμειναν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον; δὲν γινώσκω· ἀλλ' ἤδη τὸ πρῶτον ἀκούω γινόμενον περὶ αὐτῶν λόγον.

Ἐρ. Ὁ στρατάρχης Μὰκ-Μαὼν πληροφρεῖ ὑμᾶς τὴν 16ην, ὅτι μέλλει νὰ διευθυνθῆ πρὸς Παρισίους. Τὴν 16ην αὐγ. ὥραν 4ην μ. μ. ἀπηθύβουν ὑμῖν ἔγγραφον διὰ τοῦ τηλεγράφου, λέγων ὅτι ἔμελλε νὰ ἀφίχθῃ τὸ ἐσπέρας εἰς Σιαλὼν, καὶ ὅτι τὸ λοιπὸν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ᾤ ἐκεῖ τὴν 18ην καὶ τὴν 19ην. Τέλος, τὴν 18ην αὐγούστου, ὥραν 8 1/2 μ. μ., ἐτήλεγράφει ὑμῖν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Σιαλῶν, ὅτι τὴν ἐπαύριον ὅλα τὰ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματα ἤθελον εἶσθαι ἀνωργανισμένα. Οὕτω μεταξὺ τῆς 13ης καὶ 18ης ἐδρῖσκω τέσσαρα ἔγγραφα ἀφίχθέντα εἰς Μῆτς πρὸ μεσημβρίας, καὶ δὲν ἐδρῖσκω οὐδὲν ἔγγραφον ἀπευθυνόμενον ὑφ' ὑμῶν πρὸς τὸν κ. στρατάρχην Μὰκ-Μαὼν Μόνον τὴν 18ην κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῶ ἀπευθύνετε ἔγγραφόν τι εἰς Βάρ ἐπὶ τὴν Ὄβην (Bar-sur-Aube). Τῷ λέγετε ἐν τῷ ἔγγραφῳ τούτῳ, ὅτι ἐφοβεῖσθε νὰ τῷ δεῖξητε σφαλεράν τινα διεύθυνσιν. Εἰς ποῖον ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μὰκ-Μαὼν ἀπεκρίνασθε;

Ἄπ. Εἰς τὸ τῆς Βάρ ἐπὶ τὴν Ὄβην.

Ἐρ. Δὲν ἀπέστειλεν ὑμῖν ἀπὸ τῆς Βάρ, ἀλλ' ἔλεγεν ὑμῖν, ὅτι διευθύνετε εἰς αὐτήν. Εἶχε σταλῆ ἀπὸ τῆς Ζοανβίλλης (Joianville);

Ἄπ. Ναί, κύριε.

Ἐρ. Διὰ τί τῷ ἐγράψατε εἰς Βάρ ἐπὶ τὴν Ὄβην, ἐνῶ ἐγινώσκετε ὅτι ὁ στρατάρχης ἦτο εἰς Σιαλῶν; Οὕτω δὲν ἀπεκρίνασθε εἰς τὸ ἔγγραφον τὸ σταλὲν ἀπὸ Σιαλῶν κατὰ τὴν ἡμίσειαν μετὰ τὴν μεσημβρίαν;

Ἄπ. Ἀπεκρίθην εἰς τοῦτο τὴν ἐπαύριον.

Ἐρ. Τὴν 18ην, ὥραν 2, 5' μ. μ., πέμπετε τῷ στρατάρχῃ Μὰκ-Μαὼν τὸ ἔγγραφον τοῦτο·

«Συνεπεῖα διαδοχικῶν ἀγώνων, οὗς ἔσχε τὴν 14ην καὶ 16ην ἡ πρὸς Βερδύνον πορεία μου, ἐσταμάτησα, καὶ εἰμὶ ἡναγκασμένος νὰ διαμείνω ἐν τῷ βορείῳ τοῦ Μῆτς μέρει, ἐπὶ σκοπῷ νέας προμηθείας πολεμικοῦντων πρὸ πάντων καὶ τροφῶν. Ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης ὁ ἔχθρος δεικνύει ἰσχυρὰς μάζας, αἵτινες φαίνονται ὅτι διευθύνονται πρὸς Βρεῦ, καὶ αἵτινες δύνανται νὰ ἔχουσιν σκοπὸν νὰ προσβάλωσι τὸν

στρατάρχην Κανροβέρ, ὅστις κατέχει τὸν Ἅγιον Πριβάτον, συνδέομενος διὰ τοῦ ἀριστεροῦ του μὲ τὴν Ἀμανβιλλέρ, σημεῖον στήριξίσεως τοῦ δεξιῦ τοῦ 4ου σώματος. Εἴμεθα λοιπὸν ἐκ νέου εἰς θέσιν ἀγῶνος μέχρις οὗ μάθω τὴν ἀληθῆ διεύθυνσιν τῶν στρατευμάτων, ἅτινα εἶναι ἐνώπιον ἡμῶν, καὶ κυρίως ἐκεῖνην τῆς ἐφεδρικής στρατιᾶς, ἣν λέγουσιν οὖσαν εἰς Πάγγην (Pange), ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Μοζέλλα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως, οὗ τινος τὸ ἀρχηγεῖον θὰ εἶναι εἰς Ὀβιγνύ (Aubigny). Μεταβιβάσατε τὴν παροῦσαν τῷ αυτοκράτορι καὶ τῷ ὑπουργῷ τοῦ πολέμου. Φοβοῦμαι διὰ τὸν σιδηρόδρομον τῶν Ἀρδέννων».

Εἰς τὴν 4ην μ. μ. ἀπηθύβunate τῷ αυτοκράτορι τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα·

«Στιγμὴν ταύτην, ὥραν 4ην, προσβολὴ διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας προσωπικῶς, μὲ μεγάλας δυνάμεις ἐφ' ὅλον τὸ μέτωπον τῆς γραμμῆς ἡμῶν. Τὰ στρατεύματα ἀνίστανται καλῶς μέχρι τοῦ παρόντος, ἀλλὰ κανονοστοιχίαι τινὲς ἡναγκάσθησαν νὰ παύσωσι τὸ πῦρ αὐτῶν».

Τὸ ἐσπέρας, ὥραν 8ην, 20', διηθύνετε ἀπὸ Πλαπεβίλλης ἕτερον ἔγγραφον, τὸ ἐξῆς·

«Ἄγνοῶ τὴν σπουδαιότητα τῶν τοῦ Βερδύνου προμηθειῶν φρονῶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ ἀφήσῃτε ἐν αὐτῷ ἡ ὅτι μοι χρειασθῆ, ἐὰν κατορθώσω νὰ φθάσω τὸ φρούριον. Ἐρχομαι ἀπὸ τοῦ ὀροπέδου ἢ προσβολῆ ὑπῆρξε ἴσαν ζωηρά. Τὴν στιγμὴν ταύτην, ὥραν ἐβδόμην, τὸ πῦρ παύει. Τὰ στρατεύματα ἡμῶν ἔμειναν διαρκῶς εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν. Ἐν ἀπόσπασμα, τὸ 60ον, ὑπέφερε πολλὸν ἀμυνόμενον τὴν ἑπαυλίαν Ἅγιον Οὐδέρτον (Saint-Hubert).»

Ἄπ. Ἀπηθύβουνα τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατὰ τὴν 7ην, 50' τῆς ἐσπέρας.

Π ρ ό ε δ ρ ο ς. Φέρει ὥραν 8 καὶ 1/2. Εἴπετε μάλιστα χθὲς, κ. στρατάρχα, ὅτι δὲν ἠδύνασθε νὰ γινώσκητε τί συνέβαιναν εἰς τὸ δεξιὸν ὑμῶν. Τὴν 19ην ἐγράφατε τῷ αυτοκράτορι τὸ ἐξῆς ἔγγραφον (1):

«Ὁ στρατὸς ἐμάχητο χθὲς ἐφ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν θέσεων Σαιντ Πριβὰτ λὰ Μοντάγ (Saint-Privat la Montagne) πρὸς Ρεζονβίλλην (Rezonville).

(1) Τὸ ἔγγραφον τοῦτο φέρει ἡμερομηνίαν 19ην, ἐστάλη ὅμως τὴν 20ὴν αὐγ. διὰ τοῦ δασοφύλακος Βρεῦ.

Τὰ σώματα ἄνδρων καὶ γυναικῶν πρὸς τὴν Ἔθνη τῆς ἐσπέρας ἤλλαξαν μέτωπον τὸ δεξιὸν ἐπὶ τὰ ὀπίσω πρὸς προφύλαξιν κατὰ κινήματος κυκλώσεως ἐχθρικής ἀπὸ τῆς δεξιάς, ὅπερ πλήθην ἐχθρῶν προσεπάθουν νὰ ἐνεργήσωσι βοήθεια τοῦ σκότους. Σήμερον πρωτὰν κατεβίβασα τὸ 2ον καὶ 3ον σῶμα ἀπὸ τῶν θέσεών των, καὶ ὁ στρατὸς εἶναι ἐκ νέου συνειπωμένους ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ Μοζέλλα ὄχθης ἀπὸ Λογγεβίλλης (Longeville) εἰς Σανσοννὴ (Sansonnee), ἀποτελῶν κυρτὴν γραμμὴν, διερχομένην ὀπισθεν τῶν ὄχθων Σαιντ Κεντὲν καὶ Πλαππεβίλλης. Τὰ στρατεύματα εἶναι κεκμηκότατα ἐκ τῶν ἀδιακόπων τούτων ἀγώνων, οἵτινες δὲν τοῖς ἐπιτρέπουσι τὰς ὑλικὰς φροντίδας, καὶ εἶναι ἀναπόφευκτον νὰ τ' ἀφήσω ν' ἀναπαυθῶσι δύο τρεῖς ἡμέρας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας ἤτο σήμερον πρωτὰν εἰς Ρεζομβίλλην μετὰ τοῦ κ. Μόλτκε, καὶ τὸ πᾶν δεικνύει ὅτι ὁ πρωσικὸς στρατὸς μέλλει νὰ δοκιμάσῃ τὸ φρούριον τοῦ Μέτς. Ἐννοῶ πάντοτε νὰ λάβω τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βορρᾶ καὶ νὰ σπεύσω κατόπιν διὰ τοῦ Μοντμεδὺ (Montmedy) ἐπὶ τῆς οδοῦ τῆς Σαιντ-Μενεβουλδ (Sainte-Meneboulde) εἰς Σιαλὼν, ἐὰν δὲν κατέχεται ἰσχυρῶς. Ἐν περιπτώσει ἐναντίον θὰ ἐξακολουθήσω πρὸς τὴν Σεδᾶν καὶ αὐτὴν τὴν Μεζιέρ (Mezières), ὅπως ἐπίσης φθάσω εἰς Σιαλὼν.»

Ἐρ. Εὐρίσκετε ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο διδοί ἰδέαν ἀκριβῆ τῆς ἡμέρας τῆς 18ης ἀὐστρατὸς διετήρησε τὰς θέσεις αὐτοῦ;

Ἀπ. Ἀναμφιβόλως τὰς διετήρησε, ἐξαιρέσει δύο σώματων. Τὰς εἶχε διατηρήσει κατὰ τὴν σιγμὴν τῆς μάχης. Ἴδου ἡ ἔννοιά μου δὲν ἀπεδιώθη ἀπ' αὐτῶν.

Ἐρ. Πῶς συμβιβάζετε τὰς δύο ταύτας ἰδέας, τὴν μὲν τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὰ ὀπίσω σπρωχθέντος, τὴν δὲ τοῦ δυνατοῦ ν' ἀναλάβῃτε ἐκ νέου τὴν πορείαν πρὸς βορρᾶν μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας;

Ἀπ. Ἐξετιθέμην τὰς σκέψεις μου, ἐδείκνυσον τὴν διεύθυνσιν ταύτην. Εἶναι πάντοτε ἡ αὐτὴ τῶν ἰδεῶν τάξις ἡ σκέψις εἶναι ὑποταγμένη εἰς τὰς παρουσιαζομένας περιστάσεις.

Ἐρ. Ὁ δασοφύλαξ Βρέδου προσεκλήθη παρ' ὑμῶν εἰς τὸ ἀρχηγεῖον ὑμῶν, κατὰ τὴν 10ην ὥραν, 35', τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Τὸ τηλεγραφικὸν γραφεῖον ἔπεμπεν ὑμῖν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν

«19 αὐγ. 11 ὥραν, 35' τῆς πρωίας.

» Ἐὰν, ὡς νομίζω, ἀναγκασθῆτε νὰ ὑποχωρήσητε λίαν προσεχῶς,

δὲν ἤξεύρω ἐν τῇ ἀποστάσει ἐν ἡ ἀρ' ὑμῶν εὐρίσκομαι, πῶς νὰ ἔλθω ὑμῖν εἰς βοήθειαν, χωρὶς ν' ἀποκαλύψω τοὺς Παρισίους. Ἐὰν ἄλλως πως φρονεῖτε, γνωστοποιήσατέ μοι αὐτῶν.

Ὁ δασοφύλαξ Βρέδου λαμβάνει ἀπὸ τῶν χειρῶν ὑμῶν κατὰ τὴν 3ην μ. μ. ἔγγραφον, ὅπερ μεταφέρει εἰς Βερδύνον (1). Εἶναι τὸ γραφὲν παρ' ὑμῶν τὴν 19ην καὶ ὅπερ δὲν ἀνεχώρησε λοιπὸν, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἡ ὥρα πινὰς μετὰ τὸ ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν;

Παρατηρήσατε ὅτι ἡ ἀποστολὴ ἀπὸ τοῦ τηλεγραφικοῦ γραφείου τοῦ Μέτς εἶναι τῶν 10 ἰσχυρῶν, 35' δὲν ἀπέχει πολὺ τὸ γραφεῖον τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἀρχηγείου ὑμῶν. Κατὰ ποῖαν ὥραν φρονεῖτε ὅτι ἀπεστάλη ἡ ἀπόκρισις;

Ἀπ. Γινώσκω ὅτι ἔγραφα εἰς τὸ περιθώριον τὴν ἀπόκρισιν, καὶ ὅτι ἔδωκα τὴν διαταγὴν νὰ τὴν ἀποστείλωσι πάραυτα. Ἴδου πᾶν ὅτι ἐνθυμοῦμαι.

Ἐρ. Ὁ μάρτυς Βρέδου λέγει ὅτι τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Δὲν φρονεῖτε ὅτι αἱ ἐπισπεύδουσαι φράσεις τοῦ ἔγγραφου τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν ἀπήτουν προσθήκην τινα εἰς τὴν ἀπόκρισιν ταύτην (2);

Ἀπ. Δὲν πιστεύω ὅτι ὁ δασοφύλαξ ἔλαβε τὸ ἔγγραφον ἀπὸ τῶν χειρῶν μου. Δὲν ἤξεύρω ἂν τὸ ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν ἦλθε πρὶν ἢ κατόπιν αἱ ἀναμνήσεις μου δὲν εἶναι πλήρεις ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἐρ. Δὲν ἐδώκατε τῷ ταγματάρχῃ Μαγιαν διαταγὰς ὠρισμένας, ἵνα ἐπανέλθῃ παρ' ὑμῖν καὶ φέρῃ ὑμῖν ὁδηγίας τοῦ αυτοκράτορος καὶ τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν;

Ἀπ. Ὁ ταγματάρχης Μαγιαν εἶχε διαταγὴν νὰ ἐπανέλθῃ, ἀλλὰ

(1) Τὸ ἀνωτέρω μνημονευθέν.

Μ.

(2) Πρόκειται περὶ τοῦ ἔγγραφου, ὅπερ ἐστάλη τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν τὴν 20ην αὐγ. καὶ ὅπερ καταχωρίζεται κατωτέρω μετὰ τοῦ πρὸς τὸν αυτοκράτορα καὶ τὸν ὑπουργὸν τοῦ πολέμου, καὶ ὅπερ, ὡς γνωστὸν, δὲν ἔλαβεν ὁ στρατάρχης Μάκ-Μαῶν. Τοῦτο ὁ πρόεδρος σημειοῖ ὡς ἀπόκρισιν τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν εἰς τὸ πρὸς αὐτὸν ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν. Ἐκ τῆς ἀμέσως ἐπομένης ὁμοῦ ἀποκρίσεως τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν γίνεται ὄφλον ὅτι ἔγραψεν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ οὐχὶ ὡς ἀπόκρισις πρὸς τὸν στρατάρχην Μάκ-Μαῶν.

Μ.

θαυμάζω ὅτι δὲν ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τῆς γραμμῆς τοῦ βορῆα, ἵνα μοι πέμψωσιν ἀξιωματικόν τινα ἀπὸ Σιαλῶν, διότι καταλαμβάνω κάλλιστα, ὅτι δυνατόν νὰ ἔσχον ἀνάγκην νὰ κρατήσωσιν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς Σιαλῶν τὸν ταγματάρχην Μαγνιάν.

Ἐρ. Ἐλάβετε τὸ ἔγγραφον τοῦτο.

«18ην αὐγ., 10ην ὠραν, 15' τῆς ἐσπέρας. Ταγματάρχης Μαγνιάν ἀναχωρεῖ εἰς Ῥημούς καὶ Θιομβίλλην. Ἀφιχθήσεται τὴν ἐσπέραν ταύτην.»

Ἄπ. Ναί.

Ἐρ. Ἐνθυμίσθε τὸ ἕτερον τοῦτο ἔγγραφον;

«Ἐρωτήσατε εἰς Θιομβίλλην τί συμβαίνει εἰς τὰ περίξ, κτλ.» (1).

Ἄπ. Ναί, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ ἔλαβον τὰς πληροφορίες, ἅς ἐζήτησιν ἐν τῇ σημειώσει ταύτῃ.

Ἐρ. Ἀμαξοστοιχία διήρχετο ἀκόμη τὴν πρωϊνὴν τῆς 19ης μεταξὺ Μέτς καὶ Θιομβίλλης· ἡ συκοινωνία ἐπανελήθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἀπὸ τῆς δεκάτης μέχρι τῆς δωδεκάτης καὶ τέταρτον. Ἄνθρωποι ἐπέρασαν ἐφ' ἀμάξης. Πῶς ἐξηγεῖτε ὅτι ὁ ταγματάρχης Μαγνιάν δὲν ἤδυνήθη νὰ ἀποστείλῃ ὑμῖν τίποτε;

Ἄπ. Ὑπέθετον, ὡς εἶπον ὑμῖν πρὸ μικροῦ, ὅτι δυνατόν νὰ τὸν εἶχε κρατήσει ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως δώσῃ αὐτῷ ὁδηγίας καὶ ἀνακοινώσεις.

Ἐρ. Δὲν φαίνεται ὑμῖν ὅτι ὁ ταγματάρχης Μαγνιάν εἶχε λάβει ὁδηγίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐζήτησι νὰ τὰς μεταβιβάσῃ ὑμῖν;

Ἄπ. Τὴν 19ην καὶ τὴν 20ὴν οὐδὲν ἔλαβον.

Ἐρ. Τρεῖς ἀπόστολοι, οἱ ὀνομαζόμενοι Μερσιῆ, Δεσχὺ καὶ Φλαχὺ ἠδυνήθησαν νὰ εἰσχωρήσωσιν ἐντὸς τοῦ Μέτς, νὰ φθάσωσι μέχρις ὑμῶν δὲν ἐλάβετε παρ' αὐτῶν οὐδὲν ἔγγραφον, οὐδεμίαν ἀποστολὴν τοῦ ταγματάρχου Μαγνιάν, εἴτε ἀμέσως, εἴτε ἐμμέσως διὰ τοῦ φρουράρχου τῆς Θιομβίλλης;

Ἄπ. Οὐδὲν ἐπίσης ἔλαβον.

Ἐρ. Τὴν 19ην δέμα ἔγγραφον ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Τουρνιέ· ἐλάβετε τούτου γνώσιν;

(1) Τὸ ἔγγραφον τοῦτο εἶναι ἡμῖν ἄγνωστον, μὴ ὑπάρχον ἐν τοῖς τοῦ κατηγορητηρίου. Ἀνήκει εἰς τὸν φάκελλον τῶν ἔγγραφων, ἅτινα δὲν εἶδον τὸ φῶς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ κειμένου τῆς δίκης.

Ἄπ. Ποσῶς.

Ἐρ. Οὕτως ὁ ταγματάρχης Μαγνιάν δὲν εὔρε ποτὲ εὐκαιρίαν νὰ μεταβιβάσῃ ὑμῖν λέξιν τινα;

Ἄπ. Οὐδέποτε, οὐδὲν ἔλαβον.

Ἐρ. Ἐλάβετε τὰ ἔγγραφα, ἅτινα ὁ στρατηγὸς Κοφφιγιέρ ἀνήγγειλεν ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ;

(ἀναγινώσκειται ἐπιστολή τις)

Ἄπ. Οὐχί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Πῶς ἐξηγεῖτε τὸ ὅτι τὰ πολλὰ ταῦτα ἔγγραφα δὲν ὁμιλοῦσι περὶ τοῦ ταγματάρχου Μαγνιάν;

Ἄπ. Ἀλλὰ, κατ' ἐμὲ, ὁ ταγματάρχης Μαγνιάν δὲν ἦτο τότε εἰς Θιομβίλλην.

Ὁ κ. πρόεδρος παραγγέλλει τὴν πρὸς τὸν κατηγορούμενον ἀνάγνωσιν τῶν τριῶν ἔγγραφων, ἅτινα ἔπονται, ἀποσταλέντων τὴν 20ὴν ὑπὸ τοῦ στρατάρχου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὑπουργὸν τοῦ πολέμου καὶ πρὸς τὸν στρατάρχην Μὰκ-Μαῶν.

«1ον. Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα.

»20 αὐγ. 1870.

«Τὰ στρατεύματά μου κατέχουσι πάντοτε τὰς αὐτὰς θέσεις· ὁ ἐχθρὸς φαίνεται στήνων κανονστάσια, ἅτινα μέλλου νὰ τῷ χρησιμεύσωσι πρὸς στῆριξιν τῆς κυκλώσεως· λαμβάνει διαρκῶς ἐνισχύσεις. Ἔχομεν εἰς Μέτς πλέον τῶν 46,000 πληγωμένων.»

«2ον. Ὑπουργὸν πολέμου.

»20 αὐγ. 1870.

«Εἴμεθα ὑποκάτω τοῦ Μέτς· συμπληρούμεν τροφὰς καὶ πολεμοφόδια· ὁ ἐχθρὸς ἐπισωρεύεται καὶ φαίνεται ἀρχόμενος νὰ μᾶς περικυκλοῖ.

«Γράφω τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις κοινοποιήσει ὑμῖν ἐπιστολήν μου. Ἔλαβον ἔγγραφον τοῦ Μὰκ-Μαῶν, ᾧ τινι ἀπῆντησα τί σκοπεύω νὰ πράξω ἐντὸς ἡμερῶν τινων.»

3ον. Τῷ στρατάρχῃ Μὰκ-Μαῶν.

»20 αὐγ. 1870.

«Ἐλαβον ἐξ ἀνάγκης θέσιν παρὰ τὸ Μέτς, ὅπως δώσω ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων.

Ὁ ἐχθρὸς ἐπαυξάνει πάντοτε περίξ ἐμοῦ, καὶ θέλω πολλὴ πειθα-

νὸν ἀκολουθήσει, ἵνα ἐνωθῶ μεθ' ὑμῶν, τὴν γραμμὴν τῶν βορείων φρουρῶν, καὶ θέλω εἰδοποιήσαι ὑμᾶς περὶ τῆς πορείας μου, ἐὰν τυχὸν δύναμαι νὰ τὴν ἀναλάβω χωρὶς νὰ βίψοκινδυνεύσω τὸν στρατόν.»

Ἐρ. Χωρὶς ν' ἀποδώσω σπουδαιότητα εἰς τινὰς ἀλλοιώσεις τύπου, παρατηρῶ ὑμῖν ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔγγραφα διαφοραί. Πῶς τὰς ἐξηγεῖτε; Τοῦτο εἶναι τόπον ὠφέλιμον νὰ ἐξηγηθῇ, ὅσον ὁ στρατάρχης Μάκ-Μαὼν δὲν ἔλαβε πιθανῶς ποτὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔγγραφον.

Ἄ π. Δὲν εἶχον νὰ δώσω διαταγὰς μῆτε τῷ αὐτοκράτορι μῆτε τῷ ὑπουργῷ. Τοῖς ἐξήγουν τὴν κατάστασίν μου, ἐνῶ ὁ στρατάρχης Μάκ-Μαὼν ἦτο ὑπὲρ τὰς διαταγὰς μου. Ἄλλως δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐγίνωσκε λίαν καλῶς τὸ σχέδιόν μου, τὸ νὰ βαδίσω διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ Βορρᾶ.

Ἐρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ δεῖξητε τῷ αὐτοκράτορι καὶ τῷ ὑπουργῷ τοῦ πολέμου ποῖα ἦτο ἡ διαταγὴ ἣν ἐδίδοτε τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαὼν, καὶ νὰ τοὺς εἰδοποιήσητε περὶ τῆς ἐπιφυλάξεως ταύτης, ἥτις περατοῖ τὸ ἔγγραφον α. . . ἐὰν τυχὸν δύναμαι νὰ τὴν ἀναλάβω χωρὶς νὰ βίψοκινδυνεύσω τὸν στρατόν;»

Ἄ π. Ἐγγραφα τελευταῖον τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαὼν, ὅστις ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου τῷ διεβίβαζα διαταγὰς, καὶ τότε ἡ ἰδέα μοι ἐπῆλθε νὰ προσθέσω τὴν ἐπιφύλαξιν ταύτην, ὅπως εὐρεθῇ εἰς θέσιν νὰ πράξῃ κατὰ τὰς περιστάσεις.

Ἐρ. Δὲν πιστεύετε ὅτι ἦτο καλῆτερον νὰ εἰδοποιήσασθε περὶ τούτου τὸν ὑπουργὸν καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἔξω καὶ μόνον πρὸς γυνῶσιν; Ἡ σιωπὴ αὕτη ἔμελλε νὰ ἔχη καὶ εἶχε δυστυχῶς συνεπειὰς ἀξιοθρηνήτους. Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καθ' ὃν ἀπηρῆθον τὰ ἔγγραφα ταῦτα, δὲν ἐπέμψατε κοινοποιήσιν τινα εἰς τὸν Ἀνεξάρτητον τοῦ Μοζέλλα, ἦν εἶνα περιττὸν ν' ἀναγνώσωμεν. Τὸ ἄβρον τοῦτο δὲν εἶχεν ὡς σκοπὸν νὰ δεῖξητε ὅτι ἐσκοπεύετε νὰ κρατήσητε τὸν στρατὸν ὑμῶν ὑπὸ τὸ Μέτς; (1)

(1) «Μία τῶν στρατιῶν τῆς Γαλλίας εἶναι σήμερον συγκεντρωμένη ὑπὸ τὸ Μέτς ἐπὶ τῶν θέσεων, ἃς ὁ στρατάρχης ὤρτισε μετὰ τὴν μάχην τῆς 18ης αὐγ. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι τὸ σύνολον τοῦ σχεδίου τοῦ ἐχθροῦ, διὰ τὴν

Ἄ π. Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ πολιτικῶν σκέψεων ἦτο ὅπως εἶπω ὅτι ὁ στρατὸς, μένων ὑπὸ τὸ Μέτς, διετῆρει τὴν Λορβᾶινην.

Ἐρ. Τὴν 21ην αὐγ. ἀπηρῆθον τῷ αὐτοκράτορι τὸ ἐξῆς ἔγγραφον.

«Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν τῷ ὑπουργῷ τοῦ πολέμου.

«ΜΕΤΣ, 21 αὐγ. 11 ὥραν, 30'.

» Ἐλαβον ὅλας τὰς διαταγὰς ὑμῶν μέχρι τῆς 19ης αὐγ. συμπεριλαμβανομένης. Δυσκόλως καὶ διὰ μεμονωμένων πεζῶν δύναμαι νὰ κοινοῶ μὲ Βερδύνον καὶ Θιομβίλλην. Βεβαίως θὰ ἐλάβετε ἕν μου ἔγγραφον ἔπεμψα ἕτερον τῷ αὐτοκράτορι καὶ τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαὼν.

» Ἡ ὑγεινὴ τοῦ στρατοῦ κατὰστασις εἶναι εὐχάριστος, ἡ δὲ ἠθικὴ σχετικῶς καλὴ.

» Τὴν στιγμὴν ταύτην, ὥραν 11ην, μεγάλα πληθῆδες πρῶσσι καὶ κατέχουσι τὴν κορυφὴν τῶν δασῶν τῆς Σωλνὺ καὶ τῆς Λορβῦ, εἰς μικρὰς ἀποστάσεις τῶν θέσεων ἡμῶν ἕτεραι πληθῆδες κατέχουσι τὰ σύνδενδρα ὑψώματα πρὸς βορρᾶν καὶ βορειοανατολικῶς τῆς Σωλνὺ, εἰς τὸ ἀντίπερα τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπὸ Βριεῦ πρὸς Μέτς ὑπάρχει ἐπίσης κόσμος ἔμπροσθεν τοῦ Λου καὶ τοῦ Λου σώματος, εἰς τὸ ἀντίπερον τοῦ Βοαππύ (Voippy).»

Ἐρ. Ἐπέμπετε ἕτερον ἔγγραφον τῷ αὐτοκράτορι, τὴν 22αν αὐγ., ὅπερ ἀνεγνώσθη ἤδη (1). Οὐδὲν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις τὸ δεικνύον

ἡμέραν τῆς 18ης, δὲν ἐπέτυχε. Κρατῶν περὶ τὸ Μέτς τὸν στρατὸν τοῦ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν, ἀντιμετώπιζει ἀγάγ καὶ στρατηγικὰς καὶ πολιτικὰς.»

(1) Ἐν τῇ γαλλικῇ ἐκδόσει ὑπάρχει διαφορὰ τις προφανῶς σφαλερά, ἣν καὶ ἐτολμήσαμεν νὰ διορθώσωμεν εἶναι δὲ ἡ ἐξῆς. Παρακαλεῖται ὁ ἀναγνώστης ν' ἀνατρέξῃ ἐνθα ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐρώτησις:

«Πρόεδρος . . . φέρει ὥραν 8 καὶ 1/2. Εἶπετε χθὲς ἄλλως, κ. στρατάρχᾳ, ὅτι δὲν ἠδύνασθε νὰ γινώσκητε τί συνέβαινον εἰς τὸ δεξιὸν ὑμῶν.

» Τὴν 19ην ἐγράφετε τῷ αὐτοκράτορι τὸ ἐξῆς ἔγγραφον.»

Ἄμεσως κατόπιν τὸ γαλλικὸν κείμενον προστίθηται τὰ ἐξῆς:

«Ὁ κ. γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς 22ας αὐγ. 1870, ὅπερ περιγράφει τὰ τῆς ἡμέρας τῆς 18ης καὶ ἀγγέλλει τὴν πρῶσιν νὰ βῆ ὑδίσση διὰ τῆς Μονμεδύ, ἐὰν μὴ ἡ ὁδὸς κατέχεται ἰσχυρῶς.»

ὅτι ἐπροτίθεσθε ν' ἀπομακρυνθῆτε τοῦ Μέρς. Τὴν 22αν ἐλαμβάνετε ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Σολεὶλ ἐπιστολὴν, ἣτις ἀνήγγειλεν ὑμῖν ὅτι οἱ ἐκ νέου

Βύθς ἐξ ἀρχῆς ὁ τὴν σημείωσιν ταύτην τοῦ Γάλλου ἐκδότου ἀναγινώσκων παρατηρεῖ, ὅτι αὕτη εἶναι εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κείμενον, ἐν ᾧ ὁ κ. πρόεδρος ὁμιλεῖ περὶ ἐπιστολῆς γραφείσης τὴν 19ην, ἧς καὶ διατάσσει τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἣτις πραγματεύεται, ὡς φέρεται ἢ σημείωσις τοῦ Γάλλου ἐκδότου, πράγματι περὶ προθέσεως πορείας τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν διὰ τὸ Μοντμεδύ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐπέσειεν ἡμᾶς νὰ ἐρευνησώμεν ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ καὶ εὐρωμένῳ πράγματι τὴν ἐπιστολὴν τῆς 19ης, περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ κ. πρόεδρος, ἣν καὶ κατεχωρίσαμεν ἀμέσως κάτωθι τῆς ἐρωτήσεως ἐκείνης, οὖσαν ἄλλως τε σύμφωνον μὲ τὴν περίληψιν, ἣν δίδωσιν αὐτῆς ὁ Γάλλος ἐκδότης, παραδεχθέντες φυσικῶς ὅτι ἡ τοῦ Γάλλου ἐκδότου σημείωσις, ἣν ἐμνημονεύσαμεν ἄνωθι, εἶχε τὸ τυπογραφικὸν λάθος 22 αὐγ. ἀντὶ γὰρ γράφη 19 αὐγ.

Ἐν τούτοις ἤδη ἡ τελευταία αὕτη ἐρώτησις τοῦ κ. προέδρου, ἀφ' ἧς ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ γράψωμεν τὴν παρούσαν ἡμῶν σημείωσιν, λέγει τὰ ἑξῆς·

« Ἐρ. Ἐπέμπετε ἕτερον ἔγγραφον τῷ αὐτοκράτορι, τὴν 22αν αὐγούστου, ὅπερ ἀνεγνώσθη ἤδη . . . » Καὶ ὅμως, ὡς εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν, οὐδὲν ἔγγραφον τῆς 22ας αὐγούστου φαίνεται ἐν τῷ κειμένῳ ὡς ἀναγνωσθῆν, οὐδὲ δύναται νὰ ἦναι τὸ ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐκδότου μνημονευόμενον ἀπλῶς ἐν περιλήψει διὰ τῆς σημείωσεως αὐτοῦ ἐκείνης, ἣν προηγουμένως αὐτολεξεῖ μετεφράσαμεν ἐν τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν σημειώσει. Κατόπιν ἐν τῷ κειμένῳ ὁ κ. πρόεδρος ῥητῶς παραγγέλλει τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς τῆς 19ης καὶ οὐχὶ τῆς 22ας· ἐν τῇ πρώτῃ δὲ καὶ λόγος πράγματι γίνεται περὶ προθέσεως πορείας διὰ τοῦ Μοντμεδύ, ἄλλως τε δὲ καὶ ἡ συνέχεια τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ κ. προέδρου διαλαλεῖ πᾶσαν ἀμφιβολίαν, διότι, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὁ κ. πρόεδρος ἐξακολούθων λέγει· « . . . Οὐδὲν ἐν τοῖς ἔγγραφοῖς τούτοις δεικνύει ὅτι ἐπροτίθεσθε νὰ ἀπομακρυνθῆτε τοῦ Μέρς . . . ».

Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκειται ἐν τῷ κειμένῳ οὐδαμοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τῆς δίκης ἀναφερόμενον, ὅτι ἀνεγνώσθη τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν τῆς 22ας αὐγ. πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπερ ἄλλως τε καὶ οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ προθέσεως πορείας διὰ τοῦ Μοντμεδύ, ὅφ ε ἰ λ ο μ ε ν ν ἄ πα ρ α δ ε χ θ ῶ μ ε ν ἄ δ ι α τ ἄ κ τ ω ς, ὅτι διέφυγε τῷ ἐκδότῃ τῷ Γάλλῳ τὸ σημεῖον τῆς δίκης, ἐνῷ ὁ κ. πρόεδρος διέταξε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔγγραφου τῆς 22ας αὐγ., περὶ οὗ ἤδη βλέπομεν τὸν κ. πρόεδρον λέγοντα· « Ἐπέμπετε ἕτερον ἔγγραφον τῷ αὐτοκράτορι τὴν 22αν αὐγ., ὅπερ ἀνεγνώσθη ἤδη ».

Τὴν θετικὴν ταύτην ἄλλειψιν τοῦ Γάλλου ἐκδότου ἀγαπητροῦντες ἡμεῖς'

ἐφοδιασμοὶ εἶχον εὐτυχῶς πραγματοποιηθῆ. Ἀρχεται οὕτω· « Εἶμαι εὐτυχῆς φέρων εἰς γυνῶσιν ὑμῶν, κτλ. ». Πῶς νομίζετε, κ. στρατάρχα, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῶσιν αἱ καθησυχαστικαὶ αὗται πληροφορίαι μετ' ἐκείνων, ἅς μεταβιβάζετε τῷ αὐτοκράτορι;

Ἄ π. Ἐκαμον ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου παρατηρήσεις τῷ στρατηγῷ.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλυπήθητε διὰ τὰς προώρους ταύτας εἰδήσεις;

Ἄ π. Ἀναμφιβόλως, ἀλλ' ὄφειλον νὰ δώσω πίστιν πρὸς τὸν στρατηγὸν τῆς ὑπηρεσίας, ὅστις ἦτο κάλλιστος ὑπηρετής.

Ἐ ρ. Τὴν 23ην ἐπέμπετε τῷ αὐτοκράτορι τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον'

« Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν τῷ αὐτοκράτορι.

« ΜΕΤΣ, 23 αὐγ. 1870.

» Αἱ τελευταῖαι πληροφορίαι δεικνύουσι κίνησιν τοῦ πολλοῦ τῶν ἐχθρικών δυνάμεων, καὶ ὅτι μένουσι καθέτως ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ Μοζέλλα αἱ στρατιαὶ τοῦ πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου καὶ τοῦ στρα-

ἀφιέμενοι δὲ τὸ κείμενον τῆς ἐρωτήσεως ὡς ἔχει· « . . . ὅπερ ἀνεγνώσθη ἤδη . . . » παραθέτομεν ὡς αὐτὴν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολὴν τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν τῆς 22ας αὐγ. πρὸς τὸν αὐτοκράτορα· ἔχει δ' ὡς ἑξῆς·

« Οὐδὲν μετεβλήθη ἐν τῇ καταστάσει ἡμῶν. Ὁ ἐχθρὸς ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς κυκλοῖ· ὑποὶ κανονοστάσις, κόπτει τοὺς δρόμους καὶ διακυλύει ὅλας ἡμῶν τὰς κοινωνίας. Ἐπισπεύδομεν τὸ ἔργον τῶν φρουρίων καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ των. Αἱ ἡμέτεραι θέσεις προφυλάττονται διὰ πολλῶν ἔργων ὀχυρωτικῶν, ἅτινα διέταξα νὰ γενῶσιν, καὶ ἅτινα στερεοποιούμεν καθ' ἐκάστην. Ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ φέρεται εἰς 350,000 ἀνδρῶν ».

Πράγματι τὸ γράμμα τοῦ ἔγγραφου τούτου, ὡς κάλλιστα παρατηρεῖ ἐν τῇ ἐρωτήσει αὐτοῦ ὁ κ. πρόεδρος, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ κειμένῳ καταχωρηθῆν ἔγγραφον τῆς 21ης οὐδὲν μνημονεύει δεικνύον τὴν πρόθεσιν νὰ ἀπομακρυνθῆ τοῦ Μέρς ὁ στρατάρχης Βαζαῖν.

Παρακαλοῦμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ συγχωρήσῃ ἡμᾶς διὰ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην ἐξήγησιν, καθόσον, ὡς ἐννοεῖ καλῶς, δὲν μεταφράζομεν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σπουδάζομεν ταυτοχρόνως τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐπόμμενον ἦτο νὰ προσβάλῃ ἡμᾶς τὸ βέβαιον λάθος τοῦ Γάλλου ἐκδότου, ὅπερ καὶ ἀνεπληρώσαμεν ἤδη διὰ τῆς ἐν τῇ σημείωσει ταύτῃ καταχωρίσεως τοῦ ἔγγραφου τῆς 22ας αὐγ. 1871.

τηγῶν Στείμετα. Αὐτόπται μάρτυρες βεβαιοῦσιν ὅτι εἶδον γεφυρωγὰς (equipages de ponts) μεταξύ Ἄρς καὶ Γραβελόττης. Ἐὰν αἱ ἄνωθι εἰδήσεις ἐπιβεβαιωθῶσι, θὰ δυναθῶ ν' ἀναλάβω τὴν πορείαν, ἣν εἶχον δεῖξει προηγουμένως, διὰ τῶν φρουρίων τοῦ Βαρέζα, ὅπως μὴδὲν ριψοκινδυνεύσω. Αἱ κανονοστοιχίαι ἡμῶν ὀργανώθησαν ἐκ νέου καὶ ἐφωδίσθησαν ὡς καὶ τὸ πεζικόν. Ὁ ὀπλισμὸς τοῦ Μῆτς εἶναι σχεδὸν πλήρης, καὶ θέλω ἀφήσει αὐτοῦ δύο μοιραρχίας, διότι τὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Ἰουλιανοῦ καὶ τοῦ Κουελῆν (Saint-Julien, Queulen) πολὺ ἀπέχουσι τοῦ πέρατος αὐτῶν. Ἡ ἠθικὴ καὶ ὀργανωτικὴ κατάστασις τῶν στρατευμάτων δὲν εἶναι εἰς λίαν ἐπιθυμητὴν κατάστασιν. Αἱ ἀπώλειαι ἡμῶν ὑπῆρξαν τόσον μεγάλαι εἰς τοὺς τελευταίους ἀγῶνας, ὥστε τὰ στελέχη ἠραιώθησαν τὰ μέγιστα· θέλω μὲν τὰ συμπληρώσει κατὰ δύναμιν.)

Ἐρ. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο δὲν φαίνεται δεικνύον, κ. στρατάρχα, ὅτι ἠτοιμάζεσθε νὰ βαδίσθητε, διὸ καὶ συμπίπτει μετὰ τὴν διαταγὴν τὴν δοθεῖσαν σχετικῶς πρὸς τὰς ἀποσκευάς;

Ἄ π. Μάλιστα, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Οὕτω λοιπὸν ὀφείλει τις νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Ἐἴχετε πληροφορίας, αἵτινες ἔφερον ὑμᾶς εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ποιήσῃτε ἐτοιμασίας πορείας καὶ νὰ δώσῃτε τὴν περὶ ταύτης εἶδησιν τῷ αυτοκράτορι;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε· ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ πληροφορίες μοι περὶ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ πληροφορίες μοι περὶ τῶν προμηθειῶν ἡμῶν.

Ἐρ. Δὲν ἐλάβετε οὐδὲν, ὅπερ ἠδυνήθη νὰ ἀγγελῆται ὑμῖν ἢ κάμῃ ὑμᾶς νὰ ὑποθέσῃτε, ὅτι ὁ στρατάρχης Μάκ-Μαὼν ἦτο ἐν πορείᾳ;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Τὴν 23ην δὲν ἐλάβετε ἔγγραφόν τι καθαρὸν (1), ὅπερ εἰδοποιεῖ ὑμᾶς περὶ τῆς πορείας τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαὼν;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν δὲν ἐλάβετε ἔγγραφόν τι διπλωμένον ὡς σιγαρέτον;

Ἄ π. Ἐπίσης ὄχι.

Ἐρ. Τὸ συμβούλιον θέλει φωτισθῆ ἐπὶ τῶν σημείων τούτων. Τὴν

(1) Καθὰ β ὄν, δηλ. ἐν γλώσσῃ κοινῇ καὶ οὐκ κρυπτογραφικῶν.—Μ.

αὐτὴν ἐπίσης ἡμέραν, 23ην αὐγ., ἀφικνεῖτο εἰς Θιομβίλλην ἔγγραφο κρυπτογραφικόν πρὸς ὑμᾶς ἀπευθυνόμενον. Ἦρχετο ἀπὸ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαὼν. Ὁμιλῶ περὶ τοῦ ἔγγραφου ἐκείνου τοῦ σπουδαίου, ἐν ᾧ εἰδοποιεῖ ὑμᾶς ὅτι ἤρχετο τῆς πορείας αὐτοῦ, καὶ προσεκάλει ὑμᾶς νὰ ἐργασθῆτε συνεπῶς πρὸς τοῦτο. Ἡ ὑπὸ τοῦ στρατάρχου δεδομένη εἶδησις περὶ τοῦ κινήματος ἦτο ἀρκούντως σπουδαία, ὥστε νὰ προσβάλλῃ τὸ πνεῦμα ὑμῶν.

Ἄ π. Δὲν ἐλάβον τῇ 23ῃ ἀπὸ Θιομβίλλης τὸ ἔγγραφο, περὶ οὗ ὁμιλεῖτε· τὸ ἐλάβον τῇ 30ῃ αὐγ., διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου.

Ἐρ. Ἐὰν δὲν ἦλθεν ὑμῖν τὴν 30ῃν καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου, πῶς ἐξηγεῖται τὸ ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ ὑμῖν ταχύτερον ἀπὸ Θιομβίλλης, ἐνῶ ἐπέμφθησαν πολλὰ ἀντίγραφα τῷ συνταγματάρχῃ Τουρνιέ; (1)

Ἄ π. Ὑποτίθηναι ὅτι ὁ συνταγματάρχης προσεπάθησε νὰ μοῖ τὸ ἀπευθύνῃ, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ.

Ἐρ. Τὴν 28ην αὐγ. ὁ συνταγματάρχης Τουρνιέ ἔπεμπε ὑμῖν σπουδαῖον τι ἔγγραφο διὰ τοῦ πράκτορος Φλαχῶ, ὅστις ἦτο ἀπόστολος ἐμπιστοσύνης. Ἀφίκετο οὗτος εἰς Μῆτς τὴν 29ην (2). Δὲν εὐρίσκετε παράδοξον πῶς δὲν ἐπωφεληθῆ ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὅπως δώσῃ ὑμῖν τὸ ἀντίγραφο τοῦ ἔγγραφου, ὅπερ τῷ εἶχε σημανθῆ ὡς τῶσον σπουδαῖον;

(1) Τῇ 30ῃ αὐγ. ἀφίκετο εἰς Μῆτς διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφο τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαὼν, ἀποσταλὲν ἀπὸ Ῥημῶν τὴν 22αν αὐγ., ἔχει δὲ τούτο οὕτως·

«Ἐλήφθη εἰς Ῥημούς τὸ ἀπὸ 19ης αὐγ. ὑμέτερον ἔγγραφο· φέρομαι πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μοντιεδύ· εἶσομαι μεθ' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Αἰσῆς, ὅθεν ἐργασθῶ κατὰ τὰς περιστάσεις, ὅπως ἔλθω εἰς βοήθειαν ὑμῶν. Τοῦτο θέλουσιν ὅτι ἐλάβον ὁ Βαζαῖν τὴν 23ην αὐγ., ὁ Λεβὰλ καὶ ὁ εἰσηγητής. Ὁ ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως ἐν τῇ ἀγαρεύσει αὐτοῦ φρονεῖ μᾶλλον ὅτι τὴν 23ην αὐγ. ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐλάβεν ἀπλὴν εἰδοποίησιν περὶ τῆς πορείας τοῦ Μάκ-Μαὼν ἀπὸ τὸν Μαγνιάν.—Μ.

(2) Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ἔχει ὡς ἑξῆς·

«Στρατηγὸς Δυκρῶ διοικεῖ σώματα Μάκ-Μαὼν· θέλει εἶσθαι σήμερον, 27ην, εἰς Στεναῦ, ἀριστερὰ τοῦ στρατοῦ· στρατηγὸς Δουαί, δεξιὰ, ἐπὶ τοῦ Μεῦση. Ἔστε ἐτοιμοὶ βαδίσαι εἰς πρῶτον πυροβόλημα. ΤΟΥΡΝΙΕ. Μ.

Ἄ π. Δὲν ἐγίνωσκον ἄν ὁ συνταγματάρχης Τουρνιὲ εἶχε λάβει τοιαῦτα.

Ἐ ρ. Καλά. Ἄλλ' ἐρωτῶ ὑμᾶς μὴ δὲν εὐρίσκετε παράδοξον ὅτι, τοῦ γεγονότος τῆς ἀποστολῆς ἀποδεδειγμένου, ὁ πράκτωρ Φλαχῶ δὲν ἐπεφορτίσθη νὰ φέρῃ ἐν τῶν ἐγγράφων τούτων (1); Τὸ συμβούλιον θέλει ἀκούσει τοὺς μάρτυρας. Τὴν προτέραίαν, 27ην αὐγ., ὁ συνταγματάρχης Τουρνιὲ ἐνεπίστεύετο τῷ κ. Λαλλεμάν, εἰσαγγελεῖ εἰς Σαρβεργουεμίνην, ἀποστολὴν τινα ὑμετέραν, παραδοτέαν τῷ στρατάρχῃ Μάκ-Μαῶν, ἢ καὶ πρὸς πάντα ἄλλον στρατηγόν. Ἔχετε ἰδεᾶν τινὰ τῆς ἀποστολῆς ταύτης (2);

Ἄ π. Οὐδεμίαν, οὐδεμίαν. Οὐδέποτε ἐγνώρισά τὸ ἔγγραφο τοῦτο πρὶν ἢ μοὶ γενῆ περὶ αὐτοῦ λόγος κατὰ τὴν ἀνάκρισιν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἄλλως τε μορφῆς ὄλως ἀσυνήθους ἄρκει νὰ τὴν ἀναγνώσῃ τις, κ. πρόεδρε.

Πρόεδρος. Ἡ τρίτη ὑποδιαίρεσις τῆς ἐξετάσεως ἐπεραιώθη. Εἶναι λίαν ἀργὰ νὰ ἐπιληφθῶμεν τῆς τετάρτης καὶ πραγματευθῶμεν αὐτὴν χωρὶς νὰ τὴν διαιρέσωμεν. Διὸ καὶ κηρύττω διελυμμένην τὴν συνεδρίασιν παραπεμπομένην εἰς τὴν αὐρίον.

(1) Ὁ κ. πρόεδρος ἐννοεῖ πάντοτε ἐν τῶν πολλῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀπὸ Ῥημῶν τῆ 22α αὐγ. σταλέντος ἔγγραφου τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν εἰς Θιομβίλλην, ὅπως μεταβιβασθῶσιν εἰς Μῆτς διὰ πολλῶν ἀποστόλων, καὶ ὅπερ ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῇ προτελευταίᾳ σημειώσει ἡμῶν.—Μ.

(2) Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφο, ὅπερ λέγεται σταλὲν ἀπὸ Μῆτς εἰς τὸν φρούραρχον Θιομβίλλης συνταγματάρχην Τουρνιὲ, καὶ ὅπερ οὗτος παρέδωκε τῷ κ. Λαλλεμάν, ὅστις καὶ τὸ ἔφερεν εἰς Σεδάν, καὶ τὸ ὅποιο οὐδέποτε ἀπεδέχθη ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ὡς ἰδικόν του, ἔχει οὕτω

«Αἱ συγκοινωνίαι ἡμῶν εἶναι κεκοιμημέναι, ἀλλ' ἀσθενῶς δυνάμεθα νὰ διαπεράσωμεν ἕνα θελήσωμεν περιμένομεν ὑμᾶς». Ὁ εἰσηγητὴς, ὡς εἶδεν ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ (τόμος Α'), τὸ ἔγγραφο τοῦτο τὸ ἀποκαλεῖ ἀποκρίσιν τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν εἰς τὸ ἔγγραφο, ὅπερ ἔλαβεν οὗτος τὴν 23ην αὐγ. καὶ ὅπερ ὁ εἰσηγητὴς φρονεῖ ὅτι εἶναι τὸ ἐκ Ῥημῶν τὴν 22αν αὐγ. σταλὲν ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅμως, ὅτι ὁ αὐτὸς εἰσηγητὴς λέγει ἐκεῖ (τόμ. Α'): «ἀλλ' ἠδυνήθημεν νὰ εὐρωμεν μῆτε τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνίαν τῆς ἀπὸ Μῆτς ἀναχωρήσεως τοῦ ἔγγραφου τούτου, μῆτε τὸ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, ὅστις τὸ ἔφερεν εἰς Θιομβίλλην». Τίς τὸ ἔπεμφε;—Μ.

Συνεδρίασις τῆς 13ης ὁκτωβρίου

ἔον. Στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς 19ης αὐγ. μέχρι 1ης Σεπτεμβρίου.

Πρόεδρος. Ἐπανερχομαι, κ. στρατάρχα, εἰς τὴν ἐξέτασιν ὑμῶν. Ἀπὸ τῆς 19ης μέχρι τῆς 25ης αὐγ. τὰ στρατεύματα ὑμῶν ἐμειναν συσσωρευμένα ὑπὸ τὰ ἐρύματα τοῦ Μῆτς. Τί ἐπράξατε ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ πρὸς ἐγκατάστασιν συγκοινωνιῶν μετὰ τῆς Θιομβίλλης;

Ἄ π. Οὐδὲν ἐπράξαμεν.

Ἐ ρ. Τί ἐκάμετε τὸ σῶμα τοῦ ἱππικοῦ τοῦ στρατηγοῦ Δεωῦ, ὅπερ ὀργανίσθη τὴν 25ην;

Ἄ π. Τὸ σῶμα τοῦτο ὑπέφερε πολὺ, καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιηθῇ ἄμέσως.

Ἐ ρ. Ἐποιήσατε ἢ ἠδυνήθητε νὰ ἐνεργήσῃτε ἀποπέρας τινὰς πρὸς παρενόχλησιν τοῦ σιδηροδρόμου, ὃν ὁ ἐχθρὸς κατεσκευάζε μετὰ τῶν Ρεμιλλῶν (Remilly) καὶ Πόντ-α-Μουσοῦν;

Ἄ π. Δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ἀκριβῶς τίνας διαταγὰς ἔδωκα ἄλλα τὰ ἔργα ταῦτα ἐγίνοντο λίαν μακρὰν μου, ὥστε δὲν ἠδυνάμην νὰ τὰ παρενοχλήσω εὐλόγως.

Ἐ ρ. Εἶδοποιήσατε τὸν αὐτοκράτορα περὶ τῶν ἔργων τούτων τὴν 23ην; (1)

Ἄ π. Μόλις ἤρχοντο τότε νομίζω μάλιστα ὅτι ἤρξαντο ἀργότερα, καὶ δὲν ἦτο πολὺ σπουδαῖον νὰ πέμψω ἄνδρας, οἵτινες δὲν ἠθέλον δυνηθῆ εἰμὴ νὰ καταστρέψωσι τμημὰ τι, ὅπερ ὁ ἐχθρὸς ἐμελλεν ἀμέσως κατοπιν νὰ ἀντικαταστήσῃ.

Ἐ ρ. Λέγετε ἐν τῷ τηλεγραφικῷ ἐκεῖνο, ὅτι οἱ Πρώσοι κατασκευάζ-

(1) Τὸ τηλεγραφικὸν τοῦτο δὲν φαίνεται ἐν τῷ παρόντι κειμένῳ οὐδὲ ἐν τῷ τῷ κατηγορητηρίῳ, εἶναι δὲ ἕτερον ἢ τὸ πρὸ μικροῦ καταχωρισθὲν ἔγγραφο τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καθόσον ἐν τούτῳ οὐδὲν λέγεται περὶ τοῦ ἐν λόγῳ σιδηροδρόμου. Ἀνήκει ἐπομένως εἰς τὰ μὴ δημοσιευθέντα, περιλαμβάνεται ὅμως βεβαίως εἰς τὸ Δ'. μέρος τοῦ κατηγορητηρίου, ὅπερ καὶ δὲν ἐδημοσιεύθη δι' οὗς λόγους εἶπομεν ἐν τῷ Δ'. τόμῳ περὶ αὐτοῦ.

—Μ.

ζουσι σιδηρόδρομον ἀπὸ Φουλκουεμόν (Foulquemont) εἰς Πόντ-α-Μουσσόν ;

Ἄ π. Πραγματικῶς τοῦτο ἔμαθον.

Ἐ ρ. Ὑπάρχει ὡσαύτως διαταγή τις λίαν ὀριστική ὑμετέρα, ἣτις ἀναγνωσθήσεται.

(Ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν διαταγὴν ταύτην. Αὕτη περιέχει ὁδηγίας λίαν ὀριστικάς, διδομένας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν. Ἡ θέσις ἐκάστου σώματος δεικνύεται ἐν αὐτῇ λεπτομερῶς, ὡς καὶ αἱ ὁδοί, ἃς ἔμελλον νὰ βαδίσωσι) (1).

Ἐ ρ. Φαίνεται προκύπτει ἀπὸ τῆς διαταγῆς ταύτης, ὅτι ἠθέλετε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐγκατασταθῆτε μεταξὺ τοῦ Μοζέλλα καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Σαρβελούης, ἀπέναντι τῆς Ἀγίας Βαρβάρας, ἣτις φαίνεται οὕσα ὁ πρῶτος ὑμῶν σκοπός (2).

Ἄ π. Εἶχον, πράγματι, κατ' ἀρχὰς σκοπὸν μου τὴν Ἀγίαν Βαρβάραν.

Ἐ ρ. Διδομένων τῶν πληροφοριῶν, αἵτινες δι' ὑμῶν ἐλήφθησαν, δὲν ἐνοοῦσατε ὅτι εἴχετε εἰς τὰς διαταγὰς σας περὶ τὰς 150,000 πολεμιστῶν;

Ἄ π. Κύριε πρόεδρε! δὲν φρονῶ ὅτι δύναται τις νὰ τοὺς ἐκτιμήσῃ πλέον τῶν 80 ἢ 90,000.

Ἐ ρ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σιτηρεσιῶν ἦτο 150,000!

Ἄ π. Ναί, ἀλλ' ὑπελογίζοντο τὰ στρατεύματα, ἅτινα ἠδύναντο νὰ ἔλθωσι καὶ ἐνωθῶσι μεθ' ἡμῶν. Ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν σιτηρεσιῶν πάντοτε πλείότερος, ὅπως, οὐδέποτε καὶ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, λείψωσιν αἱ τροφαί. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν σιτηρεσιῶν προήχθη εἰς 150,000, ἀριθμὸς πολὺ ὑπερβολικός.

Ἐ ρ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 25ην, ὁ γερμανικὸς στρατὸς προήχθη εἰς 200,000 ἀνδρῶν καὶ περίπου εἰς 600 πυροβόλα. Ὁφείλετε νὰ γνωρίζητε ὅτι μέρος τοῦ στρατοῦ τούτου ἦτο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὑπῆρχεν ὀλίγος κόσμος. Ἀπέναντι τῆς διαθέσεως ταύτης τῶν ἐχθρικών δυνάμεων, ποῖον ἦτο τὸ σχέδιον, ὅπερ εἴχετε μορφώσει;

(1) Ἡ διαταγὴ αὕτη εἶναι τῆς 25ης αὐγ. προπαρασκευαστικὴ διὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς 26ης αὐγ.—M.

(2) Σκοπός, objectif.—M.

Ἄ π. Ἦθελον προσπαθῆσαι νὰ ἐνεργήσω πλευρικὴν πορείαν κατὰ μῆκος τοῦ Μοζέλλα, ὅπως βαδίσω πρὸς Οιομβίλλην.

Ἐ ρ. Ἐκ Οιομβίλλης εἴχετε νὰ διαπεράσῃτε τὸν Μοζέλλαν διὰ τί δὲν ἐφέρετε μαζὴ γεφυρωγάγια;

Ἄ π. Δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἔδωκα διαταγὴν νὰ μὴ τὰ συμπαράλαβωσιν ἄλλως τε, ἐὰν εἶχον ἐπιτύχει, ἦθελον δυνηθῆ νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν γερμανικῶν γεφυρῶν, ἃς ὁ ἐχθρὸς δὲν ἔμελλε νὰ ἔχη τὸν καιρὸν νὰ καταστρέψῃ.

Ἐ ρ. Μεταβαίνων εἰς Γριμόν, παρηγγείλατε τῇ φρουρᾷ καὶ τῇ ἐφεδρείᾳ νὰ μείνωσιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς;

Ἄ π. Ναί! διότι τὰ δύο ταῦτα σώματα ἦθελον βαδίσει παράλλῳ τῶν ἄλλων σωμάτων.

Ἐ ρ. Δὲν ἐνθυμείσθε μὴ ἐδείξατε εἰς τινὰς ἀξιωματικούς τὴν πρόθεσιν ὑμῶν νὰ μὴ θέσητε εἰς πορείαν τὸν στρατὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε (1).

Ἐ ρ. Αἱ προφυλακαὶ τοῦ 8ου σώματος (2) κἀτέλαβον τὴν Νοασὺ (Noisy) ἄνευ βολῆς ὄπλου, καὶ τὰ στρατεύματα ὑμῶν, μοὶ φαίνεται, ἠδύναντο νὰ διατηρήσωσι τὰς θέσεις αὐτῶν. Διὰ τί λοιπὸν συνθηροῦσατε τὸ συμβούλιον;

Ἄ π. Ἐκρίνα ἀναπόφευκτον νὰ τὸ συγκαλέσω, ἵνα λάβω τὴν γνώμην τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων.

Ἐ ρ. Δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι τὰ ἐρύματα καὶ αἱ γραμμαῖ ἦσαν ἀρκούντως ἐξωπλισμένα, ὅπως ἀντιστῶσιν εἰς ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ;

Ἄ π. Ὁχι, δὲν τὸ ἐφρόνου.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλάβετε ἐπίσης ἐντὸς τῆς πρωίας ἀνακοινώσιν τινα τῶν στρατηγῶν Σολεὶλ καὶ Κορφινιέρ; Ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν εἶπεν ὑμῖν ὅτι δὲν εἶχε πλέον τροφᾶς εἰ μὴ μόνον ἐπὶ μίαν ἡμέραν;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε.

Ἐ ρ. Ὁ στρατηγὸς Κορφινιέρ εἶπεν ὑμῖν, ὅτι τὸ φρούριον δὲν ἠδύνατο ν' ἀνθίσξῃ;

(1) Τοιοῦτον τι δὲν φαίνεται πῶς ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ πιθανὸν προκύπτει ἐκ τῶν ἀνακρίσεων.—M.

(2) Ἡ φρουρά.—M.

Ἄ π. Δὲν νομίζω ὅτι ἐξεφράσθη τόσον θετικῶς. Ἄλλως δὲ ἡ γνώμη αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ μ' ἐπηρεάσῃ πέραν τοῦ δέοντος, μηδὲ νὰ μὲ κάμῃ νὰ τροποποιήσω τὸ σχέδιον, ὅπερ εἶχον ἀποφασίσει.

Ἐ ρ. Πράγματι τοῦτο εἶπεν ὑμῖν ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ ἐν τῷ συμβουλίῳ τὸ παρ' ὑμῶν συγκαλεσθὲν ἐν Γριμόν;

Ἄ π. Ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ μοι ἐφανέρωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ τὸν στρατὸν μένοντα πλείοτερον χρόνον, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία αὕτη δὲν ἔσχεν οὐδεμίαν ἐπ' ἐμοὶ ἐπίρρῃαν.

Ἐ ρ. Δὲν ὑπετίθεσθε ὅτι ὠφελεῖτε νὰ λάβητε ὑπ' ὄψιν τὰς στενοχωρίας, ἃς ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ ἔδειξεν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς, τόσῳ μᾶλλον, ἀφοῦ ἦδη τὰς εἶχε φανερώσει ἀπὸ τῆς 16ης καὶ 18ης; Δὲν ὀμιλῶ ὑμῖν, εἰ μὴ συνεπεῖα τῶν ὅσα βλέπω ἐν τῇ ἐκθέσει, ἣτις περιλαμβάνει τὴν συζήτησιν, τὴν λαβοῦσαν χώραν ἐν τῷ παρ' ὑμῶν συγκαλεσθέντι συμβουλίῳ.

Ἄ π. Ὁφείλω νὰ εἶπω, ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦτο συνεκλήθη κατὰ τὰς συστάσεις τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις μ' εἶχεν εἰπεῖ νὰ κυκλοῦμαι πάντοτε ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐδικῶν ὀπλῶν, καὶ τὸ ἔπραττον τόσῳ μᾶλλον, ὅσον οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἦσαν ἀξιωματικοὶ διακεκριμένοι.

Ἐ ρ. Χωρὶς νὰ θελήσω νὰ εἰσέλθω εἰς ζητήματα τῆς τακτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, ἅτινα τὸ συμβούλιον δὲν πρόκειται νὰ ἐξετάσῃ, θέλω ἐρωτήσαι ὑμᾶς, ἐὰν μὴ θεωροῦσατε ταύτην τὴν ὑπὸ τὸ Μέτς ὑποχώρησιν τὸ πολὺ πολὺ ὡς μέτρον, εἰς ὃ ἠθέλετε καταστήσει συνεπεῖα τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ;

Ἄ π. Ἀπευρόμην ὑπὸ τὸ Μέτς, διότι ὑφιστάμην ἀνάγκην τῆς σιγῆς. Ἡ πρόθεσίς μου δὲν ἦτο ἀπολύτως νὰ μείνω ὑπὸ τὴν πόλιν, ἀφοῦ τὴν 26ην αὐγούστου ἀπεμακρυνέμεθα ταύτης.

Ἐ ρ. Διὰ τί δὲν ἐζητήσατε νὰ τηρήσῃτε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν στρατάρχην Μάκ-Μαῶν ἐτι μᾶλλον ἐν γνώσει τῆς καταστάσεως;

Ἄ π. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγίνωσκε πληρέστατα, ὅτι οὐδὲν ἔμελλον νὰ βίβοκινδυνεύσω, ἐὰν εἶχον λίαν μεγάλας δυνάμεις ἀπέναντί μου. Οὐδέποτε ὑπῆρξε δι' ἐμὲ λόγος νὰ μεταβῶ εἰς Σιαλιόν.

Ἐ ρ. Δὲν φρονεῖτε, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐνόμιζεν ὅτι ἐμέλλετε νὰ ὑπάγητε εἰς Βερδύνον;

Ἄ π. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπερίμενε τότε τὴν μάχην τῆς 16ης αὐγούστου.

Ἐ ρ. Τέλος δὲν προῆλθεν, ἐξ ἀποφάσεως μᾶλλον ἐπὶ υἄλλον σχηματιζομένην ἐν τῷ ὑμετέρῳ πνεύματι, ἢ ὑφ' ὑμῶν ὑπὸ τὸ Μέτς διατήρησις τοῦ στρατοῦ ὑμῶν;

Ἄ π. Εἶναι βέβαιον ὅτι, ἐὰν ἤμην ἀληθῶς νικητὴς τὴν 16ην καὶ 18ην, ἔμελλον νὰ ἐξαιολογήσω τὴν πορείαν μου.

Ἐ ρ. Πῶς ἐξηγεῖτε τὰ μέτρα τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος παραγγελλθέντα νὰ ληφθῶσιν εἰς Βερδύνον;

Ἄ π. Ὁ αὐτοκράτωρ εἰργάζετο ἀπέναντι τῶν ἐνδεχομένων ἡλπίζον ὅτι ἦθελον δυνηθῆ νὰ μεταβῶ πρὸς αὐτόν.

Ἐ ρ. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἀναμνήσω ὑμῖν, ὅτι αἱ γνώμαι αἰὶνὰ ὑπὸ τῶν ὑποδεστέρων ἐκφρασθεῖσαι, ἐν τινὶ συμβουλίῳ, κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦσι τὴν εὐθύνην τοῦ ἀριστρατήγου. Ὅπως δὲ αἱ γνώμαι αὗται ἔχουσι πραγματικὴν ἀξίαν, φρονεῖτε ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ τοῖς γνωστοποιήσῃτε τὰς πληροφορίες, ἃς ἔδωκεν ὑμῖν ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ; Δὲν ὠφελεῖτε ἐπίσης νὰ ζητήσητε ἀπὸ τοὺς τοποτηρητὰς ὑμῶν, ὁποῖος ἦτο, κατ' αὐτοῦς, ὁ καλλήτερος τρόπος τοῦ ἐπιβοηθῆσαι τὸν στρατάρχην Μάκ-Μαῶν;

Ἄ π. Τοῖς ὠμίλησα περὶ τούτου. Τὸ πρωτόκολλον δὲν λέγει τι περὶ τούτου, διότι δὲν εἶχεν ἀξίωσιν τόσον σοβαρὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1). Δὲν συνεκάλεσα τὸ συμβούλιον ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστήσω ἀργότερα τὴν γνώμην αὐτοῦ ἀμυνάμ μου. Δὲν ἠδυνάμην νὰ υποθέσω, ὅτι τὰ πράγματα ἔμελλον νὰ λάθωσιν ἃς ἔλαβον φάσεις.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλάθετε, τὴν 27ην, παρὰ τοῦ συνταγματάρχου Τουρνιέ ἐγγραφῶν τι ἔχον οὕτω·

«Στρατηγὸς Δυκρῶ διοικεῖ σώματα Μάκ-Μαῶν· πρέπει νὰ εὐρίσκηται σήμερον, 27ην, εἰς Στενάι, ἀριστερὰ τοῦ στρατοῦ. Στρατηγὸς Δουαί, δε-

(1) Ἰδὲ Α'. τόμ.ον, κεφ. δ' ἐν τῷ τέλει τῆς κεφαλίδος· «δικταγὴ πορείας διὰ τὴν 26ην».

Ἐκεῖ βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογιέ συνταχθὲν πρωτόκολλον τῆς συνδιάσκεψως τῆς 26ης αὐγ. δὲν εἶναι πρακτικὸν ἐπίσημον, ἀλλ' ἀπλὴ πράξις, περιέχουσα τὰ κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν ταύτην λαβόντα χώραν.

ζιά ἐπὶ τὸν Μείσην, ἔστε ἔτοιμοι βαδίσαι εἰς πρῶτον πυροβολισμόν».

Ἄ π. Μάλιστα, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Δὲν εἶναι τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὅπερ ἔπεισεν ὑμᾶς νὰ τεθῆτε εἰς κίνησιν τὴν 29ην καὶ 30ην αὐγ.;

Ἄ π. Μάλιστα, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Δὲν εἶναι ἐπίσης τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὅπερ ἔφερεν ὑμᾶς εἰς τὸ νὰ ζητήσητε παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Σολεὶλ εἰς ὅποιαν καταστάσιν εὐρίσκετο ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν πολεμεφιδίων;

Ἄ π. Κύριε πρόεδρε! αἱ προμήθειαι ἦσαν ἡ διαρκῆς προαπασχόλησίς μου· παρεκάλεσα πράγματι τὸν κ. στρατηγὸν Σολεὶλ νὰ μοι εἴπῃ τὴν κατάστασιν τῶν πόρων ἡμῶν.

Ἐρ. Ἐχομεν, πράγματι, τὸ ἔγγραφον, ὅπερ ἀπηυθύνετε τῷ στρατηγῷ τούτῳ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι αἱ συχναὶ αὗται ἀλλοιώσεις τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐπρωτίθεσθε νὰ βαδίσητε, εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν ἐξάντλησιν τῶν τροφῶν;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε. Διέτακτον πάντοτε νὰ διατηρῶνται τὰ ἐφεδρικά τροφίμα.

Ἐρ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 30ὴν αὐγ., καθ' ἣν τὸ ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν τῆς 22ας (1) ἀφίκετο ὑμῖν, ὁ φέρων αὐτὸ δὲν ἔδωκεν ὑμῖν πληροφορίας ἐπὶ τῶν κινήματων τοῦ τοποτηρητοῦ ἡμῶν;

Ἄ π. Δυνατὸν νὰ μοι ἔδωκε λεπτομερείας τινάς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποδώσω αὐταῖς μεγάλην σημασίαν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι, ἄλλως τε, ὁ ἀπόστολος οὗτος ἠπατάτο.

Ἐρ. Συναθροίσαντες τοὺς τοποτηρητὰς ἡμῶν τὴν 29ην αὐγ. (2), δείξαντες αὐτοῖς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἐκρίνατε ὠφέλιμον νὰ τοῖς γνωστοποιήσητε τὰ ἔγγραφα, ἅτινα εἶχτε λάβει παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ καὶ τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν;

(1) «22 αὐγ. Ῥημοί. Ἐλήφθη ἔγγραφον ὑμῶν τῆς 19ης εἰς Ῥημοῦς. Φέρομαι διευθύνειν Μοντμεδύ· ἔσομαι μεθαύριον ἐπὶ τῆς Λιόνης, ὅθεν ἐργασθῆσομαι κατὰ τὰς περιστάσεις, ὅπως ἔλθω ὑμῖν βοήθεια». — Μ.

(2) Ἀνάγνωθι τὸ πολὺ 30 ἀντὶ 29, ὡς φέρει τὸ γαλλικὸν κείμενον· διότι μάλιστα τὴν 30ην ἔλαβεν ὁ στρατάρχης Βαζαὶν τὸ ἔγγραφον τοῦ στρατάρχου Μάκ-Μαῶν, ὡς μνημονεύει καὶ ἡ προηγουμένη ἐρώτησις τοῦ κ. προέδρου, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ κατηγορητήριον λέγει ὅτι τὴν 30ὴν ἐλήφθη τοῦτο διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Βερδύνου. — Μ.

Ἄ π. Ἐγνωστοποίησα αὐτοῖς τὰ ἔγγραφα ταῦτα τὴν 31. Συνήθροισα αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου. Ἦτο αὕτη συνάθροισις ἐπὶ τοῦ πεδίου.

Ἐρ. Ὅφειλό νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, διὰ τί τὸ κίνημα τῆς 31ης δὲν ἦτο ἢ ἐπανάληψις τοῦ κινήματος τῆς 26ης;

Ἐρ. Τὸ μὲν, διότι ὁ στρατὸς ἐγνωρίζε τὸ ἔδαφος τοῦτο, τὸ δὲ, ὅπως δοκιμάσω νὰ ἐξαπατήσω τὸν ἐχθρὸν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἔμελλον νὰ ἐπαναλάβω τὸ αὐτὸ κίνημα· τὸ ἠλπίζον τοῦλάχιστον.

Ἐνόμισα πάντοτε, ὅτι ἦτο προτιμότερον νὰ παλαίσω ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς.

Ἐρ. Ἡ ἐπιθεσις δὲν ἤρξατο εἰμὴ περὶ τὴν τετάρτην ἢ τὴν πέμπτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν· δὲν ἦτο κάπως ἀργὰ πρὸς ἐπιτυχίαν ἀποτελέσματος σπουδαίου;

Ἄ π. Θεέ μου! Κύριε πρόεδρε! ἡ πρόθεσις ἦν εἶχον, ἦτο πάντοτε νὰ ὑπερασπισθῶ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην.

Ἐρ. Ἀλλὰ τέλος ἦτο μάχη· δὲν ἦτο λίαν ἀργὰ πρὸς ἔναρξιν;

Ἄ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε· ἀναφέρομαι εἰς τὸν κανονισμόν τῶν ἐν ἐκστρατείᾳ στρατευμάτων.

Διὰ πορείαν ἐπὶ τὰ πρόσω ναι, ἀλλ' οὐχὶ διὰ μάχην.

(Ὁ στρατάρχης ἀναγινώσκει τὸν στρατιωτικὸν κανονισμόν, περὶ οὗ ὁ λόγος· πραγματικῶς ἐν αὐτῷ λέγεται ὅτι προτιμητέα εἶναι ἡ νύξ.)

Ἐρ. Διεβιδάσατε κατὰ τὴν νύκτα ἐμπιστευτικὴν τινα σημείωσιν τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων, ἔχουσαν οὕτω·

«Κατὰ τὰς διαθέσεις, ἃς ὁ ἐχθρὸς ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἐνώπιον ἡμῶν, ὀφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν χθὲς ἀρξασμένην ἐπιχείρησιν, ἣτις δέον ἴον νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ἁγίας Βαρεβάρας καὶ 2ον νὰ εὐκολύνωμεν τὴν ἡμετέραν πορείαν πρὸς Βεθμβίλλην (Bethinville). Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, δέον νὰ κρατηθῶμεν εἰς τὰς θέσεις ἡμῶν, νὰ ὀχυρωθῶμεν ἐν αὐταῖς, καὶ τῇ ἐσπέρᾳ ταύτῃ θέλομεν ἐπανέλθει τότε ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἰουλιανὸν καὶ Κουελέ. Γνωστοποιήσατέ μοι διὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὅστις θέλει παραδώσει ὑμῖν τὴν σημείωσιν ταύτην, τί συμβαίνει· ἔμπροσθεν ὑμῶν».

Ποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς διαταγῆς ταύτης;

Ἄ π. Ἦτο τὸ νὰ μὴ προχωρήσωμεν πολὺ ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν ὀ-

χθην. Ἦθελον ὅπως ἤ ἡμῖν πάντοτε δυνατόν νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης.

Ἐρ. Φρονεῖτε ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ὠθήσθε μακρύτερα τὰς κινήσεις ὑμῶν περὶ τὸ Μέγας; — Ἀ π. Δὲν τὸ φρονῶ.

Ἐρ. Δὲν ἐπωφελήθητε πολὺ ἀπὸ τοῦ πολυαριθμοῦ καὶ λαμπροῦ ἰππικοῦ ὑμῶν;

Ἀ π. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσω τὰς ἐπιχειρήσεις ὡς ἐπεθύμουν.

Ἄδικόπως εὐρέθην εἰς δυσχερῆ κατάστασιν. Οὕτω κατὰ τὴν ἐποχὴν, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα, περιέμενον πάντοτε νὰ γνωρίσω τὰς κινήσεις τοῦ στρατηγοῦ Δυκρῶ, ἵνα συμμορφώσω πρὸς ταύτας τὰς ἐμάς.

Βον. Ἀ μუნα τοῦ Μέγας.

Ἐρ. Ἦδη, κύριε στρατάρχα, μέλλομεν ν' ἀσχοληθῶμεν εἰς τὰ λαβόντα χώραν κατὰ τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Μέγας. Ἐλάβετε τὴν 13ην Αὐγούστου, τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ. Κατόπιν πολλῶν ἐπιχειρήσεων, κατεφύγετε μετὰ τοῦ στρατοῦ ὑμῶν ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Μέγας.

Ἡ σειρά τῶν ἐρωτήσεων, ἃς μέλλω νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, ἔχει σκοπὸν νὰ γνωρίσωμεν ἐὰν ἐξεπληρώσατε πάντοτε τὰς παραγγεῖλιας, εἰς ἃς εἶς στρατηγὸς ὑποχρεοῦται ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ τῆς ὑπηρεσίας τῶν φρουρίων.

Ἐρωτῶ ὑμᾶς ἐν πρώτοις, ἐφροντίσατε περὶ τῆς ἀμύνης φρουρίου τοιαύτης σπουδαιότητος;

Ἀ π. Αἱ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου διαταγαὶ ἀφίθησαν ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου (1). Ἄλλ' ἡ ἔκθεσις (2) ἀδίκως λέγει ὅτι ὤφειλον νὰ λάβω τὴν διοίκησιν τοῦ φρουρίου· τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς κανονισμοῖς, καὶ δεόν νὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι κατὰ τὴν 13ην, 14ην, 15ην, 16ην, 17ην καὶ 18ην Αὐγούστου ἤμην ἐν πορείᾳ.

Ἐρ. Ἠσφαλίσατε τῷ φρουρίῳ φρουρᾶν ἐπαρκῆ μετὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐθνοφυλακῆς;

(1) Πρόσθε τὰς λέξεις «τοῦ αυτοκράτορος», διότι ἐννοεῖ ὁ στρατάρχης τὸν στρατάρχη Λεβίφ καὶ οὐχὶ τὸν ἑαυτοῦ γενικὸν ἐπιτελάρχην στρατηγὸν Ζαβράς. — M.

(2) Τοῦ εἰσηγητοῦ, ἦτοι τοῦ κατηγορητήριον. — M.

Ἀ π. Ἀφῆκα δύο μεραρχίας ἀντὶ μιᾶς, ὡς μοὶ τὸ εἶχε συστήσει ὁ αὐτοκράτωρ.

Ἐρ. Ἐδώκατε διαταγὰς ὅπως συμπληρώσωσι τοὺς ἐξοπλισμοὺς τοῦ φρουρίου;

Ἀ π. Ναί, κ. πρόεδρε, τοῖς στρατηγοῖς Σολεὶλ καὶ Κοφρινιέρ.

Ἐρ. Ἐπαγρυπνήσατε ὅπως συγκροτηθῇ τὸ συμβούλιον τῆς ἀμύνης συμφώνως πρὸς τὸν κανονισμόν;

Ἀ π. Ὅχι, κύριε πρόεδρε. Τῷ στρατηγῷ Κοφρινιέρ ἀπέκειτο ἡ ἐπαγρύπνησις περὶ τῆς συγκροτήσεως τοῦ συμβουλίου τούτου.

(Ὁ στρατάρχης Βαζαὶν ἀναγινώσκει, περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὸν κανονισμόν).

Ἐρ. Φαίνεται ὅτι τὸ συμβούλιον τῆς ἀμύνης δὲν συνεκροτήθη εἰμὴ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου;

Ἀ π. Δὲν ἠσχολήθη περὶ τούτου πρὶν.

Ἐρ. Ἐδώκατε διαταγὰς, ὥστε οἱ ξένοι καὶ τὰ ἐπικίνδυνα ἄτομα ν' ἀποπεμφθῶσι τοῦ φρουρίου;

Ἀ π. Τὸ ἐστύθησα· δὲν πιστεύω ὅμως νὰ ὑπῆρξαν ὡς πρὸς τοῦτο ἀρκούντως αὐστηροί.

Ἐρ. Ἐφροντίσατε νὰ συγκροτηθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι προμήθειαι;

Ἀ π. Ναί, ἐγγράφη πρὸς Παρίσιους ὡς πρὸς τοῦτο, ἀλλ' οὐδὲν ἐλήφθη ἐκεῖθεν μέτρον.

Ἐρ. Ἐζητήσατε καὶ ἐλάβετε κατάστασιν τῶν τροφῶν;

Ἀ π. Ὁμίλησα περὶ ὅλων αὐτῶν τοῖς ἐπιμεληταῖς, καὶ διαταγαὶ συνεπεῖς πρὸς τοῦτο ἐδόθησαν.

Ἐρ. Ἐλάβετε διαρκῶς γινῶσιν τῆς τῶν τροφίμων καταστάσεως. Τέλος, ἤμα ἡ κύκλωσις κατέστη πραγματικῆ, ὑπελογίσατε ποῖοι ἦσαν οἱ πόροι καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον ἤθελον ἐπιτρέψει οὗτοι τὴν ἀντίστασιν;

Ἀ π. Κύριε πρόεδρε! Τὰ σώματα διεχειρίζοντο ὑπὸ τῶν ἐπιμελητῶν αὐτῶν. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη τις ἀκριβῆ γινῶσιν τῶν πόρων τῆς πόλεως, διότι πολλοὶ ἰδιῶται διεξέφευγον πάντα ἔλεγχον.

Ἐρ. Ἐρωτῶ ὑμᾶς ἐὰν ἔσχετε ἀκριβέστατα παρὸν ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν τὸ σύνολον τῶν πόρων τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ στρατὸς ὑμῶν κατέφυγεν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς;

Ἀ π. Ἐφρόνισα πάντοτε νὰ χωρίζω τὰ συμφέροντα τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῶν συμφερόντων τῆς πόλεως. Ἦτο τοιαύτας ἀσέψεις προαπῆ.

σκολούμην πρὸ πάντων περὶ τοῦ στρατοῦ. Ἐπειτα ὁ στρατηγὸς κ. Κορφινιέρ ἦτο περιβεβλημένος τὰ καθήκοντα γενικοῦ κυβερνήτου τῆς πόλεως, καὶ ἐπομένως ἡ φροντίς αὐτῆ τὸν ἀπέβλεπε.

Ἐρ. Ὁργανίσατε τὴν ἐθνοφυλακὴν διὰ τὴν κυρίως εἰπεῖν ὑπηρεσίαν τῆς πόλεως;

Ἄπ. Ὅχι, κύριε πρόεδρε, ἀλλ' ὅμως ἔκαμον νὰ τὴν ὀργανίσωσιν ἔλαβον τὴν περὶ τούτου πρωτοβουλίαν δι' ἐγγράφου, ὅπερ ἀπηύθυνα τῷ νομάρχῃ, κατόπιν τοῦτο ἀπέβλεπε τὸν στρατηγὸν Κορφινιέρ, μετὰ τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς κυβερνήτου.

Ἐρ. Ποίας διαταγὰς εἴχετε ἐκδώσει ὡς πρὸς τὰ ἀνωφελῆ στόματα;

Ἄπ. Ἐσύστησα νὰ μὴ ἀφήσωσι νὰ εἰσέλθῃ οὐδεὶς ἐν τῇ πόλει πλεόντων 20,000 προσώπων εἶχον εἰσέλθει. Ὡς πρὸς τὸν σιτηριασμὸν, ἀφέθην εἰς τὸν στρατηγὸν Κορφινιέρ, ἀσχοληθεὶς μόνον εἰς τὸν τοῦ στρατοῦ.

Ἐρ. Χρῶμενοι, τὴν 19ην, μέρος τοῦ στρατοῦ ὑμῶν, πρὸ πάντων τοῦ ἱππικοῦ ὑμῶν, δὲν ἠδύνασθε νὰ ἀντικαταστήσητε μέρος τῆς καταναλώσεως, ἣν ὁ ὑμέτερος στρατὸς ἐζήτει ἀπὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς;

Ἄπ. Τὸ ἱππικὸν δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῶν ὄροπεδίων, χωρὶς νὰ μυθροβοληθῆ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἐν τούτοις ἔδωκα διαταγὰς, τὴν 23ην, ὅπως ἐνεργηθῶσιν ἀπόπειραι τοιοῦτου εἶδους.

Ἐρ. Δὲν νομίζετε ὅτι αἱ ἔφοδοι (1) αὗται ἤθελον εἶσθαι δυνατὰ πρὸ τῆς 23ης;

Ἄπ. Ὅχι, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Καὶ πρὸς τὸ μέρος τῆς Θιομβίλλης, δὲν νομίζετε ὅτι ἠδύνασθε νὰ χρησιμοποιήσητε τὸ ἱππικὸν ὑμῶν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ;

Ἄπ. Δὲν ἤθελεν ὑπερπηθῆσαι τὴν Λορνὴν (Lorne) ἡ κοιλὰς ἦτο στενὴ καὶ ἤθελε διατρέξει ἀνωφελῶς τοὺς μεγαλύτερους κινδύνους.

Ἡ βέβαιος. Πρὶν ἢ προχωρήσω, νομίζω ὅτι ὀφείλω ν' ἀναμνήσω ὑμῖν, ὅτι τὸ 244 ἄρθρον δεικνύει ἀρκούντως, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς στρατοῦ τινος ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐφ' ὅλων τῶν παραγγελιῶν τοῦ κανονισμοῦ, αἵτινες ἀφορῶσι τὸ φρούριον, ὅπερ εἶναι ἐντὸς τῆς ἀκτίνας τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ κατεχομένης περιφέρειας.

(1) Coup de main—ἔφοδος.—Χαντζερῆς. — Μ.

(Ὁ πρόεδρος ἀναγινώσκει τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ προστίθει) ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ὀφείλει νὰ δώσῃ διαταγὰς, εἴν' ἀληθές, ἀλλ' ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τούτων.

Ὁφείλω ἐπίσης νὰ εἶπω ὑμῖν ὅτι ἡ δύναμις τῶν πολεμιστῶν ὑμῶν ἦτο σχεδὸν 125,000, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν 90,000, ὧν ἐποιήσατε πρὸ τινος λόγον, μοὶ φαίνεται ὀλίγον μικρὸς.

Ἄπ. Δέον ν' ἀπελείψητε ἀπὸ τῶν 125,000 τοὺς ὑπηρέτας τῶν ἀξιωματικῶν, τοὺς ὑπάσπιστάς, ἔπειτα τοὺς ἀνικάτους. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῶν 125,000 μοὶ φαίνεται ὑπερβολικὸς.

Ἐρ. Ἐξακολουθῶ τὰς ἐρωτήσεις τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἄμυναν τοῦ Μέτς. Πῶς καὶ ποίαν ἡμέραν ἐμάθετε τὴν συνθηκολόγησιν τοῦ Σεδάν. Ὁμιλῶ περὶ τῆς συνθηκολογήσεως καὶ οὐχὶ περὶ τῶν πολιτικῶν συμβάντων, ἅτινα ὑπῆρξαν ἡ ταύτης συνέπεια.

Ἄπ. Τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὁ κ. Λεφόρ (Leford) μοὶ ὀμίλησε περὶ τῆς μάχης τῆς Βωμόν (Beaumont) (1).

Ἐρ. Οὐδεὶς πλείοτερον ὑμῶν ἐγίνωσκε τὴν σύνθεσιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐγινώσκετε λοιπὸν ὅτι ἡ Γαλλία δὲν ἠδύνατο ἐφεξῆς νὰ διαθέσῃ, ἔξω τοῦ Μέτς, εἰμὴ 15 συντάγματα τοῦ πεζικοῦ καὶ 8 τοῦ ἱππικοῦ. Δίδω τοὺς ἀριθμοὺς τούτους, διότι δὲν ἠδύνασθε νὰ γνωρίζετε ὅτι συντάγματα τινα συμπεριελήφθησαν ἐν τῇ καταστροφῇ τοῦ Σεδάν. Δὲν ἠδύνασθε λοιπὸν νὰ στηρίζησθε ἐπὶ στρατοῦ ἐπικουρικοῦ. Πολλάκις ἐξεθέσατε τὴν θεωρίαν ταύτην. Τὴν εὐρίσκω ἐπαναλαμβανομένην ἐντὸς τοῦ βιβλίου ὑμῶν περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, καὶ ἣτις ὑπῆρχεν ἐν τῷ δικαιολογητικῷ ὑμῶν ὑπομνήματι.

«Πᾶς στρατὸς, ὅστις δὲν βοθηταὶ καὶ δὲν ἐλπίζει νὰ βοηθηθῆ, ὀφείλει ὅσον οἶόν τε νὰ ζητῆ ὅπως τεθῆ ὑπὸ σκέπη κτλ. . . .»

Δὲν μοὶ ἀντίκει, κ. στρατάρχῃ, νὰ συζητήσω τὴν θεωρίαν ταύτην, νὰ ἐκτιμήσω τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῆς ἀξίας, ἣν δύναται νὰ ἔχῃ, καὶ ἂν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν κατάστασιν ὑμῶν τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπὶ τῶν δύο ὀχθῶν τοῦ Μοζέλλα. Δὲν θέλω ἐρευνησῆ ἐπίσης τὸ πρόσωπον, τὴν ἀποστολὴν, ἣν ἀπ' αὐτῆς τῆς 26ης αὐγ., κατὰ τὰς

(1) Ἡ μάχη τῆς Βωμόν ἔλαβε χώραν τὴν 30ην αὐγ. Τὴν καταστροφὴν τοῦ Σεδάν ἐμάθεν ὁ στρατάρχης, κατὰ τὸ κατηγορητήριον, τὴν 4ην Σεπτεμβρίου. Τὴν 10ην ἐβεβαιώθη περὶ τούτου, πληρέστερον δὲ τὴν 11ην Σεπτεμβρίου. Μ.

ἐκφράσεις ὑμῶν, ὠρίσατε τῷ στρατῷ ὑμῶν! ἀλλὰ πέλος θέλω ἐρω-
τήσει ὑμᾶς, ἐάν, ἐνώπιον τῆς καταστροφῆς τοῦ Σεδάν, δὲν ὠφείλετε
νὰ ζητήσητε νὰ ἀπομακρύνητε ἀφ' ὑμῶν τὸν ἐχθρὸν, καὶ ἐάν δὲν
ὑπῆρχεν ἕτερος σκοπός, ὃν νὰ λάβητε ὑπὸ ὄψιν εἰμὴ ὁ τοῦ νὰ καλύ-
ψητε τὸ Μίτς; ζητοῦντες διὰ τούτου νὰ κρατήσητε ἀκίνητον ὅσον
οἶόν τε πλειότερον ἀριθμὸν ἐχθρῶν;

Ἄ π. Κύριε πρόεδρε! ἐδώκαμεν πολλές μάχας. Οὕτω, κατὰ τὸ
πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου ἐσοχόμεν πολλές συμπλοκάς,
μεθ' ὅλην τὴν κατάστασιν, ἐν ἣ εὐρισκόμεθα ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἐπο-
ψιν. Τὰ θεραπευτήρια, ἐν τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ, δὲν περιείχον ὀλιγωτέρους
τῶν 46—47,000 ἀσθενῶν.

Ἐ ρ. Ἀλλὰ τοὺς μικροὺς τούτους ἀγῶνας, διὰ τί τοὺς ἐπεχειρήσατε
μετὰ τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἐκάμετε νὰ μὴ διατάξητε ἐφεξῆς εἰμὴ κινήματα
μεμονωμένα τῶν διαφόρων ὑμῶν σωμάτων στρατοῦ;

Ἄ π. Ἐκαστος ἀρχηγὸς σώματος εἶχε θέσιν τινὰ ἐνώπιόν του, καὶ
ὠφέλιε νὰ ἐργασθῆ ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης.

Ἐ ρ. Δὲν ἐνομίσατε φρόνιμον νὰ ἐργασθῆτε ἐν ἐνότῃ;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε,

Ἐ ρ. Δὲν ἠθύνασθε νὰ δώσητε εἰς τὰς γραμμὰς τοῦ κεχαρακωμένου
ὑμῶν στρατοπέδου ἔκτασιν ὀλιγώτερον περιορισμένην;

Ἄ π. Ὅχι, διότι, ἐάν ἠθελον νὰ ἐπωφεληθῶ ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ
ἐδάφους, ἤμην ὑποχρεωμένος νὰ προβῶ μέχρι τῆς Ἀγίας Βασιβάρας,
καὶ ἠθελον εἶσθαι λίαν μακρὰν ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ νὰ ἐκταθῶ ἐν τῇ
κοιλιάδι, ἦτο ἀδύνατον.

Ἐ ρ. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου ἤρχισατε τὴν διανομὴν τοῦ ἱππείου
κρέατος;

Ἄ π. Ναί, καὶ ἐπαυσάμην τὴν τοῦ σίτου.

θον. Ἐπεισόδια καὶ διάφορα διαβήματα κατὰ
τὸν μῆνα Σεπτέμβριον.

Δοῦξ τῆς Ὁμάλης. Μεταβαίνω εἰς ἄλλην σειρὰν ἐρωτήσεως,
ἐάν μὴ ἔχητε νὰ κάμητε παρατηρήσεις ὡς πρὸς ἐκεῖνα, ἅτινα ἠρώ-
τησα ὑμᾶς εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐφοδιάσεως τοῦ Μίτς.

Κύριε στρατάρχα! ποίαν ἡμέραν καὶ πῶς ἐγνωρίσατε τὰ πολιτικὰ
συμβάντα, ἅτινα ἐτελέσθησαν ἐν Παρισίῳ τὴν 4ην Σεπτεμβρίου;

Ἄ π. Τὴν 12ην Σεπτεμβρίου ἔμαθον τὰ συμβάντα ταῦτα ἐξ ἐφημε-
ρίδος γερμανικῆς, ἣν μοι παρέδωκεν εἰς τῶν ἀποστόλων μου.

Ἐ ρ. Δὲν ἦτο ὁ λοχαγὸς Λεγιοάνδρ;

Ἄ π. Ὁ λοχαγὸς οὗτος μοι προσήχθη ἀργότερα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ
Κασταγνύ (1).

Ἐ ρ. Δὲν συνηθροίσατε τοὺς ὑφ' ὑμᾶς ἀρχηγούς σωμάτων τὴν 12ην,
ὅπως τοῖς ἀγγείλητε τὰ συμβάντα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσθέσητε εἰς αὐτὰ
σχόλια;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε, καὶ ἐφρόνου νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου,
καὶ δώσω τὴν ἀρχηγίαν εἰς ἄλλον τινά.

Ἐ ρ. Ἐν τῇ διαταγῇ τῆς ἡμέρας, ἣν ἀπηυθύνετε τὴν 16ην πρὸς
τὸν στρατὸν, ἐν ἣ τῷ γνωστοποιεῖτε τὰ συμβάντα, λέγετε: «Αἱ στρα-
τιωτικαὶ ἡμῶν ὑποχρεώσεις ἀπέναντι τῆς κινδυνευούσης πατρίδος μέ-
νουσιν αἱ αὐταί. Ἐξακολουθήσωμεν λοιπὸν νὰ τὴν ὑπηρετῶμεν μετὰ
τῆς αὐτῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργητικότητος, ἀμυνόμενοι τὸ
ἔδαφος αὐτῆς κατὰ τοῦ ξένου, τὴν κοινωνικὴν τάξιν κατὰ τῶν κα-
κῶν παθῶν. Εἰμὶ πεπεισμένοι ὅτι τὸ ἠθικὸν ὑμῶν, ὡς ἐδώκατε ἤδη
τῶσα δείγματα, μὲν εἰς τὸ ὕψος ὅλων τῶν περιστάσεων, καὶ ὅτι θέ-
λετε προσθέσει νέους τίτλους εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ εἰς τὸν θαυμα-
σμὸν τῆς Γαλλίας.» Δὲν ἐννοοῦσατε ὅτι αἱ ἐκφράσεις ὑμῶν αὐταί, ἀπευ-
θυνόμεναι πρὸς τὸν στρατὸν, ἦσαν τοῦλάχιστον πρόωροι πρὸς ἐπονόμα-
σιν τῶν συμβάντων, ὅτι ἐμελλον νὰ ἐλαττώσωσι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν
εὐγενῶν λόγων, οἵτινες προηγοῦντο, καὶ νὰ μίψωσι τὴν ταραχὴν ἐντὸς
τοῦ πνεύματος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε, ἐνόμισα ὅτι ὠφέλιον νὰ γνωστοποιήσω τὰ
πάντα εἰς τὰ στρατεύματά μου.

Ἐ ρ. Ὑπαινίττεσθε (ἢ οἱ λόγοι ὑμῶν φαίνονται ποιοῦμενοι ὑπαινιγ-
μὸν) συμβάντα, ἅτινα δὲν εἶχον εἰσεῖτι λάθει χώραν.

Ἄ π. Ἀλλὰ, κ. πρόεδρε, ἡ ἐπανόστασις τῆς 4ης Σεπτεμβρίου μοι
ἐφαίνετο αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀπειλὴ κατὰ τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

Ἐ ρ. Δὲν ἐφοβήθητε μὴ ἡ γενναιότης καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν στρατευ-

(1) Κατὰ τὸ κατηγορητήριον, οὗτος εἰσῆλθεν εἰς Μίτς τὴν 16ην Σεπτεμ-
βρίου καὶ ἐγνωστοποίησε τότε τῷ στρατάρχῃ τὰ συμβάντα τῶν Παρισίων. Μ.

μάτων ὑμῶν πάθωσιν ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου; μὴ ὁ στρατὸς ὑμῶν παύσεται θεωρῶν ἑαυτὸν ὡς ἐπιφορτισμένον τὸ ἔργον τῆς τάξεως, ταυτοχρόνως δὲ καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τοῦ ἐχθροῦ;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε. Ἄλλως τε, οὐδέποτε ἐλησμόνησα ὅτι ὁ στρατός μου ὤφειλε νὰ ᾗ τὸ σταθερώτερον στήριγμα τῆς χώρας.

Ἐρ. Ἐγράψατε τῷ πρίγκηπι Φρειδερίκῳ Καρόλῳ ὅπως τῷ αἰτήσητε πληροφορίας. Τί ἦτο τὸ ἀγαθὸν ὑμᾶς εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην, τόσον ἀπέχουσαν τῶν συνήθων κανόνων;

Ἄ π. Ἀπετάθην πρὸς τὸν πρίγκηπα ἐν πλήρει χρηστότητι.

Ἐρ. Δὲν διετηρήσατε τὸ σχέδιον τοῦ ἐγγράφου τούτου;

Ἄ π. Ὁχι.

Ἐρ. Ἦτο ἡ πρώτη ἀνακοίνωσις, ἣν τῷ ἀπηρῠθύνατε;

Ἄ π. Ἀπολύτως.

Ἐρ. Δὲν ἐννοοῦσατε ὅτι εἰργάσθητε οὕτω ἐναντίον τῶν κανονισμῶν;

Ἄ π. Δὲν ἐθεώρουν ἑμαυτὸν ὡς ἀπλοῦν φρούραρχον, διότι ἔλαβεν ἥδη χώραν ἀλλαγῆ ἐξουσίας.

Ἐρ. Δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι ὁ πρίγκηψ Φρειδερίκος Κάρολος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ πληροφορήσῃ ὑμᾶς ἢ ἐφ' ὅσον τῷ τὸ ἐπέτρεπον τὰ συμφέροντα τῆς χώρας αὐτοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ του;

Ἄ π. Δὲν ἤμην ὑπόχρεως νὰ τὸν πιστεύσω ἀπολύτως.

Ἐρ. Ἐλάθετε, τὴν 17ην σεπτεμβρίου, τὴν ἀπόκρισιν τοῦ πρίγκηπος· δὲν ἐνομίσατε, ὅτι πρὶν ἢ ἀποκριθῆ ὑμῖν, ἦτο ὑπόχρεως νὰ ζητήσῃ ὁδηγίας παρὰ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ;

Ἄ π. Βεβαίως, ὄχι.

Ἐρ. Ἀντηλλάξατε ἄλλας ἀλληλογραφίας μετὰ τοῦ πρίγκηπος Φρειδερίκου Καρόλου μετὰ τῆς 18ης καὶ τῆς 23ης σεπτεμβρίου;

Ἄ π. Ὁχι· ἐκτός περὶ τινος χήρας ἀξιωματικοῦ τινος, ἀποθανόντος ἐν τῷ νοσοκομείῳ, δι' ἣν ἠτησάμην ἄδειαν διόδου.

Ἐρ. Τὴν 11ην σεπτεμβρίου ἐφάνη ἐν τῷ Ἀνεξαρτήτῳ τῶν

Ῥημῶν νὰ κοινοποιήσῃς τίς, ἧτις ἐφάνετο ἔχουσα χαρακτῆρα ἐπίσημον.

Ἄ π. Ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει αὐτήν.

«Αἱ ἐν Ῥημοῖς ἐκδιδόμεναι ἐφημερίδες ἐκοινοποίησαν τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Δημοκρατίας καὶ τὰ διατάγματα τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς νέας ἐξουσίας, ἧτις ἐνεκατέστη ἐν Παρισίῳ. Ἐπειδὴ ἡ πόλις κατέ-

χεται ὑπὸ τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων, ἡ διαγωγὴ τῶν φύλλων τούτων δύναται νὰ δώσῃ ἀφορμὴν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι αὐταὶ ἐκφράζουσι γνώμην ἐμπνευσθεῖσαν ἢ ἐπιτραπείσαν ὑπὸ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων. Οὐδὲν τούτων. Συγχωρήσασι εἰς τὰ φύλλα ταῦτα νὰ δημοσιεύωσι τὰς γνώμας αὐτῶν, αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις οὐδὲν ἕτερον ἔπραξαν ἢ νὰ σεβασθῶσι τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, ὡς παρ' αὐταῖς πράττουσι. Ἄλλ' ὅμως ἄχρις ὥρας δὲν ἀνεγνώρισαν ἐν Γαλλίᾳ οὐδεμίαν ἄλλην κυβερνήσιν ἐκτὸς ἐκείνης τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, καὶ εἰς τὰ ὅμματα αὐτῶν ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβερνήσις εἶναι, μέχρι τῆς συγκροτήσεως νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἡ μόνη ἧτις εἶναι ἐν δικαίωματι νὰ ἀρξῆται διαπραγματεύσεων ἔχουσῶν χαρακτῆρα ἐθνικόν. Ἐνταῦθα ἀνήκει νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ διαδοθὲν ἐν Παρισίῳ, καθ' ὃ σχεδὸν ὅλοι αἱ ξένοι κυβερνήσεις ἔκαμον ὄρθην διαθήματα ἀποπέρας εἰρηνικῆς ἐπεμβάσεως, οὐδὲν ἔχει βάσιμον οὐδεμίαν δύναμιν ἄχρις ὥρας ἐπεχείρησε νὰ ἐπεμβῆ, καὶ ὀλίγη πιθανότης ὑπάρχει ὅτι θέλει ἐπέλθῃ ἐπέμβασις τις, καθόσον οὐδόλωσ δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἐφ' ὅσον αἱ βάσεις συμβιβασμοῦ δὲν ὄσιν ἀποδεκταὶ ὑπὸ τῆς Γερμανίας, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρξῃ ἐν Γαλλίᾳ κυβερνήσις ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ τῆς χώρας καὶ ἣν νὰ δυνήθῃ τις νὰ θεωρήσῃ ὡς τὸν ἀντιπρόσωπον αὐτῆς. Αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις, ὧν ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ὁ πόλεμος, δὲν θέλουσιν ἀρνηθῆ τὴν συνομολογήσιν τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Γαλλίας, ἐὰν σοβαρῶς ζητηθῇ αὕτη ὑπὸ τῆς χώρας.

» Ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἔρκει νὰ γνωρίζῃ τις μετὰ τίνος δύναται τις νὰ τὴν συνομολογήσῃ.

» Αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἠδύναντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, οὗτινος ἡ κυβερνήσις εἶναι ἄχρις ὥρας ἡ μόνη ἀνεγνωρισμένη, ἐπίσης δὲ μετὰ τῆς παρ' αὐτοῦ κατασταθείσης ἀντιβασιλείας. Ἠδύναντο ἐπίσης νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ὅστις κρατεῖ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἄλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκδηλώσῃ τις τίνι δικαίωματι αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἠδύναντο νὰ διαπραγματευθῶσι μετ' ἐξουσίας, ἧτις ἄχρις ὥρας δὲν παριστᾷ ἢ μέρος τι τῆς ἀριστερᾶς τῆς πρώην Βουλῆς.»

Ἐρ. Κύριε στρατάρχα! ἐλάβετε γῶσιν τοῦ ἄρθρου τούτου, ἀπε-
δώκατε αὐτῷ σημασίαν; — Ἄπ. Οὐδέμιαν.

Ἐρ. Ποίαν ἡμέραν ἐλάβετε τὸ ἐπόμενον ἔγγραφο, ὅπερ προέρ-
χεται ἀπὸ τοῦ προέδρου τοῦ τῶν Λουξεμβουργίων κομητάτου τῶν
πρὸς τοὺς πληγωμένους βοθητιῶν.

«Λουξεμβούργον, 20 Σεπτεμβρίου 1870.

»Τὴν 16ην τοῦ παρελθόντος αὐγούστου, ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῶν
αἱματηρῶν ἀγῶνων τῶν δοθέντων περὶ τὸ Μέτς, τὸ κομητάτον
ἡμῶν προσήνεγκε τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ τῷ κυρίῳ νομάρχῃ τοῦ Μο-
ζέλλα. Τῶν προσφορῶν τούτων γενομένων δεκτῶν μετὰ προθυμίας,
ἐννέα ἰατροὶ τῆς χώρας ἡμῶν, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν βοθητῶν αὐτῶν καὶ
ἱερέων τινῶν, προκηθευμένοι πληθύναντι κειμένων χρησίμων εἰς ἐπιπέ-
σμούς, μετέβησαν αὐθημερὸν εἰς Μέτς καὶ παραυτίκα ἐνεκατεστά-
θησαν ἐν τοῖς ἰεραρυτηρίοις. Γενομένου δεκτοῦ κατὰ τρόπον λίαν
ἐγκάρδιον, οἱ κύριοι οὗτοι ἤρνήθησαν τὰς πρὸς κατάταξιν προσφοράς,
διότι τὸ κομητάτον ἡμῶν καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ δὲν προσφέρουσι τὰς
ὑπηρεσίας αὐτῶν ἢ δωρεὰν, πρὸς δὲ, ἕνεκα τῆς σμικρότητος τῆς χῶ-
ρας ἡμῶν καὶ τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τῶν ἰατρῶν, αἱ ὑπηρεσίαι
αὐταὶ δὲν δύνανται νὰ ᾧσιν ἢ πρόσκαιροι.

»Διὸ τὴν 26ην αὐγ. μέρος τῶν συμπατριωτῶν ἡμῶν ἐπανήλθον
εἰς τὸ Μεγάλον Δουκάτον.

»Ἄλλ' ἐπὶ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν, κρατηθέντα ὑπὸ τοῦ ζή-
λου ὃν κατέβαλον εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ φιλανθρώπου ἔργου αὐ-
τῶν, δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐκλείσθη τὸ φρούριον.
Εὐρίσκονται ἐντὸς αὐτοῦ εἰσέτι, κατοικοῦντες πιθανῶς ἐν τῷ ξηνοδο-
χείῳ τῶν Παρισίων· εἶναι δὲ οἱ κύριοι

Γλασσενὲρ ἰατρός εἰς Βίλτς, μέγα δουκάτον τοῦ

Λουξεμβούργου

Χεϊδερσχειδ, ἰατρός εἰς Βίλτς, »

Βουφφὲτ, ἰατρός εἰς Βιλβεβίλτς, »

Μεϋρίς, ἰατρός εἰς Βεταμβούργ, »

Βουφφὲτ, κτηνοχειροῦργος εἰς Βίλτς, »

Κλέιν, δοκ. φαρμακοποιὸς εἰς Βάκεν, »

Ῥοθελμέλρ, δοκ. φαρμακοποιὸς εἰς Λουξεμβούργον.

»Ἐν τούτοις αἱ οἰκογένειαι τῶν ἰατρῶν τούτων περιμένουσιν ἕνα-

γωνίως τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν ἢ κατὰστασις τῆς υγείας ἐν τῷ μεγάλῳ
δουκάτῳ ἀπαιτεῖ ἑσαύτως τὴν παρουσίαν αὐτῶν. Συνεπῶς λαμβά-
νομεν τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἰκετεύσωμεν τὴν ὑπετέραν ἐξοχότητα νὰ ὀψ-
σῃτε τοῖς ἄνω μνημονευομένοις συμπατριώταις ἡμῶν τὴν ἄδειαν νὰ
ἀφήσῃσι τὸ φρούριον τοῦ Μέτς.

»Ἐπεφορτίσαμεν τὸν κ. Κάρολον Μύνχεν, μέλος τοῦ συμβουλίου
τῆς ἐπικρατείας τοῦ μεγάλου δουκάτου, καὶ τὸν κ. Φαννὸ Δυτρέ,
κτηματιᾶν ἐν Λουξεμβούργῳ, ὅπως ποιήσῃσι τὰ ἀπαιτούμενα δια-
θήματα, ἵνα διαβιβάσωσι τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν πρὸς τὴν Ἰμ. ἐξοχό-
τητα. Περιμένουσιν ἐν τῷ εἰς Κορνὺ στρατηγεῖῳ τὴν ἀπόφασιν ἣν
θελήσει νὰ λάβῃ ἡ Ἰμ. ἐξοχότης. Ἐὰν, ἐναντίον τῆς ἐλπίδος ἡμῶν,
δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δικαιωθῇ ἡ ἡμετέρα αἴτησις, ἡ ὑπετέρα ἐξοχό-
της ἤθελε πράξει ἔργον καλοκάγαθίας ἐπιτρέπουσα τοῦλάχιστον νὰ
διαβιθασθῶσι τοῖς ἀπεσταλμένοις ἡμῶν εἰδήσεις τῶν συμπατριωτῶν
αὐτῶν, καὶ γνωστοποιῶσα τοῖς τελευταίοις τούτοις, ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι
αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν διατελοῦσιν ἐν καλῇ υγείᾳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι
τὸ κομητάτον ἡμῶν ἐπιφορτίζεται φυσικῶς τὰ ἔξοδα τῆς ἐν Μέτς
διαμονῆς αὐτῶν.

»Δέχθητε κτλ.

»Τὸ κομητάτον τῶν βοθητιῶν ὑπὲρ τῶν πληγωμένων,
ἄνευ διακρίσεως ἐθνότητος,
ὕπογρ. Σ. ΣΧΕΡΦΦ, πρόεδρος.»

»Συνοεῖμαι λίαν εὐλικρινῶς εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, καὶ λαμ-
βάνω τὸ θάρρος νὰ τὴν συστήσω εἰς τὴν καλοκάγαθον ὑποδοχὴν τῆς
Α. ἐξ. τοῦ κυρίου στρατάρχου Βαζαίν.

Ἐφρωθυπουργὸς τοῦ μεγάλου δουκάτου τοῦ Λουξεμβούργου
ὕπογρ. Ε. ΣΕΡΒΕΝΣ.»

Δ οὐξ τῆς Ὁ μά λ η ς. Ἡρώτων ὑμᾶς ποίαν ἡμέραν ἐλάβετε
τὸ ἔγγραφο τοῦτο;

Στρατάρχης Βαζαίν. Νομίζω τὴν 26ην.

Ἐρ. Πῶς ἐξηγεῖτε ὅτι ἡ ἄδεια διόδου ὑπέρξε διὰ ἐννέα ἄτομα,
ἐνῶ ἡ ὀνομαστικὴ κατὰστασις δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ ἐπὶ τὰ ἄτομα;
Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη ὄφειλε νὰ συμπέσῃ μετὰ τὰ μετα-
γενέστερα συμβάντα;

Ἄπ. Δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λουξεμβουργίου ἰατροῦ

ἔφερεν ἐν ἀρχῇ ἑννέα άτομα. Συγκεντρῶν τὰς ἀναμνήσεις μου, ἐνθου-
μοῦμαι ὅτι ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τὴν 24 καὶ οὐχὶ τὴν 23ην.

Ἐρ. Εἷς ἄνθρωπος ὠδηγήθη παρ' ὑμῖν τὴν 23ην φέρων ρινόμακτρον
λευκόν· τὸν ἔφερε παρ' ὑμῖν ὁ λοχαγὸς Γαρσίνο· ἀνήγγειλεν ἑαυτὸν
ὡς ἀπεσταλμένον τῆς Ἀστιγγῆς;

Ἄ π. Αἰτοῦμαι ὑμῖν συγγνώμην· ὡς ἀπεσταλμένον τοῦ αὐτοκρά-
τορος.

Ἐρ. Τὸν ἐδέχθητε παραυτίκα;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Μάλιστα δὲς;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Εἶθε μόνον ἐν ἐκάστη τῶν συνεντεύξεων τούτων;

Ἄ π. Ναί, τοῦλάχιστον μοι φαίνεται ὅτι δὲν ἤμεθα εἰμὴ ἐγὼ καὶ
ὁ Ῥενιέ.

Ἐρ. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶπεν ὅτι ὁ συνταγματάρχης Βογὲ πα-
ρεστάθη. — Ἄ π. Δυνατὸν οὐδὲν περὶ τούτου βεβαιῶ.

Ἐρ. Ἀλλὰ δύνασθε νὰ μοι εἰπῆτε, κύριε στρατάρχα, ἐπὶ τίνι δι-
καιώματι ἤξισο ὅτι εἰργάζετο αὐτὸς ὁ κύριος Ῥενιέ; Βεβαίως ἦτο ἐπι-
τετραμμένος ὑπὸ τινος;

Ἄ π. Μάλιστα, κύριε πρόεδρε· ἐκ πρώτης ἀφορμῆς ἤγγειλεν ἑαυ-
τὸν ὡς ἀπεσταλμένον τῆς αὐτοκρατείας.

Ἐρ. Τῷ ὠμιλήσατε περὶ τῆς ἀλληλογραφίας ὑμῶν μετὰ τοῦ πρίγ-
κηπος Φρεδερίκου;

Ἄ π. Δὲν πιστεύω.

Ἐρ. Δὲν τῷ ὠμιλήσατε περὶ ἐπιστολῆς τινος, ἣν εἶχετε γράψει πρὸς
τὸν ἀρχηγὸν τῶν βασιλικῶν δυνάμεων; Δὲν προσεθέσατε πρὸς τὸν Ῥε-
νιέ, ὅτι ἡ γερμανικὴ κυβέρνησις δὲν ἀνεγνώριζεν ὡς κατὰλληλον πρὸς
διαπραγματεύσιν τῆς εἰρήνης εἰμὴ τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν;

Ἄ π. Ὁχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Ὁ Ῥενιέ ἐπέδειξεν ὑμῖν τὴν ἄδειαν ἐλευθέρας κυκλοφορίας,
τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ; — Ἄ π. Ναί.

Ἐρ. Καὶ ἀργότερα σκιαγραφήσαν, κάτωθι τῆς ὁποίας ὁ αὐτοκρατο-
ρικὸς πρίγκηψ εἶχε θέσει τὴν ὑπογραφήν αὐτοῦ· καὶ δὲν ἤτήσατο ὑμῖν
ἵνα θέσητε τὴν ὑμετέραν παρὰ τῆ τοῦ πρίγκηπος;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Εἰσέχθη λοιπὸν παρ' ὑμῖν δεικνύων ὑμῖν μίαν ὑπογραφήν τοῦ
αὐτοκρατορικοῦ πρίγκηπος καὶ μίαν ἄδειαν ἐλευθέρας κυκλοφορίας γερ-
μανικῆν; Τὸν ἐδέχθητε ἀμέσως;

Ἄ π. Χωρὶς νὰ ἀποδώσω ἄλλην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἐπίσκεψιν
αὐτοῦ (αἰσθησις).

Ἐρ. Τιθίμενος τὴν ὑπογραφήν ὑμῶν παρ' ἐκείνη τοῦ αὐτοκρατορι-
κοῦ πρίγκηπος, δὲν ἐφοβήθητε μὴ οἱ λόγοι τοῦ κ. Ῥενιέ λάθωσι χα-
ρακτῆρα ἐπικινδύνου αὐθεντίας; — Ἄ π. Ὁχι.

Ἐρ. Πῶς ὁ κ. Ῥενιέ ἠδυνήθη νὰ εἰπῆ ὅτι δὲν ἠδύνασθε ν' ἀνέβη-
τε εἰμὴ μέχρι τῆς 18ης Ὀκτωβρίου;

Ἄ π. Οὐδόλως τῷ ἐνεπιστεύθη τοιοῦτόν τι.

Ἐρ. Ὁ Ῥενιέ δὲν ἠτήσατο ὑμῖν νὰ πέμψητε τὸν στρατηγὸν κ. Βούρ-
βαχην παρὰ τῆ αὐτοκρατείας καὶ συγκατετέθητε εἰς τοῦτο;

Ἄ π. Δὲν ἀντέστην εἰς τοῦτο.

Ἐρ. Ὁφείλω νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς ποῖον ἀποτέλεσμα, ὑπὸ τὴν ἐποψίν
τῆς ἀμύνης τοῦ Μιτς, τῆς τιμῆς τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς σωτηρίας τῆς
πατρίδος, ἐπεριμένετε ἀπὸ τῆς ἀναχώρησως τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ
ἢ τοῦ στρατάρχου Κανροβέρ; Εἷς στρατάρχης τῆς Γαλλίας, εἷς στρα-
τηγὸς δὲν δύναται νὰ ἐγκαταλίπη τὸν στρατὸν ἄνευ ἐγκρίσεως τοῦ ἀρ-
χιστρατήγου. Ἐπομένως ἐγκρίνοντες τὴν ἀναχώρησιν ταύτην, ἀνελαμ-
βάνετε ὅλην τὴν περὶ τούτου εὐθύνην;

Ἄ π. Κύριε πρόεδρε, ἐνήργουν ἐν τῷ συμφέροντι τοῦ στρατοῦ.

Ἐρ. Ἀφήκατε κατὰ πρώτον νὰ συνομιλήσωσι μετὰ τοῦ Ῥενιέ ὁ
στρατάρχης καὶ ὁ στρατηγός;

Ἄ π. Ναί, κύριε πρόεδρε. Ἀφοῦ εἶδε τὸν Ῥενιέ, ὁ στρατηγὸς Βούρ-
βαχης μοι εἶπεν ἀπλῶς «καλῶς δέχομαι.»

Ἐρ. Ὑπεγράψατε διαταγὴν τινα, τὴν 25, σχετιζομένην πρὸς τὸ
ἐπεισόδιον τοῦτο. Ἐπετρέπετε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ δια-
ταγὴ αὕτη λέγει «Τῆς αὐτοκρατείας προσκαλοῦσης παρ' αὐτῆ τὸν
στρατηγὸν Βούρβαχην, ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐπιτρέπεται νὰ πορευθῆ
παρὰ τῆ Α. Μεγαλειότητι.» Ἐν τῷ βιβλίῳ ὑμῶν, καταχωρίζοντες τὴν
ἄδειαν ταύτην, λέγετε «τῆς αὐτοκρατείας ἐπιθυμοῦσης» ἀντὶ
προσκαλοῦσης;

Ἄ π. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγένετο πολλοὺς μῆνας μετὰ τὰ συμβάντα

καὶ ἐπὶ τῶν σημειώσεων τῶν συναχθεισῶν ὑπὸ τοῦ ὑπασιπιστοῦ μου δυνατὸν λοιπὸν νὰ παρσιέφθη ἀνάκριθεὶς τις.

Ἐρ. Ἐσκέφθητε νὰ ἀσφαλισθῆτε περὶ τῶν μέτρων, ὧν τινῶν ὁ στρατηγὸς κ. Βούρβαχης νὰ δυναθῆ νὰ κάμη χρῆσιν ὅπως ἐπανεέλθῃ παρ' ἡμῖν;

Ἄπ. Ἐνόμιζον ὅτι ἤθελεν ἐπανεέλθῃ. Ἄνευ δυσκολίας, διότι ἐπίστευα ὅτι ὑπῆρχε συνεννόησις μεταξὺ τῆς ἀντιβασιλείας αὐτοκρατορίας καὶ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως.

Ἡ συνεδρίασις διαλύεται.

Συνεδρίασις τῆς 17ης ὁκτωβρίου.

7ον. Κοινωνία μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης.

Πρόεδρος. Ὁφείλω, κύριε στρατάρχα, νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς ἤδη ὅποιας ἀποπειράς ἐκάμετε ὅπως τεθῆτε εἰς συγκαίνωιαν μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. Ἀπυθύνετε τὴν 15ην 7θρίου ἔγγραφόν τι τῷ ὑπουργῷ τοῦ πολέμου, ὅπερ ὁ κ. γραμματεὺς μέλλει ν' ἀναγνώσῃ.

Ὁ κ. γραμματεὺς ἀναγινώσκει·
«Εἶναι ἀναπόφευκτὸν διὰ τὸν στρατὸν νὰ γνωρίσῃ τί συμβαίνει εἰς Παρισίους καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν κοινωσίαν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, καὶ αἱ φῆμαι αἱ μᾶλλον παράδοξοι διαδίδονται ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων, οὓς ἀπέδωκεν ἡμῖν ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἐπίσης διαδίδει τοιαύτης φύσεως ἀνησυχητικὰς εἶναι σπουδαῖον δι' ἡμᾶς νὰ λάβωμεν ὀδηγίας καὶ εἰδήσεις. Ἐξμεθα περικυκλωμένοι ὑπὸ μεγάλων δυνάμεων, δι' ὧν μάτην προσεπαθήσαμεν νὰ διεξέλθωμεν κατόπιν δύο αἰματηρῶν ἀγῶνων, τῆς 31ης Αὐγ. καὶ 1ης 7θρίου.»

Πρόεδρος. Ὅτε ἐγράψατε τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἐγνωρίζετε τὴν γνώμην τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ἀφοῦ ἐκοινοποιήσατε τὴν σύστασιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὑφ' ὑμᾶς σωμάτων· τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὸν προορισμὸν του τὴν 27ην ὁκτωβρίου· δὲν ἐπροσπαθήσατε νὰ κάμητε νὰ μεταβιβασθῶσι πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἄλλα ἔγγραφα ἢ τὸ τῆς 15ης Σεπτεμβρίου, ὅπερ ἀνεγνώσθη, καὶ τὸ τῆς 21ης ὁκτωβρίου, ὅπερ μέλλει ν' ἀναγνώσῃ ὁ γραμματεὺς;

Ὁ κ. γραμματεὺς ἀναγινώσκει·

«Πολλάκις ἐπεμψα ἄνδρας καλῆς βουλήσεως, ὅπως δώσωσιν εἰς Παρισίους (καὶ εἰς Τούρ) εἰδήσεις τοῦ στρατοῦ τοῦ Μέτς. Ἐκτοτε ἢ κατὰστασις ἡμῶν ἐχειροτέρευσε, καὶ οὐδέποτε ἔλαβον τὴν ἐλαχίστην ἀνακοίνωσιν οὔτε ἐκ Παρισίων, οὔτε ἐκ Τούρ. Εἶναι λίαν κατεπειγόν ἐν τοῦτοις νὰ γινώσκωμεν τί τρέχει ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, καθόσον ἐντὸς ὀλίγου ἢ πείνα θέλει μὲ ἀναγκάσει νὰ λάβω μέτρον τι πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ στρατοῦ τούτου.»

Ἐρ. Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο καὶ μόνον ἔγγραφα, ἅτινα ἐπέμψατε. Λέγετε ὅτι ἐπέμψατε ἄλλα. Τὸ συμβούλιον θέλει ἀκούσει τοὺς μάρτυρας ἐπὶ τῶν μέσων τῆς ἀνταποκρίσεως, ἅτινα ἦσαν ἐν τῇ διαθέσει ὑμῶν. Οὕτω, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, ἐπαρουσιάζετε ὑμῖν ἐν συγκαίνωιᾳ μέσον· παρηγγείλατε τῷ στρατηγῷ Βούρβαχῃ, ὅστις ἐγκατέλιπε τὸ Μέτς, νὰ μεταβιβάσῃ εἰδήσεις ὑμῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ἅμα εἰσῆρχετο ἐπὶ ἐδάφους οὐδετέρου;

Ἄπ. Ὁχι. Δὲν ἤδυνάμην νὰ τὸ πράξω. Μετέβαινε παρὰ τῇ αὐτοκρατορίᾳ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἔχω σχέσεις πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. Δὲν εἶχον ἀνάγκην, ἀφ' ἐτέρου, νὰ δώσω ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ὀδηγίας τῷ στρατηγῷ Βούρβαχῃ. Ἦτο ἀρκοῦντως νοήμων ὅπως πράξῃ πᾶν ὅ, τι ὤφειλεν, ἄνευ ὀδηγιῶν. Εἴμεθα πάντοτε συνδεδεμένοι μετὰ τῆς νομίμου κυβερνήσεως, τῆς τῆς ἀντιβασιλείας.

Ἐρ. Δὲν ἐπρόκειτο περὶ πολιτικῶν σχέσεων, κ. στρατάρχα, ἀλλὰ δὲν ἐυστήσατε τῷ στρατηγῷ Βούρβαχῃ νὰ μεταβιβάσῃ εἰδήσεις ὑμῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, νὰ τῇ γνωστοποιήσῃ τὰ σχέδια ὑμῶν, τοὺς πόρους ὑμῶν, τὴν ὑμετέραν κατάστασιν; (1)

Ἄπ. Ὁχι, ἀλλὰ τὸ ἔπραξε τὴν 8ην ὁκτωβρίου.

Ἐρ. Ἐὰν τὴν 25ην Σεπτεμβρίου ἤθελε τὸ πράξει, αἱ πληροφορίαι, ἃς ἤδυνάτο νὰ δώσῃ, ἔμελλον νὰ φθάσωσιν ἐν στιγμῇ προσφορωτέρα ὄντα μᾶλλον πρόσφατα, ἢ θελον ἔχει πλεονα ἀξίαν τὴν 25ην Σεπτεμβρίου ἀπ' ἐκείνης τῆς 8ης ὁκτωβρίου. Ἴδου λοιπὸν ἅπαναι αἱ πληροφορίαι, ἃς μετεβιβάσατε πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀμύνης, ἣν δὲν εἶχετε μὲν παραδεχθῆ, εἰς ἣν ὅμως ἐστέργατε διὰ τῆς σιωπῆς ὑμῶν. Δὲν πα-

(1) Ἡ ἐρώτησις αὕτη, ἥτις εἶναι ἀνανέως τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τοῦ του ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ, εἶναι πράγματι λίαν παράδοξος. — M.

ρηγγίλατε, τουλάχιστον τῷ στρατηγῷ Βούρβαχην, νὰ συγκοινωνήσῃ μετὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ἔστω καὶ μόνον ὅπως φέρῃ ὑμῖν εἰδήσεις ἀκριβεῖς, καὶ θέσῃ ὑμᾶς εἰς κατάστασιν νὰ πράξητε ὅ,τι ἔπρεπε;

Ἄ π. Δὲν ἐγνωρίζον πόθεν ἔμελλε νὰ ἐπανεέλθῃ. Δὲν ἠδυνάμην νὰ τῷ εἶπω ὅ,τι ἔμελλον νὰ πράξω.

Ἐ ρ. Ποίας ἀνακοινώσεις ἐλάθετε ὑμεῖς παρὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης;

Ἄ π. Οὐδεμίαν.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλάθετε ἔγγραφον αὐτῆς τὴν 13ην Σεπτεμβρίου; (1)

Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Ὁ συνταγματάρχης Τουρνιὲ τὸ λέγει· λέγει ὅτι ἔπεμψεν ὑμῖν ἓν ἔγγραφον.

Ἄ π. Δὲν τὸ ἔλαβον.

Ἐ ρ. Ἐν τῇ διαταγῇ ὑμῶν τῆς 16ης Ὀκτωβρίου εἶπετε ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἦτο ἐξουσία ἐκτελεστικῆ. Ἐμάθετε ὅτι ἡ κυβέρνησις αὕτη εἶχε συγκαλέσει τοὺς ἐκτελεστικούς συλλόγους, ὅπως ὀνομάζωσιν ἐθνικὴν συνέλευσιν;

Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Ἡ ἐφημερὶς «Ἐπικριτὴς τοῦ Μοξέλλα» τὸ ἀγγέλλει ἐν τῷ φύλλῳ αὐτῆς τῆς 17ης.

Ἄ π. Οὐδὲν περὶ τούτου ἔμαθον. Ἐπειτα τοῦτο μετεβλήθη μεθ' ἡμέρας τινάς.

Ἐ ρ. Δὲν ὀμιλῶ ὑμῖν περὶ τοῦ κατοπιν γενομένου ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ δὲν ἐμάθετε ὅτι ἔλαβε χώραν συγκάλεσις; Δὲν τὸ ἐμάθετε διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς 17ης Σεπτεμβρίου;

Ἄ π. Ὁχι.

Ἐ ρ. Δὲν ἐμάθετε ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, τὴν 17ην Ὀκτωβρίου, τὰς διὰ τὰς ἐκλογὰς ἀναβολάς; Σχετίζοντες τὴν θετικῶς δοθεῖσαν εἰ-

(1) Ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ ἀναγινώσκειται ὅτι ὁ συνταγματάρχης Τουρνιὲ ἔπεμψεν εἰς Μῆτις τὴν 18ην Σεπτεμβρίου ἔγγραφον δι' ἀποστόλου, ὃν δὲν ἐπανείδεν, εἶναι δὲ τὸ ἔγγραφον, ὅπερ τὴν αὐτὴν ἡμέραν (18ην) ἔφερεν εἰς Θεομβίλλην ὁ ναύτης Δονζέλλας.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐρωτήσει τοῦ κ. προέδρου ἀριθμὸς 13ος εἶναι τυπογραφικὸν λάθος.—M.

δησιν τῶν νέων ἐκλογῶν, γνωστῶν παρ' ὅλην τῇ κόσμῳ ἐν Μῆτις, παρατηροῦντες ὅτι, μόνον διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, ἐγνωρίζετε ἐν ἡ πλείοτερα διατάγματα τῆς ἀναβολῆς τῶν ἐκλογῶν, ἐνομιμάστε, ἐντὸς τῆς περιόδου ταύτης, ὅτι προσεκληθῆ ἐθνικὴ τις συνέλευσις, καὶ μάλιστα ἕως ἐξελέχθη;

Ἄ π. Ἦθελον τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς, ἐὰν ὑπῆρχε τοιαύτη τις.

Ἐ ρ. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς συγκαλέσεως δὲν τὸ ἐμάθετε; Τὴν ἀναβολὴν δὲν τὴν ἐγνωρίζετε εἰμὴ τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ὡφείλετε νὰ ἔχητε τὴν ἰδέαν ταύτην ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ μία τις συνέλευσις.

Ἄ π. Εἶχομεν τὰς γερμανικὰς ἐφημερίδας, εἰς ἄς, εἰν' ἀληθές, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ δίδωμεν πάντοτε πίστιν, ἀλλ' αἵτινες μ' ἐκράτουν ἐν γνώσει τῶν συμβαινόντων.

Ἐ ρ. Οὕτως, εἴχετε πλείονας εἰδήσεις ἀφ' ὧσας ἠδυνάμεθα νὰ πιστεῶμεν;

Ἄ π. Ἀλλὰ περὶ τῆς συνελεύσεως αἰ ἐφημερίδες αὗται δὲν ὠμίλλουν.

Ἐ ρ. Ἀλλως τε, ὡς πρὸς τὰς εἰδήσεις τὰς ἀπὸ τοῦ ἔχθρου ἐρχομένας, ὑπάρχει παλαιά τις παραγγελία, ἐκ τῶν σφοδτέρων καὶ τῶν παλαιωτέρων, εἶναι δὲ ἐν τῷ κανονισμῷ τοῦ 1768.

Ἄ π. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης μὲ ἀφῆκεν ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλάθετε γνῶσιν τῶν ἀποπειραθειῶν προσπαθειῶν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὅπως ἀναποκριθῆ μεθ' ὑμῶν;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε.

Ἐ ρ. Δὲν ἐμάθετε ὅτι 1,300,000 μερίδες εἶχον εἰσελθεῖ εἰς Θεομβίλλην τὴν 19ην Σεπτεμβρίου, ὅτι πλείστοι πράκτορες ἐπέμφθησαν ὑμῖν ἵνα εἰδοποιήσωσιν ὑμᾶς; Δὲν εἶδετε κανένα;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε, οὐδένα.

Ἐ ρ. Ἐνθυμείσθε ὅτι ὠμιλήσατε, τὴν 2αν Ὀκτωβρίου, εἰς συνταγματάρχην τινὰ τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν, περὶ μεγάλων προμηθειῶν, αἵτινες εἰσηλθον εἰς Θεομβίλλην καὶ τὴν ὑμετέραν πρόθεσιν νὰ μεταβῆτε ἵνα τὰς ζητήσητε;

Ἄ π. Δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι.

Ἐ ρ. Οὕτω, δὲν ἐνθυμείσθε ὅτι, εἰς ἐρώτησίν τινα, ἦν ἐποίησατο οὗτος ὑμῖν, ἀπεκρίθητε ὅτι εἴχετε σκοπὸν νὰ πορευθῆτε ἐπὶ τὴν Θεομβίλλην πρὸς τροφοδοσίαν;

Ἄ π. Δυνατὸν νὰ εἶπον ὅτι εἶχαν σκοπὸν νὰ πορευθῶ ἐπὶ τὴν Θιομβίλλην, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶπον ὅτι τοῦτο ἐμελλε νὰ ᾗ ὅπως τροφοδοτηθῶ.

Ἐ ρ. Ὁ ξένωματικός οὗτος τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν ἔδημοσεύσε βιβλίον καὶ δὲν εἶναι ποσῶς ἀπρεπὲς νὰ τὸν ὀνομάσω, εἶναι ὁ συνταγματάρχης Φάυ (Fay) ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ διηγείται τὴν ὁμίλιαν ταύτην.

Ἄ π. Ἐἶναι ἴδιαν δυνατὸν νὰ ἔσχον μετ' αὐτοῦ ὁμίλιαν τινὰ ἐπὶ τῶν προθέσεων μου· ἀλλὰ βεβαίως δὲν ὠμίλησα ἐν τοιαύτῃ ἐννοίᾳ.

Ἐ ρ. Δὲν ἐνθυμείσθε νὰ εἴπατε ὅπως εἴπωσι τῷ ἀποστόλῳ Φλαχῶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν συνταγματάρχην Τουρνιέ, ὅτι ὁ στρατὸς ἐμελλε νὰ βαδίσῃ ἐντὸς ἡμερῶν ἐπὶ τὴν Θιομβίλλην πρὸς τροφοδοτήσιν;

Ἄ π. Οὐδέποτε ἔσχον τοιαύτας σχέσεις μετὰ τοῦ Φλαχῶ. Ἐάν ἔκαμον νὰ δοθῇ τοιαύτη εἰδοποίησις πρὸς τὸν συνταγματάρχην Τουρνιέ, δὲν εἶπον ὅτι ἡ ἐπιχείρησις αὕτη εἶχε σκοπὸν τὸ νὰ τροφοδοτηθῶ.

Ἐ ρ. Δὲν ἐδώκατε τῷ κ. ταγματάρχῃ Γαφριὸ ὁδηγίαν ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ; Ὄφειλε νὰ ᾗ ἔτοιμος ὅπως ἀναχωρήσῃ;

Ἄ π. Ἄλλ' ἐγίνωσκον ὅτι ὑπῆρχον προμήθειαι εἰς Λογγούην, εἰς Θιομβίλλην καὶ ἐντὸς διαφόρων ἄλλων φρουρῶν.

Ἐ ρ. Ἦδη θέλω ἐρωτήσῃ ὑμᾶς πῶς δύνασθε νὰ συμβιβάσῃτε τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ νὰ βαδίσητε, ἐν καταστάσει τοιαύτῃ, ὅταν διαρκῶς ἐπαρουσιάζατε, ὅσων τὴν ὑμετέραν, τοῦ νὰ μὴ δύνασθε νὰ ἐξέλθητε τῶν θέσεων ὑμῶν χωρὶς νὰ πορευθῆτε ὑπὸ τὰ συγκεντρωτικὰ πυρά; πῶς συμβιβάζετε τοῦτο μετὰ τῆς κατόπιν τῆς καταστροφῆς τοῦ Σεδάν ὑμετέρας διαβεβαιώσεως, ὅτι δηλ. ἔξοδος πρὸς τὸ πεδῖον ἦτο ἀδύνατος, καὶ ὅτι οἱ στρατιῶται ὑμῶν ἤθελον ἀναποφεύκτως διαλυθῆ;

Ἄ π. Ἐν πρώτοις ἡ πείνα διώκει τὸν λύκον ἀπὸ τὸ θάσος. Ἡ κακία καὶ καθίστατο ἡμέραν τῇ ἡμέρᾳ ἔτι μᾶλλον στενόχωρος. Ὅσον διὰ τὴν θεωρίαν, περὶ τῆς μοῖ ὁμιλεῖτε, δὲν τὴν ἔκαμον ἢ κατόπιν ἐν τῇ ἐκθέσει μου. Τοῦτο δὲν μοὶ ἔδενε τὰς χεῖρας.

Ἐ ρ. Οὕτως, ὅτε ὠμιλεῖτε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου νὰ θέσητε τὸν στρατὸν εἰς πορείαν, δὲν εἶχετε σχηματίσει, λαμβάνων τὴν ἀπόφασιν ταύτην, οὐδεμίαν ἐπιπόλαιον ὑπόθεσιν ὅτι δὲν ἤθελετε ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ; Τέλος, ὅπως θέσητε εἰς ἐκ-

τέλεσιν τὸ σχέδιον τοῦτο, δὲν ἐνεθαρρύνεσθε ὑπὸ δεδομένου τινός, ὑπὸ ὑποθέσεώς τινος τοῦ εἶδους τούτου, ὅσον ἐπιπόλαιος καὶ ἀν ἦτο;

Ἄ π. Ποσῶς, κύριε πρόεδρε. Δὲν ἠδύναμην νὰ ὑποθέσω τοιοῦτον πρᾶγμα ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐ ρ. Ἄλλ' ἡ προαίθεσις αὕτη ἠδύνατο νὰ προέρχεται ἀπὸ συμβάσεώς τινος, ἐπὶ παραδείγματι;

Ἄ π. Ὄχι.

Ἐ ρ. Εἶχε παρέλθει ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν ἠδύνασθε νὰ ἐλπίζητε νὰ ἰδῆτε ἐπανερχόμενον τὸν Ρενιέ ἢ τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην;

Ἄ π. Ἡ ἀπόδειξις ὅτι δὲν ἐποιήσαμην οὐδεμίαν τοιαύτην ὑπόθεσιν, εἶναι ὅτι, τὴν 22, 23, 24 Σεπτεμβρίου, 1ην καὶ 2αν Ὀκτωβρίου, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἴχομεν συμπλοκάς. Οὐδέποτε εἰσηλθον ἐν τῷ νῷ μου νὰ παύσω τὴν πάλην.

Ἐ ρ. Δὲν ἐμάθετε ποτὲ τίποτε περὶ τῶν ἐν Φεβριέραις ἀρξαμένων διαπραγματεύσεων;

Ἄ π. Ὁχι. Εἶδον μόνον ὅτι ἔλαβε χώραν συνάντησις μεταξὺ τῶν κυρίων Βισμάρκ καὶ Ἰουλίου Φαύρου, μετὰ τὴν ὑπόδειξιν τῶν ὄρων, οὓς ἤθελον νὰ ἐπιβάλλωσιν ἡμῖν.

Ἐ ρ. Δὲν ἐλάβετε ἐπίσης γνῶσιν τῶν διαπραγματεύσεων, αἵτινες ἤρξαντο μετὰ τῶν οὐδετέρων δυνάμεων; Δὲν ἔγινε περὶ αὐτῶν λόγος ἐν ταῖς γερμανικαῖς ἐφημερίσιν;

Ἄ π. Ὁχι, κύριε πρόεδρε.

Ἐ ρ. Τέλος, εἴτε ἐμάθετε τὰς λεπτομερείας, εἴτε εἶχετε ἀμυδρὰν τινα ἰδέαν τῶν διαπραγματεύσεων τούτων, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶχετε ὑμεῖς ὁ ἴδιος ἐλπίδα τινὰ τοῦ νὰ ἰδῆτε προσεχῶς ἀρχομένης διαπραγματεύσεως. Δὲν φρονεῖτε, κύριε στρατάρχα, ὅτι τὸ ἀσφαλέςτερον μέσον, ὅπως κατορθωθῇ ἡ ἐπιτυχία αὐτῶν, ἦτο ἡ μήκυνσις τῆς ἀμύνης τοῦ Μέτς;

Σ τ ρ α τ ἄ ρ χ η ς. Ἐδώκα διαρκῶς ὁδηγίαν πρὸς οἰκονομίαν τῶν τροφῶν. Πρέπει νὰ ὑπάρχωσιν, ἐν τῷ βιβλίῳ μου τῆς γενικῆς ἀλληλογραφίας, ὁδηγίαι δοθεῖσαι ὡς πρὸς τοῦτο τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ.

Ἐ ρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι πρὸς ἐπιβοήθειαν τῶν διαπραγματεύσεων ἦτο χρεῖα νὰ προσπαθῆσθε νὰ δώσητε εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ὑμῶν, ὡς εἶπον ὑμῖν τοῦτο χθὲς, χαρκτηῖρα συνεχτικόν, χαρκτηῖρα ἴσως σοβαρώτερον, συντονώτερον τοῦ ὃν ἔσχον αἰ μεμονωμέναι ἐπιχειρή-

σεις τῆς Πέλτρας (Peltre), τῆς Λαδονσχάμπης (Ladonchamps), τῆς Βελλευῆς (Bellevue), αἵτινες καὶ δὲν δεικνύουσι τὴν πρόθεσιν νὰ μεταβληθῶσιν εἰς ἐπιχειρήσεις γενικὰς;

Στρατάρχης. Ἄλλὰ.....

Πρόεδρος. ὦ! δὲν ὀμιλῶ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων· γνωρίζω ὅτι τὰ συμπλακένια στρατεύματα, ὡς καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, γνωρίζω ὅτι ἡ ταξιαρχία Λαπασσὲ (Lapasset) εἰς Πέλτραν, ὅτι τὸ θοῦ σῶμα καὶ ἡ μεραρχία Δελιγνὸ εἰς Λαδονσχάμπην, ἀνέπτυξαν μεγάλην βόμην, καὶ ἔδειξαν μέχρι τίνος ἦτο ἀκόμη ἱκανὸς ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου. Ἄλλὰ δὲν ποιῶμαι ὑπαινιγμὸν ἢ περὶ τοῦ γενικοῦ χαρακτῆρος τῶν διαταγῶν, αἵτινες ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς διαταγὰς προνομιῶν, πρὸς ἐπιχειρήσεις τοῦ μικροῦ πολέμου.

Στρατάρχης. Ἐἴχομεν σχεδὸν πάντοτε 16 ἕως 18,000 πληγωμένους ἢ ἀσθενεῖς. Συνεμορφώθη πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην, ἥτις προσέζηρχε παρ' ἐμοὶ καὶ ἥτις συνίστατο εἰς τὸ νὰ διατηρῶ τὸν στρατὸν ἐν καταστάσει ποιαύτῃ, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἦ πάντοτε χρήσιμος τῇ χώρᾳ ἐνδεδομένη σιγμῇ, καὶ νὰ πράξῃ οὕτω, ὥστε, εἰ ἐγένετο ἡ εἰρήνη, νὰ ἐπανεύρῃ ἡ Γαλλία καλὴν τινα στρατιάν, ὅπως τέλος τὴν ἐπανεύρην ἀργότερα.

Ἐρ. Καὶ δὲν νομίζετε ὅτι ἦτο ὠφέλιμον, πρὸς εὐχλόνησιν τῶν ἀρξαμένων διαπραγματεύσεων, νὰ ἀποπειραθῆτε, ἕστω καὶ ἐπὶ τῇ τιμῇ κινδύνων τινῶν, ἐπιχειρήσεις μᾶλλον συγκεντρωμένας, μᾶλλον διαρκεστέρας, ἀντὶ τῶν μεμονωμένων ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἐπήνεγκον ἡμῖν ἀπώλειαν τινὰς, ὧν τὸ σύνολον ἀνήρχετο εἰς τὸ ἰσάζιον ἐκείνων, ἃς ἠδύνασθε νὰ ὑποσῆτε ἐν γενικῇ τινι ἐνεργείᾳ, ἀλλ' ἦς τὸ ἀποτέλεσμα ἤθελεν εἶσθαι ἀποφασιστικώτερον;

Ἄπ. Ὅχι, κύριε πρόεδρε· δὲν τὸ ἐφρόνου. Οἱ ἄνδρες ἐστρατοπέδουον ὑπὸ τὰ ἀντισκῆνια αὐτῶν· ἐτρέφοντο κακῶς· δὲν εἴχομεν πλέον τὰ χρειώδη ζεύγματα, καὶ μάλιστα, ἐὰν ὁ γερμανικὸς στρατὸς, κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Ὀκτωβρίου ἡμέρας, ἐνήργει ἀποπείρας τινὰς σοβαρὰς ἐπὶ τῶν γραμμῶν ἡμῶν, δὲν ἤξεύρω ἂν ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ ἀνθέξωμεν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπίθεσιν. Τηρούμενοι ἐν γνώσει τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀμύνης, ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ τελέσωμεν ἄλλας προσπάθειας, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἐγίνωσκομεν.

Ἐρ. Ὑμεῖς αὐτοὶ ἠτοιμάζεσθε νὰ διαπραγματευθῆτε. Ἐπανα-

λαμβάνω ὅτι ἡ στερεωτέρα ὑποστήριξις διαπραγματεύσεώς τινος δὲν εἶναι ἡ ἀπραξία, ἀλλ' ἐνεργητικὴ τις ἐπιχειρήσις.

Ἄπ. Ἀναμφιβόλως. Ἄλλὰ τί ἤθελε συμβῆ, ἐὰν, κατὰ τὴν σιγμὴν τῶν διαπραγματεύσεων, δὲν εὐρίσκατο πλέον στρατὸς, ἐὰν καὶ μόνον κατὰ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον ἡλαττοῦτο, ἐὰν ἅπαντα τὰ στελέχη κατεστρέφοντο;

Τὰ στελέχη—ὀμιλοῦσι πάντοτε περὶ τῶν στελέχων—ἀλλ' αὐτὰ ταῦτα τὰ στελέχη ὑπέστησαν, κατὰ τοὺς πρώτους ἀγῶνας, ἀπάσας τὰς ἀπώλειας· διὸ καὶ δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήθῃσι τὰ κενὰ, ἅτινα ἐγένοντο ἐν αὐτοῖς.

Ἐρ. Ἐν συνόψει, κύριε στρατάρχα, ὅταν τις παρατηρῇ τὸ τί ἀπεπειράθη, τί ἐτελέσθη περὶ τὸ Μῆς (ἐννοῶ τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις), ἀπ' ἧς ἡμέρας ὁ στρατὸς ἡμῶν εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ κεχαρτωμένου στρατοπέδου, μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ὀλθερίας καταστροφῆς, ἐρωτᾷ ἑαυτὸν, ἂν αἱ ἀπλαῖ αὐταὶ ἐπιχειρήσεις παριστῶσι καλῶς πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ τελεσθῇ, πᾶν ὅ,τι ὤφειλε νὰ ἀποπειραθῆ, κατὰ τὸ διάστημα πλέον ἢ δύο μηνῶν, ὑπὸ τοιοῦτου στρατοῦ, καὶ ἐν περιστάσει, ἃς δὲν ἠδύνασθε ν' ἀγνοῆτε.

Ἄπ. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐμὴ σκέψις. Ὁφείλομεν νὰ δώσωμεν τὸν καιρὸν τοῦ νὰ ὀργανισθῶσιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Γαλλίας ἕτεροι στρατιαι, ὅπερ ἦτο δυνατότατον κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἐὰν μὴ ἐπήρχετο ἡ ἐπανάστασις τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἄλλαι στρατιαι ἠδύνατο νὰ ἔλθωσιν ἀπὸ τοῦ Βορρᾶ, εἴτε διὰ τῶν Βοσγιῶν, εἴτε δι' ἄλλης τινὸς οἰασθήποτε διευθύνσεως. Ἐὰν μὴ ἀπώλετο εἰς μὴν πρὶν ἢ ὀργανωθῶσιν αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις, ἤθελεν εἶσθαι δυνατόν νὰ γίνωσι πολλὰ καλῆτερα πράγματα.

Πρόεδρος. Ἐὰν μὴ ἔχρητε νὰ δώσητε ἄλλας ἐξηγήσεις, μεταβαίνω εἰς ἕτερον θέμα.

8ον. Διὰ φοροὶ διαπραγματεύσεις.

Ἐρ. Δὲν ἐλάβετε τὴν 29ην Σεπτεμβρίου ἀπὸ Φεβρίερας τὸ ἐπόμενον τηλεγράφημα;

«Ὁ στρατάρχης Βαζαῖν δεχθήσεται διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ ἐνώπιον τοῦ Μῆς εὐρισκομένου στρατοῦ τὰς συμβάσεις, ἃς διατυπώσῃ ὁ κ. Ῥενιέ, μένων ἐντὸς τῶν ὁδηγιῶν, ἃς θὰ λάβῃ παρὰ τοῦ κ. στρατάρχου»;

Εἰς τοῦτο ἀπεκρίθητε τὴν αὐτὴν ἡμέραν δι' ἐπιστολῆς, ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν στρατηγὸν Στίελ, ἐπιτελάρχην τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ (1) :

Ἄ π. Ναί, δι' αὐτοῦ μοι ἐστάλη τὸ τηλεγράφημα.

Ἐ ρ. Τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἶναι ἐν Βερολίῳ, καὶ ὑμεῖς ζητήσατε καὶ ἐλάβετε ἐν αὐτῆς ἀντίγραφον, ὡς ἐπίσης καὶ ἀντίγραφον τοῦ τηλεγραφήματος, ὅπερ ἐμνημόνευσα πρὸ μικροῦ.

Μεταξὺ τῶν ἐξηγήσεων, ἃς ἐπεφορτίζετε τὸν κ. στρατηγὸν Στίελ νὰ μεταβιβάσῃ τῷ κόμητι κ. Βισμάρκ, εὐρίσκω καὶ τοῦτο :

« Τῷ ἀπεκρίθην (τῷ Ῥενιέ), ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ ἠδυνάμην νὰ πράξω, ἦθελον εἶσθαι νὰ δεχθῶ συνθηκολόγησιν μὲ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου, ἀλλ' ὅπ' δὲν ἠδυνάμην νὰ συμπεριλάβω τὸ φρούριον τοῦ Μέτς εἰς τὴν γενησομένην σύμβασιν (2) ».

Ὁφείλω νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς ἐν πρώτοις, κ. στρατάρχα, τί ἐνοούσατε διὰ τοῦ « τιμαὶ τοῦ πολέμου » ;

Ἄ π. Ἦτο τὸ νὰ ἐξέλθωμεν ἐν ὅπλοις καὶ ἀποσκευαῖς καὶ ὅλως συγκεροτημένοι.

Ἐ ρ. Νὰ ἐξέλθωτε Ἄλλ' ἔπειτα ;

Ἄ π. Ἐπειτα ἠθέλωμεν τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς χώρας προφανέστατα.

Ἐ ρ. Κύριε στρατάρχα! Αἱ τιμαὶ τοῦ πολέμου ; (γινώσκω ὅτι τοῦτο δὲν ὀρίζεται ἀκριβῶς οὐδαμοῦ, ἀλλὰ τέλος, αἱ τιμαὶ τοῦ πολέμου, εἶναι κάποιαι τιμαὶ) ὑμεῖς αὐτὸς ἐπιλονεικήσατε τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ τὴν ὀλεθρίαν στιγμὴν εἶναι κάποιαι τελεταί, αἵτινες συνοδεύουσι τὴν ἐξοδὸν στρατεύματος, ὅτε ἐγκαταλιμπάνει φρούριον, ἀλλ' αἵτινες οὐδόλως ὑπονοοῦσιν, ὅτι τὸ στρατεύμα τοῦτο μέλλει νὰ διατηρήσῃ τὰ ὅπλα αὐτοῦ, ἀφοῦ τῷ ἀποδοθῶσιν αἱ τιμαί.

Ἄ π. Δὲν ἐσέκφθην οὕτω. Ἡ ἰδέα, ἣν εἰς τὰς λέξεις ταύτας ἀπέδιδον, ἦτο τὸ ν' ἀποκριθῶ διὰ τρόπου μὴ παραδοχῆς. Ἡ ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἔσχον συνεπίεας. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ τύχω εἰδήσεων τοῦ Βούρβαχην καὶ γνωρίσω τὸ βᾶθος τῶν σκέψεων τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως. Ἦτο μᾶλλον, ἐκ μέρους μου, τακτικὴ τις.

(1) Ὁ ἀναγνώστης εὐρίσκει τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπιστολὴν ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ, Μέρει Β', κεφ. ε'. — Μ.

(2) Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι ἀπόσπασμα τῆς περὶ τῆς ὁ λόγος πρὸς τὸν στρατηγὸν Στίελ ἐπιστολῆς τοῦ στρατάρχου Βαζαίν.— Μ.

Ὅσον διὰ τὰς ἐκφράσεις, αἷς ἐχρησάμην ἐν τῇ ἐπιστολῇ, δὲν εἶναι ἔοπερ ἠδυνάμην νὰ πράξω, ἀλλὰ ἔοπερ ἦθελον δυνηθῆ νὰ πράξω». Καὶ ταῦτα δὲν σημαίνουσι ταῦτό εἶναι κάπως διαφορετικά. Ἄλλως τε δὲν ἔσχον μετὰ τοῦ Ῥενιέ εἰ μὴ συνομιλίαν, ἥτις οὐδὲν εἶχε τὸ ἐπίσημον.

Ἐ ρ. Δὲν ἐξεπλάγητε, λαμβάνοντες τὸ τηλεγράφημα τοῦτο, ὑπὸ τοῦ ὅλου ὅπερ περιεῖχεν ἐν τόσον ὀλίγαις λέξεσιν ; Καθότι τέλος ὤριζε τὸν χαρακτήρα τῆς διαπραγματεύσεως τοῦ Ῥενιέ, πρὸ πάντων τὸν σκοπὸν ὃν προετίθετο ὁ ἐχθρὸς ἐν ταῖς ὀλίγαις καὶ προμεραῖς ταύταις λέξεσι αὐτὴν παράδοσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ εὐρισκομένου ἐνώπιον τοῦ Μέτς ;

Εἶναι αὐταὶ αἱ λέξεις, ἃς μετεχειρίζετο ὁ κ. κόμης Βισμάρκ, καὶ ὅτε ἀκόμη ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχωσιν ἀμφιβολαὶ τινεὶ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῶν λέξεων τούτων « συνθηκολόγησις μὲ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου ». Ἡ ἐκφρασις « παράδοσις », περιεχομένη ἐντὸς τοῦ τηλεγραφήματος, εἰς ὃ ἀπεκρίνεσθε, ὄφειλε, μοι φαίνεται, νὰ ἀφαιρήσῃ πάσας τὰς ἀμφιβολίας ὑμῶν.

Καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα τὸ παρατηρήσατε δὲν πρόκειται πλέον περὶ προφορικῶν ὀδηγιῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι μᾶλλον ἢ ἦττον ἀόριστος, παραγγελαὶ μᾶλλον ἢ ἦττον πιστῶς μεταβιβάσθαι. Εἶναι, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ τὸ παρατηρήσω ὑμῖν, ἔγγραφον ἐπίσημον, ἐκ Φερβέρων, διατηρηθὲν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἐν Βερολίῳ ὑπουργείου, ὅπερ ἐλαμβάνετε παρὰ κυβερνήσεως εὐρισκομένη ἐν πολέμῳ μετὰ τῆς χώρας ὑμῶν. Καὶ εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπαντᾶτε δι' ἔγγραφου γραπτοῦ, οὗ τινος ὑμεῖς αὐτὸς ἐζητήσατε ἐκ Βερολίνου καὶ ἐπαρουσιάσατε τὸ ἀντίγραφον. Λοιπὸν ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἐὰν δὲν ἐξεπλάγητε περὶ τοῦ πόσον ἠδύνατο νὰ ἦ ἐπικίνδυνον εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ταύτην τῶν ἀνακοινώσεων, ἐπερχομένων κατόπιν τῶν τόσον σοβαρῶν ἀποκαλύψεων, ἃς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Ῥενιέ. Προστίθιμι, ὅτι δὲν ἠδύνασθε νὰ λησμονῆτε, ὅτι ὁ Ῥενιέ εἶχε δεῖξει ὑμῖν ἔγγραφον ἀδείας κυκλοφορίας, ἐκδοθείσης αὐτῷ ὑπὸ τοῦ κ. Βισμάρκ.

Ἄ π. Οὐδὲν σοβαρὸν εἶδον ἐν τούτοις, διὸ καὶ ἡ ἀπόκρισίς μου ὑπῆρξε λίαν καθαρὰ, καὶ ἀπετέλει, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἔκφρασιν μὴ ἀποδοχῆς τῶν προτάσεων τοῦ κ. Βισμάρκ. Οὗτος δὲ τὸ ἐνόησε τόσον καλῶς, ὥστε ἀπέπεμψε τὸν Ῥενιέ, ἅμα ἔφερε τὴν ἀπόκρισίν μου.

Ἐ ρ. Οὐχ ἦττον ὅμως ἐδείξατε τῷ κ. Βισμάρκ τὰς λέξεις ταύτας

εσυνθηκολόγησις με τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου», ὡς ὄρον δυνατόν πρὸς διαπραγματέουσιν.

Ἄ π. Ἦτο παγίς, ἦν τῷ ἔστενον, ὡς καὶ αὐτὸς ἐπεφόρτισε τὸν Ρενιὲ νὰ μοὶ στήσῃ. Ἀπαξ ἕξω, εἶναι προφανές ὅτι ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ προσφέρωμεν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας.

Ἐ ρ. Πῶς! Ἀπαξ ἕξω;

Ἄ π. Ναί· τοῦ στρατοῦ οὕτω συγκεκροτημένου, ἄπαξ ἕξω, ἠθέλωμεν σταματήσῃ τὸν καταστρεπτικὸν τοῦτον πόλεμον.

Ἐ ρ. Μεταβαίνω ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν δυνατῶν ὄρων συμβάσεώς τινος. Ὁφείλω ἐν πρώτοις νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἔκφρασις τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς ἐφηρμόζετο εἰς συνθηκολόγησιν μετὰ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου, καὶ ὅτι αἱ λέξεις αὗται ὑπῆρχον εἰς ἔγγραφον ἐπίσημον, ὅπερ ἦτο ἀπόκρισις εἰς ἕτερον ἐπίσημον ἔγγραφον, ἐν ᾧ ὑπῆρχον αἱ λέξεις «παράδοσις τοῦ στρατοῦ, ὅστις εὐρίσκεται ἐνώπιον τοῦ Μῆτς». Φρονῶ ὅτι δὲν ἠδύνασθε νὰ σκέπτεσθε, τὴν 29ην Σεπτεμβρίου, νὰ ὀρίζητε τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου ὡς μόνους ὄρους δεικνυμένους ὡς βάζειν συνθηκολογήσεως.

Ἄ π. Βεβαίως ὄχι.

Ἐ ρ. Ἦτο, λέγετε, παγίς ἦν ἐστήνετε τοῖς ἔχθροῖς ἡμῶν. Σημειῶ ὑμῖν τὸν κίνδυνον. . . . Ἀλλὰ παραδέχομαι ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐσκέπτεσθε τότε, ἦτο, μεθ' ὅλας τὰς ἐκφράσεις, ὧν ἐποιήσατε χρῆσιν, μία τις στρατιωτικὴ σύμβασις.

Ἄ π. Ἦτο πράγματι στρατιωτικὴ σύμβασις.

Ἐ ρ. Φρονεῖτε ὅτι ἡ κατάστασις, κατὰ τὴν 29ην Ἰουλίου, ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ ἠδύνασθε νὰ περιβάλλητε ἑαυτὸν μετὰ τὸ δικαίωμα τοῦ μετὰ τοῦ ἔχθρου διαπραγματέεσθαι;

Ἄ π. Νομίζω ὅτι εἶχον τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν δὲν εἶχον πλέον οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς νομίμου κυβερνήσεως, οὐδὲ καὶ μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἄλλως τε τῆς ἀμύνης. Ἐνόμισα ἑμαυτὸν ἐλευθέρων· οὐδέποτε ἐξωμολόσα ἑμαυτὸν πρὸς ἀπλοῦν φρουράρχον, καὶ ὡς ἀρχηγὸς στρατοῦ, ἡμῶν, οὕτως ἐργαζόμενος, ὠφέλιμος τῇ χώρᾳ μου.

Ἐ ρ. Φρονεῖτε ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀνήκει εἰς ἀρχηγὸν στρατοῦ· δὲν ὀμιλῶ περὶ φρουράρχου, καὶ τοι τῆς τιμῆς τοῦ διοικεῖν καὶ ἀμύνεσθαι τὸ Μῆτς ἀρμοζούσης καὶ εἰς στρατάρχην τῆς Γαλλίας

(ἠδύναμεθα νὰ εὐρωμεν πολλὰ καὶ ἐνόρξα παραδείγματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν).

Ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἐάν, ὡς ἀρχηγὸς στρατοῦ, τὴν 29ην Ἰουλίου ἐκρίνετε ὅτι ἡ κατάστασις ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε νὰ ἠδύνασθε νὰ περιβάλλητε ἑαυτὸν μετὰ τὸ δικαίωμα τοῦ συνομολογήσαι στρατιωτικὴν τινὰ σύμβασιν, καθότι, καθ' ὑμᾶς, ἔδει ἀναγνώσαι «σύμβασιν στρατιωτικὴν» ὑπὸ τὰς λέξεις «εσυνθηκολόγησιν μετὰ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου».

Ἄ π. Ἡ κατάστασις μου ἦτο τότε ἀνευ παραδείγματος. Δὲν εἶχον ἐφεξῆς κυβέρνησιν ἡμῶν, ὡς εἶπειν, αὐτὸς ἐγὼ κυβέρνησις μου· δὲν διευθυνόμην πλέον ὑπ' οὐδενός, δὲν διευθυνόμην εἰμὴ ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς μου.

Ἐ ρ. Αἱ προαπασχολήσεις αὗται πρὸς διαπραγματέουσιν, τότε, ἦσαν λοιπὸν ἰσχυρότεραι ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου πνεύματος ἀπὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τῶν στρατιωτικῶν καθηκόντων ὑμῶν;

Ἄ π. Ναί. Παραδέχομαι πληρέστατα, ὅτι τὰ καθήκοντα ταῦτα δέον νὰ ἐπιβάλλωσιν, ὅταν ὑπάρχῃ νόμιμος κυβέρνησις, ὅταν ἐξαρτᾶται τις ἀπὸ ἐξουσίας ἀνεγνωρισμένης ὑπὸ τῆς χώρας, ἀλλ' οὐχὶ ὅταν ἦναι τις ἀπέναντι κυβερνήσεως σασιαστικῆς. Τοῦτο δὲν τὸ παραδέχομαι.

Ἐ ρ. Ἡ Γαλλία ὑφίστατο πάντοτε! Ἡδύνασθε νὰ ἐλπίζητε καὶ ἐνομίζετε ὠφέλιμον νὰ διενεργήσητε σύμβασιν, δι' ἧς, ἀφιέμενοι τὸ φρούριον τοῦ Μῆτς εἰς ἑαυτὸ, ἠθέλετε ἐγκαταλίπει τῷ ἔχθρῳ, στρατιωτικῶς, γραμμὴν τινὰ, πέραν τῆς ὁποίας ἠθέλετε ἀποσύρει τὸν στρατὸν ὑμῶν;

Ἄ π. Ὁχι, κ. πρόεδρε.

Ἐ ρ. Δὲν γνωρίζω ἐὰν κατώρθωσα νὰ ἐννοηθῶ καλῶς.

Ἡδύνασθε νὰ ἐλπίζητε ὅπως συνάφητε σύμβασιν τινὰ, ἐν ᾧ, ἐγκαταλείποντες τὸ φρούριον τοῦ Μῆτς εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, καὶ καθιστάμενοι τὸν στρατὸν ὑμῶν μὴ διαθέσιμον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας, ἠθέλετε συνομολογήσει ὅτι ἴσος ἀριθμὸς ἔχθρῶν ἔμελλε νὰ παύσῃ λαμβάνων μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Τοῦτο ὑπῆρξεν εἶδος συμβάσεως κατὰ τινὰς ἐποχάς. (1)

Ἄ π. Πιθανῶς ἡ παρ' ἐμοὶ προεξάρχουσα ἰδέα ἦτο τὸ νὰ ἐμποδίσω τὴν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ πολιορκίαν τῶν Παρισίων. Ἐὰν εἶχον

(1) Πάντοτε ὅμοι ὅτε οἱ ἀντίπαλοι ἦσαν ἰσοβαρεῖς, ἡ δὲ Γαλλία ὡς εἶχεν ἤδη, δὲν ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ τοιαύτην τινὰ σύμβασιν. Μ.

δυνηθῆ νὰ τεθῶ περίξ τῶν Παρισίων, προφανέστατα ἤθελον εἶσθαι ὡς πρὸς τοῦτο εὐτυχίστατος.

Ἐρ. Διευκρινίζω τὴν ἐρώτησιν, διότι τέλος εἰμι εἰς τοῦτο ὑπόχρεως ὑπὸ τοῦ ἐπιβληθέντος μοι καθήκοντος. Ὅποτε ὁμιλεῖτε περί τινος στρατιωτικῆς συμβάσεως, ὀφείλω νὰ σπουδάσω τοὺς δυνατοὺς ὄρους αὐτῆς, νὰ ἐξετάσω τὰς δυνατὰς συνεπείας αὐτῆς, καὶ ἐρωτήσω ὑμᾶς ὡς πρὸς τοῦτο.

Ἐρώτησα ἑμαυτὸν ἐν πρώτοις, ἐὰν ἦτο σύμβασις, ἐν ἣ ἐπρόκειτο νὰ χαραχθῆ γραμμὴ τις, πέραν τῆς ὁποίας ἤθελεν ἀποσυρθῆ στρατός τις, τοῦ ἐτέρου μένοντος εἰς τὸ ἀντίπερα, τοῦ φρουρίου τοῦ Μῆτς ἀφιμεμένου ἐξω.

Ἐρώτησα ἑμαυτὸν κατόπιν, ἐὰν, πραγματικοποιοῦντες σύμβασιν τίνα τοῦ εἴδους τούτου, ἠδύνασθε ὑμεῖς, ἐν ἣ εὐρίσκεσθε καταστάσει (ὁποία τότε ὑπῆρχεν αὕτη), ἐὰν, λέγω, ἠδύνασθε νὰ ἐπιτύχητε ὄρους, ὅτινες, καθιστῶντες τὸν στρατὸν ὑμῶν μὴ διαθέσιμον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας, ἔμελλον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἐξουδετέρωσιν ἴσου ἀριθμοῦ ἀντιπάλων.

Ἄπ. Οὐδὲν ὡς πρὸς τοῦτο μῆτε ἐλέχθη, μῆτε ἐπράχθη· ἤθελομεν ἐργασθῆ πρὸς τὰ βελτίω τῶν συμφερόντων τῆς χώρας.

Ἐρ. Ναί· ἀλλ' ἀναζητῶ τὰς τελευταίας δυνατὰς φράσεις συμβάσεως τινος . . . Ἄλλ' ἡ ἐξουδετέρωσις ἀριθμοῦ στρατευμάτων γερμανικῶν ἴσου πρὸς τὰ γαλλικὰ στρατεύματα δὲν ἤθελε καὶ ἐπιφέρει πλήρη ἰσότητα, καθόσον τέλος ἐκεῖνο, ὅπερ καθίστα τὸν στρατὸν ὑμῶν οὐσιωδῶς πολῦτιμον διὰ τὴν χώραν, εἶναι ὅτι ἐκτὸς τῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῦ, καὶ τῶν τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ, περιελάμβανε σχεδὸν ὅλα τὰ στελέχη, ἃ διετίθετο ἡ Γαλλία.

Ἄπ. Ἐὰν, ὑφίσταντο εἰσέτι τὰ στελέχη τῶν ἐπιτελείων, τὰ ἄλλα εἶχον ἐξαφανισθῆ. Ἀπωλέσθησαν τόσοι ἀξιωματικοί, ὥστε ἐχρηάσθη νὰ γενῶσι πλεῖστοι ὅσοι προβιθασμοί· τοὺς ἔκαμον ὅπως γίνονται οὗτοι ἐν ὥρᾳ πολέμου, ὀνομασθέντων ὡς ἀξιωματικῶν ὑπαξιωματικῶν τινων, ὅτινες δὲν ἐμέτρων εἰ μὴ ὑπηρεσίαν τριῶν μηνῶν.

Ἐρ. Προβιθασμοὶ πολυἀριθμοὶ πραγματικῶς ἔλαβον χώραν· ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ἦσαν στελέχη πολὺ ἀνώτερα ἐκείνων, ἅτινα ἠναγκάσθησαν νὰ αὐτοσχεδιάσωσιν ἐν τοῖς σταθμοῖς. Ὑπῆρχεν ἐν τῷ στρατῷ ὑμῶν λαμπρὸς ὀργανισμός.

Δὲν εἶπετε τῷ Ῥενιέ, ἐνώπιον τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ, ὅστις κατέ-

θετο περὶ τούτου ἐν τῇ ἀνακρίσει, ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ ἐζητήσατε, ἦτο ὅπως ὁ στρατὸς ἐξέλθῃ μὲ τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου, χωρὶς νὰ διαπραγματευθῆτε περὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Μῆτς, καὶ δὲν προσεθέσατε ὅτι ὁ στρατὸς ὑμῶν ἤθελεν ἀποσυρθῆ καὶ καθέξει θέσεις οὐδετέρας μέχρι τῆς εἰρήνης;

Ἄπ. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰς ἐκφράσεις μου· ἐνοήθησαν ὡς τοιοῦτό τι σημαίνουσαι, ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐξουδετέρωσεως κατὰ τρόπον ἀπόλυτον, καθότι ἤθελομεν λάβει ἀναγκαίας ὀδηγίας παρὰ τῆς ἀντιβασιλείσεως ἢ παρὰ τῆς ἐθνικῆς συνελούσεως, ἐὰν τοιαύτη τις ὑπῆρχεν.

Ἐρ. Ἐσκέφθητε ὅτι πᾶσα σύμβασις, ἣτις ἤθελεν ἐξουδετερώσει τὸν στρατὸν ὑμῶν ἐν τῇ καταστάσει, ἐν ἣ εὐρίσκετο οὗτος κατὰ τὸν Σεπτέμβριον μῆνα, ἀφίνουσα τῷ ἔχθρῳ τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἔβαινε κατ' εὐθείαν ἐναντίον τοῦ σκοποῦ, ὃν ὠρίσατε ἐν τῇ συνδιασκέψει τῆς 20ῆς αὐγούστου, ἢ, τοῦλάχιστον, ὃν προετίθεσθε ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, καὶ ὅτι τοιαύτη τις σύμβασις ἐπέτρεπε τῷ ἔχθρῳ νὰ φέρῃ 200,000 περισσότερον ἐντὸς τῆς καρδίας τῆς πατρίδος ὑμῶν;

Ἄπ. Τοῦτο οὐδάλως ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἰδέᾳ μου· οὐδ' ἐννοῶ ὅτι τοιοῦτόν τι ἦλθεν εἰς τὴν ἰδέαν τινός. Ἐφρόνουσιν ὅτι γενικῆ τις ἀνακωχῆ ἔμελλε νὰ λάθῃ χώραν, καὶ ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἤθελεν ἐξουδετερωθῆ, ἔμελλον νὰ κάμωσιν ἔκκλησιν εἰς τὸ ἔθνος. Ἀλλὰ, προφανέστατα, οὐδέποτε ἤθελομεν ἐξουδετερωθῆ εἰς τρόπον, ὥστε ν' ἀφήσωμεν τὰς ἡνωμένας τοῦ ἔχθρου δυνάμεις νὰ πέσωσιν ἐπὶ τῆς βάρχεις τῶν συντρόφων ἡμῶν.

Ἐρ. Δὲν προσκολλῶμαι εἰμὴ εἰς τὴν ἐκφρασιν ταύτην· αὐτίόγρατὸς ὑμῶν ἤθελε λάβει θέσιν οὐδετέραν μέχρι τῆς εἰρήνης.

Ἄπ. Οὐδέποτε ὑπῆρξε τοῦτο ἐν τῇ ἰδέᾳ μου.

Ἐρ. Ἀπαντῶ ἐν τῇ κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἀποκρίσει ὑμῶν εἰδός τι ὑποχρέωσιν, καὶ ἐρωτῶ ὑμᾶς ἐὰν καλῶς ἐξετάσατε τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἐπόψεις, καὶ ἐὰν εἶδατε ποῦ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ ὑμᾶς ἡ ὑποχρέωσις αὕτη;

Ἰδοῦ, κατὰ τὴν κατάθεσιν ὑμῶν, αὐταὶ αἱ λέξεις, ἃς δὴθεν ἀπηυθύνετε τῷ Ῥενιέ·

«Ἄπεκρίθην τῷ κ. Ῥενιέ, ὅτι βεβαίότατα, ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ ἀδιεξόδου, ἐνθα εὐρισκόμεθα, μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς, ἐν μιᾷ λέξει, ἐντελῶς συγκεροτημένοι, ἤθελομεν τηρήσει τὴν τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ καταστήσει σεβαστοὺς τοὺς ὄρους τῆς συμβάσεως».

Λοιπὸν δὲν ἐφάνη ὑμῖν ὅτι, ἀφιέμενοι νὰ μεταβιβασθῶσι πρὸς τὴν κυβέρνησιν, μεθ' ἧς ἡ χώρα ὑμῶν ἦτο εἰς πόλεμον, αἱ λέξεις αὐτὰς εἰρηλομεν τηρήσει τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ καταστήσει σεβαστοὺς τοὺς ὄρους τῆς συμβάσεως», ἠδύνασθε νὰ εὐρεθῆτε ὑποχρεωμένοι εἰς τὸ νὰ συνεργασθῆτε μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξαναγκάσῃτε εἰς τὴν ὑπακοὴν στρατιάν τινα γαλλικὴν, ἣτις, καθ' ἣν στιγμήν ἐγράφετε ὑμεῖς ταῦτα, διετέλει ἴσως ἐν συμπλοκῇ μετὰ τοῦ ἐχθροῦ;

Ἄ π. Οὐδέποτε εἰς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἠθέλομεν πράξει τοιοῦτον πρᾶγμα.

Ἐ ρ. Διαμβάνω τὴν φράσιν τῆς ὑποχρεώσεως, καὶ ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἐὰν ὑπελογίσαστε, ὅποια ἦτο ἡ φορὰ αὐτῆς καὶ εἰς τί ἠδύνατο νὰ ὑποχρεώσῃ ὑμᾶς;

Ἄ π. Ὅτι πάντοτε ἐξυπηκούετο, ἦτο γενικὴ τις ἀνακωχὴ πρὶν ἢ πράξωμέν τι ἕτερον.

Ἐ ρ. Μία τις ἐξυπακοὴ συγγνωστέα; ἀλλ' ὅταν τις διαπραγματεύηται, εἶναι δύσκολον. Ἐπαναλαμβάνω τὰς αὐτὰς λέξεις, αἱς ἐχρήσασθε, καὶ μολονότι φρονῶ ὅτι δὲν ἐθεωρήσατε τὸ ζήτημα οὕτω πως, ὡφελῶ νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, ἐὰν ἐλάβετε ὑπ' ὄψιν μέχρι τίνος σημείου ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ ὑμᾶς;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε, τόσῳ μᾶλλον, καθόσον ποσῶς δὲν ἐλάμβανον ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν τὸν κ. Ρενιέ.

Ἐ ρ. Ἐδειξεν ὑμῖν ἄδειαν τοῦ κ. Βισμάρκ καὶ ὑπογραφήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρίγκηπος, παραπλήσιον τῆς ὁποίας ἐθέσατε τὴν ὑμετέραν. Ἐπειτα ὁ Ρενιέ ἐπέστρεψε παρὰ τῷ κ. Βισμάρκ, ὅστις, ἀφοῦ τὸν εἶδεν, ἐτηλεγράφησεν ὑμῖν. Τῷ ἀπεκρίθητε, διαβιβάζοντες αὐτῷ ἐξηγήσεις ἐμπεριεχομένας ἐν ἐπιτολῇ, ἣν διὰ τοῦ ὀνόματος ὑμῶν ὑπεγράψατε. Εἶναι ἀδύνατον τὸ νὰ μὴ ἀπεδώκατε σοβαρὰν ἔνοιαν εἰς τὰς λέξεις, ἃς τῷ εἶπετε. Σημειώσατε ὅτι δὲν ἀναφέρομαι εἰς τὰς λέξεις ταύτας, εἰ μὴ ὅπως ἀναζητήσω τὸ ἄκρον ὄριον, εἰς ὃ ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ ὑμᾶς.

Ἄ π. Δὲν εἶδον τὰ πράγματα ὑπὸ τόσον σοβαρὰν ἔποψιν ἐξήτησα ἀπλῶς νὰ τεθῶ εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, νὰ γνωρίσω ἂν ἡ ἀντιβασιλεία ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ. Ἐνόουν νὰ μάθω τί συνέβαιναν ἐν Παρισίοις καὶ ποῦ εὕρισκοντο, ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχ, αἱ τῆς ἀντιβασιλείας μετὰ τοῦ κ. Βισμάρκ σχέσεις.

Ἐ ρ. Μοὶ δεικνύετε τὴν ὁδὸν, ἣν ἐπεθυμοῦσατε ν' ἀκολουθήσητε, ἀλλ' ἐγὼ ἔλαβον τὴν ὕλην τῶν ἐρωτήσεων, ἃς ἐθέμην ὑμῖν, ἐκ τῆς ἐπίσθιμου ἀλληλογραφίας καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἀνάκρισιν ἰδίων ὑμῶν ἀποκρίσεων. Ἡ δυνατὴ αὕτη ὑποχρέωσις ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ ὑμᾶς εἰς τὸ νὰ εὐρεθῆτε μετὰ τοῦ θαυμασίου ὑμῶν στρατοῦ ἐπὶ τὰ νῦτα αὐτοσχέδιου τίνος γαλλικοῦ στρατοῦ. Δὲν ἀμφιβάλλω ποσῶς εἰς τὴν ἀπόκρισιν ὑμῶν ἀλλ' εἰμι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπενθυμίσω ὑμῖν ὅτι, ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα, εἰς τὰς ὁδηγίας, τὰς τῷ στρατηγῷ Βογὲ παρ' ὑμῶν δοθείσας, ὁπότε μετέβαιναν οὗτος εἰς τὸ στραταρχεῖον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας, ἐγράφετε τὰς ἐξῆς γραμμὰς:

«Ἡ ἐνέργεια στρατοῦ γαλλικοῦ, εἰσέτι καλῶς ὀργανισμένου, ἔχοντος καλὸν ἠθικόν, καὶ ὅστις, ἀφοῦ ἐντίμως ἐπολέμησε τὸν γερμανικὸν στρατὸν, ἔχει τὴν πεποίθησιν ὅτι κατῴρως νὰ κατακτήσῃ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἤθελε βαρύνει ὑπερβαλλόντως ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν. Ἦθελεν ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν καὶ ὑπερασπισθῆ τὴν κοινωνίαν, ἣς τὰ συμφέροντα εἶναι κοινὰ μετ' ἐκείνων τῆς Εὐρώπης. Ἦθελε δώσει τῇ Πρωσίᾳ, διὰ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς ταύτης τῆς ἐνεργείας, ἐγγύησιν τῶν βητῶν, ἃς ἠδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ ἐν τῷ παρόντι, καὶ τέλος ἤθελε συντελέσει εἰς τὴν προαγωγὴν ἐξουσίας κανονικῆς καὶ νομίμου, μεθ' ἧς αἱ σχέσεις πάσης φύσεως ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἄνευ κλονισμοῦ καὶ φυσικῶς.»

«Βαν-Σαιντ-Μαρτίν, 10 Ὀκτωβρίου 1870».

Γράφων τὰς λέξεις ταύτας, δὲν ἠδύνασθε νὰ προΐδητε ἂν τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο (ὑπερ ἀναμφιβόλως ἀπεκρούετο) δὲν ἐμελλε νὰ παραχθῇ;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε. Ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐπρόκειτο περὶ γενικῆς ἀνακωχῆς, περὶ ἀναστολῆς τοῦ πολέμου, πρὸ παντὸς ἄλλου πράγματος.

Ἐ ρ. Ἦτο ἡ ὑμετέρα διάνοια, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦτο ἐκπεφρασμένη ἴσως κατὰ τρόπον ἐπαρκῶς καθαρόν;

Ἄ π. Ἐὰν μὴ ἤμην τόσον χρηστὸς, δὲν ἤθελον αἰτήσει τὰ ἐκ Βερολίνου ἀντίγραφα τῶν ἐγγράφων τούτων δὲν εἶχον τὰς ἐπιστολάς ταύτας, καὶ τὰς ἐξήτησα, διότι οὐδὲν ἤθελον νὰ κρύψω οὐδὲως ἐφρόνουν ὅτι ἡ σκέψις μου μετεβιβάσθη κακῶς. Ἐὰν ἤθελον νὰ τὴν ὑποκρύψω, τίς ἠδύνατο νὰ τὴν γνωρίζῃ; Οὐδεὶς.

Ἐ ρ. Ἦμην ἠναγκασμένος νὰ αἰτήσω ὑμῖν τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἶναι μάλιστα ὁ σκοπὸς τῆς ἐξετάσεως ὑμῶν ταύτης. Δὲν ἐλάβετε οὐ-

δεμίαν ἀπόκρισιν εἰς τὸ ἀπὸ 29ης Σεπτεμβρίου ἔγγραφον ὑμῶν δὲν εἶδετε ἐπανερχόμενον τὸν στρατηγὸν Βούρρηγν. Δὲν ἐλάβετε ποτὲ εἰδήσεις τοῦ Ῥενιὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ;

Ἄ π. Οὐδέποτε.

Ἐρ. Δὲν ὠφείλετε νὰ πιστεύητε ἕκτοτε, ὅτι ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆτε τῆς ἰδέας τοῦ συνομολογήσαι σύμβασιν στρατιωτικὴν ἐπὶ τῶν βάσεων, ἃς εἶδεζατε τῷ Ῥενιὲ καὶ τῷ στρατηγῷ Βούρβραχη;

Ἄ π. Κάλλιστα.

Ἐρ. Ἐλάβετε, τὴν 7ην ὁκτωβρίου, τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην τοῦ στρατηγοῦ Κοφρινιέρ, ἣτις λέγει ὑμῖν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐφεξῆς ἄρτος εἰμὴ διὰ πέντε ἡμέρας, καὶ ὅτι εἶναι ἠναγκασμένος, μετὰ μεγάλης θλίψεως, ν' ἀρξῆται τῆς καταναλώσεως τῶν ἐν τοῖς ἐρύμασιν ἐφοδριῶν τῶν ἐφοδίων (1);

Αὐθημερὸν ἀπηυθύνετε τοῖς ἀρχηγοῖς σωμάτων ταύτην τὴν ἐπιστολὴν.

«BAN-SAIN-MARTIN, 7 Ὀβρίου 1870.»

ἘΠροσεγγίζει ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ στρατὸς τοῦ Ῥήνου εὐρεθήσεται ἐν τῇ δυσκολωτέρᾳ ἴσως καταστάσει, ἣν ὑπέστη ποτὲ στρατὸς γαλλικός.

Ἐὰ σοβαρὰ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ συμβάντα, τὰ ἀποτελεσθέντα μακρὰν ἡμῶν καὶ ὧν ὑφιστάμεθα τὰς λυπηρὰς συνεπειάς, δὲν ἐκλόניσαν οὔτε τὴν ἠθικὴν ἡμῶν δύναμιν, οὔτε τὴν ἀξίαν ἡμῶν ὡς στρατοῦ· ἀλλ' ὅμως δὲν ἀγνοοῖτε ὅτι περιπλοκαὶ ἄλλου εἴδους προστίθενται ἡμερησίως εἰς τὰς γεννωμένους ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν γεγονότων. Ἐὰ τρέφιμα ἄρχονται ἐκλείποντα, καὶ ἐντὸς διαστήματος χρονικοῦ, ὅπερ ἔσται λίαν σύντομον, μέλλουσι νὰ ἐκλείψωσιν ἡμῖν ἀπολύτως.

Ἡ τροφὴ τῶν ἵππων ἡμῶν τοῦ τε ἵππικοῦ καὶ τῶν ζευγματικῶν καὶ τῆς πρόσβλημα, οὗ τινος πᾶσα παρερχομένη ἡμέρα καθίσταται τὴν λύσιν μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀπύθανον. Οἱ πόροι ἡμῶν ἐξητλήθησαν, οἱ ἵπποι μέλλουσι νὰ φθαρῶσι καὶ ἐξαλειφθῶσιν. Ἐν ταῖς σοβαραῖς περιστά-

(1) Ὁ ἀναγνώστης εὐρίσκει τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εἰς τὸ Κατηγόρητῆρον, Μέρους Γ' οὖν, κεφάλ. δον.—Μ.

σοι ταύταις ἐκαλεσάμην ὑμᾶς, ὅπως ἐκθέσω ὑμῖν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ γνωστοποιήσω ὑμῖν τὸ αἶσθημά μου.

ἘΤὸ καθῆκον τοῦ ἀρχιστρατήγου εἶναι τὸ μὴ ἀφίνειν οὐδὲν ἀγνοούμενον, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἀρχηγοῖς σωμάτων, καὶ τὸ φροντίζεσθαι ἀπὸ τῶν γνωμῶν καὶ συμβουλῶν αὐτῶν. Εὐρισκόμενοι μᾶλλον ἀμέσως εἰς συνάθειαν μετὰ τῶν στρατευμάτων, γινώσκετε βεβαίως, κύριε. . . . τί δύναται τις περιμένειν ἀπ' αὐτῶν, τί ὀφείλει τις ἀπ' αὐτῶν ἐλπίζειν. Οὕτω, πρὶν ἢ λάθω μέτρον τι ἀποφασιστικόν, ἠθέλησα νὰ ἀπειθῶν ὑμῖν τὸ παρὸν ἔγγραφον, ὅπως αἰτήσω ὑμῖν ἵνα μοὶ γνωστοποιήσητε ἐγγράφως, μετὰ ἐξέτασιν ὄριμον καὶ λίαν ἐπισταμένην τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ ἀφοῦ συσκεφθῆτε μετὰ τῶν στρατηγῶν τῶν μεραρχιῶν, τὴν προσωπικὴν ὑμῶν γνώμην καὶ τὴν ὑμετέραν ἠτιολογημένην ἐκτίμησιν.

ἘἌμα λάθω γνώσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγράφου, οὐ ἡ σπουδαίότης δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν ὑμῶν, μέλλω νὰ προσκαλέσω ὑμᾶς ἐκ νέου εἰς ὑπέρτατον συμβούλιον, ὅθεν ἐξελεύσεται ἡ ὀριστικὴ λύσις τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοῦ, οὗ τινος ἡ Α. Μ. ὁ αὐτοκράτωρ μοὶ ἐνεπιστεύθη τὴν ἀρχηγίαν.

ἘΠαρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μοὶ γνωστοποιήσητε ἐγγράφως, ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων, τὴν γνώμην, ἣν αἰτοῦμαι παρ' ὑμῶν, καὶ νὰ μοὶ δώσητε ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς τοῦ παρόντος ἐγγράφου.

ἘἸπογ. ΒΑΖΑΙΝ.»

Εἰς ἀπόκρισιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων ἀπηυθύναν ὑμῖν τὴν ἑαυτῶν γνώμην εἰς κεχωρισμένας ἀναφοράς.

ἘὉ στρατάρχης Λεβέρ συνεπέρανεν οὕτω τὴν ἑαυτοῦ γνώμην.

ἘΟἱ στρατηγοὶ τοῦ 3ου σώματος καὶ ἐγὼ εἴμεθα γνώμης, ὅτι ὀφείλομεν ἐν τούτοις ν' ἀποπειραθῶμεν τὴν τῶν ὄπλων τύχην. ἘΤὸ ἠθικὸν τῶν τε ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν εἰσὶν εἰς τὸ ὕψος τῶν περιστάσεων, καὶ δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ νέαν τιμὴν καὶ μεγάλην προσπάθειαν, παρουσιάζοντες αὐτῷ σκοπὸν λίαν ὀρισμένον διὰ τὴν ἀποφασιστικὴν ταύτην πάλην. Ποῖος δύναται νὰ ἦ ὁ σκοπὸς οὗτος; ἘΤῷ ἀρχιστρατήγῳ ἀνήκει ἡ ἀπόφασις. Δύναται νὰ ἦ βέβαιος ὅτι ἅπαντες ἡμεῖς θέλομεν ἀπερῶσει ὅλην τὴν ἡμετέραν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς σκέψεως αὐτοῦ.

ἘὉ στρατηγὸς Λαομιρὼ ἔλεγεν ὑμῖν.

«Ἡ πειθαρχία εἶναι καλὴ, ἡ φωνὴ τῶν ἀξιωματικῶν ἀκούεται, καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν δύναται νὰ διεγείρῃ τὴν γενναϊότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσιν. Τὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἠδύναντο ἀκόμη ν' ἀποκριθῶσιν εἰς μεγάλην τινὰ προσπάθειαν, ἥτις τοῖς ἤθελε ζητηθῆ· ἀλλὰ πλησίον τοῦ πεζικοῦ πολλὰ στοιχεῖα ἐξαφανίζονται καθεκάστην, καὶ ἐντὸς ὀλίγου μέλλουσι νὰ λείψωσι.»

«Ὁ στρατηγὸς Δεωῦ, ἀρχηγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως διανοιχθῆ ἡ δίοδος διὰ μέσου τοῦ ἔχθρικοῦ στρατοῦ, δοκιμασθεῖσα ἦδῃ ἄνευ ἀποτελέσματος, δεόν νὰ μὴ δοκιμασθῆ παρά ποτε σήμερον, ὅτε τὸ τε ἵππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἀπώλεσαν ἥδη τὴν ἑαυτῶν ἰσχύν. Ἐπομένως προτείνει τὴν μέχρι τῶν τελευταίων δυνατῶν ὀρίων ἄμυναν τοῦ Μῆτς, ὅποτε δὲ τὰ τρόφιμα μέλλουσι νὰ προσεγγίσωσι τὸ τέλος αὐτῶν, θεωρεῖ ἀναγκαίαν τότε τὴν γνῶσιν τῶν ὄρων, οὓς ὁ ἔχθρὸς ἐννοεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τῶνδ' ὄρων τούτων ἐνοχλοῦντων τὴν τοῦ στρατοῦ τιμὴν, δεόν, κατ' αὐτὸν, νὰ διεξέλθῃ ὁ στρατὸς μαχόμενος.»

«Ὁ στρατάρχης Κανροβέρ, ἀρχηγὸς τοῦ θου σώματος, ἐγνωστοποιεῖ ὅτι οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ διοικηταὶ μεραρχιῶν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνωτέρας τοῦ ἔχθρου δυνάμεις, ἐπίσης δὲ τὰς γενομένας ἀκάρπους ἀποπειράς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ὑπερπηθῆσαι τὰς γραμμὰς, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν σχεδὸν ὀλοσχρῆ καταστροφὴν τῶν ἵππων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τῶν τροφῶν, ἐφρόνουσι ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ διαπραγματευθῶμεν ἄπρὸς ἀπόκτησιν συμβάσεως ἐντίμου, δηλαδὴ ν' ἀναχωρήσωμεν μετὰ τὰ ὄπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ ὑπερῃεθώμεν κατὰ τῆς Γερμανίας κατὰ τὴν διάρκειαν χρόνου μὴ ὑπερβαίνοντος ἐν ἔτος.» Καθ' ἣν περίπτωσιν οἱ ὑπὸ τοῦ ἔχθρου ἐπιβαλλόμενοι ὄροι δὲν ἠδύναντο νὰ γίνωσι δεκτοὶ ὑπὸ ἀνδρῶν τιμῶν, ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ διεξέλθωσι τὰς πρωσσικὰς γραμμὰς ἀντὶ πάσης θυσίας.»

«Ὁ στρατάρχης Κανροβέρ, ἀφοῦ ἔδωκε περὶ τῆς διακηρύξεως ταύτης τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατηγῶν τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ καὶ ἡτιολογημένην ἐκτίμησιν, ἐζήτησε ὅπως μὴ ἀποπειραθῆ μηδὲν διάδημα παρὰ τῶ ἔχθρου πρὸς ἐπιτυχίαν συμβάσεως ἐντίμου, ἐφ' ὅσον ἤθελον ἔχει τροφὰς, καὶ συνεπῶς ἠδύναντο νὰ μηκύνωσι τὴν ἀντίστασιν.»

«Ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ, ἀφοῦ ἀνέμνησεν ὅτι ὁ στρατὸς δὲν εἶχε

τροφὰς εἰμὴ μέχρι τῆς 16ης ὁκτωβρίου, τὸ δὲ φρούριον μέχρι τῆς 20ῆς, παρετήρει ὅτι ὁ στρατὸς, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἤθελον ὑπερπηθῆσαι τὰς γραμμὰς, βιπτόμενος ἐν τῷ μέσῳ δυνάμεων ἐχθρικών, αἵτινες τὸν περιεκύκλονον πανταχόθεν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, ἄνευ τροφῶν, ἄνευ πυροβολικοῦ, ἄνευ ἵππικοῦ, ἄνευ ὠρισμένου σκοποῦ, καὶ πρὸ πάντων ἄνευ γραμμῶν ἐπιχειρήσεων, ἤθελον ἀπολεσθῆ. Ἐξέθηκεν ὅτι, ἀφ' ἑτέρου, ἡ πόλις, μετὰ τὴν τοῦ στρατοῦ ἀναχώρησιν, δὲν ἔμελλε νὰ ἔχῃ τροφὰς εἰμὴ ἐπὶ ὀκτῶ ἢ τὸ πολὺ δέκα ἡμέρας, ὅτι ἤθελον εἶσθαι ὑποχρεωμένη νὰ παραδοθῆ, τῆς πέριξ χώρας οὐσης ἄλλως λίαν ἐξηντλημένης, ὅπως μὴ ἦ δυνατόν, ὡς τινες τὸ ἐνόμιζον, νὰ γενῆ προμήθεια τροφῶν διὰ μέσου μακρυνῶν ἐξόδων.»

Ἐν τούτοις δὲν ἐφρόνει ὅτι ὀφείλει νὰ διέλθῃ ἐν σιωπῇ γνῶμην τινὰ, ἥτις ἐλάμβανε τὴν πηγὴν αὐτῆς ἐντὸς αἰσθημάτων στρατιωτικῶν λίαν σεβαστῶν. Ἐφαίνετο ἀδύνατον εἰς τινὰς ἀνδράς ἔχοντας καρδίαν τὸ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τοῦ ἔχθρου, πρὶν ἢ γενῆ ἀπόπειρα ἐσχάτης τινὸς προσπάθειας, καὶ πρὶν ἢ δοθῆ μέγας τις ἀγών. «Οἰονόηποτε καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἦ τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ θέλωμεν πέσει ἐντίμως.»

Ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, σύμφωνος πρὸς τοὺς στρατηγούς τῶν ὑπ' αὐτὸν μεραρχιῶν, συνεβούλευε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δεύτερον τοῦτο (1), καὶ μάλιστα ὅσον οἶόν τε τάχιον, ἐνόσφ δὲν ἀποδειλιάσασιν οἱ στρατιῶται ἀπὸ τῆς πείνης, καὶ ὅπως δυνηθῶσι ν' ἀφήσωσι τροφὰς τινὰς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μῆτς, μένωσι δὲ ἀκόμη ἵπποι τινὲς ἱκανοὶ πρὸς ζευξίν τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπερ ἤθελον συμπαράλαβει.

Οἱ στρατηγοὶ Δελιγνὺ καὶ Πικάρ ἐξέφερον γνώμην αὐτὴ πᾶσα διαπραγματεύσει ἐπ' ὀνόματι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου δεόν νὰ ἀρξῆται ὅσον τάχιστα, ὅπως μὴ ἀργοπορηθῆ βιαία τις ἐξόδος, ἐν ἣ περιπτώσει ὁ ἔχθρὸς ἤθελε θέσει ζητήματα ἀπαράδεκτα ἢ ἤθελον ἀργοπορήσει τὴν ἀπόκρισιν αὐτοῦ.

Πρόεδρος. Θέλω ἐρωτήσαι ὑμᾶς ἥδη, κύριε στρατάρχῃ, διὰ τί, ὅτε συνεχάλεσατε τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὑπ' ὑμᾶς σωμάτων, δὲν διετάξατε ν' ἀναγνωσθῶσιν αὐτοῖς ὅλαι αἱ ἐκθέσεις αὐταί, διὰ τί δὲν τοῖς ἀνεγνώσθησαν εἰμὴ ὀλίγαι τινὲς ἐξ αὐτῶν;

Ἄ π. Ἐνόμιζα ὅτι ἀνεγνώσθησαν ὅλαι. Ἐάν τινες αὐτῶν ἐτέθη-

(1) Ἐννοεῖ τὸ νὰ διαπραγματευθῶσι μετὰ τοῦ ἔχθρου.

σαν κατά μέρος, πιθανῶς τοῦτο προήλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι εὔρον ὅτι τοῖς ἦτο ἀνωφελὲς νὰ τὰς ἀκούσωσι.

Π ρ ὀ ε δ ρ ο ς.— Συνεκαλέσατε λοιπὸν τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων στρατοῦ καὶ τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὄπλων τὴν 10ην ὀκτωβρίου. Τὸ πρῶτόκολλον τῆς συνδιατάξεως ταύτης, ὅπερ ἀνεγνώσθη ἤδη (1) ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου, ὑπεγράφη ὑφ' ὄλων τῶν ἀρχηγῶν ὄπλων καὶ ἀρχηγῶν στρατοῦ, οἵτινες ἔλαβον εἰς αὐτὴν μέρος. Ὁφείλω νὰ παρατηρήσω ὑμῖν ἐνταῦθα, ὅτι οὔτε εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο, ὡς οὐδ' ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἐπιστολῇ τῆς 7ης ὀκτωβρίου, ἦτις, ὡς εἶπεῖν, ὑπῆρξε τὸ προοίμιον αὐτοῦ, γίνεται λόγος περὶ τῶν μετὰ τοῦ Ῥενιὲ συνομιλιῶν ὑμῶν, μήτε περὶ τοῦ ταξιδίου τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχη, μήδὲ περὶ τῶν κοινωνιῶν ὑμῶν μετὰ τῶν πολεμίων στρατηγῶν καὶ μετὰ τῶν μελῶν τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως.

Δὲν νομίζετε ὅτι, ἐὰν οἱ τοποτηρηταὶ ὑμῶν εἶχον γνῶσιν ἀκριβῆ τῶν ἐπεισοδίων τούτων, τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων των, αἱ γνώμαι, ἅς οὗτοι ἐξέφερον, ἠδύνατο νὰ τροποποιηθῶσι, καὶ ὅτι ἴσως δὲν ἤθελον γνωμοδοσῆσαι τὸ χρέτισμον διαπραγματεύσεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐπέλθῃ σύμβασίς τις στρατιωτικῆ, γινώσκοντες ὅτι οἱ ὄροι τῆς συμβάσεως ταύτης εἶχον ἐπὶ ματαίᾳ προταθῆ ἤδη;

Σ τ ρ α τ ἄ ρ χ η ς. Ἀλλὰ, κύριε πρόεδρε, ἦσαν ἐν γνῶσει τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ῥενιὲ καὶ τοῦ ταξιδίου τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιστολὴν τῆς 29ης Σεπτεμβρίου, αὕτη μοι ἦτο ὄλιγος προσωπικῆ.

Π ρ ὀ ε δ ρ ο ς. Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἤθελον εἶσθαι ὠφέλιμον νὰ γνωστοποιήσητε τοῖς τοποτηρηταῖς ὑμῶν, τοῦλάχιστον ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν, ὅτι εἶχετε συνεξηγήσεις μετὰ τοῦ Ῥενιὲ, καὶ ὅτι δὲν ἐλάθετε ἐφεξῆς εἰδήσεις αὐτοῦ ὅτι ὁ στρατηγὸς Βούρβαχη εἶχεν ἀναχωρήσει μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κατορθώσῃ διαπραγματεύσειν, καὶ ὅτι δὲν ἐπανῆλθεν ὅτι οἱ ὄροι στρατιωτικῆς συμβάσεως ἦσαν ἀρκούντως ἐνδεειγμένοι εἰς τὰς συνομιλίαις ταύταις ὅτι δὲν ἐδόθη οὐδεμίᾳ ἀπάντησις, καὶ ὅτι, συνεπῶς, δὲ ὑπῆρχεν οὐδεμίᾳ σοβαρᾷ ἐνδειξί, ὅτι στρατιωτικῆς σύμβασίς ἦδύ-

(1) Τὸ πρῶτόκολλον τοῦτο εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης ὀλόκληρον ἐν τῇ κατηγορητικῇ ἐκθέσει τοῦ κ. εἰσηγητοῦ, μέρει Γ', κεφ. α' τοῦ Α'. τόμου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Συμβούλιον τῆς 10ης 8βρίου».

νητο νὰ συνομολογηθῆ ἐπὶ τῶν βάσεων τῶν προταθεισῶν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων, καθόσον αἱ βάσεις αὗται ἦσαν ἀκριβῶς ἐκεῖναι, ἅς ὁ ἐχθρὸς δὲν ἠθέλησε νὰ παραδεχθῆ;

Ἄ π. Οὐδὲν ὑπῆρχε τὸ σοβαρὸν ἢ ἐπιστολὴ μου δὲν ἦτο εἰμὴ εἶδος τι περιλήψεως τῶν μετὰ τοῦ Ῥενιὲ συνομιλιῶν μου, καὶ δὲν εἶχον νὰ συμβουλευθῶ τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων ἐπὶ τοῦ διαθήματος τούτου, ὅπερ ἔκαμον χωρὶς νὰ τοὺς συμβουλευθῶ.

Συνεκάλεσα τοὺς κύριους τούτους, τὴν 10ην ὀκτωβρίου, συνεπέφα τῶν ἐπιστολῶν, ἅς μοι ἔγραψαν τὴν 8ην καὶ τὴν 9ην. Ἰδοὺ πότε ἢ εὐθύνη αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἀρχηται, ἐὰν ὁ κανονισμὸς δὲν ἔλεγεν ὀριστικῶς ὅτι ὁ ἀρχιστράτηγος δύναται νὰ συγκαλέσῃ συμβούλιον, νὰ τῆς ζητήσῃ γνώμην, ἀλλ' ὅτι μένει μόνος ὑπεύθυνος. Συνεπῶς, ἔμενον κύριος τοῦ μέρους τῶν ἀνακοινώσεων, ἅς εἶχον νὰ τοῖς κάμω. Ἀλλ' ὅμως ἦσαν καλῶς ἐν γνῶσει τῶν πραγμάτων.

Ἐ ρ. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ἐγνώρισαν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ Βούρβαχη, ἀλλὰ πρὸ μικροῦ μοι εἶπετε ὅτι, μὴ βλέποντες ἐπανερχόμενον τὸν Ῥενιὲ καὶ μὴ λαμβάνοντες εἰδήσεις αὐτοῦ, ὅτι μὴ βλέποντες ἐπανερχόμενον τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην καὶ μὴ λαμβάνοντες ἀπόκρισιν εἰς τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν τῆς 29ης Σεπτεμβρίου, ἐσυμπεράνετε ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον πιθανότης συνομολογήσεως συμβάσεως στρατιωτικῆς. Δὲν ἔπρεπε νὰ κοινωνήσητε τοῖς τοποτηρηταῖς ὑμῶν τὴν ἡμετέραν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου;

Ἄ π. Ἡ γνώμη αὐτῶν ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων, ἅς ἐζήτησα παρ' αὐτῶν. Δὲν ἠδύναμην νὰ τοῖς εἶπω: «Τὰ διαθήματά μου ἀπέτυχον», ὁπότε δὲν εἶχον ἀκόμη κάμει οὐδὲν σοβαρὸν διάδημα.

Ἐ ρ. Τὴν 11ην ὀκτωβρίου, τὴν ἐπαύριον τῆς συγκαλέσεως ταύτης, αἱ ἐφημερίδες τοῦ Μῆτος κατεχώρισον κοινοποίησίν τινα τοῦ ἀρχιστρατήγου τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, κοινοποίησιν ἀπολήγουσαν εἰς τὰς ἐπομένας γραμμὰς ἐν εἶδει προκηρύξεως:

«Ὅ,τι καὶ ἂν συμβῆ, μία μόνη σκέψις δέον, ἐν τῇ στιγμῇ ταύτῃ, νὰ ἀπορροφᾷ ὅλα τὰ πνεύματα, μία μόνη φωνὴ δέον νὰ ἐξέρχεται ἐξ ὄλων τῶν στηθῶν. Ζήτω ἢ Γαλλία!»

Εἶμι ὑποχρεωμένος νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, κύριε στρατάρχα, ἐὰν μὴ ἅπαντα τὰ διαθήματα ὑμῶν ἐνεπνεύσθησαν μόνον καὶ μόνον ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος, ὅπερ ὑπηγόρευσεν ὑμῖν τὰς εὐγενεῖς ταύτας φράσεις

ἐὰν μὴ ἄλλαι σκέψεις ἀνεμίχθησαν εἰς τὴν διάνοιαν ὑμῶν, ἐὰν μὴ ἅπαντα τὰ ἔργα ὑμῶν ἔσχων ὡς μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν τιμὴν τοῦ στρατοῦ ὑμῶν καὶ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος;

Ἄ π. Ναι, κύριε πρόεδρε, ὅλα τὰ ἔργα μου, ὅλα τὰ διαβήματά μου ὑπῆρξαν ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος καὶ τὴν τιμὴν τοῦ στρατοῦ.

Ἐ ρ. Κατόπιν τοῦ συμβουλίου τούτου ἀπεστειλάτε τὸν ὑμέτερον ὑπασπιστὴν, τὸν στρατηγὸν Βογέ, εἰς Βερσαλλίας· τῷ ἐδώκατε ὁδηγίας, ἃς νομίζω ὅτι ὀφείλω νὰ ἀναμνήσω ὑμῖν.

Ἐ Ἐν ἡ στιγμῇ ἡ κοινωμία ἀπειλεῖται ὑπὸ τῆς θέσεως ἣν ἔλαβε μερῖ τις βιαία, καὶ ἡς αἱ τάσεις δὲν δύνανται νὰ ἀπολήξωσιν εἰς λύσιν, ἣν ζητοῦσι τ' ἀγαθὰ πνεύματα, ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ῥήνου, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἣν ἔχει νὰ σώσῃ τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπερβολῶν, ἀποτείνεται εἰς τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, καὶ ἐρωτᾷ ἑαυτὸν μὴ ὁ στρατὸς ὁ θεοῖς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ δὲν προῦρισται νὰ καταστῇ τὸ παλλᾶδιον τῆς κοινωμίας.

Τὸ στρατιωτικὸν ζήτημα ἐλύθη· τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἐνίκησαν, καὶ ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας δὲν δύναται νὰ ἀποδώσῃ μεγάλην ἀξίαν πρὸς ἄκαρπον θρίαμβον, ὃν ἤθελε τυχὸν περιμένει διαλύων τὴν μόνην δύναμιν, ἣτις δύναται σήμερον νὰ δεσπόσῃ τῆς ἀναρχίας ἐν τῇ δυστυχεῖ ἡμῶν χώρα καὶ ἀσφάλισῃ τῇ Γαλλίᾳ καὶ τῇ Εὐρώπῃ γαλήνην, καταστάσαν τόσοσ ἀναγκαίαν μετὰ τοὺς σφοδροὺς κλονισμοὺς, οἵτινες τὴν ἐτάραξαν.

Ἡ παρέμβασίς στρατοῦ ξενικοῦ, καὶ τοι νικηφόρου, ἐν ταῖς ὑποθέσεσι χώρας τόσοσ εὐερεθίστου ὡς ἡ Γαλλία, ἐν πρωτευούσῃ τόσοσ νευρώδει ὡς οἱ Παρίσιοι, ἡδύνατο ν' ἀποτύχη τοῦ σκοποῦ, νὰ διερθεῖσῃ ὑπὲρ τὸ μέτρον τὰ πνεύματα καὶ φέρῃ ἀνυπολόγιστα δυστυχήματα.

Ἡ ἐνέργεια στρατοῦ γαλλικοῦ, εἰσέτι καλῶς ὠργανισμένου, ἔχοντος καλὸν ἠθικὸν, καὶ ὅστις, ἀφοῦ ἐντίμως ἐπολέμησε τὸν γερμανικὸν στρατὸν, ἔχει τὴν πεποθησιν ὅτι κατῶρθωσε νὰ κατακτήσῃ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, ἤθελε βαρύνει ὑπερβαλλόντως ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσιν· ἤθελεν ἀποκαταστήσει τὴν τάξιν καὶ ὑπερασπίσει τὴν κοινωμίαν, ἡς τὰ συμφέροντα εἶναι κοινὰ μετ' ἐκείνων τῆς Εὐρώπης· ἤθελε δώσει τῇ Πρωσίᾳ, διὰ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς

ταύτης τῆς ἐνεργείας, ἐγγύησιν τῶν βητηρῶν, ἃς ἡδύνατο ν' ἀπαιτήσῃ ἐν τῷ παρόντι, καὶ τέλος ἤθελε συντελέσει εἰς τὴν προαγωγὴν ἐξουσίας κανονικῆς καὶ νομίμου, μεθ' ἧς αἱ σχέσεις πάσης φύσεως ἡδύνατο νὰ ἐπαναληφθῶσιν ἄνευ κλονισμοῦ καὶ φυσικῶς.

Βάν-Σαιντ-Μαρτίν, 10 Ὀβρίου 1870.

Ἐ Ἰπογρ. ΒΑΖΑΙΝ.

Πρόεδρος. Δὲν εὐρίσκετε ὅτι ἡ σύμβασίς, ἣτις ἡδύνατο νὰ συνομολογηθῇ συνεπείᾳ τῶν ὁδηγιῶν τούτων, κατὰ τὸ γράμμα αὐτῶν, ἤθελεν ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον πολιτικὸν ἀντὶ στρατιωτικοῦ;

Στρατάρχης. Δὲν ἤθελον ἀποδεχθῆ σύμβασίν τινα, ἐὰν ἦτο πολιτικῆ· ἤθελον τὴν ὑποβάλει τῇ ἀντιβασιλίσει, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἡ τῇ ἐθνικῇ συνελεύσει, ἐὰν συνήρχετο.

Ἐ ρ. Εὐρίσκετε ὅτι αἱ ὁδηγίαι αὐταὶ εἶναι ἐντελῶς σύμφωνοι πρὸς τὰ ἐφεξῆς σημεῖα, ἅτινα περιλαμβάνουσι συνοπτικῶς τὰς ἀποφάσεις τὰς ληφθεῖσας ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 10ης ὀκτ. καὶ ὀριζούσας αἴον ὅτι μενοῦμεν ὑπὸ τὸ Μῆτς ὅσον οἶόν τε πλεῖστον χρόνον.

αἴον ὅτι οὐδεμία γενήσεται ἐπιχειρήσις περὶξ τοῦ φρουρίου, ὄντος σχεδὸν ἀπιθάνου τοῦ ἐπιτευκταίου σκοποῦ.

βἴον ὅτι συνεννοήσεις ἄρξονται μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐντός χρονικοῦ διαστήματος μὴ ὑπερβαίνοντος τὰς τεσσαράκοντα ὀκτῶ ὥρας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ συνομολογήσεως συμβάσεως στρατιωτικῆς ἐντίμου καὶ ὑπὸ πάντων ἀποδεκτῆς.»

Τὸ ἐπαναλαμβάνω, εὐρίσκετε, κύριε στρατάρχα, ὅτι ἡ φύσις τῶν ὁδηγιῶν τῶν δοθεισῶν τῷ στρατηγῷ Βογέ ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἰδέαν διαπραγματεύσεως ἀρξαμένης πρὸς συνομολόγησιν συμβάσεως στρατιωτικῆς, τοιαύτης, ὅταν τὴν ἐνέδειξε τὸ συμβούλιον, καὶ ὅτι ἐκείνη, ἣτις ἡδύνατο τυχὸν νὰ ὑπογραφῇ συνεπείᾳ τῶν ὁδηγιῶν τούτων, δὲν ἤθελεν ἔχει χαρακτῆρα λίαν διαφορητικὸν ἐκείνου, ὅστις προκύπτει ἀπὸ τῆς τοῦ συμβουλίου ἀποφάσεως;

Στρατάρχης. Ὅχι· αἱ ὁδηγίαι αὐταὶ δὲν ἦσαν ἡ ἰδέα βίφθεῖσαι ἐπὶ τοῦ χάρτου, ὅπως θέσωσι τὸν στρατηγὸν Βογέ εἰς προφύλαξιν ἐναντίον τῶν αἰτήσεων, αἵτινες ἡδύνατο νὰ τῷ γενῶσιν. Ἐὰν ἐπανερχόμενος ἔφερε σχέδιόν τι συνθήκης ἢ ὅτι, ὅμοιον, ἐμμελλον πάραυτα νὰ τὸ ὑποβάλω εἴτε τῇ ἀντιβασιλίσει, εἴτε τοῖς ἀπεσταλ-

μένους τῆς χώρας, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀληθῆς τις ἔθνηκῃ ἀντιπροσωπείᾳ οὐδὲν ἤθελον συνομολογήσει ἀπ' ἑμαυτοῦ.

Ἐρ. Οὕτως ἐνομίζετε ὅτι εἴχετε ἐπὶ τῆς γενικῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας καταστάσεως, πληροφορίας ἀρκούντως ἀξιόπιστους καὶ ἀρκούντως ἀκριβεῖς πρὸς δικαιολόγησιν τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς τάσεως τῶν ὁδηγιῶν τούτων, ἐφ' ὧν προσεκάλεσα τὴν προσοχὴν ὑμῶν;

Ἄπ. Εἴχομεν τὰς εἰδήσεις, αἵτινες εὕρισκοντο εἰς τὰς ἐφημερίδας τὰς ἐν ταῖς προφυλακαῖς ληφθεῖσας.

Ἐρ. Εἴχετε ἀναμετρήσει τὴν εὐθύνην, ἥτις ἡρόναιο νὰ ἐπιβαρῶνῃ ὑμᾶς, ἐὰν ὁ ἐχθρὸς ἐδέχετο ταύτας τὰς πρὸς συμβιβασμὸν βάσεις;

Ἄπ. Ναί, κύριε πρόεδρε· ἐφρόνουν ὅτι ἡμῶν, οὕτω πράττων, ὠφέλιμος τῇ πατρίδι μου· ἐφρόνουν ἐν πλήρει χρηστότητι καὶ συνειδήσει, ὅτι τοιοῦτον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, καταστάσει ἄνευ προηγουμένων, ἄνευ ἐτέρου ἐν τῇ ἱστορίᾳ παραδείγματος· ἐνοηθῆτω ὁμοῦ καλῶς, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον σχεφθῆναι νὰ ἐπιχειρήσω τοιαύτην ἀπόπειραν ὑπὸ κυβέρνησιν τακτικὴν καὶ νόμιμον.

Ἐρ. Ὁ στρατηγὸς Βογέ ἐπανῆλθεν ἀπὸ Βερσαλλίας τὴν 17ην ὁκτωβρίου. Ἐδῶκεν ὑμῖν λεπτομερείας ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ. Ἐχετε νὰ δώσητε λεπτομερείας τινὰς εἰς τὸ συμβούλιον;

Ἄπ. Ὁ στρατηγὸς κύριος Βογέ κληθήσεται ὡς μάρτυς. Προτιμῶ ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος δώσῃ τὰς πληροφορίας ταύτας ἐν τῇ κατάθεσει αὐτοῦ. Αἱ ἀναμνήσεις μου δυνατὸν νὰ μὲ ὑπηρετήσωσι κακῶς.

Ἐρ. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, ἐὰν μέχρι τότε ἔμεινεν ὑμῖν ἡ ἐλαχίστη ἐλπίς συνομολογήσεως οἰαςδήποτε στρατιωτικῆς συμβάσεως, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ στρατηγοῦ Βογέ ἀπὸ Βερσαλλίας, φαίνεται ὅτι τὴν παραιτήσατε, καθὰ πρὸ μικροῦ εἶπετε ἡμῖν. Διετηρούσατε τὴν ἐλπίδα, σπινθῆρα τινὰ ἐλπίδος, πρὸς ἐπιτυχίαν παρὰ τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως συμβιβασμοῦ τινος ἐπιτρέποντος τῷ στρατῷ τοῦ Μπερὸ τὴν διατήρησιν τῶν τε ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν αὐτοῦ καὶ τὴν πλήρωσιν τῶν καθηκόντων του ἀπέναντι τῆς Γαλλίας;

Ἄπ. Ναί· ὁ στρατηγὸς Βογέ ἐπανῆλθε μὲ τὴν σταθερὰν πεποί-

θησιν, ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς διαπραγματεύσειν τῆς εἰρήνης· ἄλλως τε μέλλει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς πρὸς τοῦτο ἐνώπιον τοῦ συμβουλίου.

Ἐρ. Δὲν φαίνεται προκείμενον τοῦτο ἐκ τῆς καταθέσεως αὐτοῦ. Ἐπληροφόρησεν ὑμᾶς ὅτι μία τῶν πρώτων διακηρύξεων, ἃς ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ κ. Βίσμαρκ, ἦτο αὕτη·

«Ὁφείλω νὰ εἴπω ὑμῖν ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως δὲν θέλει παραχωρήσει ὑμῖν ὄρους ἀλλοίους ἐκείνων τῆς συνθηκολογήσεως τοῦ Σεδάν»;

Ἄπ. Ὁ στρατηγὸς Βογέ μόνος τοῦ διηγῆθαι τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ ἐν τῷ συμβουλίῳ· δὲν ἐνθυμούμαι ἐὰν ἐξηγήθῃ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἦθελον ἐκπλαγῆ πῶς δὲν ὠμίλησε περὶ τούτου εἰς τὸ συμβούλιον.

Ἐρ. Δὲν ὑπάρχει τούτου ἕχνος ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς συνεδριάσεως τοῦ συμβουλίου τῆς 18ης ὁκτωβρίου.

Ἄπ. Ἐν τῇ συνδιασκέψει ταύτῃ ὁ στρατηγὸς Βογέ βεβαίως διηγῆθη λέξιν πρὸς λέξιν ὅ,τι τῷ εἶπον· δὲν φρονῶ δ' ὅτι ἔκρυψέ τι.

Ἐρ. Ὁμιλῶ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀνακρίσει κατάθεσιν αὐτοῦ. Ὁ λόγος οὗτος τοῦ κ. Βίσμαρκ ἦτο ἐνδειξίς τῶν προθέσεων τοῦ ἐχθροῦ, ἐνδειξίς ἀρκετὰ σοβαρὰ, ὅπως σημειώσῃτε ταύτην καλῶς καὶ ὅπως πληροφρήσατε περὶ τούτου τοὺς τοποτηρητὰς ὑμῶν.

Ἄπ. Εἶπον τοῖς κυρίοις τούτοις· «Ἀκούσατε τοῦ στρατηγοῦ Βογέ, ὅστις ἐπανῆλθε πληρώσας τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ.» Καὶ ὁ στρατηγὸς Βογέ ἐξέθηκε τὰ τοῦ ταξιδίου αὐτοῦ.

Ὁ κ. πρόεδρος ἀναμνησθεὶς τὴν τελευταίαν φράσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς συνεδριάσεως τῆς 18ης ὁκτωβρίου·

«Τὸ συμβούλιον ἐπανῆλθε τότε εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐξακολουθήσεως τῶν διαπραγματεύσεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ καταστήσωμεν εἰς στρατιωτικὴν σύμβασιν ἔντιμον, καὶ ἐπιτρέπουσαν νὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν κυβερνήσεως, μεθ' ἧς αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις θέλουσι δυνηθῆναι νὰ συνθηκολογήσωσιν.

.....

» Συνεπῶς, ὁ στρατηγὸς Βογέ μεταθήσεται εἰς Ἄστιγέ, ὅπως ἴδῃ μὴ ἦναι δυνατὸν νὰ τύχωμεν σύμβασιν κατὰ τὴν ἄνω διατυπωθεῖσαν ἔννοιαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι οὐδεμία συνθήκη πρέπει νὰ ὑπογραφῇ ἢ συγροτηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ.

» Ὁφείλει ἐπίσης νὰ ἐκθέσῃ τῇ αὐτοκρατείᾳ τὴν κατάστασιν τοῦ

στρατοῦ· καὶ ἂν δὲν ἦναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη ἡ ποθητὴ λύσις, θέλει ἰκετεύσει τὴν Α. Μ. ν' ἀπαλλάξῃ δι' ἐπιστολῆς τὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ ὄρκου αὐτοῦ, ὃν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὤμοσε, καὶ τῷ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἐνέργειαν.»

Ἐρ. Ὁ στρατηγὸς κ. Βογὲ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὴν 19ην ὀκτωβρίου. Τί ἠδύνασθε νὰ ἐλπίζητε τότε ἀπὸ τοῦ ταξιδίου τούτου;

Ἄ π. Ἐφρόνουν ὅτι ἴσως ἡ αὐτοκράτειρα ἠδύνατο, διὰ τῆς παρεμβάσεώς της, νὰ ἐπιτύχη διὰ τὸν στρατὸν ὅ, τι ἐπεθυμοῦμεν. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ πράγματα ἦσαν ἥδη λίαν προκεχωρημένα. Ὁ στρατηγὸς Σαγγαρνιὲ ἦτο ὁ ἐν τῷ συμβουλίῳ ἐνθαφέντας κᾶπως ὄλον τὸν κόσμον λέγων· «δέον νὰ δοκιμάσωμεν, δέον νὰ πέψωμεν εἰς Ἀγγλίαν.»

Ἐρ. Θέλομεν ἀκούσει τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου κατάθεσιν αὐτοῦ. Ἄλλὰ φρονεῖτε, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αἱ διατυπωθεῖσαι ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς συνεδριάσεως τῆς 18ης εἶχον σχέσιν τινὰ πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ στρατηγὸς Βογὲ εἶπεν ὑμῖν περὶ τοῦ προὔργεστέρου ἐκεῖνου ὄρου, τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Βίσμαρκ θεθέντος. Τὸ σύστημα τοῦ κ. Βίσμαρκ συνίστατο νὰ ἀποδειχθῇ ἡ πίστις τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀντιβασίλεισης διὰ ἐκδηλώσεώς τινος, μαρτυρούσης ὅτι ὁ στρατὸς ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν αὐτοκράτειραν, ἔπειτα δὲ νὰ ἐπιτύχητῃ ἀπὸ τῆς αὐτοκράτειρας τὴν ὑπογραφὴν τῶν προκαταρκτικῶν τῆς εἰρήνης ὄρων.

Δὲν εὐρίσκω σχέσιν λίαν συναφῆ μεταξὺ τῶν λόγων τοῦ κ. Βίσμαρκ, οὓς μετέφερεν ὁ κ. στρατηγὸς Βογὲ, καὶ τῶν ὀδηγιῶν, αἵτινες ἐδόθησαν τῷ στρατηγῷ δυνάμει τῆς ἀποφάσεως τοῦ συμβουλίου.

Ἄ π. Δὲν ἐπρόκειτο νὰ κάμωμεν δῆλωσιν. Ὁ στρατὸς ἦτο πάντοτε δεδεμένος διὰ τοῦ ὄρκου αὐτοῦ.

Ἐρ. Δὲν ἐρωτῶ ὑμᾶς ἂν εἴχετε νὰ κάμητε δῆλωσιν τινὰ λέγω μόνον ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ ἐζήτηε παρ' ὑμῶν δῆλωσιν ὑπὲρ τῆς αὐτοκράτειρας, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει ταύτῃ τοῦ κ. Βισμάρκ ἐπέμπετε τὸν στρατηγὸν Βογὲ παρὰ τῇ αὐτοκράτειρᾳ, ὅπως τὴν παρακαλέσητε νὰ προσπαθήσῃ, ἵνα ἐπιτύχη σύμβασιν τινὰ.

Παρατηρῶ ὑμῖν, ὅτι δὲν βλέπω οὐδεμίαν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ἀποτελέσματος τοῦ πρώτου ταξιδίου τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ εἰς Βερσαλλίαν, καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ δευτέρου αὐτοῦ ταξιδίου παρὰ τῇ αὐτοκράτειρᾳ.

Ἐρωτῶ ὑμᾶς ἐν συντόμῳ, ἂν μετὰ τοὺς λόγους τοῦ κ. Βισμάρκ, καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν λίαν ἀξιοπρεπεῆ διαγωγὴν τῶν ὑμετέρων στρατηγῶν καὶ ὑμῶν αὐτῶν, ἂν, λέγω, ἠδύνασθε νὰ ἐλπίζητε, ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιτύχη παρὰ τῷ ἐχθρῷ στρατιωτικῇν τινὰ σύμβασιν;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε, τὸ ἠλπίσαμεν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ κ. Βισμάρκ διήγειρε παρὰ τῷ στρατηγῷ Βογὲ τὴν ἰδέαν πρῶτον μὲν νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, εἶτα δὲ, κατόπιν σκέψεως, νὰ μεταβῇ παρὰ τῇ αὐτοκράτειρᾳ, διότι τοῦ αὐτοκράτορος ὄντος αἰχμαλώτου, ἠδύνατό τις νὰ νομίσῃ ὅτι ἐνέδιδεν εἰς πίσειν ἐπ' αὐτοῦ ἐνεργηθεῖσαν.

Ἐρ. Ναί, ἀλλ' ὁ κ. Βισμάρκ ἐφάνιστο πιστεύων, ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον ὅπως τοῦ ταξιδίου τούτου τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ παρὰ τῇ αὐτοκράτειρᾳ προηγηθῇ ἐπίδειξις τις τοῦ στρατοῦ. Τοῦτο προκύπτει, ἀπὸ τῶν διηγήσεων τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ, ὡς καὶ ἀπὸ ἐπισποδίων μεταγενεστέρων, ἅτινα δὲν ἔχω νὰ ἀναμνήσω ἐνταῦθα.

Ἄ π. Ἦτο ἀνωφελὲς νὰ γενῇ ἐπίδειξις, τόσω μᾶλλον, καθόσον τοῦτο ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ ἐν τῇ πόλει ἐπίδειξιν ἐναντίαν.

Ἐρ. Δὲν λέγω ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ ἐγίνετο τοιαύτη λέγω ἀπλῶς ὅτι ὁ κ. Βισμάρκ ἐζήτηε νὰ γενῇ μία τις τοιαύτη. Ἐνομίζετε ὅτι, τῆς ἐπίδειξεως ταύτης μὴ λαβούσης χώραν, ἦτο πιθανότης ἐν τούτοις, ὥστε ὁ στρατηγὸς Βογὲ νὰ δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ τὴν παρέμβασιν τῆς αὐτοκράτειρας, καὶ πρὸ πάντων, ὥστε αὐτὴ ἡ αὐτοκράτειρα νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπιτύχη παρὰ τῷ ἐχθρῷ στρατιωτικῇν σύμβασιν, οἷαν τὴν ἐπεθυμήσατε;

Ἰδοὺ ἡ ἐρώτησίς μου, καὶ ἐπιμένω εἰς ἐκείνην, ἣν πρὸ μικροῦ ἐθέλημ ὑμῖν. Ἐτι ἅπαξ, εἴχετε μελετήσει ὅποιοι ἠδύναντο νὰ ὦσιν οἱ ὄροι τῆς συμβάσεως ταύτης; Εἴχετε σκεφθῆ ὠρίμως ἀπάσας τὰς ὑποχρεώσεις, εἰς ἃς ἡ σύμβασις αὕτη ἠδύνατο νὰ ἀγάγῃ ὑμᾶς καὶ ἃς ἔδειξα ὑμῖν;

Ἄ π. Ἐφρονοῦμεν ὅτι, ἂν ἡ αὐτοκράτειρα ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖον νὰ μεταβῇ εἰς Μῆτς, μόνη ἡ παρουσία αὐτῆς ἦθελεν ἐπενέγκει τὴν ἐπίδειξιν ταύτην, ἐν ἣ ἐννοίξα τὴν ἐζήτηε ἡ γερμανικὴ ἀρχή.

Ἐρ. Ἄλλ' αἱ γερμανικαὶ ἀρχαὶ ἐζήτησαν ὅπως ἡ ἐπίδειξις αὕτη γενῇ προηγουμένως.

Ἄ π. Προηγουμένως ἢ καὶ ταυτοχρόνως.

Ἐρ. Ἡρώτων ὑμᾶς ἔαν, ὡς ἐκ τοῦ μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, ὅπερ εἴχετε ἐνώπιον ὑμῶν, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ταξείδιον τοῦ στρατηγοῦ Βογὲ δὲν ἐγένετο κατόπιν τῆς ἀπαιτουμένης ἐπιδείξεως, ἔαν, λέγω, ἐνομίζετε ὅτι ἡ αὐτοκράτειρα ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχη παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν στρατιωτικὴν ταύτην σύμβασιν, ἣν ἐπεθυμεῖτε; Εἶναι ἀπλῆ τις ἐρώτησις, ἣν τίθημι ὑμῖν.

Τέλος ὀφείλω νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, ἔαν, παραπλησίως τῆς ἐλπίδος ταύτης, ἐν ἣ περιπτώσει ἡ ἐλπίς αὕτη δὲν ἦτο ἡ λίαν σμικρὰ, δὲν ἦτο ἡ ἀπλοῦς σπινθὴρ (ὅπερ πιθανῶς ἦτο, ὡς ἔπρεπε νὰ κάμωσιν ὑμᾶς νὰ τὸ διόδητε αἱ πληροφορίαι, δι' ὧν εἴσθε τότε προμηθευμένοι), ἔαν, λέγω, ἐπεμένετε πάντοτε καὶ πρὸ παντός νὰ ἐπιτύχητε ἀπὸ τῆς αὐτοκρατειρας, ὅπως αὕτη ἀπαλλάξῃ τὸν στρατὸν τοῦ ὄρκου τῆς πίστεως; Ἐξεφράσατε τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην πρὸς τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην.

Ἄ π. Τοῦ εἶπον πρὸς τὸν στρατηγὸν Βούρβαχην. Τοῦτο ἦτο δι' ἡμᾶς ζήτημα τιμῆς.

Ἐρ. Ὄφειλω νὰ κάμω ὑμῖν ἐνταῦθα παρατήρησιν τινα. Ὁ στρατιωτικὸς ὄρκος, ὀμνυόμενος, κατὰ τινὰ ἀρχαίαν παράδοσιν, ἦν παρελάβομεν ἀπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατῶν, ὁ προφορικὸς ὄρκος, ὁ ἐπίσημος, ὁ ἀπαγγελλόμενος ἐπὶ τὰ ὄπλα, ἐνώπιον τῆς σημαίας, ὑφ' ὧν ὅσοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν στρατὸν, ὁ ὄρκος οὗτος ἐπαύσατο ζητούμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848.

Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦ 1852 καὶ διάφορα διαδοχικὰ διατάγματα, οἱ ἀξιωματικοὶ ὑπέγραψαν τύπον ὄρκου ἔγγραφον, μᾶλλον συνεπτυγμένον τοῦ ἀρχαίου τύπου τοῦ προφορικοῦ ὄρκου. Ἡ πρὸς τοὺς νόμους ὑπακοὴ δὲν ἐμνημονεύετο πλέον ἐιδικῶς. Ἀλλὰ δὲν νομίζετε ὅτι περιλαμβάνετο αὕτη λεληθότως ἐν ταῖς λέξεσι ταύταις: «ὀμνύω ὑπακοὴν εἰς τὸ σύνταγμα; . . . »

Στρατάρχης. Καὶ πίστιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα!

Πρόεδρος. Θέλομεν ἔλθει εἰς τοῦτο. Ἄλλ' εἰς τὰς πρώτας ταύτας λέξεις «ὀμνύω ὑπακοὴν εἰς τὸ σύνταγμα» δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι ἡ ὑπακοὴ πρὸς τοὺς νόμους περιήχετο λεληθότως; Λοιπὸν, κύριε στρατάρχα, ἔαν ἐπεμένετε νὰ ἀπαλλαγῆτε, ὑμεῖς καὶ οἱ ὑπὸ τὰς διατάγας ὑμῶν ἀξιωματικοί, ἀπὸ τοῦ ὄρκου πίστεως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, δὲν ὀφείλετε νὰ σκεφθῆτε ὅτι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐμένετε

ὑπόχρεοι νὰ τηρῆτε καὶ νὰ ἐπιβάλλητε τὴν τήρησιν τῶν νόμων τοῦ κράτους;

Ἄ π. Ἐφρόντισα νὰ τηρῶνται, κύριε πρόεδρε.

Ἐρ. Εἶμι ὑπόχρεως νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, ἔαν, ὅτε, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἐπροφέρετε, τὴν λέξιν «συνθηκολόγησις», ἔαν, λέγω, ἠγνοεῖτε ὅτι οἱ νόμοι ἡμῶν καὶ οἱ κανονισμοὶ δὲν παραδέχονται εἰμὴ ἐν εἶδος συνθηκολογήσεως, τὰς συνθηκολογήσεις τῶν φρουρίων, καὶ τοῦτο ἀκόμη ὑπὸ περιστάσεις ἀκριβῶς ὠρισμένας. Εἶμι ὑπόχρεως νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς σχετικῶς πρὸς τὸν ὑμέτερον ὄρκον, οὗτινος σέβομαι ὅλα τὰ μέρη, ἀλλ' ὅστις ἔδει νὰ τηρηθῇ ἐφ' ὅλα τὰ σημεῖα. Ἐρωτῶ ὑμᾶς σχετικῶς πρὸς τὴν λέξιν ταύτην «συνθηκολογήσις», προσεθεῖσαν τὴν 29ην Σεπτεμβρίου, τοῦλάχιστον ὑπὸ τὴν ἐρῶσιν τῶν συμβαμάτων, ἅτινα ἐμελλαν νὰ παραχθῶσι, καὶ ἅτινα ἠδύνασθε ἤδη νὰ προύδητε.

Ἄ π. Ὡς εἶχον τὴν τιμὴν νὰ τὸ εἶπω τῷ κ. πρόεδρῳ, ἡ ἐπιστολή μου δὲν εἶχε δι' ἐμὲ οὐδὲν τὸ ἐπίσημον, διὰτι ἄλλως ἤθελον τὴν ἀπευθύνει πρὸς τὸν κ. Βισμάρκ ἢ πρὸς τὸν πρίγκιπα Φρεδερίκον Κάρλοιν. Τὴν ἔγραψα ἐν στιγμῇ δυσθυμίας. Ἐὰν ἀπέδιδον αὐτῇ μεγάλην σημασίαν, ἔαν τὴν εἶχαν συντάξει κατόπιν σκέψεως, βεβαίως ἤθελον θέσει τὴν λέξιν «σύμβασις» ἀντὶ τῆς λέξεως «συνθηκολογήσις».

Ἐρ. Εἶμι ὑπόχρεως νὰ ἀναμνήσω ὑμῖν τὸ γράμμα τῶν νόμων καὶ τῶν ἐπὶ τῶν συνθηκολογήσεων διατάξεων καὶ ἐπειδὴ ὀμιλοῦμεν περὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν νόμων, σχετικῶς πρὸς τὸν ὄρκον τοῦτον, ὃν σέβομαι, τὸ εἶπον ἤδη, θέλω ἐρωτήσαι ὑμᾶς, ἔαν ἠγνοεῖτε ὅποιος προφυλάξεις, ὅποιος ἐπιφυλάξεις οἱ κανονισμοὶ ἡμῶν παραγγέλλουσι τηρητέας ἐν ἀπάσαις ταῖς πρὸς τὸν ἐχθρὸν ἀνακοινώσεσιν;

Ἄ π. Κύριε πρόεδρε! ὡς πρὸ στιγμῆς εἶχαν τὴν τιμὴν νὰ τὸ εἶπω ὑμῖν, οἱ κανονισμοὶ οὗτοι ἔχουσι καλῶς, ὅτε ὀφίσταται κυβερνητικὸς νόμος, ὅτε δὲν εὐρίσκειται τις εἰς τὴν ἐπαγαστατικὴν κατάστασιν, ἐν ἣ εὐρίσκειτο ἡ χώρα. Προσθέσατε ὅτι ἐστερούμεθα εἰδήσεων τῆς κυβερνήσεως τῆς ἀντιβασίλειας καὶ τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης. Ὑποτοικύτας περιστάσεις ἡμῶν βεβαίως ὑπόχρεως νὰ κρούσω κάπως ὅλας τὰς θύρας, ὅπως μάθω τί συνέβαινε. Ἡ κατάστασις ἦτο προφανῶς ἐξαιρετικὴ.

Ἐρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἀκριβῶς, εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις τοῦ

είδους τούτου, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν νόμων καὶ αὐτῶν τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν, εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος προαποπιστής, ὁ καλλήτερος δὴδηγός, ὃν δυναταί τις νὰ ἀκολουθήσῃ;

Δὲν ὀμιλῶ ὑμῖν περὶ τινῶν παραγγελιῶν τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν, αἵτινες ἀφορῶσιν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ἐσωτερικὴν πειθαρχίαν, τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν, ἀλλὰ περὶ τῶν παραγγελμάτων ἐκείνων, τῶν τόσον καθαρῶς, τόσον σταθερῶς, τόσον εὐγλώτως διατετυπωμένων ἐν ταῖς διατάξεσι τῆς ἐν ἐκστρατείᾳ ὑπηρεσίας, τῆς τῶν φρουρίων ὑπηρεσίας· δὲν φρονεῖτε, κ. στρατάρχα, ὅτι δέον πάντοτε εἰς αὐτὰ ν' ἀναφέρεται τις καὶ τὰ ἐφαρμοζὴν ἀκριβῶς, ὅταν θέλῃ νὰ ἐπιτελέσῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὸ στρατιωτικὸν καθήκον;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε. Εἰμὶ πληρέστατα τῆς γνώμης ταύτης· ἀλλ' ἐπίσης δὲν πρέπει χῶρα τις νὰ ἀποστατῇ, ἐνῶ ἡμεῖς διατελοῦμεν ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος ἐν ὄρκῳ, ὅστις δένει ἡμᾶς ὡς εἶπεν ὑπὲρ τῆς δημοσίας τάξεως· καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι ὅτι ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὑπάρχει ἄρθρον τι, τὸ 257 ἄρθρον, ὅπερ λέγει·

«Ὅταν ὑπερησπίσθῃ τις ἐν φρουρίῳ ὡς ἄνθρωπος τίμιος καὶ πιστὸς δῆροκος.»

Ἐ ρ. Ναί, ἀλλ' ἠρώτησα ὑμᾶς, ἐὰν ὁ ὄρκος ὑμῶν δὲν περιεῖχε δύο μέρη, ὄρκον πίστεως, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ὄρκον πρὸς τὸ σύνταγμα· καὶ ἐὰν δὲν ὑπενόει τὴν πρὸς τοὺς νόμους ὑπακοήν, τὴν ἀκριβῆ τῶν νόμων τήρησιν· ἀνεμνησάμην ὑμῖν τὰς νομίμους διατάξεις, καὶ ἠρώτησα ὑμᾶς ἐὰν ἐτηρησάτε πάσας κατὰ τὰς οὐσιώδεις αὐτῶν παραγγελίας.

Ἡδῆ, ἐὰν τὸ ἐπιτρέπητε, καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ συμβούλιον τὸ εὐρίσκη καλὸν, θέλω προσθέσει λέξεις τινὰς ἀκόμη, σχετικῶς πρὸς τὸν ὑμέτερον ὄρκον εἰς τὸ σύνταγμα. Ἐὰν ἔθεωρεῖτε ὅτι τὸ σύνταγμα τῆς αὐτοκρατορίας, εἰς ὅπερ ὠρκίσθητε ὑπακοήν, ἦτο εἰσέτι ἐν ἰσχύϊ, εἴπατέ μοι ἐὰν ἄρθρον τι οἰονδήποτε τοῦ συντάγματος τούτου ἔδιδεν εἰς ἀρχιστρατηγόν τινα, οἰαδήποτε καὶ ἐὰν ἦσαν αἱ περιστάσεις, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ σπουδαιότης τῆς ἀρχηγίας αὐτοῦ, οἰαδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἡ λάμψις τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐὰν, λέγω, ἄρθρον τι τοῦ συντάγματος τούτου ἔδιδεν εἰς ἀρχηγόν τινα τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις, οἷα ἐκείναι, αἵτινες ἐσχεδίσθησαν μετὰ τοῦ Ῥενιέ, ὧν οἱ ὄροι εὐρέθησαν θεθεμιμένοι, ἔνεκεν ἀπροσεξίας ἴσως, ἀλλ' ὅμως πράγματι εὐρέθησαν θεθεμιμένοι μετὰ τινος σαφηνείας ἐν τιν

ἐπιστολῇ, ἥτις ὤφειλε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ κόμητος Βισμάρκ. διαπραγματεύσεις, ἄς προσπαθεῖτε ν' ἀνανεώσητε ὑπὸ διαφορετικὴν μορφήν διὰ τῶν ἀποστολῶν τοῦ στρατηγοῦ Βογέ. Ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἐὰν ἄρθρον τι τοῦ συντάγματος τῆς αὐτοκρατορίας ἔδιδεν ὑμῖν τοιαύτην τινὰ ἐξουσίαν καὶ ἐχορήγει ὑμῖν ἐν τοιοῦτον δικαίωμα;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε· ἀλλ' ἔτι ἄπαξ, δὲν ἤθελον τὸ πράξει, ἐὰν διετέλου εἰς κανονικὰς περιστάσεις· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παύσω ἐπιναλαμβάνων, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δὲν εἶχε, τὸ ἐπ' ἐμοί, ὡς ἐπίσης ἡ ἀποστολὴ Ῥενιέ, οὐδεμίαν σημασίαν. Καὶ ἡ ἀπόδειξις εἶναι, ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο δὲν παρεμπόδισε μήτε τὰς ἐπιχειρήσεις ἡμῶν, μήτε ὅ,τι ἐν Μέντ ἐπράξαμεν, ἔνθα ἐμείναμεν μέχρι τοῦ τελευταίου τεμαχίου ἄρτου, καὶ ἔνθα ἐμέλλομεν νὰ μείνωμεν μέχρι τοῦ δεκεμβρίου μηνός, ἐὰν εἴχομεν τι νὰ φάγωμεν.

Ἡ συνεδρίασις διελύθη παραπεμφθεῖσα εἰς τὴν αὐριον.

Συνεδρίασις τῆς 18ης ὁκτωβρίου.

9ον. Συνοδικολόγησις.

Ὁ πρόεδρος τῶν στρατάρχων. — Δὲν ἐλάβετε παρὰ τοῦ πρίγκιπος Φρεδεरिकου Καρόλου ἔγγραφόν τι τῆς 24ης ὁκτωβρίου, ἐν ᾧ ἔλεγεν ὑμῖν ὅτι οὐδεμία τῶν αἰτηθεισῶν ἐγγυήσεων ἐπραγματοποιήθη; (1)

Στρατάρχης. Συνήθροισα παραυτίκα τὸ συμβούλιον ἀπάντων τῶν τοποτηρητῶν μου.

Ἐ ρ. Ἀπεστείλατε τότε τὸν στρατηγὸν Σισαέυ, ὅπως μάθῃ ποῖοι ὄροι ἤθελον ἐπιβληθῆναι τῷ στρατῷ ὑμῶν;

Ἄ π. Ναί, κ. πρόεδρε.

Ἐ ρ. Καὶ δὲν τῷ ἀπεκρίθησαν ὅτι οἱ ὄροι ἔμελλον νὰ ὦσιν οἱ αὐτοὶ τοῦ Σεδάν;

Ἄ π. Οἱ ὄροι δὲν ὑπῆρξαν ἀπολύτως οἱ αὐτοί.

Ἐ ρ. Ὅτε ἐγνωρίσατε τὰς ἀληθεῖς προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, ἐρωτήσατε ἑαυτὸν ἐὰν ἐξοδός τις γενικὴ ἠδύνατο νὰ ᾗ (οἰαδήποτε καὶ ἐὰν ἔμελλον νὰ ὦσιν αἱ συνέπειαι αὐτῆς) ὀλεθριωτέρα τοιαύτης συνθηκολογήσεως;

(1) Ὁ ἀναγνώστης εὐρίσκει τὸ ὑπαινικτόμενον ἔγγραφον (τυλεγράφημα) ἐν τῷ Κατηγορητηρίῳ, Μέρει Γ', κεφ. δ' (εὐθὺς ἐν ἀρχῇ) τοῦ Α' τόμου.

Ἄ π. Ναι, ἀλλ' ὁ καιρὸς ὑπῆρξεν φρικαλέος, οἰδρόμοι πλημμυρισμένοι καὶ τὰ στρατεύματα ἀποθαρήμενα.

Ἐρ. Δὲν ἐσκέφθητε, ὅτι ἰσημεριώσεις τινὲς ἠθροισθηθεῖσαι ἐν ταῖς ἐφημερίαις ἤθελον εἶσθαι φύσεις ἀποθαρρυνούσας τὸν στρατόν;

Ἄ π. Τὸ ἔπραξα, ὅπως δώσω θάρρος εἰς τὰ στρατεύματα, δεικνύων αὐτοῖς τὸ νικητέον ἐμπόδιον.

Ἐρ. Δὲν ἐμάθετε ὅτι τὸ ἐπιμηλητήριον ἀνευρε τροφοῶς διὰ τέσσαρας ἡμέρας;

Ἄ π. Ναι, ἀλλ' ἡ εἰδησις αὕτη δὲν ἦτο τόσον ἀκριβής, ὥστε νὰ ὑφείλω νὰ συμμορφωθῶ πρὸς αὐτήν. Δὲν ἠδυνάμεθα νὰ προβῶμεν πέραν τῆς 27ης ὀκτωβρίου.

Ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὸ κείμενον τῆς συνθηκολογήσεως τῆς 27ης ὀκτωβρίου.

Σύμβασις περὶ παραδόσεως.

Τὴν 28ην ὀκτωβρίου πρῶταν τὸ συμβούλιον συνήλθεν, ἵνα ἀκούσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως. Τὸ συμβούλιον, ἔδωκε τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τε τὸ πρωτόκολλον καὶ τὰ ἐπισυνημμένα αὐτῷ. Τὸ πρωτόκολλον εἶχεν ὅτω·

α Ἄρθρον πρῶτον. Ὁ γαλλικὸς στρατός, ὁ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ἔσται ἀιχμάλωτος τοῦ πολέμου.

β Ἄρθρον 2. Τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις τοῦ Μῆτς μεθ' ὅλων τῶν ἐρυμάτων, τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, τὰ παντὸς εἶδους ἐφόδια καὶ πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸ Κράτος, παραδοθήσονται πρὸς τὸν πρῶτον στρατόν ἐν ᾗ καταστάσει ταῦτα εὕρισκονται καθ' ἣν στιγμὴν ὑπογράφεται ἡ σύμβασις αὕτη.

γ Τὸ Σάββατον, 29ην ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν μεσημβρίαν, τὰ ἐρύματα Ἅγιος Κουεντίνος, Κλαππεβίλλη, Ἅγιος Ἰουλιανὸς, Κουελε, Ἅγιος Πριβάτος, ὡς καὶ ἡ πύλη Μοξέλλα (ὁδὸς Στρασβούργου), παραδοθήσονται πρὸς τὰ πρῶσιμὰ στρατεύματα.

δ Τὴν δεκάτην πρῶτην ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐργάται τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ, μετὰ τινῶν ὑπαξιωματικῶν, δεχθήσονται ἐντὸς τῶν εἰρημένων ἐρυμάτων, πρὸς κατοχὴν τῶν πυριτιδαποθηκῶν καὶ ἐκφύσῃσι τῶν ὑπονόμων.

ε Ἄρθρον 3ον. Τὰ ὅπλα ὡς καὶ ὅλον τὸ ὕλικόν τοῦ στρατοῦ, συνι-

στάμενον εἰς σημάδας, ἀετούς, κανόνια, μυδροβόλους, ἵππους, πολεμικὰ ταμεία, σκευαμάζας τοῦ στρατοῦ, πολεμεφόδια κτλ... , ἀφθίσονται εἰς Μῆτς καὶ ἐντὸς τῶν ἐρυμάτων εἰς στρατιωτικὰς ἐπιτροπὰς, συγκροτουμένας ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ἵνα παραδοθῶσιν ἀμέσως εἰς ἐπιτροπὰς πρῶσιμὰς. Τὰ στρατεύματα ἀνευ ὅπλων ὀδηγηθήσονται, τεταγμένα κατὰ τὸ σύνταγμα αὐτῶν ἢ σῶμα καὶ κατὰ τάξιν στρατιωτικὴν, εἰς τὰς θέσεις, αὐτίνες ὀρισθήσονται δι' ἕκαστον σῶμα. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπιστρέφουσι τότε ἐλευθέρως εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου, ἢ εἰς Μῆτς, ἐπὶ τῷ ὄρει τῆς ἐπὶ τιμῇ ὑποσχέσεως νὰ μὴ ἐγκαταλείψωσι τὸ φρούριον ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ πρῶτου φρουράρχου.

Τὰ στρατεύματα ὀδηγηθήσονται τότε ὑπὸ τῶν ὑπαξιωματικῶν εἰς τὰς τοποθεσίας τῶν καταυλισμῶν. Οἱ στρατιῶται διατηρήσουσι τοὺς σάκκους αὐτῶν, τὰ εἶδη αὐτῶν καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς στρατοπέδειας (σκηνὰς, σκεπάσματα, σκευὴ μαγειρείου, κτλ.).

η Ἄρθρον 4ον. Ἄπαντες οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἀξιωματικοί, ἐπίσης καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὑπάλληλοι οἱ πρὸς ἀξιωματικούς ἀντιστοιχοῦντες, οἵτινες δώσουσιν ἐγγράφως τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτῶν τοῦ νὰ μὴ φέρωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ μὴ ἐργασθῶσι κατ' οὐδένα τρόπον κατὰ τῶν συμφερόντων αὐτῆς μέχρι τοῦ πέλους τοῦ παρόντος πολέμου, δὲν γίνονται ἀιχμάλωτοι τοῦ πολέμου· οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλληλοι οἱ δεχόμενοι τὸν ὄρον τοῦτον διατηρήσουσι τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ πάντα τὰ προσωπικῶς αὐτοῖς ἀνήκοντα εἶδη.

θ Πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς γενναιότητος ἣν ἀπέδειξαν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξστρατείας, τὰ στρατεύματα τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς φρουρᾶς, ἐπιτρέπεται, προσέτι, τοῖς ἀξιωματικοῖς, οἵτινες προτιμήσουσι τὴν ἀιχμαλωσίαν, νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰ ξίφη ἢ σπάθαις αὐτῶν, ἐπίσης δὲ καὶ πᾶν τὸ προσωπικῶς ἀνήκον αὐτοῖς.

Πρὸς ὄρος. Ἡ ἐπίσημος διαπραγματεύσεσις τῆς συμβάσεως ἤρξατο τὴν 26ην ὀκτωβρίου, μετὰ τὴν συγκατάθεσιν συμβουλίου τινὸς τῶν ὑπ' ὄμας ἀρχηγῶν σωμάτων.

Ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἐκθεσιν τῆς συνεδριάσεως ταύτης τῆς 26ης ὀκτωβρίου (1).

(1) Οὐδὲ τὸ παρὸν κείμενον, οὐδὲ τὸ κατηγορητήριον περιέχει τὸ κείμενον τῆς ἐκθέσεως ταύτης, πιθανῶς ὡς μὴδὲν ἄξιον λόγου περιέχον. Μ.

Πρόεδρος. Φρονείτε ὅτι, εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὸ φρούριον τοῦ Μέτς, ἡ συνάθροις αὐτῆ ἠδυνήθη ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ συμβούλιον τῆς ἀμύνης τὸ ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ ἀπαιτούμενον;

Στρατάρχης. Ἦτο λίαν ἀργά, ὥστε δὲν ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλως.

Ἐρ. Ναί, ἀλλ' ἐχρειάζετο πρὸς τοῦτο τακτικὸν πρωτόκολλον.

Ἀπ. Ἐθεώρησα ὅτι ἡ σύνταξις αὐτῆ τῆς ἐκθέσεως ἠδύναντο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ πρωτόκολλον, καὶ ἐπὶ ἴσους ὅπως καλύψῃ τὴν εὐθύνην μου.

Ἐρ. Δὲν ἠκολουθήσατε τὰς συνθήκας τὰς ἐπιβαλλομένας ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν;

Ἀπ. Δὲν ἐνόμισα ὅτι ἦτο τοῦτο ἀναγκαῖον, ἔνεκεν τῶν βαθμῶν τῶν στρατηγῶν, οἵτινες παρευρέθησαν ἐν τῷ συμβούλιῳ.

Ἐρ. Ἡ σύμβασις τῆς 27ης ἐπεκυρώθη παρ' ὑμῶν τὴν 28ην ὀκτωβρίου, καὶ δέχεσθε τὴν εὐθύνην τῆς ὑπογραφῆς ὑμῶν;

Στρατάρχης. Ναί, εἰμὶ μόνος ἐγὼ ὁ ὑπεύθυνος.

Ἐρ. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ὄρων, τῶν μεταδιβασθέντων ὑπὸ τοῦ στρατάρχου Σαγγαρνιέ, περὶ ἀνακωχῆς, ἐπέμψατε τὸν στρατηγὸν Σισαέυ. Δὲν τῷ ἀπεκρίθη ὁ γενικὸς ἐπιτελάρχης τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ, ὅτι οἱ ὄροι οἱ δοθησόμενοι τῷ ὑμετέρῳ στρατῷ ἔμελλον νὰ ὦσιν ἐκείνοι, οὓς ὑπέστη ὁ στρατὸς τοῦ Σεδάν;

Ἀπ. Νομίζω ὅτι ναί.

Ἐρ. Αὐτὸ τοῦτο ὁ κ. Βισμάρκ ἔδωκε τῷ στρατηγῷ Βογέ νὰ προαισθανθῇ ἐν Βερσαλλίαις. Ἐἴσαθε ἔτοιμοι εἰς τὸ νὰ δεχθῆτε τὴν ἀπόκρισιν ταύτην;

Ἀπ. Ὁχι, κ. πρόεδρε. Βεβαίως οἱ ὄροι δὲν ὑπῆρξαν ἀπολύτως οἱ αὐτοί. Νομίζω ὅτι διατάξις τινὲς ὑπῆρξαν ἤττον σκληραί. Δὲν ἔχω καλῶς παρόντα ἐν τῇ μνήμῃ μου τὰ κείμενα τῶν δύο πρωτοκόλλων.

Ἐρ. Καὶ ὅτε, ἄπαξ ἦδη, ἐγνωρίσατε τὰς ἀληθεῖς προθέσεις τοῦ ἔχθρου, ἠρωτήσατε ἑαυτὸν, ἐὰν ἀπόπειρά τις γενικῆς ἐξόδου, οἰαδιήποτε καὶ ἂν ἔμελλον νὰ ὦσιν αἱ συνέπειαι καὶ αἱ ἀπώλειαι, ἃς ἠθέλετε ὑποστῆ, ἐὰν, λέγω, ἠδύναντο νὰ ἦ ὀλεθριωτέρα τοιαύτης συνθηκολογήσεως;

Ἀπ. Ναί, εἶχον μάλις μελετήσῃ σχέδιόν τι ἐξόδου. Ὡμίλησα περὶ τούτου τῷ στρατηγῷ Λαπασσὲ καὶ τῷ στρατάρχῃ Κανροβέρ. Ἀργότερα, ὅτε τὸ ζήτημα ἐξετάσθη ἐν τῇ συνεντεύξει, εὐρομεν ὅτι ἡ ἐξοδος αὐτῆ ἦτο ἀπραγματοποίητος. Ἐἴχομεν τρομερὸν καιρὸν ἀπὸ δωδεκάδος ἡμε-

ρῶν. Ἡ κοιλὰς ἦτο ἀδιάβατος. Δὲν ἠδυνάμεθα ἐπομένως νὰ σκεφθῶμεν περὶ τούτου.

Ἐρ. Ἀφήσατε, κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας, νὰ κυκλοφορήσωσιν εἰδήσεις, πληροφοροίαι, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ταραξῶσι, νὰ μειώσωσι τὸ ἠθικὸν τῶν στρατευμάτων ὑμῶν;

Ἀπ. Ὁχι.

Ἐρ. Φρονείτε ὅτι ἡ σημείωσις ἡ ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν δυνάμεων τοῦ περιβάλλοντος ὑμᾶς στρατοῦ, ἣτις ἐστάλη εἰς τὰς τοῦ Μέτς ἐφημερίδας, ἦτο ὠφέλιμον νὰ δημοσιευθῇ εἰς τοιαύτην στιγμήν;

Ἀπ. Μακρὰν τοῦ ὅτι ἐγένετο ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς μειώσεως τοῦ ἠθικοῦ τῶν στρατευμάτων, τούναντίον ἐγράφῃ αὐτῆ, ὅπως ἕκαστος αἰσθανθῇ καλῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρῶν, οὓς δυνατὸν εἶχε νὰ νικήσῃ.

Ἡ σημείωσις αὐτῆ οὐδόλως ἦτο προωρισμένη νὰ δημοσιευθῇ. Ἦτο πράξις στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἣτις ὠφείλει νὰ κοινοποιηθῇ μόνον πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σωμάτων. Πρὶν ἀναλάβῃ τις τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, δεόν νὰ γνωρίζῃ τί ἔχει ἀπέναντί του.

Ἐρ. Ἡ σημείωσις αὐτῆ δὲν ἐστάλη εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Μέτς;

Ἀπ. Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ ἀνακοινώσας αὐτήν.

Ἐρ. Δὲν ἐλάβετε, τὴν 26ην, παρὰ τοῦ γενικοῦ φρονιστοῦ τὴν εἶδησιν, ὅτι εἶχεν εὐρεῖ ἄρτον διὰ τρεῖς ἡ τέσσαρας ἡμέρας;

Ἀπ. Ναί, τὴν 26ην κατὰ τὴν πρωΐαν.

Ἐρ. Καὶ δὲν ἐνομίσατε ὅτι ὠφείλετε νὰ λάβητε ὑπὸ σκέψιν τὴν εἶδησιν ταύτην;

Ἀπ. Δὲν μοὶ ἐφάνη ἀρκούντως θετικῇ, ἀρκούντως μαθηματικῶς ἀκριβῆς, ὅπως μοὶ ἐπιτραπῇ ἡ ἀναβολή. Τὰ τρόφιμα, ἅτινα ἀνεύρον (τὸ ἔμαθον μόνον κατόπιν), ἦσαν πρὸ πάντων προωρισμένα ν' ἀσφαλίσωσι τὴν τῶν νοσοκομείων ὑπηρεσίαν. Ἐφθάσαμεν μέχρι τῆς 29ης. Τοῦτο μέχρι τῆς ἡμερομηνίας ταύτης μᾶς ἔφερον, οὐδ' ἠδύναντο νὰ φέρῃ ἡμᾶς μακρότερα.

Ὁ κ. πρόεδρος διατάσσει καὶ ἀναγινώσκειται τὸ πρωτόκολλον τῆς 27ης ὀκτωβρίου, ὅπερ κατέστη αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς περὶ παραδόσεως συμβάσεως.

Ἐρ. Αἱ λέξεις «πρωτόκολλον, σύμβασις», ὧν ἐγένετο χρῆσις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, δὲν ἠλλοίουν, τὸ παραδέχεσθε, τὸν χαρακτῆρα τοῦ πράγματος;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε.

Ἐρ. Ἡ διαπραγματεύσις, ἡ ἐπίσημος, ἡ ὀριστικὴ, τῆς συνθηκολογήσεως ταύτης, ἤρξατο τὴν 26ην ὀκτωβρίου, ἐνηργήθη δὲ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ, ὅστις ἦτο ὁ ἡμέτερος ἐπιτελάρχης, καὶ δυνάμει ὀδηγῶν δοθισαῶν τὴν 26ην ὀκτωβρίου ἐν τινι συναθροίσει, τῶν τοποτηρητῶν ἡμῶν. Ἐόθησαν εἰς τὸ ἀνακριτικὸν συμβούλιον δύο ἀντίγραφα τοῦ πρωτοκόλλου τῆς συνδιασκέψεως ταύτης. Τὰ ἀντίγραφα ταῦτα παρουσιάζουσι διαφοράς τινας.

Ἄ π. Εἰς τὴν συνδιάσκεψιν ταύτην παρήσαν, ὁ στρατάρχης Λεοφῆ, ὁ στρατάρχης Κανροβέρ, ὁ στρατηγὸς Λαδμιρῶ, ὁ στρατηγὸς Φροσσάρ, ὁ στρατηγὸς Δευῶ, ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ, ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ, ὁ ἐπιμελητὴς Λεβρύν, ὁ στρατηγὸς Ζαβράς, ὁ στρατηγὸς Σισεῦ, ὁ στρατηγὸς Σαγγαρνιὲ καὶ ὁ στρατάρχης Βαζαῖν.

Ἐρ. Διὰ τὸ ἀφορῶν τὸ φρουρίον τοῦ Μίτς, φρονεῖτε, κ. στρατάρχα, ὅτι ἡ συνάθροισις αὕτη, ἣν ἀποκαλεῖτε «Ἐκθεσιν καὶ συνδιάσκεψιν στρατιωτικῆν», ἠδυνήθη ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν παρέμβασιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἀμύνης;

Ἄ π. Τὸ ἐφρόνουσι οὕτω. Οὕτως εἰργάσθημεν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἦτο λίαν ἀργὰ νὰ συγκρατηθῇ συμβούλιον ἀμύνης τοῦ φρουρίου.

Ἐρ. Ὑφ' οἰανδήποτε ἐποψιν καὶ ἂν ἐπέθητε, καὶ ἂν δὲν ἐνομίσατε ὅτι ὑπεχρεούσθε ν' ἀκολουθήσῃτε κατὰ γράμμα τὰς παραγγέλιας τοῦ κανονισμοῦ, ἐπὶ τῆς τῶν φρουρίων ὑπηρεσίας, δὲν νομίζετε, ὅτι, ὅπως προσεγγίσητε εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ κανονισμοῦ τούτου, ὠφελεῖτε νὰ διατάξητε τὴν σύνταξιν πρωτοκόλλου κατὰ τὸ ὅσον λεπτολόγως περιγραφόμενον σχῆμα ὑπὸ τοῦ 250 ἄρθρου;

Ἄ π. Βθεώρουσι τὸ ἔγγραφο, ὅπερ ἀνεγνώσθη, ὡς εἶδος τι πρωτοκόλλου, ὅπερ, κατ' ἐμὲ, ἤθελε βεβαίως γενῆ ἀποδεκτὸν, καὶ ὅπερ ἀπέδεχθη παρὰ τῶν κυρίων τούτων.

Ἄπαντες ἠδυνήθησαν νὰ λάθωσιν αὐτοῦ γινῶσιν. Ἐνῶ ὠμίλουσι, ὁ ἀξιωματικὸς τῶν Γ. ἐπιτελῶν, ὅστις ἦτο ἐν τῇ συναθροίσει ἐκείνη, ἐλάμβανε σημειώσεις. Δὲν ἐφανταζόμην ὅτι, ἀργότερα, ἤθελεν ἐπιζητηθῆ τὸ ἔγγραφο τοῦτο. Οὐδέμιν εἶχον ἐστεροβουλῶν ἄλλως ἤθελε δοθῆ εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦτο μορφὴ κανονικωτέρα.

Ἐρ. Ἐπιμένω. Ἐὰν δὲν ἐφρονεῖτε ὅτι ὠφελεῖτε νὰ προσκαλέσητε συμβούλιον ἀμύνης, καὶ ἂν, κατὰ τὴν ἡμέτεραν γνώμην, ἡ συνδιά-

σκεψίς αὕτη ὠφελεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τούτο, δὲν ἤθελεν εἶσθαι προτιμότερον, καθ' ἡμᾶς, νὰ διατάξητε ὅπως συνταχθῇ πρωτόκολλον συμπληρωτικὸν πρὸς τὰς λίαν λεπτομερεῖς διατάξεις τοῦ κανονισμοῦ, διατάξεις αὗτινες προφανῶς δὲν εἶναι ἄσκοποι;

Ἄ π. Δὲν ἐνόμισα ὅτι ἦτο τούτο ἀναγκαῖον, ἐνεκεν τῶν ὑψηλῶν βαθμῶν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, οἵτινες ἀπετέλουσι μέρος τῆς συναθροίσεως ταύτης.

Συνήθως ὁ στρατηγὸς Βογὲ συνέτετε τὰ πρωτόκολλα ταῦτα. Ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ ἐπεφορτίσθη νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ ὁ δεῦτερος ὑπάσπιστής μου. Ἐὰν ὁ στρατηγὸς Βογὲ ἐπανήρχετο ἐγκαίρως, τὸ πρωτόκολλον ἤθελεν εἶσθαι συντεταγμένον, ἀντιγεγραμμένον καὶ ὑπογεγραμμένον.

Ἐρ. Δὲν ὀμιλῶ περὶ τῶν διαφορῶν τῶν ἐν τοῖς δύο ἀντιγράφοις ἂν ἐγερεθῇ συζήτησις τις ἐκ τούτου, αἱ ἀναγκαῖαι διασαφείς θέλουσι δοθῆ ὑπὸ τῶν μαρτύρων.

Τῆς συμβάσεως ὑπογραφείσης τὴν 27ην τὴν ἐσπέραν, ἐπεκυρώθη αὕτη παρ' ἡμῶν ἐν συνδιασκέψει λαβούσῃ χώραν τὴν 28ην;

Ἄ π. Ναί, περὶ τὴν δεκάτην ἢ ἐνδεκάτην ὥραν.

Ἐρ. Τὸ πρωτόκολλον τῆς συνδιασκέψεως τῆς 29ης ἔχει αὐτὸ τὴν 28ην ὀκτωβρίου 1870 (ὥραν τῆς πρωίας 8 1/2) συνηθροισθῆσαν ἐν συμβουλίῳ, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Α. Ἐς. τοῦ κ. στρατάρχου Βαζαῖν, ἐν τῇ στρατηγείῳ αὐτοῦ, οἱ κ. ἀρχηγοὶ τῶν σωματίων στρατοῦ, καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀρχηγοὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ μηχανικοῦ, τοῦ τελευταίου ὄντος καὶ ἀνωτέρου φρουράρχου τοῦ φρουρίου τοῦ Μίτς.

οἱ κ., στρατάρχης Κανροβέρ, στρατάρχης Λεοφῆ, στρατηγὸς Λαδμιρῶ, στρατηγὸς Φροσσάρ, στρατηγὸς Δευῶ, στρατηγὸς Σολεῖλ, στρατηγὸς Κοφφινιέρ, στρατηγὸς Σαγγαρνιέρ, στρατηγὸς Φορτόν, ἀρχηγὸς τῆς ἐφεδρείας τοῦ ἵππικοῦ.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀκούσωσι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς συμβάσεως τῆς ὑπογραφείσης τὴν 27ην ὀκτωβρίου 1870, τὴν 40ην ὥραν τῆς ἐσπέρας ἐν τῇ πόρῳ Φρασκάκι, παρὰ τῷ Μίτς, ὑπὸ τοῦ κ. στρατηγοῦ γενικοῦ ἐπιτελάρχου τοῦ στρατοῦ, ἐφωδιασμένου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ μετὰ πληρεξουσιότητα τοῦ κ. στρατάρχου Βαζαῖν καὶ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου, ἧτις τῷ ἐχορηγήθη ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς πρωίας τῆς 26ης ὀκτωβρίου.

»Ο στρατηγός Ζαρβᾶς ἀνέγνω τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφο, ὡς καὶ τὸ συννημμένον αὐτῷ παράρτημα· καὶ μετὰ τὰς ἐξηγήσεις, αἵτινες ἐζητήθησαν καὶ ἐδόθησαν ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐρμηνεύσεως ἄρθρων τινῶν, τὸ συμβούλιον παρεδέχθη ὅτι ὁ ἐντολοδόχος αὐτοῦ ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν εὐρέων ὁδηγίων, ἃς εἶχε λάβει, κατὰ τὸν τρόπον εὐχάριστον, οἷον ἐπέτρεπον ἢ κατὰστασις τοῦ στρατοῦ, καὶ ἔδωκε τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ εἰς τε τὸ πρωτόκολλον καὶ τὸ παράρτημα αὐτοῦ.

»Ο στρατάρχης τῆς Γαλλίας, ἀρχιστρατήγος

»ΒΑΖΑΙΝ.

»Ερ. Ὑπεγράψατε μόνος τὸ πρωτόκολλον τῆς συνεδριάσεως ταύτης, καὶ δέχεσθε τὴν εὐθύνην τῆς ὑπογραφῆς ταύτης;

»Α π. Ναί, καὶ ἰδοὺ διὰ τί. Ὁ στρατηγός Ζαρβᾶς εἶχε γράψει τὸ πρωτόκολλον αὐτοῦ διὰ μολυβδοκοινύλου· τῷ εἶπον νὰ τὸ θέσῃ εἰς καθαρὸν καὶ τὸ πέμψῃ πρὸς ὑπογραφὴν. Δὲν τὸ ἔπραξεν. Ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐχρειάσθη νὰ παρουσιασθῇ τὸ ἔγγραφο ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου, ἐπέθεσα εἰς αὐτὸ τὴν ὑπογραφὴν μου. Ἄλλως τε, καὶ ἄνευ τούτου, ἤμην ὁ μόνος ὑπεύθυνος.

»Ερ. Τὸ εὐρέως ἰαν φυσικὸν ὅτι τὸ ὑπεγράψατε μόνος· καὶ ἐρωτῶ ὑμᾶς διὰ τί, ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τούτῳ, ἐλέχθη ὅτι ὁ στρατηγός Ζαρβᾶς ἦτο ἐφωδιασμένος μετὰ πληρεξουσιότητα τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν καὶ ὄλων τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου, καθόσον δὲν βλέπω ποίαν πληρεξουσιότητα εἶχον νὰ δώσωσι τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου;

»Α π. Ὁ στρατηγός Ζαρβᾶς συνέταξε τὸ πρωτόκολλον τοῦτο.

»Ερ. Παραδέχεσθε ὅτι τὰ μέλη τῆς συνδιασκεψέως οὐδεμίαν εἶχον εὐθύνην;

»Α π. Ἀπολύτως οὐδεμίαν· ἤμην μόνος μόνος ὑπεύθυνος.

»Ερ. Δέχεσθε λοιπὸν τὴν εὐθύνην τοῦ ἔγγράφου τούτου;

»Α π. Πληρέστατα.

Πρόεδρος. Οὐδεμίαν ἐρώτησιν ἔχω νὰ κάμω ὑμῖν ὡς πρὸς τὸ 4ον ἄρθρον καὶ τὰς πρώτας παραγράφους τοῦ 3ου ἄρθρου. Τὸ κείμενον αὐτῶν οὐδεμίαν ἐπιζητεῖ ἐξήγησιν.

»Εν τῷ 2ῳ ἄρθρῳ γίνεται λόγος περὶ τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς· ἐπίσης δὲ εἰς τὸ φρούριον τοῦ Μέτς ἐφαρμόζονται τὰ πρόσθετα ἄρθρα, ἅτινα ἀνεγνώσθησαν. Καίτοι ἔχοντες, εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὸ φρούριον τοῦτο, τὴν εὐ-

θύνην ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠναγκάσθη ἤδη νὰ ἐρωτήσω ὑμᾶς, εἶπετε πάντοτε ὅτι ἡ τύχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ τύχη τοῦ στρατοῦ ὄφειλον νὰ μένωσι κεχωρισμένα, καὶ ἐπανελάβετε τοῦτο εἰς διαφόρους περιστάσεις, ἃς εἶναι ἀνωφελεὲς νὰ ὑπαινιχθῶ τὴν στιγμὴν ταύτην. Κατὰ τὴν συνδιάσκεψιν τῆς 29ης ὁκτωβρίου μετεβάλετε γνώμην ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου;

»Α π. Ναί, κ. πρόεδρε, ὅτε εἶδον ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἄλλως.

Πρόεδρος. Ἡ δευτέρα παράγραφος τοῦ 3ου ἄρθρου, καὶ πρὸ πάντων τοῦ 4ου, περιέχουσι συμφωνίας, αἵτινες φαίνονται ἐναντίαι εἰς τὸ 256 ἄρθρον τοῦ διατάγματος ἐπὶ τῆς τῶν φρουρίων ὑπηρεσίας, ὅπερ λέγει·

«Εἰς τὰς συνθηκολογήσεις δὲν χωρίζεται ποτὲ ἀπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, καὶ μετέχει τῆς τύχης αὐτῶν ὡς καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν.»

Διὰ τί ν' ἀφήσητε νὰ εἰσχωρήσωσιν ἐν τῷ ἔργῳ, ὅπερ ἐνεκρίνατε, διατάξεις ὧν τ' ἀποτελέσματα ἦσαν ὁ χωρισμὸς τῆς τύχης τῶν ἀξιωματικῶν ἀπ' ἐκείνης τῶν στρατιωτῶν;

»Α π. Σχεδὸν ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ ἠκολούθησαν τὴν τύχην τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν. Μετεφέρθησαν αἰχμάλωτοι εἰς Γερμανίαν ὡς οἱ στρατιῶται αὐτῶν.

»Ερ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἡ διάταξις ἡ σχετικὴ πρὸς τὸ πλεονέκτημα τῆς ὑποχρεώσεως, ἣν οἱ ἀξιωματικοὶ ἠδύναντο νὰ λάβωσι, καθίστα διαφορὰν τινα μεταξὺ τῆς τύχης τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐκείνης τῶν στρατιωτῶν;

»Α π. Ὅχι, κ. πρόεδρε. Ἀπόδειξις, ὅτι ἅπαντες κατέστημεν αἰχμάλωτοι. Μόνον ὡς μέτρον τάξεως ἡ γερμανικὴ ἀρχὴ ἀπεφάσισεν ὅπως οἱ στρατιῶται μεταβῶσιν εἰς τὸ δεῖνα μέρος, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ δεῖνα.

Πρόεδρος. Μία παράγραφος λέγει·

«Οἱ ἀξιωματικοὶ θέλουσιν εἰσελθεῖν τότε ἐλευθέρως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κεχαρακωμένου στρατοπέδου ἢ εἰς Μέτς, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ὑποσχεθῶσιν ἐπὶ τιμῇ νὰ μὴ ἐγκαταλίπωσι τὸ φρούριον, κτλ...»

Δὲν εἶδατε αὐτόθι πρώτην τινα παράβασιν τοῦ ἄρθρου τοῦ κανονισμοῦ, περὶ οὗ ὁμίλου προ μικροῦ; Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ ἐφαίνετο σοβαρωτέρα παράβασις, ἦτο τὸ 4ον ἄρθρον, καθ' ὃ οἱ ἀξιωματικοὶ ἢ οἱ στρατιωτι-

κοι υπάλληλοι, οί εξομοιούμενοι πρὸς ἀξιωματικόν, αἵτινες υποσχεθῶσιν ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ἐγγράφως νὰ μὴ φέρωσι τὰ ὄπλα ἐναντίον. . . . κτλ. . . .

δὲν θέλουσι γενῆ αἰγμάτων. »

Ἄ π. Δὲν ἐσκέφθημεν περὶ τούτου· εἶχε γενῆ πρὶν, καὶ ἐνομίσαμεν ὅτι ἡδυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν τὰ πράγματα ὡς εἶχον. Ἄφ' ἐτέρου ἀφέθη πᾶσα εὐχέρεια εἰς πάντα ἀξιωματικόν νὰ πράξῃ ὡς ἤθελε τὸ ἐνοήσῃ, καὶ πολλὰ ὀλίγοι ἐπωφεληθῶσαν τοῦ πλεονεκτημάτος, ὅπερ τρεῖς παρεχωρήθη. Ὅλιγοι τινὲς μόνον, ἐνεκεν λόγων υγιείας ἢ οἰκογενιακῶν, ἐνόμισαν καλὸν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ.

Πρόεδρος. Ἐσημεῖουν ὑμῖν τὴν παράβασιν ταύτην τοῦ κανονισμοῦ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀκούσω τὰς ἐξηγήσεις, ἅς ἡδυνάσθε νὰ ἔχητε νὰ δώσητε.

Μὴ δυνηθέντες νὰ ἀναγκάσθε τὸν ἔχθρον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν μακρῶν καὶ διαδοχικῶν ἔργων τῆς πολιορκίας (χρῶμαι τὰς παραδεξιγμένας ἐκφράσεις), μὴ δυνηθέντες ἐπομένως νὰ πληρώσητε τὰς διατάξεις τὰς ὑπὸ τῶν κανονισμῶν παραγγελλομένας, συμφώνως δὲ πρὸς τὰς παλαιότερας παραδόσεις ἡμῶν, διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ προσηγίου τούτου τῆς Γαλλίας, δὲν ἐσκέφθητε νὰ καθαιρέσητε καὶ καταστρέψητε τὰ τείχη αὐτοῦ κατὰ τὴν ἢ τοῦλάχιστον τὰ τείχη ἐκεῖνα, ἅτινα δὲν εἶχον νὰ υποστώσι τὸ ἐχθρικὸν πῦρ;

Στρατάρχης. Περί τούτου ἐσκέφθη, μάλιστα καὶ ὠμίλησα ἅπαξ μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Κοφφιέρ, ὅσους μοι ἀπεκρίθη ὅτι τοῦτο ἀπῆται πλείστον ὅσον χρόνον. Ἄφ' ἐτέρου, φρονῶ ὅτι τοῦτο δὲν ἡδυνάτο ἐν χρηστότητι νὰ γενῆ· εἶναι προφανέστατον ἄλλως τε, ὅτι τὸ ὑπόλοιπον τῆς Γαλλίας ἐμελλε νὰ υποστῇ τὰς συνεπειὰς· διότι ὁ ἔχθρος ἤθελεν ἐκδικηθῆ ὡς πρὸς τοῦτο κατὰ τόνδε ἢ τόνδε τὸν τρόπον. Τοῦτο δὲν ἐγένετο ἐν οὐδεμιᾷ τῶν προγενεστέρων συνθηκολογήσεων. Ἐσημεῖουθη περὶ τούτου τὰ στρατιωτικὰ συγγράμματα, καὶ δὲν εὗρον τοιοῦτον παράδειγμα. Ὅτε ἀρῖνε τις θέσιν πινά, ὡς εἰς Βιτου (Vitry-le-Français), δύναται τότε νὰ γενῆ, ἀλλ' ὅταν τις συνθηκολογῆ;

Ἐρ. Δὲν ἐφρονεῖτε ἑαυτὸν ἐν δικαίωματι πρὸ τῆς συνθηκολογήσεως νὰ καθαιρέσητε τὰ ἐρύματα; Ἄλλ' ὅποιαν νέαν σκληρότητα ἡδυνάσθε νὰ περιμένετε ἐκ μέρους τοῦ ἔχθρου;

Ἄ π. Ἄλλ' ἅπαξ τῶν ἐρωμάτων καὶ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου καθαιρεθῆντων, ἔαν οἱ ὄροι δὲν συνέφερον ἡμῖν, εὐερισκόμεθα τότε ἀφωπλι-

σμένοι. Κατὰ ποίαν στιγμὴν ὀφείλει τις νὰ παρῆ εἰς τὴν κατάσταση φῆν ταύτην;

Ἐρ. Ποίας σκληρότητας ἡδυνάσθε νὰ περιμένετε μεγαλητέρας τῶν ἐπιβληθειῶν ὑμῖν;

Ἄ π. Δὲν ἤξεύρω. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦτο ἤθελεν ἀπαιτήσῃ πολλὴν ἐργασίαν, καὶ δὲν πιστεύω ὅτι παραγγέλλεται ὑπὸ τῶν κανονισμῶν, ἢ ὑπὸ τῶν περὶ πολέμου ὁδηγιῶν. Ὅταν ὀφείλῃ τις, νὰ ἐγκαταλίπη κεχαρακωμένην τινὰ θέσιν, ναί, ὁ κανονισμὸς ἐπὶ τῆς ἐν ἐκστρατεῖα ὑπηρεσίας διατάσσει νὰ τὴν καταστρέψωμεν, ἀλλὰ δὲν πιστεύω ὅτι ὑπάρχει ἐν αὐτῷ διάταξις τις ὅμοια ἐν περιπτώσει συνθηκολογήσεως.

Ἐρ. Καὶ φρονεῖτε ὅτι, πρὶν ὑπογράψητε συνθηκολογήσῃ μὴ ἐπιταρτομένην ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ, εἶχετε ἀνάγκην διατάξεως κανονισμοῦ ῥητῆν, ὅπως ἀποφασίσθετε νὰ καταστρέψητε τὰ τείχη, ἅτινα ἐμελλέτε νὰ παραδώσητε, ἀφοῦ ὁ ἔχθρος ἐπέβαλεν ὑμῖν ὄρους ἐκ τῶν σκληροτέρων;

Ἄ π. Ὅχι, κ. πρόεδρε, Ἄλλ' ὑπῆρχον πολλὰ, ἅτινα ὤφειλον νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν. Δὲν ἐγνωρίζομεν ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Μαρς ἐμελλε νὰ χωρισθῆ τῆς Γαλλικῆς χώρας· οὐδὲν τὸ προσημῆνυε. Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἤμην πεπεισμένος, τοῦναντίου, ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Μαρς ἐμελλε νὰ μείνῃ τῆ Γαλλία· τοῦτο δ' ὑπῆρξεν ἢ ἀφορμὴ νὰ εἴπωμεν ἀλλήλοισι· Μὴ καταστρέψωμεν τὰ τείχη, διότι τοῦτο ἔσται μᾶλλον ἐπιβλαβὲς ἢ ὡφελίμου τῆς χώρας.»

Ἐρ. Εἶναι αἱ λόγοι οἱ ἀπαγορεύσαντες τὰς ὑμετέρας ἀποφάσεις Ἄλλ' ἅμα ἐγνωρίζατε τὴν σκληρότητα τῶν ὄρων, οὓς ἐπέβαλλον ὑμῖν, ἔαν δὲν ἐφρονεῖτε, δι' οἰκιστῆ ποτε αἰτίας, ὅτι εἴχετε τὸν καιρὸν, ἔαν μάλιστα ἐν τῷ ὑμῆτέρω τρόπῳ τοῦ θεωρεῖν τὰ πράγματα, ὅτι τὸ δικαστήριον θέλει ἐκτιμήσῃ, δὲν ἐφρονεῖτε ἑαυτοῦν ἔχοντα τὸ δικαίωμα νὰ κημνίσῃτε τὰ τείχη, δὲν ἡδυνάσθε, ἅμα ἐγνωρίζατε τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔχθρου, νὰ λάβητε μέτρα ταχέα καὶ κανονικὰ διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ὑλικοῦ;

Ἄ π. Ὅχι· πάντοτε ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, τῶν ἰδεῶν, δὲν ἐφρόναμεν ὅτι εἶχον, τὸ πρὸς ταῦτο, δικαίωμα. Ἡ· τὸ πρὸς τὴν ὑμῆς ἰδέαν ἢ

Πρόεδρος. Καὶ πρὶν εἶτι διαπραγματευθῆτε;

Ἄ π. Πρὶν εἶτι διαπραγματευθῶ. . . . Ἄλλὰ τότε τοῦτο ἀφώπλιζεν ἡμᾶς, καὶ, ἔαν τις τῶν ὄρων δὲν ἐσῶμμερεν ἡμῖν, ἔαν ἐπρωτιμούσα-

μεν να δοκιμάσωμεν υπεράτην τινά προσπάθειαν, ὅπως διανοήσωμεν ἡμῖν διόδον, ἠθέλομεν εὐρεθῆ ἄνευ ὀπλων. Κατὰ ποίαν στιγμήν δέον να καταστρέφηται τὸ ὕλικόν;

Πρόεδρος. Καθ' ἣν στιγμήν ἐπρόκειτο να συνθηκολογήσῃτε, ὅτε ἐβλέπετε ἑαυτὸν εἰς τὸ τελευταῖον ὄριον.

Στρατάρχης. Ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰσέρχεται τις εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τὸν ἐχθρὸν, εἶναι ζήτημα καλῆς πίστεως· ὄφειλον λοιπὸν να πράξω πρὶν;

Ἐρ. Πῶς! ἔθεωρεῖτε ἑαυτὸν ὑπόχρεον πρὸ τῆς περαιώσεως τῶν διαπραγματεύσεων; Δὲν ἐνομίζετε ὅτι εἴχετε τὸ δικαίωμα να διακόψῃτε διαπραγματεύσιν ἀρξαμένην, ἀλλὰ μήπω περαιωμένην;

Ἀπ. Ἐχει τις πληρέστατα τὸ δικαίωμα να παύσῃ διαπραγματεύσιν τίνα, ὅτε ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπαίτουσι, φαίνεται αὐτῷ ἀπαράδεκτον. Ἄλλ' ὅμως πράγματι, ἐν Μῆτς, ἤμεθα εἰς τὸ ἔπαρκον, καὶ δὲν ὑπῆρχε μέσον να πράξωμεν ἄλλως.

Ἐρ. Ἐὰν εἴχετε, ὑποτίθῃμι, καταστρέψῃ τὰ τεῖχη ὑμῶν καὶ τὸ ὑμέτερον ὕλικόν καὶ παύσει τὰς διαπραγματεύσεις, ποίας σκληρότητας, ἐπαναλαμβάνω, ἠδύνασθε να φοβηθῆτε μεγαλύτερας ἐκείνων, ἃς ὑπεχρεώθητε να ὑποστῆτε ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ;

Ἀπ. Ἡ τοῦ Μῆτς τύχη ἠδύνατο να ᾗ σκληρότερα· ἠδύνατο να τὴν μεταχειρισθῶσιν ὡς πόλιν κυριευθεῖσαν ἐξ ἐφόδου.

Ἐρ. Φρονεῖτε ὅτι, μετὰ τὰ νεώτερα ἡμῶν ἔθιμα, ἐὰν αἱ πόλεις εὐρίσκοντο ἀνοικταί, ἢ πόλεις ἔμελλε να λεηλατηθῆ ἢ διαρπαγῆ;

Ἀπ. Ἐθεώρουν τὸ πρᾶγμα ὡς λίαν πιθανόν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπιμένω ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ὅτι ἡ καταστροφὴ αὕτη δὲν παραγγέλλεται ὑπὸ τῶν κανονισμῶν ἡμῶν· οὕτω, ὅτε τὸ ἀνακρετικὸν συμβούλιον μοι ὠμίλησε περὶ τούτου, εἶπον· «Ἄς κάμωσι νέον στρατιωτικὸν κώδικα, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ὁ νόμος οὗτος δὲν ὑπάρχει.»

Πρόεδρος. Μὲ ἀναγκάζετε να παρατηρήσω ὑμῖν, κ. στρατάρχα, ὅτι ἅπαντες οἱ ὄροι τῆς συνθηκολογήσεως, ἣν ὑπεγράψετε, εἶναι ἐκτὸς τῶν παραγγελιῶν τῶν κανονισμῶν.

Ἡ ἐρώτησίς μου ἦτο αὕτη. Ἡδυνήθητε να λάβῃτε μέτρα ταχέα, ἐνεργητικὰ, κανονικὰ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς καταστροφῆς τοῦ ὑμετέρου ὕλικου; Τὸ δικαστήριον ἤκουσε τὴν ὑμετέραν ἀπόκρισιν.

Στρατάρχης. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι τοῦτο δὲν ἐγένετο ποσῶς

κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον· δὲν ὑπῆρξε φρούριον, ὅπερ να κατέστρεψε τὰ τεῖχη αὐτοῦ καὶ τὸ ὕλικόν του καθ' ἣν στιγμήν εἰτήρχετο εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς συνθηκολόγησιν.

Πρόεδρος. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ ὕλικου τούτου τὸ ἄρον ἄρθρον κατέταττεν ἀντικείμενα, ἐὰν δύναται τις να ἐκφρασθῆ οὕτως, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν ὁποίων ἔχω ἐρωτήσεις τινὰς να ἀπευθύνω ὑμῖν. Δὲν ἔχω ἀνάγκην ν' ἀναμνήσω εἰς στρατιώτην, οἷος ὑμεῖς, τί εἶναι ἡ σημαία διὰ τὸν γαλλικὸν στρατόν. Δὲν ἔχω ἀνάγκην ν' ἀναμνήσω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς στρατὸς οὐδέποτε ὑπερήσπισε τὰς σημαίας αὐτοῦ ἀνδριότερον· ὅτι ὁ στρατὸς, ὃν εἴχετε τὴν τιμὴν να διοικήτε, ἔδωκε μάχας αἱματηράς, καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἀπώλεσε σημαίαν.

Αἱ ὀλίγαι ἐρωτήσεις, ἃς μέλλω να θέσω ὑμῖν, ἔχουσιν ὡς μόνον σκοπὸν να γνωρίσω τί ἐπράξετε, τί ἠδυνήθητε να πράξῃτε, ὅπως ἐμποδίσῃτε τὰ ἐνόησα ταῦτα ἐμβλήματα να παραδοθῶσι τῷ ἐχθρῷ.

Ἐδώκατε, ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 26ης ὁκτωβρίου, προφορικῶς τὴν διαταγὴν να φέρωσι τὰς σημαίας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπως ἐκεῖ καῶσι;

Στρατάρχης. Ναί, ἔδωκα τὴν διαταγὴν ταύτην τῷ στρατηγῷ Σολεῖλ ἐνώπιον τῶν ἀρχηγῶν τῶν σωμάτων.

Πρόεδρος. Τὸ δικαστήριον μέλλει ν' ἀκούσῃ τὰς καταθέσεις, αἵτινες γενήσονται ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καί, ἐὰν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ, ὡς τὸ εἶπον ἤδη, ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ πρωτοκόλλου. Ἀλλ' ἐὰν ἡ διαταγὴ αὕτη ἐδόθη τόσον καθαρῶς, ρητῶς, πῶς ἐξηγεῖτε τὸ ὅτι δὲν ἐξετελέσθη ἀμέσως;

Ἀπ. Ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ βεβαίως ἔδωκε διαταγὰς ὡς πρὸς τοῦτο, καθότι γινώσκω ὅτι ἐγένετο ἔναρξις ἐκτελέσεως.

Ὅτε ἔμαθον, τὴν 27ην, ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Πικάρ, ὅτι παρεμβάλλεται βραδύτης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τούτων, παρήγγειλα να γραφῆ ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων να μὴ χάνωσι καιρόν. Ἐνόμισα ὅτι τοῦτο ἔρχετο. Ὑπῆρξεν ἀμέλεια, ἐὰν μὴ τοῦτο ἐγένετο. Αἱ συζητήσεις θέλουσι τὸ ἀποδείξει.

Ἐρ. Τῆς διαταγῆς ταύτης, τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Σολεῖλ δοθείσης, μὴ οὐσης εἰμὴ προφορικῆς, δὲν ἐνομίσατε ὅτι ἦτο ὠφέλιμον να τὴν ἐπιβεβαιώσῃτε ταχέως διὰ διαταγῆς γραπτῆς πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων; Δὲν ἐσυλλογίσθητε, ὅτι τὸ ζήτημα ἦτο σπουδαῖον, ὥστε ἡ ἐκτέλεσις τῆς

διαταγῆς ταύτης νὰ προηγηθῆ τῆς ὑπογραφῆς τῆς πρὸς παράδοσιν συμβάσεως.

Ἄ π. Παρήγγειλα, τὸ ἐπαναλέγω, νὰ μὴ χάνωσι τὸν καιρὸν. Ἐπὶ τῇ παρατηρήσει, ἥτις μοι ἐγένετο ὑπὸ τινος ἀξιωματικοῦ τῶν γεν. ἐπιτελών, ὅτι ἦτο ὠφέλιμον νὰ πεμφθῶσιν ὀδηγίαι γραπταί, εἶπόν καὶ συνετάχθη τὸ σχέδιον, ὅπερ κατόπιν ἀντεγράφη. Ὅλα ταῦτα ἔφερον ἡμᾶς μέχρι τῆς τετάρτης ὥρας μι. μ., καὶ τὰ ἔγγραφα ἐπέμφθησαν τὸ ἑσπέρασ. Ἄλλως τε ὅλοι, ἀρχηγοὶ σώματων καὶ διοικηταὶ συνταγματῶν, ἐνδιεφέροντο ὅσον καὶ ἐγὼ ἐπὶ τῇ ταχεῖα τελέσει τοῦ μέτρου τοῦτου. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐδόθη ἡ διαταγή, ὅλος ὁ κόσμος ὠφείλε νὰ συνταυτισθῆ μὲ τὴν ἐμὴν θέσιν, μὲ τὴν τοῦ στρατοῦ. Οὕτω λίαν ἐθαύμασα ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων δὲν ἀνέλαβον τοῦτο ἐφ' ἑαυτῶν. Πολλοὶ τὸ ἔπραξαν· ἄλλοι περιέμενον διαταγὰς· ἀλλὰ δὲν ἔχει τις νὰ περιμένῃ διαταγὰς ἐν τῷ αὐτῷ περιστάσει. (4)

Ἐ ρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταστῆ ταχύτερα ἢ ἐκτελέσει τῆς διαταγῆς ταύτης, ὅπως ἀποφύγητε οὕτω τὸ νὰ δώσητε πρὸς τὰς γερμανικὰς ἀρχὰς τὴν ἐξήγησιν ἐκείνην, ἣν ἐφάνη ἀρκετὰ δύσκολον νὰ τὰς κάμητε νὰ παραδεχθῶσι, τουτέστιν, ὅτι δηλαδὴ κατ' ἔθιμον διαρκῆς, κατόπιν συμβαμάτων ἀναλόγων ἐκείνων, ἄτινα συνέβησαν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Σεπτεμβρίου, αἱ σημαῖαι εἶχον κατ' ἔθιμον.

Ἄ π. Ναι, πόσο μάλλον, καθόσον ὑπάρχει ἐγκυκλίος τις τῆς 20ῆς Ἰουνίου 1848, ἐφ' ἧς ἐστηρίζομεν ὅτι ὠμίλουσι τῷ στρατηγῷ Σιέλ, καὶ ἦτις παραγγέλλει νὰ ἀποτίθενται, ἐν τῷ αὐτῷ περιστάσει, αἱ σημαῖαι εἰς τὸ πυροβολικόν, ὅπερ ὀφείλει νὰ καίη τὸ κυμαῖνον μέρος αὐτῶν, τῶν ἄλλων μερῶν μεταβιβαζομένων εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου.

Τὸ ἐπ' ἐμοί, εἶχον δώσει τὴν διαταγὴν νὰ βίψωσι τὰ πάντα εἰς τοὺς κλιβάνους.

Ἐ ρ. Ἐπιστάσατε ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ κάμητε νὰ παραδεχθῆ ὁ ἐχθρὸς τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ὅτι αἱ σημαῖαι ὑμῶν ἦσαν ἤδη κεκαύμενα;

Ἄ π. Τὸ ἤλπιζον.

(4) Ἐάν καλῶς ἀντιλαμβάνομεθα τὴν ἑνωσὶν τῶν λόγων τοῦ στρατάρχου, οὗτος δίδει νὰ ἐγγνώσῃ τις, ὅτι οἱ πάντες ὤφειλόν νὰ φροντίσωσιν ὅπως καθῶσιν αἱ σημαῖαι, ὅπως ἀσχετῶς τις εἰς αὐτὰν ἀποδιδομένης κατηγορίας, ὅτι αὐτὰς αὐτὰς δὲν ἠθέλησε νὰ τὰς καύσῃ. Μ.

Ἐ ρ. Ὅπως ἐπανέλθω εἰς τὴν ἀκριβῆ τάξιν τῶν γεγονότων, ἄτινα πρόκειται νὰ ἐξακριβωθῶσι, καὶ ὅπως συμπληρώσω τὰς ἐρωτήσεις, ἃς ὀφείλω νὰ κάμω ὑμῖν ἐπὶ τοῦ θλιβεροῦ τούτου ἐπεισοδίου, θέλω ἐρωτήσῃ ὑμᾶς, κ. στρατάρχα, ἐάν, κατ' ὑμετέρας ὀδηγίας, τὴν 27ην ὀκτωβρίου, ὁ στρατηγὸς Σολεῖλ, ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀναφορᾶς συνέταξε τὴν διαταγὴν, ἣν μέλλει ν' ἀναγνώσῃ ὁ γραμματεὺς.

«Βάν-Σαίν Μαρτέν, 27 Ὀκτωβρ. 1870.

Ἄ Ἀκριβῆ μοι στρατηγέ!

»Κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατάρχου ἀρχηγοῦ, αἱ σημαῖαι θεόν νὰ δοθῶσιν ἐντὸς τῆς ἡμέρας εἰς τὸ ὄπλοστάσιον ἐν Μέτς. Αἱ σημαῖαι θεόν νὰ περιβληθῶσι μὲ τὰ καλύμματα αὐτῶν καὶ μετακομισθῶσι ἐντὸς κεκλεισμένης φορητοῦ ἀμάξης τῶν κανονοστοιχιῶν, ὀδηγούμεναι ὑπὸ ἐνὸς ὑπολοχαγοῦ καὶ συνοδευόμεναι ὑπὸ συνοδίας ἐκ τῶν ἐπίσημων ὑπαξιωματικῶν εἰ δυνατόν. Παρακαλεῖσθε νὰ συνεννοηθῆτε μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος, παρ' ᾧ διατελεῖτε, ὅπως δοθῶσι διαταγαὶ εἰς τὰ διάφορα συντάγματα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ.

»Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ δώσητε διαταγὰς, ὅπως, ὅσον ὕλικον μένει ἐντὸς τῶν στρατοπέδων ὑμῶν, μετακομισθῆ ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς καὶ τοποθετηθῆ κατὰ τὸν προδεδειγμένον τρόπον, τουτέστι τὰ πυροβόλα θέλουσι πεμφθῆ εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, τὰ κιβώτια πεπληρωμένα εἰς τὰ ὀρισμένα ὑποτείχισματα (1), τὰ δὲ σώματα τῶν ἀμαξῶν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ ἐρύματος Μοξέλλα.

Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ παρευρεθῆτε εἰς τὸ στρατηγεῖόν μου σήμερον, ὄραν 2 μ. μ.

»Ὁ ἀντιστράτηγος ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ στρατοῦ
»ὑπογρ. Σολεῖλ.»

Ἐ ρ. Δὲν φρονεῖτε ὅτι, εἰς τὰς περιστάσεις ἃς διήρχετο ὁ στρατὸς, ὁ τρόπος οὗτος τῆς διαβιβάσεως διαταγῆς τινος διὰ τῆς εἰδικῆς ὑπηρεσίας τοῦ πυροβολικοῦ, ἄνυσ τῆς παρεμβάσεως τῶν σωμάτων στρατοῦ καὶ τῶν διοικητῶν τῶν στρατευμάτων, εἶχέ τι τὸ παράδοξον. Ἡ διαταγὴ αὕτη, τοιαύτη ὅποια ἦτο συντεταγμένη, δὲν ἐφαίνετο θεωροῦσα τὴν σημαίαν ὡς εἶδος ὕλικου ἀχρήστου;

Ἄ π. Ὅχι· ἐνέργουν οὕτω, ὅπως ἀποφύγῃ ἀκριβῶς ἐπιδείξει τινὰς

(1) Cazemate = ὑποτείχισμα, γοργύρα. — Χαντζερῆς.

ἐντὸς τῶν συνταγμάτων, ἅπως ἐμποδίσω μὴ θάψωσιν ἢ κρύψωσι τὰς σημαίας. Δὲν ἤθελον οἱ ἄετοί οὔτοι νὰ πέσωσιν ἀργότερα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπροτίμων νὰ καῶσι.

Ἐρ. Καὶ δὲν ἐνομιζετε, ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ καινοποιήσαστε τὴν διαταγὴν ταύτην τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων καὶ τοῖς διοικηταῖς τῶν συνταγμάτων;

Ἄ π. Ὁχι· ἐφρόνουν, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἐνδιεφίετο εἰς τοῦτο, ὅσον καὶ ἐγώ.

Ἐρ. Συνεπεῖα ὑμετέρων διαταγῶν ὁ στρατηγὸς Σολεὶλ συνέταξε τὴν 27ην ὀκτωβρίου, ἐξερχόμενος τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀναφορᾶς, τὴν διαταγὴν ταύτην, ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τὸν συνταγματάρχην Γιρέλς;

Ἐτῷ συνταγματάρχῃ Γιρέλς.

26ην Ὀκτωβρίου. Ἄρ. 4003.

«Κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ στρατάρχου, ἅπαντα τὰ σώματα στρατοῦ ὀφείλουσι νὰ πέμψωσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον τὰς σημαίας αὐτῶν. Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ τὰς δεχθῆτε καὶ τὰς διατηρήσῃτε· μέλλουσι νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς ἀπαγραφῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ φρουρίου, ἣ τις κατασπρωθήσεται ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Πρώσων.»

Ἄ π. Αἱ ὀδηγίαι αὗται δὲν ἐδόθησαν συνεπεῖα διαταγῶν μου.

Ἐρ. Ὁφείλω ἐν τούτοις νὰ παρατηρήσω ὑμῖν, ὅτι τὸ ἔγγραφο φέρει ἐπὶ κεφαλῆς τὰς λέξεις ταύτας «Κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ στρατάρχου.» Ἐρωτῶ ὑμᾶς ἀπλῶς, μὴ εἰσαθε ὑμεῖς ὁδῶσας τῷ στρατηγῷ Σολεὶλ τὰς ὀδηγίας, δυνάμει τῶν ὁποίων συνέταξε τὴν διαταγὴν ταύτην τῆς 27ης, ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἀναφορᾶς, καὶ κατόπιν μὴ διὰ τῶν ὀδηγιῶν ὑμῶν ἢ διαταγῆ αὐτῆς δὲν ἐπεδόθη εἰμὴ τὴν πρωΐαν τῆς 28ης;

Ἄ π. Ὁχι· καὶ μόνον διὰ τῆς ἀνακρίσεως ἔμαθον, ὅτι αἱ στρατηγοὶ τοῦ πυροβολικοῦ εἶχον συναχθῆ παρὰ τῷ στρατηγῷ Σολεὶλ, καὶ ὅτι τοῖς ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ κάμωσι νὰ καῶσιν αἱ σημαίαι.

Δὲν εὗρισκω τὴν διαφορὰν, ἣτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν γραπτῶν διαταγῶν καὶ τῶν προφορικῶν διαταγῶν, ἃς ἔδωκα. Μόνον αἰσθητήσιν ἔβλουσιν ἐξηγήσαι τοῦτο.

Ἐρ. Ἐξακολουθῶ τὸ ἱστορικὸν τῆς διαταγῆς ταύτης. Ὅτε ἐπληροφορήθητε τὴν συγκίνησιν, ἣν ἐπήνεγκον αἱ διαφοραὶ αὗται διαταγαί,

δὲν παρηγγεῖλατε νὰ εἰδοποιηθῶσι τὰ στρατεύματα, ὅτι κατὰ λάθος παρελείψαν τὸ νὰ εἰπῶσι (ἐν τῇ διαταγῇ), ὅτι αἱ σημαίαι ἐμελλόν νὰ φερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπως ἐκεῖ καῶσι;

Ἄ π. Ναί· ὅτε ἔλαβον ἐπιστολὴν τινὰ τοῦ στρατηγοῦ Πικάρ, τὴν 27ην, κατὰ τὴν 41ην ὥραν π. μ., ἐπέμψα ἕνα ἀξιωματικὸν τοῦ ἐπιτελείου, ὅπως εἰπῆ ὅτι ὅλοι οἱ ἄετοί ὤφειλαν νὰ καῶσιν ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ, ἐπιφορτίζων αὐτὸν νὰ προσθέσῃ, ὅτι κατὰ λάθος καὶ ἵνα μὴ ἀπολεσθῇ καιρὸς ἐλησμόνησαν νὰ δεῖξωσι (1) τὸ μέρος τοῦτο τῶν ὀδηγιῶν μου.

Πρόεδρος. Δὲν ἐπέμψατε ἐπίσης, τὴν 27ην, πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σωμάτων στρατοῦ διαταγὴν τινὰ, ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τὸν στρατηγὸν Κανρόβερ, ἔχουσαν οὕτω·

Βαν-Σαιν-Μαρτὲν, 27ην ὀκτωβρίου 1872.

«Κύριε στρατάρχα!

Ἄδύσατε, παρακαλῶ, διαταγὰς, ὅστε οἱ ἄετοί τῶν συντάγματων τοῦ πεζικοῦ τοῦ ὑμετέρου σώματος νὰ συναχθῶσιν αὐριοῦ πρωΐαν, ἴαν ἐνωρίς, τῇ φρονιτῆ τοῦ ὑμετέρου ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μετὰ φερθῶσιν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον τοῦ Μὲτς, ἕνθα ἦθι τὸ ἵππικὸν κατέθεσε τὰς ἰδικὰς του. Θέλετε εἰδοποιήσῃ τοὺς σώματάρχους, ὅτι αὐταὶ θέλουσι κατὰ ἔκαστον οἱ ἄετοί οὔτοι, περιβεβλημένοι τὰ καλύμματα αὐτῶν, θέλουσι μετακομισθῆ ἐντὸς φερτηγῶν κεκλεισμένης ἀμάξης. Ἡ διεύθυνσις τοῦ ὄπλοστασίου θέλει τὰς δεχθῆ καὶ ἀποδώσῃ τὰς ἀποδείξεις παραλαβῆς εἰς τὰ σώματα.

Ἄρχιστράτηγος

Ἐδογρ. ΒΑΖΑΙΝ».

Πρόεδρος. Ἡ διαταγὴ αὕτη, ἣτις μετεβιβάσθη τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν σωμάτων στρατοῦ, τὴν 27ην ὀκτωβρίου, διέταττεν αὐτοῖς νὰ εἰδοποιήσωσι τοὺς διοικητὰς τῶν σωμάτων, ὅτι οἱ ἄετοί, ἀποτιθέμενοι ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ, ἐμελλόν νὰ καῶσιν ἐκεῖ.

Στρατάρχης. Ὁφείλων νὰ πέμψωσι τὴν διαταγὴν ταύτην τὸ ἑσπέρας τῆς 27ης, ἀλλὰ τοῦ φρουρίου ὄντος κεκλεισμένου καὶ τῶν συγκοινωνιῶν φαινόμενων δυσκόλων, ἡ διαταγὴ δὲν ἀπεστάλη εἰμὴ

(1) Ἐν τῇ διαταγῇ τῇ πρώτῃ. Μ.

τὴν ἐπαύριον. Θέλομεν μάθει, διὰ τῶν συζητήσεων, πῶς προήλθεν ἡ βραδύτης αὕτη.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς διαταγῆς ἐχρῶντο τῇ ἐνεργητικότητι, ἦν ὄφιλον νὰ ἀναπτύξωσιν, εἶναι βέβαιοι ὅτι ἅπασαι αἱ σημαῖαι ἤθελον εἶσθαι κεκαυμένα. Παρηγγέλλετο, ἐν τῇ διαταγῇ, νὰ πέμψωσι τὰς σημαίας λίαν πρῶτ, καὶ ὁμοῦς ὑπῆρξαν σημαῖαι, αἵτινες ἀφίκοντο εἰς τὸ ὄπλοστάσιον μὲν τὴν ἐνδεκάτην ὥραν τῆς πρωίας, ἀντὶ νὰ πεμφθῶσιν εἰς αὐτὸ ἅμα τῇ ὥρᾳ τῆς τῶν πυλῶν ἀνοίξεως. Τοῦτο εἶνα ἀπόδειξις ὅτι ὑπῆρξε μεγάλη ἀμέλεια ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς διαταγῆς.

Π ρ ὅ ε ρ ο ς. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ παρ' ὑμῶν ἀπευθυνθείση, πτὴν 27ην, τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ, λέγεται:

« Δόσατε, παρακαλῶ, διαταγὰς, ὅπως τὸ ὄπλοστάσιον τοῦ Μῆτος δέχεται αὐριον πρῶταν τοὺς ἀετούς τῶν συνταγμάτων τοῦ πεζικοῦ ὄλων τῶν σωμάτων τοῦ στρατοῦ. Οἱ ἀετοὶ οὗτοι θέλουσι φερθῆ περιθεβλημένοι τὰ καλύμματα αὐτῶν καὶ ἐντὸς κεκλεισμένων φορητῶν φροντίδι τοῦ πυροβολικοῦ. Οἱ στρατηγοὶ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων στρατοῦ λαμβάνουσιν ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὁδηγίας».

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ δὲν λέγεται ὅτι αἱ σημαῖαι ὀφείλουσι νὰ καῶσιν ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ.

Σ τ ρ α τ ἄ ρ χ η ς. Ἐπεθύμουσιν οὕτω ν' ἀποφύγῃ τὰς μετὰ τῶν γερμανικῶν ἀρχῶν περιπλοκάς.

Ἐρ. Ἐνομίζετε λοιπὸν ὅτι οἱ διοικηταὶ τῶν σωμάτων ἠδύναντο οἴκοθεν νὰ καύσωσι τὰς σημαίας ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ, χωρὶς νὰ εἰδοποιηθῇ περὶ τούτου ὁ ἀνώτερος φρούραρχος τοῦ φρουρίου;

Ἄ π. Ἡ ἐπιστολή, ἦν ἀπηύθυνα τῷ στρατηγῷ Κοφφινιέρ, ἦτο ἀπλῆ εἰδοποίησις, καὶ δὲν εἶχε τι νὰ πράξῃ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει.

Ἐρ. Τῷ δίδετε τὴν διαταγὴν νὰ ἐνεργήσῃ νὰ δεχθῶσιν ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ τὰς σημαίας καὶ τοὺς ἀετούς, καὶ δὲν τῷ λέγετε ποσῶς ὅτι μέλλουσι νὰ καῶσιν ἐκεῖ! Δὲν εὐρίσκετε ὅτι αὐτόθι ὑπάρχει σοβαρὰ τις παράλειψις; Ἡ ἐπιστολή ἦτο ἐμπιστευτικὴ.

Ἄ π. Δὲν εἶχε νὰ παρεμβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων ἔμελλον νὰ ἐνεργήσωσι μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ ὄπλοστασίου. Ἀφ' ἑτέρου ὁ στρατηγὸς Κοφφινιέρ εἶχε μόνος τὸ δικαίωμα νὰ παραγγείλῃ τὴν ἀνοιξιν τῶν θυρῶν τοῦ ὄπλοστασίου λίαν πρῶτ.

Ἐρ. Ὑπάρχει τι τὸ ἀτακτον ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ τοῦ δοῦναι τὴν διαταγὴν νὰ δεχθῆ παρακαταθήκην τόσον πολύτιμον καὶ μὴ εἰδοποιεῖν τὸν φρούραρχον, ὅτι αἱ σημαῖαι αὗται ἀποτίθενται ἐκεῖ ὅπως καῶσι (1).

Ἄ π. Ὁ στρατηγὸς κ. Κοφφινιέρ ἦτο παρὼν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς 26ης, καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἔμελλον νὰ καῶσιν. Οὐδὲν ἠδυνάμην νὰ εἶπω ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἀδιακρισιῶν, αἵτινες ἠδύναντο νὰ προέλθωσι. Δὲν ἤθελον εἶσθαι εὐκολον νὰ κρατηθῇ τὸ γεγονὸς κρύφιον ἐκ τῆς πόλεως, ἔνθα ὑπῆρχον 4,500 μέχρι 4,800 κατασκόπων.

Ἐρ. Δὲν ἐσκέφθητε ὅτι καὶ ἐπὶ τῷ κινδύνῳ ἀδιακρισιῶν τινων ἤθελον εἶσθαι καλῆτερον ν' ἀσφαλισθῆ ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς;

Ἄ π. Ἐπὶ ματαίῳ ἀνεζήτησα νὰ ἐξηγήσω εἰς ἐμὲ αὐτὸν τίς συνέταξε τὴν ἐπιστολὴν τὸ ἐσπέρας τῆς 27ης. Ἴσως τὸν μάθωμεν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν συζητήσεων.

Ἐρ. Ὁφείλω νὰ παρατηρήσω ὑμῖν, ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς ταύτης, τῆς δοθείσης τὴν 27ην, ὠρίσθη διὰ τὴν 28ην.

Φρονεῖτε ὅτι ἦτο ἀκόμη καιρὸς τὴν 28ην, ἡμέραν τῆς παραδόσεως, νὰ προβῇ τις εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν σημαίων;

Ἄ π. Πληρέστατα τὸ ἐπίστευον δὲν ἔμαθον τὴν ὑπογραφὴν ταύτην εἰμὴ τὴν πρῶταν τῆς 28ης, καὶ ἐφρόνουσιν ὅτι ὁ στρατηγὸς Ζαβῆας, βλέπων, διὰ τῶν μετὰ τῶν γερμανικῶν ἀρχῶν συνομιλιῶν αὐτοῦ,

(1) Ἐὰν τὰ πράγματα δὲν ἀπεδείκνυον τὸ ἐναντίον, δικαίως ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῆ (καὶ τοιοῦτον φαίνεται ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ὅτι φρονεῖ ὁ κ. πρόεδρος) ὅτι, μὴ περιλαμβανούσης τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ ἐπιστολῆς τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, ὅτι αἱ σημαῖαι ἔμελλον νὰ καῶσιν ἐν τῷ ὄπλοστασίῳ, προήλθεν ἐκ τῆς παραλείψεως ταύτης καὶ ἡ μὴ τῶν σημαιῶν πυρπόλησις. Ἐν τοῦτοις ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται, ὅτι εἰς τὸ κατηγορητήριον (Μέρος λον, κεφάλαιον Σημιαίαι) ἀναφέρεται ῥητῶς, ὅτι ὁ συνταγματάρχης Πιρλὲς οἴκοθεν ἔκαυσε σημαίας, καὶ δὲν ἐσταμάτησεν, εἰμὴ ἀφοῦ ἔλαβε τὴν διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Σολεῖλ, δι' ἧς παρηγγέλλετο νὰ τὰς ἀπογράψῃ. Πρὸς δὲ, ὅτι, ἔχων ταύτην ὑπ' ὄψιν του, ἐπέτριψεν εἰς δύο ὑπασιπτάς συνταγμάτων νὰ λάβωσιν ὀπίσω τὰς σημαίας αὐτῶν.

Οὕτω λοιπὸν τὸ γράμμα τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν Κοφφινιέρ ἐπιστολῆς, καὶ τοὶ ἑλλειπίς, εἰς οὐδὲν ἔβλαψε. Μ.

ὅτι ἠθύναντο νὰ προκύψωσι δυσκολίαι ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, εἶχεν ἴσως ἀναβάλαι τὴν ὑπογραφήν τῆς πρὸς παράδουσι συμβάσεως.

Ἔφειλε νὰ εἴπῃ ὅτι ἐμελλε νὰ ἀναφέρῃ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ νὰ περιμείνῃ.

Ἐρ. Ἐπαρτήρουν ὑμῖν, ὅτι αἱ διατάγαι αὗται, αἰτινες, ἐὰν αἱ ἀναμνήσεις ὑμῶν ἦναι ἀκριβεῖς, εἶχον δοθῆ προφορικῶς ἐν τῇ συνεντεύξει τῆς 26ης, δὲν ὄφειλον νὰ πραγματοποιηθῶσι, κατὰ τὰ ληφθέντα μέτρα, εἰμὴ τὴν πρώτην τῆς 28ης, καὶ ὅτι ἡ ἀπώλεια αὐτῆ τοῦ χρόνου, ἐν αἷς εὐρίσκασθε περιστάσεσιν, ἦτο φύσει καθιστώσης τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον δύσκολον.

Ἄπ. Συγγνώμην, κ. πρόεδρε. Ἐὰν αἱ διατάγαι μου εἶχον ἐκτελεσθῆ, ὡς τὸ ἐνόουν, ἄπασαι αἱ σημαῖαι ἦθελον εἶσθαι κέκαυμέναι τὴν ἑσπέραν τῆς 26ης καὶ ἔτε ἦλθον ἵνα μὴ ζητήσωσι διατάγας, τὴν 27ην, ἐφρόνουν ὅτι δὲν ὀφείλοντο ἢ μικρὸς ἀριθμὸς σημαίων πρὸς πυρόβολισιν.

Ἐρ. Δύνασθε νὰ ἐξηγήσητε πῶς δὲν διετηρήθησαν δύο ἐπιστολαὶ, ἀποσταλεῖσαι τὴν 28ην ὑπὸ τοῦ πρώστικου στρατηγεῖου, καὶ ὧν ἡ μία, ἀπευθυνθεῖσα ὑπὸ τοῦ στρατηγικοῦ Στίελ πρὸς τὸν στρατηγὸν Ζαρράς, ἦτο σχετικὴ πρὸς τὰς σημαίας;

Ἄπ. Οὐδὲν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐνθυμοῦμαι. Ὁ στρατηγὸς Ζαρράς εἶναι ὅστις ὄφειλε νὰ τὰς διετηρήσῃ.

Πρὸς ὁροσ. Ἀναγνωσθήσεται ἡ διαταγὴ, ἣν ἐδώκατε τῇ 28ῃ τῷ συνταγματάρχῃ Γιεῖλς.

«28ῃ Ὀκτωβρίου 1870.

Κατὰ τὴν στρατιωτικὴν σύμβασιν, ὑπογραφεῖσαν χθὲς τὸ ἑσπέρας, 27ην Ὀκτωβρίου, ἄπαν τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, σημαῖαι κλπ. δέον νὰ τοποθετηθῶσι καὶ διατηρηθῶσιν ἀνέπαφα μέχρι τῆς εἰρήνης, οἱ ὁριστικοὶ τῆς εἰρήνης ὅροι θέλουσι μόνον ἀποφασίσει περὶ αὐτῶν.

Συνεπῶς ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος παραγγέλλει ρητότατα τῷ συνταγματάρχῃ Γιεῖλς, διευθυντῇ τοῦ ἐν Μετα πυροβολικοῦ, νὰ δεχθῆ καὶ φυλάξῃ εἰς κεκλεισμένον τόπον τὰς σημαίας, αἰτινες ἐφέρεθσαν ἢ ἀχθῆσονται ὑπὸ τῶν σωματίων. Δὲν ὄφειλε, ὑπὸ οὐδεμίαν πρόφασιν νὰ δώσῃ τὰς ἡδὴ καταθεθείσας σημαίας, ὁθενδήποτε καὶ ἂν τῷ ἔλθῃ ἢ αἰτησίς, εἴτε ὑπὸ ἀρχηγῶν σωματίων στρατοῦ, εἴτε ὑπὸ στρατηγῶν ἢ διοικητῶν σωματίων.

Ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος καθιστᾷ τὸν συνταγματάρχην Γιεῖλς ὑπεύθυνον τῆς ἐκτελέσεως τῆς διατάξεως ταύτης, ἣτις ἐνδιαφέρει εἰς τὸν ὑψιστον βαθμὸν τὴν διατήρησιν τῶν ρητέρων τῆς ἐνέτιμου συμβάσεως, ἣτις ὑπεγράφη, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ δοθέντος λόγου.

Ὁ στρατάρχης ἀρχιστράτηγος
BAZAIN.»

Παραγγέλλω ὡσαύτως τὴν ἀνάγνωσιν χαρτίου τινός, ὅπερ εἶναι σχέδιον ἐπιστολῆς γραφείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγικοῦ Ζαρράς πρὸς τὸν στρατηγὸν Στίελ.

ἌΚύριε στρατηγέ!

Ἐσπευσα νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Α. Β. τοῦ στρατάρχου Βαζαῖν, τὴν ἐπιστολὴν ἣν πρὸ μικροῦ ἔλαθον ἐκ μέρους ὑμῶν, φέρουσαν ἡμερομηνίαν τῆς σήμερον πρωίας, ὥραν 11 1/2. Εἰμὶ ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τοῦ κ. στρατάρχου νὰ εἴπω ὑμῖν ἐκ νέου, ὅτι εἶναι ἔθιμον ἐν Γαλλίᾳ νὰ παραδίδωνται εἰς τὸ πυροβολικόν, ὅπως ἐκεῖ καταστραφῶσιν, αἱ σημαῖαι μετὰ πῆν ἐξαφάνισιν τῶν ἐξουσιῶν, αἰτινες τὰς παρέδωκαν εἰς τὰ στρατεύματα. Ἡ ἱστορία ἡμῶν παρουσιάζει ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο παραδείγματα, ἅτινα δυστυχῶς εἶναι πάμπολλα.

Ὅπως ἐκπληρωθῆ ἄλλως τε ἢ ἐπιθυμία ἣν ἐξέφρασεν ἡ Α. Β. Ὑψηλότης, ἡ Α. Β. ὁ στρατάρχης Βαζαῖν με διατάττει νὰ γνωστοποιήσω ὑμῖν, ὅτι οὐδεμία σημαία ἐκάη μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς συμβάσεως, καὶ ὅτι ἐκεῖναι, αἰτινες ἀπετέθησαν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, τὸν ἀριθμὸν περίπου 41, θέλουσι δοθῆ εἰς τὴν ἐιδικὴν ἐπιτροπήν.

Ὅφειλω νὰ προσθέσω, ὅτι τὸ ἐλαφρὸν ἰππικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν δὲν φέρουσι ποτε τὰς σημαίας αὐτῶν ἐν ἐκστρατείᾳ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ βαρὺ ἰππικὸν, τὰς εἶχεν ἀποθέσει κατὰ διαταγὴν εἰς τὸ ὄπλοστάσιον κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Αὐγούστου ἡμέρας. Πᾶσαι ἀπεστάλησαν εἰς Παρίσιους πρὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐρ. Τί ἐνοούσατε διὰ τῶν λέξεων τούτων «Τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, σημαῖαι κλπ. δέον νὰ διατηρηθῶσιν ἀνέπαφα μέχρι τέλους, μέχρι τῆς εἰρήνης, ἣτις ἀποφασίζεῖ περὶ αὐτῶν»;

Τί ἐνοούσατε διὰ τοῦ χωρίου τούτου τῆς διαταγῆς τῆς τῷ συνταγματάρχῃ Γιεῖλς δοθείσης;

«Τὸ ὕλικόν τοῦ πολέμου, σημαῖαι... κλπ... δέον νὰ διατηρηθῶν»

σιν ανάπαφα μέχρι τέλους, ὅποτε τοῦλάχιστον οἱ ὀριστικοὶ τῆς εἰρήνης ὄροι ἀποφασίσουσι μέσον περὶ αὐτῶν.»

Στρατάρχης. Ἐπίστευσα πράγματι, ὅτι κατὰ τὴν εἰρήνην ἔμελλον νὰ ἀποδώσωσιν ἡμῖν τὸ φρούριον καὶ τὸν ὄπλισμόν αὐτοῦ, ὡς τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὸ 1814 καὶ 1815. Μόνον ἠπατήθην εἰς τὰς σκέψεις μου· ἐπίστευα ὅμως ὅτι τὰ πράγματα οὕτως ἔμελλον νὰ συμβῶσι.

Ἐρωτ. Δὲν ἔχω ἄλλας ἐρωτήσεις νὰ ἀπευθύνω ὑμῖν. Δὲν ἔχετε ἑτέρας διασαφήσεις νὰ δώσητε ἐπὶ τι τῶν ζητημάτων, ἐφ' ἃ ἠρώτησα ὑμᾶς;

Ἄπ. Ὅχι, κύριε πρόεδρε. Ἦθελον ἐν τούτοις δώσει διασαφήσεις τινὰς ἐπὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἔλαβον χώραν τὰ πράγματα ἐν τῷ ἀνακριτικῷ συμβουλίῳ, οὕτινος ἤ ἐκθεσις ὑπῆρξεν, ὡς εἰπεῖν, τὸ σημείον τῆς ἀναχωρήσεως τῆς εἰς οἰκὴν παραπομπῆς μου. Δὲν με ἠκρόασθησαν εἰμὴ ἅπαξ ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου, ὅπερ ὅμως ἐξώδευσε δύο μῆνας πρὸς τέλοςιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Ἐπὶ ματαίῳ, δεκαπέντε κατόπιν ἡμέρας, ἐζήτησα νὰ με ἀκούσωσι τὸ δεύτερον ἦδη με ἤκουσαν ἀπλῶς διὰ τὸν τύπον.

Εἶχον ἐπίσης ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ συνταγματάρχου Ἀνδλῶ (d' Andlau), ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ βῆσις τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἐκτιμήσεων τοῦ ἀνακριτικοῦ συμβουλίου. Καίτοι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ συγγράμματος τούτου ὑπαρξάσης ἀπῶς ἐπιστήμου, ἰδοὺ τί μ' ἀπεκρίθη ὁ ἐπὶ τοῦ πολέμου ὑπουργός·

«Βερσαλλίαι, 2 Νοεμβρίου 1871.

»Κύριε στρατάρχη!

»Ἐλαβον τὴν ἐπιστολὴν, ἣν μοι ἐκάμετε τὴν τιμὴν νὰ μοι γράψητε, ὅπως στρέψητε τὴν προσοχὴν μου ἐπὶ ἀνωμόμου τινὸς βιβλίου, ἐπιγραφομένου «Μέτς, ἐκστρατεία καὶ διαπραγματεῖς».

»Δυποῦμαι βεβαίως παρὰ πολὺ διὰ τὰς διαφοροῦς διαμάχας, εἰς ἃς ἔδωκαν χώραν τὰ συμβάντα, ἅτινα συνέβησαν τὸ παρελθὸν ἔτος διαρκούντος τοῦ πολέμου, καὶ δὲν ἐξηγᾶτο ἀπ' ἐμοῦ, ὅπως, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατὸν, παύση παραυτίκα πᾶσα ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν δημοσιεύσεως· μόνον ὅταν οἱ συντάκται βιβλίων ἢ διατριβῶν ἐπὶ τῶν ζητημάτων

τούτων κρύπτονται ὀπισθεν τοῦ πέπλου τοῦ ἀνωμόμου, μοὶ καθίσταται ὅλως ἀδύνατον νὰ τοὺς φθάσω, καὶ εὐρίσκομαι, μὲ μεγάλην μου θλίψιν, ἀφωπλισμένος ἀπέναντι αὐτῶν.

»Ἄλλως δὲ τὰ γεγονότα, εἰς ἃ μετέσχον οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς καταστρεπτικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, εἶναι κτήμα τῆς ἱστορίας, καὶ δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι, ὅπότεν ὁ χρόνος παραύη τὰ πνεύματα, θέλουσιν εὐρεθῆ κάλαμοι ἀπροσώπολητοι, οἵτινες ἀποδώσουσι ἐκάστω τὸ ἀνῆκον αὐτῷ καὶ τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ δικαιοσύνην.

»Δέχθητε κτλ.

»Ὁ ὑπουργός τοῦ πολέμου

στρατηγ. Σισσέυς.

Πρόεδρος. Τὸ στρατοδικεῖον δὲν ἔχει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν πράξεων τοῦ κ. ὑπουργοῦ τοῦ πολέμου· ὅτε ἠρώτων ὑμᾶς μὴ εἴχητέ τι νὰ προσαγάγητε, ἤτο μόνον ἐπὶ τῶν σημείων ἅτινα δύνανται νὰ σχετίζωνται μὲ τὴν ἐξέτασίν μου. Ὡς τὸ εἶπον ἀπ' ἀρχῆς, πολλὰ σημεία, περὶ ὧν δὲν ἐγένετο λόγος, δύνανται νὰ ἐπιληφθῶσι κατὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν μαρτύρων. Ἐκτὸς τούτου, εἰς τὸ τέλος τῶν συζητήσεων, τὸ εὐγλωττον στόμα τοῦ ὑπερασπιστοῦ ὑμῶν θέλει δυνθῆναι νὰ εὐρῆ τὰ ὠφελιμώτερα ἐπιχειρήματα πρὸς ἄμυναν ὑμῶν· ὑμεῖς αὐτοὶ θέλετε προσθέσει τὰς ἀναπτύξεις, ἃς θέλετε κρίνει καταλλήλους. Κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην μόνον ἐπὶ τῶν σημείων τούτων δύνανται νὰ δώσω ὑμῖν τὸν λόγον.

Στρατάρχης. Κάλιστα, κύριε πρόεδρε. Μόλα ταῦτα ἐπιτρέψατέ μοι νὰ προσθέσω μίαν λέξιν. Τὸ κατηγορητήριον μὲ περιστᾷ (καὶ τοῦτο ζωηρῶς μ' ἔθλιψε) ὡς ἀπατήσαντα τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ αυτοκράτορος.

Ὡς πρὸς τοῦτο, ἐπιθυμῶ ν' ἀναγνώσω ἐπιστολὴν, ἣν, κατὰ τὴν εἰς Κάσσελ ἀφίξίν μου, ἔλαβον ἀπὸ τοῦ αυτοκράτορος·

«Βιχελμσχόχς, 31 ὀκτωβρίου 1870.

»Ἀκριβέ μοι στρατάρχα, αἰσθάνομαι ἀληθῆ παρηγορίαν ἐν τῇ δυστυχίᾳ μου, μανθάνων ὅτι εἴσθε πλησίον μου. Ἔσομαι εὐτυχῆς, ἂν δύναμαι νὰ ἐκφράσω ὑμῖν διὰ ζώσης φωνῆς τὰ αἰσθήματα, ἅτινα αἰσθάνομαι δι' ὑμᾶς καὶ τὸν ἠρωϊκὸν στρατὸν, ὅστις, ὑπὸ τὰς ὑμετέρας διαταγὰς, ἐπολέμησε τόσους αἱματηροὺς ἀγῶνας καὶ ὑπέφερε μετὰ τοσαύτης ἐγκρατερήσεως ἀνηκούστους στερήσεις.

»Πιστεύσατε, ἀκριβέ μοι στρατάρχα, εἰς τὴν εὐλικρινῆ μου φιλίαν.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ.

«Ότε ἀργότερον, κατὰ τὰ 1872, ἐγνωστοποίησα τῷ αὐτοκράτορι τὴν ἀποδιδουμένην μοι κατηγορίαν, μοὶ ἀπεκρίθη διὰ τῆς ἐπομένης ἐπιστολῆς»
 «Κόβες (COWES), 17 αὐγ. 1872.

» Ἀκριβῆ μοι στρατάρχα!

» Συχνάκις σκεπτόμεθα περὶ ὑμῶν, καὶ δὲν καταλαμβάνομεν ἐπὶ τί δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ κατηγορία, ἧς εἴσθε τὸ ἀντικείμενον.

» Ἐλπίζω ὅτι οἱ πειρασμοὶ ὑμῶν ἔξουσιν ἐντὸς ὀλίγου πέρασ, καὶ ἡ δίκη ἀποδείξει ὅτι ἐπράξατε πᾶν ὅ, τι ἠδύνασθε νὰ πράξητε.

» Ἐπαναγάγετέ με εἰς τὴν ἐνθύμησιν τῆς στρατάρχου καὶ πιστεύετε ἐπὶ τὴν εὐκρινῆ μου φιλίαν.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ.»

» Ἀνέφερον τὰς δύο ταύτας ἐπιστολάς, ὅπως ἀποδείξω ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἔσχε πάντοτε ἐμπιστοσύνην ἐπ' ἐμοί, καὶ ὅτι ποσῶς δὲν ἠπάτησα τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ.

Στρατηγὸς Πουρσέ, ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως. Ἐπιθυμῶ ν' ἀπευθύνω τῷ κ. στρατάρχει ἐρωτήσεις τινάς.

Εὐρίσκω ἐν τῷ συγγράμματι Die Vertheidigung von Metz (4), γραφέντι ὑπὸ τοῦ Κ. Φίρκ (Firk), ἀξιωματικοῦ τοῦ γερμανικοῦ ἐπιτελείου, τὸ ἀκόλουθον χωρίον·

«Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου 600 αἰχμάλωτοι παραδοθέντες ἀφίκοντο εἰς Μέτς. Μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκοντο 153 στρατιῶται, ἀποτελέσαντες μέρος εἰς τὰ διάφορα σώματα στρατοῦ τοῦ Σεδάν. Αἱ διηγῆσεις αἱ γινόμεναι ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν τούτων μαρτύρων ἐπεθεβαιώθησαν, τὴν 12ην Σεπτεμβρίου, διὰ τινος ἐγγράφου ἀπευθυνθέντος τῷ στρατάρχει Βαζαῖν ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Φρεδερίκου Καρόλου. Ἐπροτείνετο τῷ στρατάρχει νὰ πέμψῃ, ὑπὸ συνοδίαν, ἀνώτερόν τινα ἀξιωματικὸν ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῶν συμβαμάτων, ἅτινα εἶχον λάθει χῶραν, ὅπως τεθῆ ἔξω πάσης ἀμφιβολίας ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς νίκης τῶν γερμανικῶν στρατῶν» (2).

(1) Ἡ ἄμυνα τοῦ Μέτς.

(2) Ἐὰν ἡ ἐν τῷ γερμανικῷ τούτῳ συγγράμματι ἡμερομηνία (12) δὲν ἦναι τυπογραφικὸν λάθος, ὅπερ εὐνόητες, βεβαίως ὁ κ. Φίρκ προχρονολογεῖ, ἀτόπως μὲν, ἐὰν ἐν γνώσει τὸ πράττει, κατὰ λάθος δὲ, ἐὰν δὲν τὸν ὑπερέτησεν ἡ μνήμη· τοῦτο ἀποδεικνύεται πληρίστατα ἐκ τῶν ἑξῆς.

Ἐν τῷ β. κεφ. τοῦ β'. μέρους τοῦ κατηγορητηρίου (ὅρα αὐτὸ) καὶ εἰς τὸ τέ-

Παρακαλοῦμεν τὸν κύριον στρατάρχη νὰ εὐρεσθη νὰ συγκεντρώσῃ τὰς ἀναμνήσεις αὐτοῦ καὶ εἰπῇ ἡμῖν, ἐὰν παραδέχητε ὅτι ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην.

Στρατάρχης. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τοῦτο ποσῶς.

Στρατηγὸς Κουρσέ. Τὸ ἔγγραφον εἶναι δημόσιευμένον ἐν συγγράμματι, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Μεταβαίνω εἰς δευτέραν ἐρώτησιν.

Τὴν 25ην Σεπτεμβρίου ὁ κύριος στρατάρχης ἀπήνθουν ἐπιστολὴν τινα πρὸς τὴν κυρίαν στρατάρχου εἰς Τούρ. Κατέθηκέν ἀνακρινόμενος, ὅτι ἔσχε παρὰ τινος ἀξιωματικοῦ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου τὴν νέαν διεύθυνσιν τῆς κυρίας στρατάρχου, ἧτις εὐρίσκειτο εἰσέτι ἐν Παρισίοις κατὰ τὰς πρώτας τοῦ Σεπτεμβρίου ἡμέρας.

Παρακαλοῦμεν τὸν κ. στρατάρχη νὰ εὐαρεσθη νὰ γνωστοποιήσῃ ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου, ὃν ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσκαλέσωμεν καὶ ἀκούσωμεν κατὰ τὰς συζητήσεις.

Στρατάρχης. Δὲν εἶχον τὴν νέαν διεύθυνσιν τῆς στρατάρχου παρὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου, ἀλλὰ παρὰ τινος γερμανικῆς ἐφημερίδος, τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Χρηματιστηρίου», ἧτις ἔλεγεν ὅτι ἡ στρατάρχου ἦτο εἰς Τούρ. Ἀργότερον τὴν 16ην ἢ τὴν 17ην εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου, οὗτινος ἀγνοῶ τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὄντινα εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐπανεύρῃ, πράγματι μοὶ ἐπεθεβαίωσε τὸ γεγονός, ὅτι ἡ στρατάρχου ἦτο παρὰ ταῖς Λευκαῖς Κυρίαῖς (les Dames-Blanches) ἐν Τούρ. Θέλω ἀναζητήσει τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου.

λος αὐτοῦ, ὁ εἰσηγητὴς κ. στρατηγὸς Ῥεβίρ γράφει· «Ἐν ταύταις τὴν 16 (7βρίου) ἐζήτησε πληροφορίας. Καὶ πρὸς ποῖον ἀπευθύνεται; πρὸς πὸν ἐχθρὸν στρατηγόν». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ στρατάρχου ἀπαντᾷ ὁ πρίγκιψ Φρεδερίκος Κάρολος δι' ἐπιστολῆς σταλείσης τὴν 17ην Ὀβρίου, φερομένης ὡς χρονολογία 16 7βρίου, ὡραν 8ην μ. μ. καὶ εὐρισκόμενης εἰς τὸ κατηγορητήριον, Μέρι. β'. κεφ. δ'.

Ἐὰν λοιπὸν εἶχε λάθει ὁ στρατάρχης Βαζαῖν ἐπιστολὴν τοῦ πρίγκιπος τὴν 12ην 7βρίου, ἐποχὴν καθ' ἣν ἦσαν τῷ πρίγκιπι γνωστὰ καὶ τὰ συμβάντα τῶν Παρισίων, δὲν ἠδύνατο νὰ περιμενῇ νὰ τὰ γνωστοποιήσῃ τῷ στρατάρχει τὴν 16ην, ἀπαντῶν πρὸς αὐτόν, τόσῳ μᾶλλον, καθόσον καὶ ὑπὸ στρατιωτικῆν ἐπιψιν εὐόμφερε τῷ πρίγκιπι νὰ καταστήσῃ ταῦτα γνωστὰ τῷ στρατάρχει. Μ.

Στρατηγός Πουρσέ. Μίαν τελευταίαν ἐρώτησιν. Ἐν τῷ δικαιο-
λογητικῷ ὑμῶν ὑπομνήματι μνημονεύεται ὅτι, κατὰ τὴν μετὰ τοῦ κρα-
τηγοῦ Βογέ συνομιλίαν αὐτοῦ, ὁ κ. Βισμάρκ ἀπήτησε τὴν ἐκ προσι-
μίων παράδοσιν τοῦ φρουρίου τοῦ Μέτς. Ἐπληροφορήσατε, κατὰ τὴν
48ην ὀκτωβρίου, τοὺς ἀρχηγούς τῶν σωμάτων στρατοῦ περὶ τῆς ἀπαι-
τήσεως ταύτης τοῦ ἔχθρου;

Στρατάρχης. Διακηρύττω, ἐν πρώτοις ὅτι ἐν τῷ ὑπομνήματι,
ὅπερ τό τε ἀνακριτικὸν συμβούλιον καὶ ὁ εἰσηγητὴς ἀποκαλοῦσιν δικαιο-
λογητικόν, οὐδὲν δικαιολογητικὸν ὑπάρχει. Πράγματι οὐδὲν ἐπίσημον
ἔγγραφον εἶχον, ὡς καὶ οὐδὲν ἀρχεῖον εἰς τὴν ἐμὴν διάθεσιν. Κατὰ τὴν
προηγουμένην συνεδρίασιν, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐκθέσεως, ὁ κ.
γραμματεὺς ἐλησμόνησε ν' ἀναγνώσῃ ἐπιστολὴν τινὰ τοῦ στρατηγοῦ
Ζαρέβας, παρ' οὗ ἠτησάμην τὰ ἀρχεῖα, ἅτινα παρέλαβε μεθ' αὐτοῦ, ὅτε
ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν. Συνεπεία τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἐπισήμων
ἔγγράφων δυνατὸν λοιπὸν ἦτο ν' ἀπατηθῶ.

Πρόεδρος. Τὸ ἔργον ὑμῶν τοῦτο φέρει τὸν τίτλον α' Ἐκθεσις
καὶ στρατιωτικὸν ὑπόμνημα.

Στρατάρχης. Διακηρύττω ὅτι ἔγραψα τὸ ὑπόμνημα τοῦτο χω-
ρὶς νὰ ἔχω εἰς τὴν ἐμὴν διάθεσιν τὰ ἀρχεῖα τοῦ στρατοῦ, καὶ ὅτι οὐ-
δὲν ἐπίσημον ἔγγραφον εἶχον πρὸς διαφώτισίν μου.

Ἐρ. Οὕτω δὲν δύνασθε ν' ἀποκριθῆτε μῆτε κατὰ τὴν μίαν, μῆτε
κατὰ τὴν ἐτέραν ἔννοιαν, ἀρνητικῶς ἢ ἐπιβεβαιωτικῶς, εἰς τὴν τεθείσαν
ὑμῖν ἐρώτησιν;

Ἄπ. Ἀποκρίνομαι ὅτι ἀναφέρομαι ἀπλούστατα εἰς τὴν ἐμὴν συ-
νειδήσιν, καὶ ἐπαναλαμβάνω ὅτι, ὅσα περιλαμβάνει ἡ ἔκθεσίς μου, ἡ
ἀποκληθεῖσα δικαιολογητικὴ, οὐδένα φέρουσι ἐπίσημον χαρακτῆρα, κα-
θότι τὴν συνέταξα ἀπὸ μνήμης, καὶ κάλλιστα δυνατὸν νὰ ἐσύγχισα ὅτι
μ' εἶπεν ὁ Ῥενιέ μεθ' ὧσων ἔμαθον παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Βογέ κατὰ τὴν
ἐπάνοδον αὐτοῦ.

Πρόεδρος. Κύριε Λασσώ! ἔχετε νὰ προτείνητε παρατήρησιν τινα;

Λασσώ. Ὁχι, κύριε πρόεδρε.

Πρόεδρος. Κατὰ τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν ἀρξόμεθα τῆς ἀκροά-
σεως τῶν μαρτύρων.